

AZ IPAROSÍTOTT FALUVÁROS

Berettyóújfalu szovjetizálásától
a várossá válásáig

1944-1979

Husvéth András – Kovács Gergely – Szikla Gergő

Fejezetek Berettyóújfalu történetéből 2.

Husvéth András – Kovács Gergely – Szikla Gergő

AZ IPAROSÍTOTT FALUVÁROS

BERETTYÓÚJFALU SZOVJETIZÁLÁSÁTÓL
A VÁROSSÁ VÁLÁSÁIG

1944-1979

BIHARI MÚZEUM
BERETTYÓÚJFALU

Berettyóújfalú, 2024

Szerkesztette Török Péter

Lektorálta Gyula Ferencné
Koltai Gábor

Korrektúra Kiss Tamás

Angol nyelvű összefoglaló Szabó-Zsoldos Gábor

Technikai szerkesztés, borítóterv Szűcs Endre

Felelős kiadó Berettyó Kulturális Központ

Felelős vezető Kállai Irén igazgató

A kötet megjelenését támogatta

az NKA Magyar Génius Program Ideiglenes Kollégiuma
650132/00014 azonosítószámú pályázata

HU ISSN 2939-8363
HU ISBN 978-615-80724-7-2

Nyomdai munkálatok: Kapitális Kft., Debrecen
Felelős vezető: ifj. Kapusi József ügyvezető

© A szerzők
© Berettyó Kulturális Központ

TARTALOM

ELŐSZÓ	9
--------	---

SZIKLA GERGŐ

BERETTYÓÚJFALU KÖZIGAZGATÁS ÉS POLITIKA TÖRTÉNETE A SZOVJET MEGSZÁLLÁSTÓL A TANÁCSRENDSZER KIALAKÍTÁSÁIG (1944–1950)	19
--	----

KOVÁCS GERGELY

A BERETTYÓÚJFALUI ZSIDÓSÁG A VÉSZKORSZAKBAN ÉS AZUTÁN (1944–1956)	35
--	----

HUSVÉTH ANDRÁS

BERETTYÓÚJFALU AZ 1956-OS FORRADALOM IDŐSZAKÁBAN	53
---	----

A forradalom eseménytörténete	53
-------------------------------	----

A forradalom hétköznapijai	56
----------------------------	----

Munkástanácsok	63
----------------	----

A forradalom leverése	67
-----------------------	----

Perek	71
-------	----

Szervezkedés a forradalom előtt és után	72
---	----

Munkahelyi vizsgálatok, elbocsátások	77
--------------------------------------	----

Egy káder '56-ban	79
-------------------	----

A megtorlás alsó szintje	81
--------------------------	----

A félelem hónapjai	86
A hatalom eszközei	88

KOVÁCS GERGELY

AZ AGRÁRIUM SZOCIALISTA ÁTALAKÍTÁSA BERETTYÓÚJFALUBAN 93

A földművesszövetkezettől a téészesítésig	94
Kuláküldözés	98
Gépállomások	100
A forradalom körüli időszak agrárviszonyai	101
A téészesítés végső szakasza	102
A berettyóújfalui Állami Gazdaság	104
A berettyóújfalui Hajnal Mezőgazdasági Termelőszövetkezet	109
A berettyóújfalui Búzakalász Mezőgazdasági Termelőszövetkezet	110
A Dózsa Mezőgazdasági Termelőszövetkezet	112
Generációváltás és professzionalizálódás	114
Összegzés	123

HUSVÉTH ANDRÁS

A TÁRSADALOM ÁTALAKULÁSA A KÁDÁR-KORI BERETTYÓÚJFALUBAN 125

A változó hétköznapok	125
Az egyházak a változó környezetben	136
A társadalom egyéb rétegei	145
Lassú roma felzárkózás	150
Egészségügy, oktatás, kultúra, közbiztonság	156

HUSVÉTH ANDRÁS – KOVÁCS GERGELY – SZIKLA GERGŐ	
IPAROSODÁS ÉS VÁROSSÁ FEJLŐDÉS (1950–1979)	165
A gazdaság fejlődése a '70-es évekig	165
A nagyarányú iparfejlesztés kora	182
Városiasodás, várossá fejlődés	193
Összegzés	229
KOVÁCS GERGELY – SZIKLA GERGŐ	
ADATTÁR	233
SZIKLA GERGŐ	
FORRÁSOK	269
FORRÁSOK ÉS IRODALOM	305
Kéziratos források	305
Nyomtatott források	308
Forráskiadványok	310
Szakirodalom	310
Sajtótermékek	319
Internetes hivatkozások	320
HELY- ÉS NÉVMUTATÓ	323
KÉPJEGYZÉK	335
SUMMARY	337

ELŐSZÓ

Az utóbbi időben számos, a szocialista korszakot (1945–1989) országosan bemutató munka született,¹ míg a vidéki települések történeti feldolgozásai a tárgyalt időszakban, a bővülő kezdeményesek ellenére is mindmáig hiányosnak mondhatók.² Így tanulmánykötetünk célja egyrészt ezek sorát gyarapítani, másrészt Berettyóújfalu vonatkozásában űrt szándékozik betölteni az addig ismeretlen, kevésbé kutatott források feltárásával. A rendszerváltás óta zajló demokratikus időszakban jelen munka az első átfogó kísérlet Berettyóújfalu nagyközség várossá fejlődéséig tartó szocialista kori történetének bemutatására, amely egy 1945 utáni monográfiához alapot nyújtó dolgozatok gyűjteménye. Tanulmánykötetünk objektivitásra törekedve, az azóta feltárt, és ami még fontosabb, most már nyilvánosan elbeszélhető rendszerhibákkal, bűnökkel, titkokkal, féligazságokkal együtt, ugyanakkor a korabeli pozitív fényben való megvilágítást mellőzve, egy tematikus struktúrát követve igyekszik áttekinteni azt az időszakot, amikor a település egy hosszú fejlődési út betetőzéseként nemcsak funkciójában, hanem rangjában is várossá vált.

A kötet egy olyan, a mostani időszakban megjelenő Berettyóújfaluról szóló sorozatba illeszkedik, amelynek első hírnöke Bocsi Zsófia és Gulyás László Szabolcs nemrégiben megjelent kötete *Berettyóújfalu településtörténete a középkorban* címmel. Ebbe a sorba tartozik – ezen alkotás mellett – Szendrei Ákos és Mezei Milán jelenleg formálódó, a 19. századi Berettyóújfalut bemutató tanulmánykötete is. A Bihari Diéta és Bihar kutatás konferenciák, mint regionális tudományos

---

¹ Ld. például Bank – Germuska 2017.; Gyarmati 2021.; Rainer 2010.; Valuch 2005.

² Ld. például az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága Vidéktörténeti Témacsoportjának Magyar vidék a 20. században című sorozatát, valamint Horváth Sándor munkáját. Horváth 2004.

fórumok, az ezekből megjelent kötetek és az Új Nézőpont online évnegyedes folyóirat által megindult egy szisztematikus Berettyóújfalu-történet feltárás, amelynek ez a munka a kiegészítésének tekinthető, a későbbiekben pedig további kutatások alapja is lehet.

A feltárt források sajátosságaiból adódóan a cél nem egy monografikus mű elkészítése volt, hanem az általunk meghatározónak tekintett mozzanatok, események önálló tanulmányokban történő feldolgozása, ezáltal sokkal inkább szerepet kaphatott a szerzők kutatási szakterülete, egyéni érdeklődése is. Ebből kifolyólag nem vállalkoztunk Berettyóújfalu 1944 utáni történetének kronologikus rendben történő átfogó bemutatására, hanem a település múltjának olyan hangsúlyos, azonban eddig kevésbé vizsgált témái kerültek megírásra, mint a II. világháborút követő demokratikus átmenet évei, a zsidóság sorsa a háború alatt és után, az 1956-os forradalom helyi eseményei és a megtorlások, a társadalom, a mezőgazdaság és az ipar szocialista átalakulása, valamint a várossá válás hosszú folyamata. Emiatt – bár a dolgozatokban természetesen szó esik róluk – nem kaptak önálló tanulmányt olyan témakörök, mint a Rákosi- és a Kádár-kor politika- és közigazgatás-története, az oktatás, közművelődés és kultúra. Az általunk választott tematikus megközelítés viszont alkalmat adott arra, hogy az 1981-ben megjelent Varga Gyula által szerkesztett *Berettyóújfalu története* című tanulmánykötetben nem tárgyalt kérdéskörök is bemutatásra kerülhessenek.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a most megjelent kötet ne venné figyelembe az említett műben leírtakat, amely főleg annak adatsorai tekintetében állja ki az idő próbáját. Továbbá a korszakkal országosan és helyi viszonylatban foglalkozó szakirodalmat munkánk során figyelembe vettük, viszont nem akartuk az azokban olvashatóakat ismételni, valamint úgy gondoltuk, hogy a helyi eseményeket és folyamatokat leginkább a levéltári források feldolgozásával lehet szemléltetni, levéltárosokként pedig célunk volt bemutatni, hogy a helytörténeti kutatásoknál is megkerülhetetlen a közgyűjteményekben őrzött források vizsgálata. Munkánk kiindulópontját – mint minden településtörténeti feldolgozó munka esetében – a helyi közigazgatási iratok jelentették. Ezek az 1944 és 1950 közötti időszakból a képviselő-testületi közgyűlések jegyzőkönyvei és a hozzátartozó dokumentumok voltak, melyekből megismerhettük a község vezetőtestületének az összetételét, az abban történő folyamatos változásokat, a belső hatalmi harcokat

(melyekből mindig a Kommunista Párt tagjai kerültek ki győztesen), az éppen kialakulóban lévő demokratikus berendezkedés lassú felszámolását, illetve a település mindennapjait, a háborút követő újjáépítési munkálatokat. Ezeket egészítették ki további érdekes adalékokkal a Berettyóújfalui Nemzeti Bizottság jegyzőkönyvei és levelezése.

A közigazgatási iratanyag a helyi zsidóság történetéhez is fontos adalékokkal szolgált, a nagyközség igazgatási és adózási iratai a helyi izraeliták foglalkozási összetételét, vagyoni és szociális helyzetét egyaránt mutatták. Továbbá a levéltári adattárban található bejegyzések a helyi zsidóság, az internáltak, az államosítások vonatkozásában részletes alapinformációkkal, a válogatott források pedig érdekes pillanatsfelvételként szolgáltak, míg a vészkorszak tragédiájának megismerésében a jogfosztó intézkedések, elkobzások, összeírások sora, majd a deportálások előtt készült csendőrségi névjegyzékek segítettek.

Az 1956-os forradalom legfőbb forrásai természetesen a forradalmi bizottmányok, munkástanácsok és egyéb testületek jegyzőkönyvei voltak, amelyek a rövid ideig tartó eseménysor hétköznapjaiba, a vidék alulról történő önszerveződésének kiépülésébe adtak bepillantást. A másik oldal szemszögét világították meg a szovjet beavatkozás és az állampárt újjászerveződése utáni időszak pártiratai, melyek a forradalom utólagos értelmezését, magyarázati kísérleteit adták. Az egyes munkahelyek (például a gépállomás) forradalmi eseményeket feltáró belső vizsgálatai mellett szinte ismeretlen forrásanyag a „lekáderezések” levelezése, melyekből az „októberi események” alatti magatartás véleményezésével egyéni életutakat meghatározó, akár derékba törő intézkedések bontakoztak ki. A helyi forrásanyagon túlmutatott a fővárosi és országos jogszolgáltatási szervek levéltári iratanyaga, amelyek a magasabb szintet elérő bírósági ügyek bemutatásával a forradalmat követő megtorlás Berettyóújfalut érintő aspektusait tárták fel.

Az agrárium, az ipar és a társadalom szocialista átalakítását a levéltári és a múzeumi adattári iratokon keresztül mutattuk be. Itt kapott legjelentősebb szerepet a korszak meghatározó, ám kevésbé ismert irategyüttese, az állampárt iratanyaga. A járási és községi pártvezetés számára készített elemzések, összegző beszámolók és jelentések mellett fontos források az egyes vállalatok, intézmények alapszervezeti iratai is, melyek az adott szerv munkájába, belső életébe adtak bepillantást.

A pártiratokat jól kiegészítette a tanácsai szervek hasonló iratanyaga, mely sokszor párhuzamosságokat, gyakran azonban érdemi kiegészítéseket is tartalmazott. A párt és tanácsai iratokból olyan területek sora is vizsgálható, amely ma már nem lenne elképzelhető, így a társadalom és a családok olyan jellegű kérdéseit is tárgyalták (az ifjúság által követett divatokon át az egyházi rítusokat kiváltó társadalmi szertartások elterjedéséig), amelyek azóta már a magánszféra határain belül húzódnak.

A települési tanácsai iratanyagon felül a korszak elején például az államosítások, a korszak későbbi időszakában pedig a nagyobb beruházások, népgazdasági és vidékfejlesztési tervek kapcsán volt megkerülhetetlen a megyei tanácsai iratanyag vizsgálata, amely a beszámolók és jelentések mellett adatgazdag számsorokkal, táblázatokkal ellátva szemléltette a fejlesztések megvalósulását, a szocialista vidéki iparosítás folyamatát. A Berettyóújfalu életében szakaszhatárt jelentő várossá válási folyamat kapcsán az országos források adtak tájékoztatást. A városfejlesztési tervek, koncepciók helyi megvalósulásának értékelése, valamint a várossá nyilvánítás körüli legfelső szinten folytatott tárgyalások jól kiegészítették a helyi adatok alapján feltáruló képet.

A döntően belső használatra szánt, sokoldalú és részletgazdag forrásanyag hátránya azonban, hogy az értelmezése a korszak jellege miatt kellő körültekintést és alapos forráskritikát igényelt. A korszakra jellemző nyelvezet, hurráoptimista megközelítések, a rendszerre jellemző tabutémák kerülése nehézséget jelentett a források értelmezése során, ezek felismerésével és lehámozásával az iratanyag azonban jól használható, részletgazdag adatsorai másból nem pótolhatóak, sőt, időnként meglepően őszinte és szókimondó fordulatokkal is találkozhattunk benne. Mivel a tanulmánykötet nem az évszázados bihari történelmet, hanem a település közelmúltját eleveníti fel, ezért sokan a kötet forgatása közben felmenőikre is ismerhetnek. Habár célunk volt a Berettyóújfalu érintő, rendelkezésre álló levéltári iratanyag minél szélesebb körű áttekintése, a kutatás természetesen nem teljes körű, bőven maradtak még fel nem tárt elemek Berettyóújfalu szocialista kori múltjára vonatkozóan, a további kutatásokat azonban elősegítheti, annak meghatározó irányait kijelölheti.

A 19. század közepétől kezdve a Berettyó szabályozása, a mocsarak lecsapolása, illetve a vasútvonal megépítése jelentősen befolyásolta a Sárrét, és ezáltal Berettyóújfalu gazdaságának fejlődését. A következő meghatározó fordulópont a település történetében Bihar vármegye nagy részének (és vele együtt Nagyváradnak) az elcsatolása a trianoni békeszerződés által, aminek következtében a község 1920–1940 és 1944–1950 között Csonka-Bihar vármegye székhelyévé vált. Habár a trianoni békeszerződés az ország és a kettévágott vármegye szempontjából különösen tragikus helyzetet idézett elő, paradox módon Berettyóújfalu helyzetét kiemelte, súlyát növelte, ugyanis a Horthy-korszakban lett igazán jelentős a megyeszékhelyi kötelezettségekkel járó központi szerepe, a térségi súlyponti funkciója, amelyet majd a szocialista korszakban is igyekszik fenntartani. Ez az időszak jelentős fejlődést hozott magával, városias jellegű infrastrukturális beruházások valósultak meg, a határ másik oldalára került igazgatási, egészségügyi és kulturális intézmények helyett helyben újak létesültek.

Az 1950-es megyerendezéssel, majd a tanácsrendszer bevezetésével Berettyóújfalu gazdasági és közigazgatási szerepe megváltozott, Hajdú-Bihar megye létrehozásával pedig megyeszékhelyi rangja is megszűnt. Regionális összefüggésben az 1950/60-as években leginkább az északabbra fekvő hajdúvárosok alkalmasak a Berettyóújfaluval történő méret- és funkcióbeli lokális összehasonlításra. Bár a korábban is városi jogállású települések nem tudtak olyan térségi központi funkciót ellátni, mint a sok kistelepülést tömörítő bihari régió természetesen centrumaként igazgatási, gazdasági, kulturális, egészségügyi központi szerepet játszó Berettyóújfalu, a számos szerepkör hasonlósága így is alkalmas lehet párhuzamosságok levonására. 1970-ben Berettyószentmárton Berettyóújfaluhoz történő csatolásával megnőtt a község mérete és lakossága, amely a gazdasági fejlődéssel együttesen elvezetett az 1979-ben elnyert városi ranghoz. Mindeközben a tanácsi költségvetés dinamikus növekedése, infrastrukturális fejlesztések és funkcionális átalakulás jellemezte a települést. Berettyóújfalu közigazgatási vonzáskörzete több, mint harminc településre terjedt ki, és a népességszáma közelítette a 100 000 főt. A középfokú központ szerepkörét (elsősorban az oktatási, egészségügyi, kereskedelmi, ipari nyersanyag- és munkaerővonzást tekintve) a járás határain túl is betöltötte.

Az előzőekben leírtak mellett az ipar fejlesztése is mindvégig döntő szerepet játszott Berettyóújfalunak mint vonzáskörzetnek a kialakulásában, a folyamatos nyersanyagigényével (tej- és malomipar) és a mezőgazdasági területekről felszabaduló munkaerő foglalkoztatásával. A beruházások közül is kiemelkedett az ELZETT gyáregysége, amelyet 1975-ben adtak át, és jelentős változásokat hozott a foglalkozási szerkezetben és a környező falvak demográfiai helyzetében, mivel az ingázók jelentős része a település környékéről érkezett. Az ipar fejlődésével együtt járt az infrastruktúra (ívó- és szennyvíz, villamosenergia, gáz) modernizációja is, amelyet a korszakban megfelelőnek vélték, de további fejlesztéseket tartottak szükségesnek a dinamikus városi fejlődés érdekében.

Azonban ne felejtsük el, hogy Magyarországon a tárgyalt időszakban pártállami diktatúra működött, a demokrácia kialakulását már a csírájában eltaposták. *„A második világháború utáni évtizedben az egymást váltó politikai berendezkedések egyike sem stabilizálódott. A kommunista pártgyeduralom konszolidálásának biánya leginkább az átmenetiséget, az ideiglenességet állandósította. A Rákosi Mátyás nevéhez kötődő terroruralom rendszer-átalakító próbálkozásainak egymás utáni kudarca, majd nyilvánvaló csődje vezetett 1956 őszen a rendszer összeomlásához, a forradalomhoz.”*³ Az ezt követő, Kádár János nevével fémjelzett korszakot két részre oszthatjuk. *„Az elsőt, amely névadójának hatalomra kerülésétől 1962–1963-ig tartott, a forradalmárokkal való véres leszámolás, a diktatúra intézményrendszerének restaurálása, Kádár személyi hatalmának a megszilárdulása és végül a rendszer nemzetközi elismertetése jellemezték. [...] A második[at pedig] [...] a diktatúra totális jellegének autoriterré válása, tehát represszív jellegének enyhülése; a társadalom alrendszerének – gazdaság, oktatás, tudomány, kultúra stb. – bizonyos mértékű önállósulása, s ezen belül mindenekeelőtt az állami tulajdonra épülő tervgazdaság racionalizálása, valamint a pártállami ideológia hegemoniájának a megszűnése; továbbá a mindennapi élet depolitizálása és a társadalom fogyasztási-modernizálódási igényeinek a kielégítésére való törekvés.”*⁴

Az országban 1947-től kezdődően tervutasításos gazdasági rendszer működött, amelyet folyamatosan próbáltak ugyan megreformálni, azonban az 1968-ban bevezetett új gazdasági mechanizmus ellenére alapjaiban ekkor sem változott meg, és lényegében a nyolcvanas évek végéig ugyanabban a szisztémában

³ Gyarmati 2011. 9.

⁴ Romsics 2005. 401.

működött. Amíg a rendszer anyagi erőforrásait extenzív módon tudta növelni, addig a központosított munkaszervezés és az életszínvonal-politika következtében nem volt észlelhető, hogy ez a gazdaságpolitika kudarcra van ítélve, mivel a teljes vizsgált időszakot illetően volumenében folyamatosan bővült a termelés. A modernizáció eredményeit azonban csak úgy érdemes felsorolni, ha odateszszük mellé azt is, hogy az iparosítást preferálták az agrárium rovására, valamint először elnyomó, később puha diktatúra volt az országban, melynek működése során teljes társadalmi csoportokat lehetetlenítettek el. Amikor Berettyóújfalu „szédítő gazdasági fejlődéséről” olvasunk az elkövetkezőkben, akkor a tények és az azokból a korszakban levont idézett következtetések kontrasztba állításához mindig érdemes figyelembe venni az előrelépés relativitását, a tervutasításos gazdaságirányítás kapitalista rendszerekhez mért rugalmatlansága, illetve a diktatúra egyéni szabadságra gyakorolt hatása miatt.

A kötet elején a második világháborút követő bő öt évet mutatjuk be közigazgatás és politikatörténeti szempontból, vagyis, hogy hogyan szervezték újjá az életet a településen, kik vezették elvileg és kik irányították valójában a községet, és hogy mely pártoknak volt támogatottsága a helyi lakosság körében. Nem térünk ki viszont gazdasági, társadalmi (egy kivétellel), oktatási és kulturális kérdésekre, nem tárgyalja azokat még érintőlegesen sem.

A folytatásban több témakört is feldolgozunk, amelyek közül az első a berettyóújfalusi zsidóságot ért jogfosztások, amelyek a korlátozó jogszabályokkal indultak, és a gettósítással majd az auschwitz-birkenai táborokba történő elhurcolásokkal folytatódtak, ahol több száz fő veszítette életét. Ezt követően – többek közt Konrád György családjának példáján keresztül – ismertetjük azon a személyeket, akiknek sikerült a deportálást túlélnie és hazatérnie, és akik itthon megpróbálták újrakezdeni egyéni és közösségi életüket, de a háború utáni gazdasági nehézségek és a fokozódó politikai elnyomás ezt jelentősen hátráltatta, majd a forradalmat követően szinte teljesen el is tűnt a helyi közösség.

Az 1956-os forradalom helyi eseményeinek bemutatása először az október 26-ai történésekkel (az első tüntetések, a vörös csillagok eltávolítása stb.) indul, amelyek közepette fegyveres konfliktus nem történt. Majd a Községi Forradalmi

Bizottmány tevékenységét ismertetjük, amely november 4-én lemondott, és a vezetést egy katonai tanács vette át, azonban a szovjet csapatokkal szemben fegyveres ellenállásra végül nem került sor. A forradalom leverése után belső vizsgálatok és politikai tisztogatások indultak, amelyek során számos személyt eltávolítottak a munkahelyéről az „ellenforradalomban” való részvételük miatt. A megtorlások a karhatalom halálos vagy maradandó sérüléseket okozó bántalmazásaitól a súlyos börtönbüntetések kiszabásáig terjedtek. Valamint a megtorlások alsó szintjét jelentette a „lekáderezések” rendszere, amikor különböző eszközökkel igyekeztek hátrányos helyzetbe hozni azokat, akik a forradalom kisebb súlyú vagy csupán megbízhatatlannak vélt személyei voltak.

Ezt követően a település mezőgazdaságában végbement változásokat tárgyaljuk, amelynek első lépéseként az 1945-ös földreform során a kommunista párt földosztást hajtott végre, majd az így létrejött életképtelen törpebirtokokhoz jutott gazdákat igyekeztek a kollektív gazdálkodás irányába terelni, távlati célként a kisparaszti gazdálkodás megszüntetését tűzve ki. Ebben a folyamatban némi törést az 1956-os forradalom és az azt követő időszak jelentett, azonban a hatvanas évek elején végbement a mezőgazdaság téészesítése. Az évtized közepétől egyre inkább megjelentek a gépesített és szakosított nagyüzemek, és megindult a folyamat, melyben az erős téeszék magukba olvasztották a gyengébbeket, viszont az időszak végére nyilvánvalóvá vált, hogy a további bővülés már a külterjes gazdálkodási módszerekkel nem elérhető; továbbá a hatékonyság növelésére, a szakembergárda erősítésére tett intézkedések ellenére a szövetkezeti tagság elörege-
dése, az egyre erősödő világpiaci verseny és a vidéki életmódban is bekövetkező gyökeres átalakulás a hetvenes évek végén már egyre jobban jelezte a nyilvánvaló rendszerszintű problémákat.

A Kádár-kori Berettyóújfalu társadalmi változásairól értekezve azokat a folyamatokat taglaljuk, amelyek az iparosítás, a mezőgazdaság átalakítása és az új gazdasági mechanizmus bevezetése következtében zajlottak le a vidéki Magyarországon. A lakosság jövedelmének növekedésével egyetemben az élet-színvonal is lassú, de sokáig stabilnak látszó emelkedésnek indult. Ezt követte a lakásépítések számának emelkedése, a modern lakóházak megjelenése, mely teljesen átalakította a városképet. A mezőgazdasági termeléstől az első generációs

munkások zöme még nem szakadt el teljesen, azonban a szövetkezeti gazdálkodás csökkentette a család mint gazdasági egység szerepét, és a többkeresős modell vált általánossá. A nők tömeges munkába állása további változásokat hozott a családszerkezetben és a nemi szerepekben, a gyermekszám csökkenésétől a válások megszorodásáig. Módosultak a fogyasztási szokások is: a moziba járás, színházlátogatás és egyéb szabadidős tevékenységek terjedtek el, de olyan negatív jelenségek is felerősödtek, mint az alkoholizmus.

A mind tematikájában, mind terjedelmében legnagyobb (három részből álló) utolsó szakaszban mutatjuk be, hogy Berettyóújfalu az 1960-as években indult gazdasági növekedésnek és a döntően ennek köszönhető oktatási, kulturális, egészségügyi, igazgatási szerepkör bővülésének jóvoltából hogyan vált várossá. A szocialista vidéki iparosítás emblematikus szakaszának tekinthető – önálló alfejezetben tárgyalt – ELZETT gyár megalapítása önmagában ipari várossá tette Berettyóújfalu. A foglalkoztatás bővülését és a település lakosságának növekedését infrastrukturális fejlődés, lakótelepek építése és oktatási intézmények fejlesztése kísérte. A látványos gyorsasággal kiépülő szocialista jellegű új városkép azonban sokat rontott Berettyóújfalu hagyományos települési arculatán. A gazdasági reformok és a gazdasági mechanizmus bevezetése ugyanakkor néha nehézségeket is okozott, különösen a létszámnövekedés és a termelékenység közötti egyensúly terén. Berettyóújfalu 1979-es várossá válása egy több évtizedes fejlődési folyamat eredménye, azonban a város termelőszövetkezeteinek és ipari üzemének gazdasági nehézségei már jelezték a rendszer válságát és a növekedés várható lassulását.

A kötetet egy adattár és egy forrásgyűjtemény egészíti ki. Az előbbiben közzölt névsorok, névjegyzékek és összeírások két nagyobb kategóriába sorolhatók: egyrészt ismertetik a tárgyalt időszak különböző periódusaiból Berettyóújfalu elöljáróit, vezetőit és irányítóit; másrészt bemutatnak a korszak üldözöttjei közül három nagyobb csoportot (internáltak, államosított házak tulajdonosai, kulákok). Az utóbbiban a közzölt források kiválasztása szubjektív módon, azonban három szempont figyelembevételével történt: 1. egyes részleteikben alátámasztják a tanulmányokban leírtakat; 2. egyes részleteikben kiegészítik a tanulmányokban leírtakat, olyan történésekre is kitérnek, amelyek azokba nem kerültek bele; 3. érdekes adalékokkal szolgálnak a korszakhoz.

A kötet létrejöttében több intézmény számos munkatársa is segítségünkre volt, akiknek ezúton szeretnénk köszönetet mondani, hogy munkájukkal hozzájárultak kutatásaink sikeréhez:

- a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára 1945 utáni Politikai Kormány-szervek és Pártiratok Osztálya és Gazdasági Levéltári Osztálya munkatársainak, név szerint: Pintér Tamás osztályvezető főlevéltárosnak, Sárközi János osztály-vezető főlevéltárosnak, Főcze János csoportvezető levéltárosnak, Halász Tibor segédlevéltárosnak, Pál Zoltán főlevéltárosnak, Ritter György főlevéltárosnak, Szabó Viola Gerda levéltárosnak, Szick Józsefné levéltári asszisztensnek;
- a Bihari Múzeum munkatársainak, név szerint: Török Péter múzeumvezetőnek (a kötet szerkesztőjének), Szőke Richárd Rajmond történész–muzeológusnak, Szűcs Endre műtárgyvédelmi asszisztensnek;
- valamint kollégáinknak, a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára munkatársainak, név szerint: Bán Gergely Károly levéltárosnak, Brigovác László főlevéltárosnak, Katona Péter Károly levéltári informatikusnak, Kovács Ágnes levéltári kezelőnek, Nagy Imre levéltárosnak.

a Szerzők

SZIKLA GERGŐ

**BERETTYÓÚJFALU KÖZIGAZGATÁS ÉS POLITIKA
TÖRTÉNETE A SZOVJET MEGSZÁLLÁSTÓL
A TANÁCSRENDSZER KIALAKÍTÁSÁIG (1944–1950)**

A szovjet Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg 1944. szeptember végén érte el a Romániához tartozó Dél-Erdélyen keresztül a trianoni határokat, és kezdte meg Magyarország megszállását. Azonban Észak-Erdélyben ekkor még jelentős nagyságú német és magyar haderő harcolt, amelynek biztosítani kellett a visszavonulási útvonalát, hogy minél kevesebb veszteséggel érje el a Duna–Tisza közét. A Debrecentől délre beérkező német és magyar alakulatoknak sikerült a megfelelő időre feltartóztatniuk a szovjet csapatok támadását, melynek következtében 1944. október 9. és 26. között lezajlott a II. világháború egyik nagy ütközete, a hortobágyi, más néven alföldi vagy debreceni páncéloscsata. Berettyóújfalu ennek során, több napig tartó heves küzdelmet követően október 15–17. között került a szovjetek birtokába. Ezzel a település számára véget értek a megpróbáltatások, nem úgy a lakosai számára, akik közül még sokan szolgáltak katonaként a folyamatosan visszavonuló magyar alakulatokban, illetve szenvedtek hadifogságban, német koncentrációs vagy szovjet internálótáborokban.⁵

A harcok elvonultával Magyarország területét újra megcsonkították, és visszaállították az 1938. évi határait – így Bihar vármegyét is újra kettévágta a trianoni békediktátum által megállapított magyar-román határvonal. Már tervezetként 1945-ben felmerült – de végül csak az 1950. évi megyerendezés során, Bihar és Hajdú megyék egyesítésekor valósult meg – hogy Bihar területének egy részét a környező vármegyékhez (például Békéshez a Cséffa-nagyszalontai járást, amelynek járásszékhelye ekkor Sarkad volt) csatolták. Erre vonatkozóan több végre nem hajtott jogszabály és el nem fogadott tervezet is készült, de végül Csonka-Bihar vármegyének sem a területe, sem a közigazgatási beosztása nem változott,

⁵ Barcsay – Nyíri 2004. 7–8.

megmaradtak a II. világháborút megelőző állapotok, így maradt Berettyóújfalu nagyközség is a székhelye. A két megye 1950. évi egyesítésekor, Hajdú-Bihar megye létrejöttével azonban már elveszítette megyeszékhelyi szerepét, és mint járásszékhely „küzdött” a későbbiekben azért, hogy elnyerje a városi rangot, és hogy a térségben vezető szerepet betöltő ipari központ legyen.⁶

A szovjet hadsereg bevonulása után az egyik legfontosabb feladat a háborús veszteségek összeírása volt, melyek egy légitámadásnak és a községért folytatott több napos harcnak voltak a következményei. Berettyóújfaluban életét veszttette körülbelül kétszáz civil lakos, illetve közel ezer házban – köztük középületekben is – keletkezett valamilyen kár.⁷

1944. november közepéig a szovjet katonai közigazgatás közvetlenül irányította Bihar vármegyét, miközben már szerveződött a polgári önkormányzat Nagyváradon és Berettyóújfaluban is. Végül az önálló közigazgatás a vármegye nyugati – a második bécsi döntés előtti határnak megfelelő – területén november 18-án indult be, élére főispánnak dr. Zöld Sándor kommunista politikust,⁸ a berettyóújfalui kórház orvosát nevezték ki. Legfontosabb feladata a vármegye újjászervezése és „*a magán, a gazdasági s a közigazgatási élet újból való*” megindítása volt, valamint a „*központi állambatalom hiányában [...] az első betekben az állambatalom a főispán kezében összpontosult, aki minden jogkört kénytelen volt gyakorolni.*”⁹

A település előjáróinak és tisztviselőinek nagy része Berettyóújfaluból is elmenekült a harcok közeledtével, így a legfontosabb feladataikat ideiglenesen a község katonai parancsnoka által kijelölt lakosok látták el. A főispán november 19-én Hajdú Sándor berettyószentmártoni irodatisztet bízta meg, hogy Berettyóújfaluban ideiglenesen lássa el a fő- vagy vezetőjegyzői teendőket, kezdje meg az érdemi munkát. Az év végén (Berettyóújfaluban 1944. december 27-én,

⁶ Szikla 2014.; Szikla 2018. 7–9.

⁷ Gazdag 1981. 515.; Bővebben ld. a 4. számú forrásmellékletben.

⁸ A főispáni tisztséget 1944. december 23-ig töltötte be, amikor is a Belügyminisztérium politikai államtitkári pozíciójába helyezték, amely munkakört 1945. július 15-ig látta el. 1948. október 30-tól a minisztérium adminisztratív államtitkáráként dolgozott, majd 1950. június 23-án belügyminiszterré nevezték ki. Az 1951. április 20-án megtartott minisztertanácsi ülésen Rákosi Máttyás és Farkas Mihály is erősen bírálta tevékenységét, az ülés másnapján pedig egész családjával együtt holtan találták. Halálának körülményei máig tisztázatlanok. Bővebben lásd: Zöld Sándor... é. n.

⁹ Gazdag 1981. 516.; Komoróczy 1965. 20–23.

a Magyar Népi Demokratikus Párt helyiségében, 31 taggal, Potzner Gyula járási főszolgabíró¹⁰ elnöklete alatt¹¹ megalakuló nemzeti bizottságokat pedig azzal bízta meg az Ideiglenes Nemzeti Kormány az 1945. január 4-i rendeletével, hogy szervezzék újjá a helyi önkormányzati képviselő-testületeket, amelyeket a pártok és a társadalmi és érdekképviseleti szervezetek megbízottaiból kellett felállítaniuk, hogy „a társadalom minden rétege választás nélkül is arányos képviseletet nyerjen.” Az újjáalakított képviselő-testületek a korábbiak jogaiba léptek, vagyis ugyanazokkal a jogkörökkel rendelkeztek és ugyanazokat a feladatokat kellett ellátniuk, mint jogelődjeknek, „különösképpen gondoskodniuk kell a megürült községi, városi vagy megyei tisztségviselői állások választás útján való ideiglenes betöltéséről, valamint [...] a közigazgatási bizottságok megalakításáról.”¹²

Ennek ellenére az irányítás továbbra is a koalíciós pártokat tömörítő, N. Pozsár Gyula parasztpárti politikus által vezetett Berettyóújfalu Nemzeti Bizottság kezében maradt, amelyben a legnagyobb befolyással – az itt állomásozó szovjet hadsereg támogatását is élvező – kommunisták bírtak. Többek közt ők adták ki az igazolásokat a berettyóújfalu lakosok múltbeli politikai magatartásáról, „népellenes” tevékenységéről, amelyre egy-egy állás vagy haszonbérlet vagy ingatlan stb. megszerzésekor volt szükségük.¹³ 1945 júniusában a vármegyei nemzeti bizottság rendelete értelmében – amely az 5000 lakoson felüli községek esetében tíz, de legfeljebb tizenöt fős nemzeti bizottságot engedett meg – a létszámot le kellett csökkenteni. Így a négy politikai pártból (Nemzeti Parasztpárt, Független Kisgazdapárt, Magyar Kommunista Párt, Szociáldemokrata Párt) és a szakszervezetekből három-három fő behívását rendelték el, amivel kiszorultak a bizottságból az egyházak és az egyéb testületek képviselői.¹⁴

¹⁰ Korábban mint vármegyei díjnok dolgozott 1944. november 19-ig, amikor is a főispán kinevezte a Berettyóújfalu járás főszolgabírójává. 1944. december 22. és 1945. január 4. között átmenetileg – amíg Zöld Sándor utódja meg nem kapta a megbízását – a főispánt is helyettesítette, majd 1945. január 26-án az alispáni tisztséget az ő személyével töltötték be, amely pozíciót csak rövid ideig látott el, ugyanis 1945. augusztus 30. körül elhunyt. Komoróczy 1965. 23., 27., 35.

¹¹ MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1944. dec. 27.

¹² 14/1945. ME rendelet.; Bartha 2011. 70.; Gazdag 1981. 516–517.

¹³ MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1944. dec. 27. – 1948. júl. 30.; Bartha 2011. 70.; Gazdag 1981. 516–517.

¹⁴ Az Országos Nemzeti Bizottság határozata alapján újabb párt már nem képviseltethette magát a nemzeti bizottságokban, kivételt képezett ez alól a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata

Az elnöki tisztséget továbbra is N. Pozsár Gyula töltötte be, akinek a helyére 1945. augusztus 31-én a szakszervezetek által delegált dr. Ormay Géza járási főjegyzőt választották meg.¹⁵ Őt 1946. május 24-én Mészáros Lajos kisgazdapárti politikus váltotta,¹⁶ akit pedig 1946. december 27-én Zengő József szakszervezeti küldött követett e pozícióban, egészen a bizottság megszűnéséig.¹⁷

Berettyóújfaluban, a háború után a 40 tagú képviselő-testület az első közgyűlését 1945. február 8-án tartotta a Községházán, Gulyás Imre községi bíró elnöklete alatt.¹⁸ Ekkor a település elöljáróságához tartozott még a pénztárnok, a törvénybíró, a közgyám és az öt esküdt (később a községi gazda tisztséget is betöltötték); valamint a megyeszékhely szolgálatában állt még – szegődményesként vagy egyéb alkalmazotként – kilenc rendőr, négy utcaseprő, hét tűzoltó, három kocsis, két szülésznő, két dajka, egy-egy közellátási beszerző, dögtelepkelző, tanyai kézbesítő, vágóhíd gondnok és további egy alkalmazott.¹⁹ Az esküdtek számát a képviselő-testület a 21/1945. számú határozatával 1945. március 15-ei hatállyal hat plusz egy főre emelte, mivel szükséges volt, hogy „[...] minden ke-
*rületnek egy esküdtje, és a tanyának egy esküdtje legyen, mert az ellenőrzéseket és össze-
írásokat csak így lehet zavartalanul végezni. Egy esküdtet pedig a közellátáshoz rendel ki,
mivel az ott szolgáló teljesítő munka elosztó, termény és egyéb elosztó elbocsájtott.*”²⁰

A községi tisztviselőket (községi fő- vagy vezetőjegyző, adóhivatal vezetőjegyzője, községi irodatisztek, községi iroda segédtsztek, anyakönyvvezető jegyző és iroda segédtsztek) a képviselő-testület választotta meg, és egyes állások az 1030/1945. M.E. számú rendelet 22. §-a alapján képesítéshez voltak kötve, valamint minden községben okleveles jegyzőnek is kellett lennie.²¹

Párt egyesülésével létrejött Magyar Dolgozók Pártja. MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1947. ápr. 25. és 1948. jún. 7.

¹⁵ MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1945. aug. 31.

¹⁶ MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1946. máj. 24.

¹⁷ MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1946. dec. 27.

¹⁸ Ezt megelőzően, 1945. január 16-án már tartottak egy elöljárósági gyűlést, amelyen Gulyás Imre községi bíró elnökölt. MNL HBVL V.612.c 1. d. 73/1945.

¹⁹ MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 1–8., 63–64.; Gazdag 1981. 517.; Bővebben ld. az 1. számú forrásmellékletben.

²⁰ MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 15.

²¹ MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 54.

Az 1945. július 18-án megtartott tisztviselő választáson a képviselő-testület az addigi vezetőjegyzőt, Hajdú Sándort választotta meg Berettyóújfalu községi vezetőjegyzőjének. Ő azonban nem rendelkezett a megfelelő képesítéssel, ezért kérelmezte – a jogszabály adta lehetőségeket kihasználva – hogy a képviselő-testület tekintszen el a betöltéshez szükséges feltételtől, mivel a településen az anyakönyvvezető és az adóhivatal vezetőjegyzője is rendelkezett képesítéssel, több mint 17 éve dolgozott a közigazgatásban,²² valamint Csonka-Bihar vármegye főispánja nevezte ki vezetőjegyzőnek Berettyóújfaluba. A képviselő-testület augusztus 24-én a 142/1945. számú határozatával megerősítette posztjában, illetve a jegyzői képesítés alóli felmentését megadta. Csakhogy Csonka-Bihar vármegye alispánja a határozatot visszaküldte, ugyanis a felmentést csak a belügyminiszter adhatta meg. Ezen okból az október 26-ai közgyűlésen a kérelmet újra kellett tárgyalni, és a megfelelő mellékletekkel, indoklásokkal és igazolásokkal újra felterjeszteni. A képviselő-testület a 191/1945. számú határozatával kérte a belügyminisztert, hogy a képesítés alóli felmentést Hajdú Sándor részére adja meg. Az előző indoklást – többek közt – a következőkkel egészítette ki: a II. világháborút követően újra megindította a semmiből a település közigazgatását, annak ellenére, hogy a község iratai vagy megsemmisültek, vagy eltűntek,²³ és hogy a

²² A közszolgálatot 1928. május 1-jén kezdte meg Bihar Vármegye Árvaszékénél, majd 1930. november 1-jén a vármegye testnevelési felügyelőségéhez nevezték ki. Innen 1932 áprilisában került át Berettyóújfalu előljáróságához, ahol adóügyekkel foglalkozott. Majd két és fél évnyi szolgálatot követően, 1934. október 15-én Berettyószentmárton Községi Képviselő-testülete megválasztotta községi irodatisztnak. A főispán 1944. november 19-én rendelte be, és nevezte ki Berettyóújfalu ideiglenes vezetőjegyzőjének, amely pozíciójában a képviselő-testület 1945. július 18-án – immár választás útján – megerősítette. MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 122–123. Időközben Hajdú Sándor a Berettyóújfalu Nemzeti Bizottságban is elvállalta a jegyzői tisztséget (habár szavazati joggal nem rendelkezett), ahonnan valószínűsíthetően feltétlen és nagymértvű támogatást kapott a községi főjegyzői állásának megtartásához. MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1945. jún. 6. és 1946. jan. 4.

²³ A háborús viszonyok között a településnek több szabályrendelete is megsemmisült, amelyek közül 1947 elejére pótolták a következőket: *Berettyóújfalu község szabályrendelete az ásványvíz és szikvízadóról; Berettyóújfalu község szabályrendelete a község területén fogyasztott bor, [hús,] sör és égetett szeszestalok után fizetendő bor és húsfogyasztási adó, illetve sör és szeszfogyasztási adópótlék kivetése, beszédése, ellenőrzése és kezelése tárgyában.* Ezen adónemek valószínűsíthetően jelentős bevételeket jelentettek a megyeszékhelynek, ezért volt szükséges a szabályzatok mielőbbi pótlása és feltételezhető szigorítása – a már korábban, 1946 októberében elfogadott *Berettyóújfalu község vizsgálmadó szabályrendeletével együtt.* Az utóbbi bevezetését a Belügyminisztérium kimondottan a nehéz helyzetben lévő települések háztartási helyzetének enyhítése céljából rendelte el. MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 279–284., 320.

megyeszékhelyen egyetlen egy okleveles jegyző sem maradt, a legnagyobb szükség idején hagyták el szolgálati helyüket – ezért választották meg a több mint tíz oklevéllel is rendelkező, nagyrészt ismeretlen pályázó közül. A belügyminiszter a 150.789/1946. III.9. számú rendeletével a jegyzői képesítés alóli felmentést Hajdú Sándornak a berettyóújfalui községi vezetőjegyzői állásra szóló érvénnyel megadta.²⁴

Ahogy az előbb is írtuk, a nemzeti bizottság továbbra is befolyással bírt Berettyóújfalun életére, a II. világháborút követően „*kezelésben és szervezetében egyesült az állambatalmi és államigazgatási élet kettős vonala.*”²⁵ Erre példa, hogy 1945 júniusában a képviselő-testület – döntés végett – a nemzeti bizottság elé terjesztette a községi bíró lemondását,²⁶ azonban a bizottság elutasította a kérést. Viszont a község előljárósága az alispán utasítására június folyamán átszervezte a képviselő-testületet (mint ahogyan ezt megelőzően a nemzeti bizottság is átszervezték), amelybe a korábban már felsorolt négy politikai párt és a szakszervezetek nyolc–nyolc tagot és három–három póttagot küldtek.²⁷ A szakszervezeti tagok közül hármat–hármat a Földmunkások Szakszervezete és az Ipari Szakszervezet, kettőt pedig a Szellemi Munkások Szakszervezete delegált, míg a három póttagon egyenlő arányban osztoztak. Ezt követően az előljáróság kikérte a nemzeti bizottság véleményét „[...] *hogy ha a megosztás vagy a létszám ellen kifogása van, a kijelölést változtassa meg.*”²⁸ Az alispáni rendelet értelmében a képviselő-testület újjáalakítását követően előljárói választásokat is kellett tartani.²⁹

²⁴ MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 54., 90–91., 121–123., 210–211.; MNL HBVL V.612.c 2. d. 910/1945.; 1030/1945. ME rendelet.

²⁵ Komoróczy 1965. 13.

²⁶ A lemondását a bíró betegséggel indokolta.

²⁷ Az alispáni rendelet értelmében minden településen újjá kellett alakítani a képviselő-testületet, ahol nem az 1030/1945. ME rendelet szellemében alakult meg. A pártok, illetve szakszervezetek küldöttinek arányát a helyi nemzeti bizottságok állapították meg.

²⁸ Az ügy érdekessége, hogy az 1945. június 25-ei közgyűlés – melyen újjáalakították a képviselő-testületet – jegyzőkönyve nincs a többi jegyzőkönyvvel egybekötve, ennek ellenére a határozatok sorszámozása folyamatos. A jegyzőkönyvet azonban – a szokásoknak megfelelően – felolvasták a következő, vagyis az 1945. június 30-ai közgyűlésen, és a képviselő-testület az egyhangúlag hozott 73/1945. számú határozatával azt tudomásul vette.

²⁹ MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 43–44.; MNL HBVL V.612.c 2. d. 768/1945.; MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1945. jún. 2. és 1945. jún. 18.; Gazdag 1981. 521.

Az előzőekben leírtak folyamányaként 1945. július 14-én tartották meg a tisztújító képviselő-testületi közgyűlést, amelyen T. Balogh Jánost választották meg abszolút többséggel községi bírónak, Gulyás Imre ellenében. Hivatali esküjét a megválasztott elöljárókkal és tisztviselőkkel együtt július 18-án tette le.³⁰ Így az 1945. július 28-ai képviselő-testületi közgyűlést már T. Balogh János községi bíró elnöke alatt tartották meg,³¹ aki ezt a tisztséget a tanácsrendszer bevezetéséig betöltötte. Egy rövid időszak kivételével, amikor is 1946 júliusában Csonka-Bihar vármegye főispánja fegyelmi eljárást indított ellene, amely időre felfüggesztette állásából, mert a *„vörös hadsereg élelmezésére begyűjtött lisztből feleslegként fentmaradó 307 kg finom lisztet a Huti raktárból a Népszövetkezethez raktárába szállított át, és a lisztből szabálytalan kiutalásokat eszközölt, a május június havi liszt kiosztásánál az ellátatlanok részére kiutalt lisztből összesen 70 q 52 kg 65 dekgr liszt hiányt állapított meg, így nyilvánvaló, hogy ezen ügyben a hivatali kötelezettségének megfelelő felügyeletet elmulasztotta.*” A fegyelmi ügy elbírálásáig a községi bírói teendőket Matolcsi István törvénybíró látta el. Az alispán a 4914/1946. számú véghatározatával T. Balogh Jánosnak a fegyelmi ügyben „rosszallás” büntetést állapított meg, amelyet az 1946. augusztus 6-ai képviselő-testületi közgyűlésen olvastak fel.³²

A kommunista párt az 1946. év első közgyűlésén (január 12.) átiratban közölte a képviselő-testülettel, hogy az eddig delegált tagjait és póttagjait visszahívja, és újakat küld helyettük – köztük a korábbi községi bírót, Gulyás Imrét is. Ugyanígy járt el a parasztpárt is, akik a pártból történő kizárások miatt cserélték ki a képviselő-testületi tagjaikat és póttagjaikat. Míg a szociáldemokraták 1946 októberében hívták vissza három tagjukat, akik helyett a póttagokat küldték be.³³ Ezek a személycserék az elkövetkező években is folytatódtak, amelyeknek az okai a pártból történő kizárás, nyugdíjba vonulás, más feladatra történő kinevezés, családi körülmény, egészségügyi probléma, elköltözés vagy pártérdek lehettek.³⁴

³⁰ MNL HBVL V.612.c 2. d. 910/1945.

³¹ MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 55–75.

³² MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 245–246., 257.

³³ MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 159., 279.

³⁴ Hasonló mozgások figyelhetők meg a községi esküdtek és tisztviselők, valamint a nemzeti bizottság tagjainak körében is, ahol további indokként a megélhetési probléma is megjelenik.

A politikai átalakulások és csatározások további következménye a közterületek nevének megváltoztatása volt, lecserélve ezzel az előző kormányzatnak elfogadható utcaneveket az új kormányzatnak elfogadható utcanevekre.³⁵

Az 1948. június 12-én létrejött Magyar Dolgozók Pártja berettyóújfalui szervezete az 1948. június 28-ai közgyűlésre kérelmet nyújtott be a képviselő-testület feloszlatására, amiről a június 23-án megtartott pártközi értekezleten született határozat, amelyen még képviseltette magát a Nemzeti Parasztpárt, a Független Kisgazdapárt és a Szakszervezetek Szakmaközi Bizottsága. A kérelem indoka az volt, *„hogyan a községi képviselő-testület összetétele nem felel meg a mai demokratikus követelményeknek, mert tagjai sorában még ma is benne vannak a múlt régi letűnt rendszer emberei [akik] gátolják a munkát, felesleges üres vitákkal kinyújtják a tárgyalások időtartamát. Vannak olyan tagok, akik a gyűléseken nem vesznek részt, magukat távol tartják, ezzel elfoglalják esetleg egy aktív tagnak a helyét. [...] ezzel elérjük, hogy megtisztul a község legfontosabb önkormányzati szerve a demokrácia ellenségeitől és nem fog megismétlődni olyan sajnálatos vita, mint megtörtént az iskolák államosításának tárgyalásánál.”* A képviselő-testület a 133/1948. számú határozatával feloszlatta magát, és utasította az elöljáróságot, hogy a pártokkal és a szakmaközi bizottsággal azonnal vegye fel a kapcsolatot az új testület mielőbbi felállítása érdekében, amelyben – a belügyminiszter rendelete alapján – a Magyar Dolgozók Pártját tizenhat hely illeti meg, míg a többieket nyolc–nyolc.³⁶ Az új, a „reakció” elemektől megtisztított képviselő-testület a következő, augusztus 3-ai közgyűlésen alakult újjá, ahol a főjegyző köszöntötte őket, és kérte minden egyes tagját, hogy *„intenzív munkával legyen az elöljáróság segítségére, hogy községünket a népi demokráciának megfelelően fejleszthessük és ezzel a lakosság életszínvonalát emelbessük. Ebben a reményben a képviselő-testület eredményes munkájára az Isten áldását kéri.”*³⁷

Ezt követően a képviselő-testület jelentősége fokozatosan csökkent, jórészt már csak pénzügyi, haszonbérleti, költségvetési és letelepedési ügyeket tárgyaltak a közgyűléseken. 1949-től kezdve a havi egy rendes közgyűlést sem tartották meg, június és december között pedig közel fél évig össze sem ültek a községi képviselők. Ezen időszak alatt több változás is történt a település vezetőjegyzoi

³⁵ MNL HBVL V.612.b 2. k. p. 203–205.; Bővebben ld. az 5. számú forrásmellékletben.

³⁶ MNL HBVL V.612.b 2. k. p. 269–270.

³⁷ MNL HBVL V.612.b 2. k. p. 271.

posztján. 1949. augusztusának végén, szeptemberének elején Kovács János váltotta Hajdú Sándort,³⁸ aki 1949. április 2. és augusztus 22. között heti két kiszállással a berettyószentmártoni vezetőjegyzői feladatokat is ellátta.³⁹ Kovács János 1949. október végéig töltötte be a vezetőjegyzői munkakört Berettyóújfaluban,⁴⁰ azonban helyére Kesztyűs Lajost csak 1950. január 20-ával helyezték át Berekböszörményből, ahol mint községi jegyző tevékenykedett.⁴¹ Addig ideiglenesen dr. Somfai Andor közigazgatási jegyző látta el a vezetőjegyzői feladatokat, a jegyzői irodát is ő adta át.⁴² Kesztyűs Lajos egészen a tanácsrendszer 1950. októberi bevezetéséig töltötte be a tisztséget, majd ő lett a település első tanácselnöke.⁴³

A II. világháború magyarországi harcai következtében elpusztult vagy elvesztett községi szabályrendeleteket szükséges volt újból megalkotni, majd a képviselő-testülettel letárgyaltatni, azonban erre csak az 1947. év második felében került sor. Először is a „*község ügymenetének, valamint vagyonkezelésének és közszolgáltatásainak biztosítása céljából*” a település előljárói megalkották *Berettyóújfalu nagyközség Szervezési Szabályrendeletét*, amelyet a képviselő-testület az 1947. november 27-ei közgyűlésén – a módosító indítványok átvezetése után – a 187/1947. számú határozatával fogadott el. Ebben – többek közt – leírták, hogy Berettyóújfalu továbbra is önálló nagyközség Bihar vármegye Berettyóújfalui járásában, az 1947. évi kataszteri felmérés szerint területe 18 429 katasztrális hold és 213 négyszögöl, belterületén 2420, külterületén 95 lakott ház van. A szabályrendelet a település pecsétjét a következőképpen írta le: „*A község pecsétje köralakú. A felirat a következő: Bihar vm. Berettyóújfalu község 1887. A pecsét címerajza a következő: a köralakú pecsét kockalapjának mezőjében álló oroszlán.*” A község az önkormányzati jogát a képviselő-testület által gyakorolta, amely a törvénynek megfelelően 40 tagból állt. A községi előjárósághoz a községi bíró, a törvénybíró, a községi vezetőjegyző, a községi orvos, a községi állatorvos, a községi pénztárnok, a községi közgyám

³⁸ MNL HBVL V.612.c 13. d. 3899/1949.; MNL HBVL V.612.c 15. d. Szám nélküli iratok. Jegyzőkönyv, 1949. szept. 1.

³⁹ MNL HBVL V.611.b 8. k. p. 85.

⁴⁰ MNL HBVL V.612.c 14. d. 4894/1949.

⁴¹ MNL HBVL XXIII.576.e 1. d. 006-3/1950.

⁴² Erre vonatkozóan több iratot is találtunk az MNL HBVL V.612.c 13–15. d. iratanyagában.

⁴³ MNL HBVL XXIII.576.e 1. d. 0069-17/1950.

és a községi esküdtek tartoztak. A település szolgálatában álltak még a községi tisztviselők (másodjegyző, aki anyakönyvvezető, adóügyi jegyző, segédjegyző, ellenőr, 9 irodatiszt, községi mérnök), a községi alkalmazottak (2 szülésznő, 7 altiszt, gyepmester, 2 belső tűzoltó kocsis, 2 tűzör, 6 hivatásos tűzoltó) és a községi szegődményesek (gazdasági kocsis, takarítónő, 6 mindenese-utcaseprő).⁴⁴

A fentebb említett közgyűlésen még a következő szabályrendeleteket tárgyalták le és fogadták el:

- *Szabályrendelet Berettyóújfalu község területén fogyasztott bor, hús, sör és égetett szesz-szesitalok után fizetendő városi-községi bor és húsfogyasztási adó, illetve sör és szesz-fogyasztási adópótlék kivétele, beszedése, ellenőrzése és kezelése tárgyában;*
- *Berettyóújfalu község húsvizsgálati szabályrendelete (a közvágóbúd használatáról, a húsvizsgálatról és az ezekért fizetendő díjakról);*
- *Berettyóújfalu község szabályrendelete az ásványvíz és szikvízadóról;*
- *Berettyóújfalu község szabályrendelete a községi mérlegekről és a mérleghasználati díjakról;*
- *Berettyóújfalu község szabályrendelete a községbe való településről és a községi illetőség megszerzéséről;*
- *Berettyóújfalu község szabályrendelete a köztemetőről és a temetkezés rendjéről;*
- *Szabályrendelet Berettyóújfalu község tisztviselőinek, elöljáróinak, alkalmazottainak hivatalos munkaidejéről;*
- *Berettyóújfalu község szabályrendelete a közhirdetésről;*
- *Szabályrendelet a hirdetésnek Berettyóújfalu nagyközség területén való kifüggesztéséről, illetve közzétételéről;*
- *Berettyóújfalu község szabályrendelete az utcák névvel való ellátásáról és a házszámolásról;*
- *Berettyóújfalu község szabályrendelete a házaló kereskedés eltiltásáról;*
- *Berettyóújfalu község szabályrendelete a közterületeknek magánosok által való térhasználatáról;*
- *Berettyóújfalu község szabályrendelete a helyhatósági engedély díjakról;*
- *Berettyóújfalu község szabályrendelete a községi szegény és aggmenházról;*
- *Berettyóújfalu község szabályrendelete az utcarendezésről, az ezzel kapcsolatos utca-nyitásokról és járdaépítésről;*

⁴⁴ MNL HBVL V.612.b 2. k. p. 63–82.

- *Berettyóújfalu község szabályrendelete a községrendezésről;*
- *Berettyóújfalu község szabályrendelete az előfogat kirendelésről;*
- *Berettyóújfalu község adóhivatalának szervezési szabályrendelete;*⁴⁵
- *Berettyóújfalu község vigalmiadó szabályrendelete;*⁴⁶
- *Berettyóújfalu nagyközség szabályrendelete a községi közigazgatási és okirati illetékek szedéséről.*⁴⁷

Ráadásul az átmeneti demokrácia időszakában megjelenő, de azon túlnyúló társadalmi problémával is meg kellett küzdenie a berettyóújfaluinak.⁴⁸ Az 1947. november 27-ei képviselő-testületi közgyűlésre a Herpály utcai és Szillérkerti lakosok kérelmet nyújtottak be, hogy a belterületen lakó cigányokat a községből telepítsék ki. Ezt a következőkkel indokolták: a dögöket behurcolják, viszont az el nem fogyasztott vagy el nem adott hulladékot széjjelszórják, amivel a fertőzéseket terjesztik, amitől a környék állatai elhullanak; „*erkölcsi életük gyermekeik nevelését veszélyeztetik*”; nem tisztálkodnak, terjesztik a tífuszt és a tetveket; sokat lopnak, kivágják a gyümölcsfákat (aki ezt meg akarja akadályozni, megfenyegetik) – vagyis közerkölcsi, köztisztasági és állategészségügyi szempontból is kifogásolható a magatartásuk. „*Kériek egy helyre való kitelepítésüket, hogy könnyebben ellenőrizhetőek legyenek és a kóbor cigányok vándorlása is meg lesz akadályozva.*” Az ügyben már a Magyar Államrendőrség is nyomozott, mellyel alá tudták támasztani a kérelemben foglaltakat. A képviselő-testület a 173/1947. számú határozatával kimondta, hogy a lakosság nyugalma érdekében a község belterületéről a putrikban szétszórta lakó cigányokat ki kell telepíteni egy helyre, a kb. 6 km-re fekvő Palocsa dűlőben lévő 239 katasztrális hold szántóból és legelőből elkülönített 20–25 holdnyi területre, amely a település tulajdonát képezte.⁴⁹

⁴⁵ MNL HBVL V.612.b 2. k. p. 82–161.

⁴⁶ Az 1946. október 17-ei képviselő-testületi közgyűlés 156/1946. számú határozatával fogadták el. MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 279–284.

⁴⁷ Az 1948. október 8-ai képviselő-testületi közgyűlés 188/1948. számú határozatával fogadták el. MNL HBVL V.612.b 2. k. p. 314–316.

⁴⁸ Ez a rész nem tartozik közvetlenül a tanulmány tematikájához, azonban mivel az elkövetkező dolgozatok foglalkoznak a kérdéssel, szükségesnek tartottuk, hogy erre is kitérjünk.

⁴⁹ MNL HBVL V.612.b 2. k. p. 48–50.

A II. világháború végén, a harcok elvonultával a különböző pártok is megkezdtek tevékenységüket a településen. Az országos pártok közül elsőként – már 1944 októberében – a Magyar Kommunista Párt (a továbbiakban: MKP) alakult meg, a Független Kisgazdapárt (a továbbiakban: FKGP) és a Szociáldemokrata Párt (a továbbiakban: SZDP) pedig december első hetében, míg a Nemzeti Parasztpárt (a továbbiakban: NPP) csak 1945 februárjában kezdte meg működését a megyeszékhelyen. Az 1944. december 21-én összehívott Ideiglenes Nemzetgyűlés előkészítő munkálataiban és a választások megszervezésében valamennyi párt részt vett, a Debrecenből kiküldött előkészítő bizottsági tagokkal együttműködve; és amelyen végül Bárdos János asztalosmester, Bihari Nagy Lajos kisgazda, Daróczi Pál földműves és dr. Zöld Sándor orvos, főispán képviselte Berettyóújfalut.⁵⁰

A megye kommunista főispánjának, dr. Zöld Sándornak a tevékeny támogatásával a berettyóújfalui pártok hamarosan – még a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front létrejötte előtt – a helyi sajátosságnak számító Magyar Népi Demokratikus Párt (vagy Front) elnevezésű politikai szervezetbe tömörültek.⁵¹ Megalakulásának pontos időpontja nem ismert (1944 novemberében már működött),⁵² és a szervezeti felépítéséről és tevékenységéről is alig lelhető fel néhány adat. Valószínűleg nem egy párt, hanem a „demokratikus erőknél” pártokon felüli összefogását célzó politikai tömörülés volt, amely egy ideig Berettyóújfalu közigazgatási ügyeit is intézte, vagyis a Berettyóújfalui Nemzeti Bizottság (és a képviselő-testület) feladatait látta el annak létrejöttéig.⁵³ Határozatokat hoztak többek között üzlet-helyiség, lakás, bútor stb. kiutalási ügyekben, bér, közmunka és közellátási tárgykörökben, valamint helyettes rendőrfőnököt is választottak. Kezdetben állandó

⁵⁰ Gazdag 1981. 516–517.

⁵¹ 1944. december elején a dr. Juhász Nagy Sándornak, a Debreceni Nemzeti Bizottság elnökének küldött levelet és a „*Magyar Testvérek! Katonák!*” című felhívást is úgy írták alá, hogy a főispán neve alatt pártonként csoportosítva látták el kézjegyükkel a dokumentumokat. Az FKGP, az MKP és az SZDP mellett a Magyar Parasztszövetség (mivel az NPP csak később alakult meg Berettyóújfaluban) tagjai vettek részt a „párt” munkájában. MNL HBVL X.1. 1. k. p. 5–8. Tudomásunk van róla, hogy a Magyar Népi Demokratikus Pártnak szervezete működött Berettyószentmártonban is, ahol a tisztikar megválasztására 1944. november végén került sor. MNL HBVL X.1. 1. k. p. 3.

⁵² Az első ismert pártgyűlési jegyzőkönyv 1944. november 23-ai keltezésű, amelyben viszont már említés történik egy november 22-ei jegyzőkönyvről. MNL HBVL X.1. 1. k. p. 2.

⁵³ Gazdag 1981. 516.; Komoróczy 1965. 12.

elnöke sem volt a „pártnak”, csak ülés elnöke, amely tisztséget Potzner Gyula főszolgabíró is betöltött egy-egy pártgyűlés alkalmával. (A jegyzőkönyvet általában Hajdú Sándor, Berettyóújfalu vezetőjegyzője írta.) Tisztikar megválasztására a főispán jelenlétében megtartott december 19-ei ülésen került sor, ahol elnöknek N. Pozsár Gyulát, alelnöknek Potzner Gyulát, titkárnak pedig Czerkivics (máshol Cernkivic) Tivadart⁵⁴ szavazták meg.⁵⁵ A helyi nemzeti bizottság 1944. december 27-ei megalakulását követően, amely esemény még a „párt” helyiségében történt,⁵⁶ nem említik többé a politikai tömörülést.⁵⁷

A II. világháború utáni első, *„az ország egészére kiterjedő”* és egyben a korszak egyetlen demokratikus országgyűlési választását 1945. november 4-én tartották, amely *„az 1920-ast követően ez volt az első általános és egyenlő választójog alapján közvetlenül és titkosan megtartott parlamenti választás hazánkban. [...] férfiak és nők esetében egyaránt 20 évben határozták meg a választójogosultság korhatárát. A választójogból ugyanakkor kizárták többek között a háborús és népellenes bűnök elkövetőit, az internáltakat, a népbíróságok által elítélteket, az igazoló bizottság által állásukból elmozdítottakat, illetve valamennyi olyan embert, aki magát német nemzetiségűnek vallotta.”*⁵⁸ Berettyóújfaluban az előbbieken felsorolt négy párton kívül még a Polgári Demokrata Párt (a továbbiakban: PDP) listájára lehetett szavazni, míg a Magyar Radikális Párt (a továbbiakban: MRP) nem indult a bihari megyeszékhelyen. Amint az az alábbi táblázatból is látszik, a pártok helyi eredményei nagyjából megegyeztek az országos eredményekkel; kivételt képezett ez alól az NPP és az SZDP szereplése, azonban az előbbi párt a két munkaspárt rovására szinte megháromszorozta a településen elért eredményét az országoshoz képest. Ennek magyarázatát *„a község lakosságának összetételében kell keresni”*: az NPP bázisát elsősorban az ország keleti részében – így Berettyóújfaluban is nagyszámban – élő alföldi szegényparaszti réteg adta, míg *„nagyobb ipari üzem nem működött a községben, az ipari munkások hiányoztak.”*⁵⁹

⁵⁴ Az SZDP delegálta a Magyar Népi Demokratikus Pártba, ahol mint pártszervező is tevékenykedett.

⁵⁵ MNL HBVL X.1. 1. k. p. 2–4., 9.

⁵⁶ MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1944. dec. 27.

⁵⁷ Az előzőekben leírtakból, valamint a két szervezet vezetőinek egyezőségéből arra következtethetünk, hogy csak egy névváltoztatás történt, és a bizottság valójában a „pártból” jött létre.

⁵⁸ Csönge 2020.

⁵⁹ Gazdag 1981. 521–522.; Romsics 2005. 285–286.

A következő, 1947. augusztus 31-én megtartott országgyűlési választásokat beárnyékolta, hogy az MKP mindenáron győzelmet szeretett volna elérni, ezért a választási csalások sorozatától sem riadt vissza, de a parlamenti többséget így sem tudták megszerezni.⁶⁰ A „kékcédulás választás” néven elhíresült voksoláson újabb pártok állítottak listát, úgymint a Magyar Függetlenségi Párt (a továbbiakban: MFP), a Független Magyar Demokrata Párt (a továbbiakban: FMDP), a Demokrata Néppárt (a továbbiakban: DNP) és a Keresztény Női Tábor (a továbbiakban: KNT). Az első kettő az FKGP-ből vált ki, az MKP „szalámitaktikájának” köszönhetően, amellyel többek közt a Kisgazdapártot is feldarabolták. Amint az az alábbi táblázatból is látszik, az MKP és az FKGP berettyóújfalui eredményei szinte teljesen megegyeztek az országosan elértekkel – ugyanez vonatkozik a legkisebb pártokra is. Azonban az SZDP és a DNP arányaiban sokkal kevesebb szavazatot kapott, mint országosan: az előbbi körülbelül háromszor, az utóbbi pedig több mint tízszer. A DNP rossz szereplésének oka, hogy a keresztényszocialista, de katolikus alapokon nyugvó párt nem igazán tudott széles körű bázist kiépíteni a református térségben (a KNT pedig el sem indult). Ezzel szemben az NPP, valamint a volt kisgazdapárti és parasztpárti politikusok által alapított FMDP sokkal jobban szerepelt a megyeszékhelyen, mint országosan: az előbbi arányaiban majdnem kétszer, míg az utóbbi – az MKP-t is megelőzve – több mint ötször annyi szavazatot kapott. Ennek oka ugyanaz volt, mint a két évvel korábbi voksoláson, mivel a község társadalmi összetétele szinte semmit sem változott ezen idő alatt.⁶¹

---

⁶⁰ Csöngé 2020.

⁶¹ Gazdag 1981. 524.; Romsics 2005. 288–292.

Az 1945-ös és 1947-es országgyűlési választások berettyóújfalu és országos eredményei a szavazatok százalékos arányában⁶²

	1945		1947	
	Berettyóújfalu	Magyarország	Berettyóújfalu	Magyarország
DNP	–	–	1,3%	16,4%
FKGP	57,4%	57,0%	15,6%	15,4%
FMDP	–	–	27,6%	5,1%
KNT	–	–	nem indult	1,3%
MFP	–	–	9,3%	13,4%
MKP	13,6%	16,9%	22,5%	22,2%
MRP	nem indult	0,1%	1,4%	1,6%
NPP	18,0%	6,8%	16,1%	8,3%
PDP	1,1%	1,6%	1,1%	1,0%
SZDP	9,9%	17,4%	5,0%	14,9%

A kommunisták az elkövetkező szűk két évben folyamatosan felszámolták a parlamentarizmust és a többpártrendszert, magukhoz ragadva a teljes hatalmat. Ennek egyik fontos lépése volt, hogy 1948. június 12-én egyesültek a teljesen széttzilált SZDP-vel Magyar Dolgozók Pártja (a továbbiakban: MDP) néven. Ezzel párhuzamosan a többi pártot vagy felszámolták, vagy élükre eltávolították a meghatározó politikusokat, és könnyen irányítható „bábokat” ültettek a helyükre. Majd a megmaradt „pártronszok” bevonásával 1949. február 1-jén megalakították a Magyar Függetlenségi Népfrontot, amiben a vezető szerepet természetesen az MDP töltötte be. Így az 1949. május 15-ére kiírt országgyűlési választásokon *„a kiépülő pártállami diktatúrában immáron csak egy listára lehetett szavazni, igennel, vagy nemmel, ezzel teljesen kiüresítve a választás fogalmát. S miután teljes mértékben kontrol alá helyezték az országos politikai életet, csak 1950-ben tartottak az addig halogatott helybelségi választásokat felváltó ún. tanácsi választásokat...”*⁶³ Mint mindenhol Magyarországon, így Berettyóújfaluban is az MDP tagjai vették át a település irányítását, akik közt több, már korábban is vezető tisztséget betöltött Kommunista Párthoz közel álló politikust megtalálhatunk.⁶⁴

⁶² Gazdag 1981. 521. és 524.; Romsics 2005. 293.

⁶³ Csöngö 2020.; Romsics 2005. 294–296.

⁶⁴ Mint például: Kesztyűs Lajos, Berettyóújfalu első tanácselnöke; Hajdu Sándor, Berettyószentmárton első VB titkára; Somfai Andor, Berettyóújfalu VB titkára 1954-ben.

KOVÁCS GERGELY

A BERETTYÓÚJFALUI ZSIDÓSÁG
A VÉSZKORSZAKBAN ÉS AZUTÁN (1944–1956)

A holokauszt tragédiája nagyban meghatározza a vidéki magyar zsidóság történetét feldolgozó művek témáit. A holokausztot megelőző időszak vagyoni és jogi korlátozásai, valamint a túlélők későbbi hazatérése, újrakezdése, majd legtöbb esetben végleges eltűnése a vidéki társadalomból, többnyire csak röviden szerepelnek a témával foglalkozó várostörténeti művekben a vészkorszak mintegy elő- és utótörténeteként. Ebben a tanulmányban a berettyóújfalui zsidóság helyzetét mutatjuk be a jog- és vagyonfosztástól a deportálásukon át az 1945 után hazatérők nehézségein keresztül a végső eltűnésükig. Ha a magyar zsidóság második világháború végi történetét vizsgáljuk, akkor elmondhatjuk, hogy sokan és sokféle megközelítésből elemezték ezt az időszakot. Még mindig kevés olyan tanulmány van azonban, amely kifejezetten a jogfosztás, és még inkább a tulajdonfosztás aspektusával is foglalkozna. A zsidóság gazdasági tevékenységének korlátozását és későbbi megszüntetését helyi és monografikus szinten kevésbé vizsgálták. A kevés kivétel közé tartozik Rigó Róbert monográfiájának⁶⁵ a kecskeméti zsidókról szóló részei és Hábel János⁶⁶ leíró munkája a pécsi zsidóságról. Közvetlenül a berettyóújfalui zsidóság történetéről Neshar Dávid⁶⁷ külön kötetet írt, míg Halmos Sándor⁶⁸ a Hajdú-Bihar megye településeiről szóló kötet részeként röviden felvázolta a helyi zsidó lakosság történetét és felsorolta a holokauszt áldozatait.

---

⁶⁵ Rigó 2014.

⁶⁶ Hábel 2014.

⁶⁷ Neshar 2001.

⁶⁸ Halmos 2003.

Az ún. zsidótörvényekhez képest az 1944-es jogszabályok már egyértelműen a deportálásokat készítették elő – nagyon gyors lépéssorozatban.⁶⁹ A tanulmány kiindulópontjaként elsősorban a német megszállás és a helyi zsidók deportálása közötti időszakra (1944. március 19. – 1944. június 7.) összpontosítunk az 1600/1944. M.E. rendelet alapján, a helyi események és a jog-, illetve tulajdonfosztó törvények tükrében. A tulajdonfosztott személyek vizsgálata során a M. Kir. VI. Kerületi Debreceni Csendőrség 6. Kerületi Nyomozó Alosztály-parancsnoksága által április 11-én összeállított, deportálásra kijelölt személyek listáját⁷⁰ vettük alapul. Ezek azonban nem azonosak a ténylegesen deportált lakosokkal, mivel az összeírás alapjául szolgáló csendőrségi körzeti lista azokat a személyeket is tartalmazza, akik azt megelőzően eltűntek, vagy elhunytak a munkaszolgálat közben. Ennél fogva a lista azon zsidó személyek neveit rögzíti, akik a vézskorszakot megelőzően Berettyóújfaluban laktak. A csendőrkerületi összeíráson azonban a nevek alfabetikus sorrendje helyett a birtokolt lakóingatlan címe, azaz az utcanév és a házszám szerint vannak bejegyezve az ott lakó személyek. Végül a berettyóújfalui zsidóság eltűnését egy kontrollmintának vett másik Hajdú-Bihar vármegyei településsel, Hajdúnánással hasonlítjuk össze.

Az első világháborút követő trianoni békeszerződés után Berettyóújfalú Csonka-Bihar vármegye székhelye lett, ami növelte közigazgatási jelentőségét. Berettyóújfalú lakossága 1930-ban 9118 fő volt, ebből 961 főt tett ki a helyi zsidók száma. A két világháború között a berettyóújfalui zsidók elsősorban csizmadia, szabó, kereskedő, vendéglős és cipész foglalkozásokat űztek.⁷¹ Az egyenjogúsítás előtt kialakult társadalmi-politikai környezetben a zsidóság főként a gazdasági élet különböző területein helyezkedhetett el. Egyrészt ennek, másrészt pedig az összlakossághoz viszonyítva meghatározó népesedési arányuknak köszönhetően az első világháborúig töretlen, aztán pedig megújuló prosperitással erősítette a város regionális gazdasági jelentőségét.

---

⁶⁹ Vértes 1997. 284.

⁷⁰ MNL HBVL VI.31. 2. d. 95/kt. 1944.

⁷¹ Halmos 2017. 527.

**Izraelita vallású személyek száma
Berettyóújfaluban és Berettyószentmártonban 1880–1949 között**⁷²

	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1941	1949
Berettyóújfalu	511	811	942	1041	1003	1083	982	n.a.
Berettyószentmárton	51	65	59	51	40	19	14	n.a.
Összesen	562	876	1001	1092	1043	1102	996	226

A lokális gazdasági és társadalmi folyamatokban addig meghatározó szerepükben az 1938-tól kezdődően meghozott ún. zsidótörvényekkel azonban jelentős korlátozásokat kellett elszenvedniük. A „második zsidótörvény” választójogra vonatkozó rendelkezései miatt a törvényhatósági bizottság tagjainak megválasztására jogosult berettyóújfalui lakosok száma 1937-hez képest 1944-re százas nagyságrendben csökkent.⁷³ A jogszabály teljesen elzárta a közszolgálati pályát a zsidók elől, és megszüntette képviseletüket a felsőházban.⁷⁴ A „zsidótörvényeket” az érintettek megpróbálták kijátszani, hogy elkerüljék az egzisztenciális lecsúszást, és keresztény strómanokat vagy alvállalkozókat kezdtek alkalmazni tevékenységük folytatására, így a szerencsésebbek 1944-ig minimalizálni tudták a törvények kedvezőtlen hatásait.⁷⁵

A németek 1941-től aktívan képviselt álláspontjához és a Kelet-Európában addigra kialakult pokolhoz képest a magyarországi zsidóknak 1944-ig nem kellett sárga csillagot viselniük, nem voltak gettók, fizikai létüket alig, vagy egyáltalán nem fenyegette veszély. Azonban ez utóbbit sem lehet teljes bizonyossággal állítani, mivel 1941-ben már volt egy mézárulásba torkolló deportálás Magyarországról Kamenyec-Podolszkijba, melynek során mintegy 13 000, magyar állampolgárságát igazolni nem tudó, ezért idegennek nyilvánított, kitoloncolt

⁷² Helységnévtár [1892]. 122–123.; Népszámlálás 1881. II. 63.; Népszámlálás 1900. I. rész. 282–283.; Népszámlálás 1910. I. rész. 282–283.; Népszámlálás 1920. I. rész. 116–117.; Népszámlálás 1930. I. rész. 152–153.; Népszámlálás 1941. 2. 222–223.; Pálházy 1997. I. 428.

⁷³ Vö. MNL HBVL IV.403. 69. és 103. k. Berettyóújfalui névjegyzékek a választásra jogosultakról 1937. és 1944. évből.

⁷⁴ Lebovits 2007. 68.

⁷⁵ Karsai 2001. 219.

zsidót öltek meg.⁷⁶ A Kállay-kormány és Horthy kormányzó többszöri német kérés után sem járult hozzá a zsidók Magyarországról való deportálásához, mert tudták, hogy ez lényegében a halálukat jelentené.⁷⁷ Ez azonban nem jelenti azt, hogy 1944-ig könnyű lett volna a magyar zsidók helyzete, hiszen férfiak tízezreit vitték fegyvertelen munkaszolgálatra,⁷⁸ amit azért fontos megemlíteni, mert ez már a deportálások előtt is követelt áldozatokat. A csendőrkerület listája szerint a deportálásra kijelölt személyek közül sokan addigra eltűntek, vagy már holtá is nyilvánították őket. A 83 behívott berettyóújfalui személy közül 28-an meghaltak, mielőtt a deportálások megkezdődtek volna.⁷⁹ Bár gyakran a katonáknál is veszélyesebb körülmények között kellett a tűzvonalban kiegészítőként dolgozniuk, a munkaszolgálatosok túlélési esélyei még mindig magasabbak voltak, mint a deportáltaké. Így a zsidók 1944-es tömeges elhurcolás során a munkaszolgálatra való behívás több ezer ember életét mentette meg az auschwitzi pusztulástól. Az otthon maradt zsidó emberek mindennapjait pedig az egymás után bevezetett „zsidótörvények” nehezítették.

Egy esetleges magyar kiugrási kísérlet megakadályozása érdekében 1944. március 19-én a németek megszállták Magyarországot. A megszállást követő időszak legfontosabb társadalmi változása a zsidók fokozott üldözése, gettósítása és deportálása volt. Sztójay Döme kormánya⁸⁰ zsidóügyekben 85 miniszteri rendeletet és 36 kormányrendeletet adott ki.⁸¹ Az ún. zsidótörvényekhez képest az 1944-es

---

⁷⁶ Gellért – Gellért 2015. 1.

⁷⁷ Ungváry 2002. 287.

⁷⁸ A munkaszolgálat intézményének gondolata még 1919-ben született meg, mint a megbízhatatlan elemek elkülönítésének egyik módszere. A második világháború kitörésével a politikailag megbízhatatlan személyeket a magyar hadsereg katonai vezetése a német mintát követve fegyvertelen munkaszolgálatra kényszerítette. Az 1939-es honvédelmi törvény még csak fegyverviselésre alkalmatlanokat említ, ami a „zsidótörvények” légkörében gyorsan megváltozott, és bizonyos nemzeti-ségeket (főleg románokat) és a zsidókat ki kellett vonni a fegyveres erők kötelékéből. 1941 tavaszára ezekkel az új belépőkkel alakult ki a kiegészítő munkásszázadok meglehetősen kaotikus rendszere. Jellemző az arányokra és a növekvő munkaerőfelhasználására, hogy míg 1942 szeptemberében 152 század (kb. 38 000 fő) volt a hadszíntéren, addig 1944 októberében már 520 század (kb. 110 000 fő) dolgozott az ország különböző területein. György 2018. 6.; Karsai 2001. 219.; Szécsényi 2016. 2–3.

⁷⁹ MNL HBVI. VI.31. 2. d. 95/kt. 1944.

⁸⁰ 1944. márc. 22. – aug. 29.

⁸¹ Hábel 2014. 14.

jogszabályok már egyértelműen a deportálásokat készítették elő.⁸² Ezek közül jelen tanulmány a tulajdon elidegenítésére összpontosít, ugyanis, ha a jogfosztás végső magyarországi eseményének a személyes szabadságtól való megfosztás számított, amely a deportálásban csúcspontot ért el, akkor a tulajdonjogoktól való megfosztás legfontosabb momentuma a lakóingatlanok zár alá vétele volt. Ezt az 1944. április 16-i 1600/1944. M.E. rendelet szabályozta.⁸³ Ez a rendelet volt ugyanis a zsidók gazdasági értelemben lefejezésének utolsó eleme a létalapjuktól, azaz lakó- és üzlethelyeiktől való megfosztásuk által. Az ingatlanokat a fekvési hely, a telekkönyvi betét és helyrajzi szám, terület, városi ingatlanok esetében pedig az utca és házszám feltüntetésével kellett bejelenteni. Ugyanakkor a 10 000 pengő érték feletti ingóságok is bejelentés kötelesek voltak, sőt, bizonyos vagyontárgyak (műtárgyak, szőnyegek, ezüstneműk és más fényűzési tárgyak, értékpapírok stb.) értékhatártól függetlenül is.⁸⁴ Ha tipizálni akarjuk, ez az intézkedés a zsidók elleni gazdasági törvények és rendeletek azon csoportjába sorolható, amelynek nyilvánosan meghirdetett célja a zsidók gazdasági erejének korlátozása, megtörése és megsemmisítése volt.⁸⁵

A korábbi évek törvényeiből adódó tendenciák és a háborús veszélyhelyzet következtében a helyi zsidó közösség kénytelen volt alkalmazkodni az állandóan szigorodó, a deportálást megelőző két és fél hónapban a tetőfokát elérő állami elnyomás kegyetlenségéhez, és egyfajta kényszerű elfogadással nyugtázta sorsának folyamatos rosszabbra fordulását. A berettyóújfalui Grünwald Magda visszaemlékezése szerint a berettyóújfalui zsidók már március 22-én elkezdtek pakolni egy esetleges váratlan eseményre készülve. Magyarországon először a vidéki zsidóság összegyűjtése kezdődött meg 1944 áprilisában, és ekkor állították össze a deportálandó berettyóújfalui zsidók névjegyzékét is. Az utcák szerinti összeírást a főjegyző utasítására a hitközség végezte. A hitközség tagjaiként akkor 978 főt jegyeztek fel. A módosabb zsidókat május közepén kezdték internálni (pl. Konrád József vasnagykereskedő, Kepes József szesznagykereskedő, Zádor Béla divatüzlet-tulajdonos, Tardos Henrik ügyvéd). Május második felében erdélyi zsidókkal

⁸² Vértés 1997. 284.

⁸³ Karsai 2005. 146.

⁸⁴ Vértés 1997. 284.

⁸⁵ Karsai 2005. 146.

teli lezárt vagonok haladtak át a berettyóújfalui állomáson.⁸⁶ A kisebb települések zsidó lakosságát a nagyobb városokban kijelölt gettókba és ideiglenes táborokba szállították. Az elköltöztetettek csak a rajtuk található ruházatot és maximum 50 kg súlyú poggyászt vihettek magukkal. A helyi zsidó lakosságot 1944. június 7-én, a déli órákban, többnyire gyalogosan, csendőrkísérettel vezették a téglagyári gyűjtőhelyre, csomagjaikat autókon és szekereken vitték. Egy nappal később marhavagonokkal a nagyváradai gettóba szállították őket.⁸⁷

A mai Magyarország területén deportálási listák készítésére nem került sor, mivel nem szabadott névjegyzéket készíteni. A magyarországi deportálás ütemét, amennyire lehetett, gyorsították, és időrendjét a német titkosrendőrség rendelkezésére feszebbre szabták. A szerelvények főleg a Kassa–Eperjes–Muszyna–Tarnów–Krakkó útvonalon keresztül haladtak Auschwitzba.⁸⁸ A Bihar vármegyei deportálásokat 1944. június 18-án kelt ütemterv szerint Sellyey Vilmos csendőrezredes, a zóna „zsidótlánításával” megbízott csendőrtisztje osztotta fel a megfelelő csendőrparancsnokságok között. A gettók irányításával megbízott csendőrtisztek pedig a polgármesterekhez továbbították az ütemtervek másolatait.⁸⁹

A háború előtt kb. 1100 főt számláló zsidó közösségből az 1944 áprilisában kelt csendőrkerületi összeírás szerint mindössze 978 fő maradt a városban.⁹⁰ Őket a Csonka-Bihar vármegyei zsidókkal együtt a nagyváradai kis gettóba szállították.⁹¹ Körülbelül három héttel korábban Nagyvárad⁹² két gyűjtőhelyén 35 000 nagyváradai és környékbeli zsidót zsúfoltak össze. A két gettó már az újfalui zsidók érkezése előtt május 22. és június 4. között egyszer már felszámolásra került, és lakóikat nyolc szerelvényel deportálták.⁹³ A kisebbik gyűjtőtáborot használták

⁸⁶ Neshar 2001. 18., 53.

⁸⁷ Halmos 2011. 51.

⁸⁸ Tóth 2009. 20.

⁸⁹ Neshar 2001. 45. Klórné Grósz Olga beszámolója.

⁹⁰ MNL HBVL VI.31. 2. d. 95/kt. 1944.

⁹¹ Neshar 2001. 18.

⁹² Nagyváradon korábban két gettót állítottak fel: a nagyobbikat a több mint 20 ezer nagyváradai zsidóság részére, a kisebbiket pedig a vármegyéből összegyűjtöttek számára. Ez volt Magyarország legnagyobb gyűjtőhelye. A kis gettó foglyainak deportálásukig túlnyomórészt a szabad ég alatt jutott hely. Kovács 2020. 8. A nagyváradai gettó felállítására és működésére vonatkozóan ld. BFL XXV.4.f 524. d. FB 0330/1953. és 9110/1960. Fráter János csendőrezredes perirata.

⁹³ Kovács 2020. 8.

ismét a trianoni Magyarország IV. zónájához tartozó Bihar megyei részben összegyűjtött zsidók elhelyezésére.⁹⁴ A nagyváradi gettókba összegyűjtött zsidókat a Nagyvárad-Őssi vasútállomáson vagonírozták be. A Berettyóújfaluból elhurcoltakat pedig az utolsó nagyváradi transzporttal deportálták június 26-án,⁹⁵ majd a 2819 ember június 27-én haladt át a kassai pályaudvaron, ahol a magyar hatóságok átadták őket a németeknek.⁹⁶ Az 1944. április vége és július vége között deportált mintegy 445 ezer magyar zsidó közül 10–15 ezren az ausztriai Strasshofba kerültek.⁹⁷ A többieket mind Auschwitz-Birkenauba küldték. Rajtuk kívül kisebb csoportok még egészen októberig érkeztek, így az auschwitzi komplexumba deportált magyar zsidók összlétszáma nagyjából 430 ezer fő volt.⁹⁸

Módszertani kitérőként érdemes megjegyezni, hogy Nesher Dávid könyvében közzétett lista 1051 berettyóújfalvai zsidó lakos nevét tartalmazza, az 1944. áprilisában, a körzeti csendőrkerület által összeírt 978-cal szemben. Nesher 654 személyt jelöl meg a vészkorszak áldozataként, a csendőrkerületi lista alapján 555 áldozat⁹⁹ azonosítható be. Az eltérések az adatsorok hiányosságaiból, az eltérő feldolgozottságból és abból az értelmezési problémából is eredhetnek, hogy mekkora periódust veszünk vészkorszaknak, és amennyiben a Halmos Sándor *Emlékezz meg* című művében található listát is ide vesszük, látható, hogy a három lista nem egyezik meg.¹⁰⁰ Nesher néhány esetben csak a tulajdonnevük (születési év és anyja neve nélkül) megjelölésével tüntette a fel a berettyóújfalvai zsidó áldozatokat. Vélhetően azért, mert egyrészt hozzávette a berettyószentmártoniakat is, aminek az oka, hogy 1970-ben a település egyesült Berettyóújfaluval, így azóta a megemlékezések is közösen történnek. Másrészt Nesher a csendőrkerületi listára fel nem került személyeket is feltüntethetett saját lajstromában. Feltehetően ők is Berettyóújfaluban születettek voltak, noha ekkor már életvitelszerűen nem tartózkodtak a településen, Nesher mégis helyi áldozatként emlékezett rájuk.¹⁰¹

⁹⁴ Gonda 1966. 312–316., 403–409.

⁹⁵ Kádár – Vági é.n.

⁹⁶ Dancs é.n.

⁹⁷ Magyar transzportok... é. n.

⁹⁸ Stark 1995. 21.

⁹⁹ MNL HBVL VI.31. 2. d. 95/kt. 1944.

¹⁰⁰ Halmos 2003. 37–61.

¹⁰¹ Nesher 2001. 98–128.

Konrád György (1933–2019) író *Elutazás és hazatérés* című önéletrajzi regényében ír az életben maradás gyermekkori kalandjáról. Életének első tizenegy évét Berettyóújfaluban töltötte. Apja, Konrád (Kohn) József (1897–1970) jómódú vaskereskedő volt, anyja, Klein Róza (1905–2004) nagyváradi zsidó polgárlány. Konrád György a helybeli zsidó elemi iskolába, majd a polgári iskola első osztályába járt 1944 tavaszáig. Szüleit az ország német megszállása után letartóztatta a Gestapo és a csendőrség, majd Ausztriába hurcolta, ami utóbb szerencsésnek bizonyult, mert nem sokkal később a város teljes zsidó lakosságát Auschwitzba vitték el, ahonnan nagyon kevesen tértek vissza. Június 5-én, közvetlenül a deportálás előtt Konrád és nővére, Éva, illetve két unokafivérük, Zádor István és Pál csendőrhatalósági engedéllyel vonattal el tudott utazni Budapestre, ahol nagynénjük, Vágó Zsófia segítségével egy védett svájci házban éltek túl a vészkorszakot. Néhány nap múlva Berettyóújfalu teljes zsidó lakosságát a nagyváradi kis gettóba, onnan pedig Auschwitz-Birkenauban deportálták. Konrád zsidó elemi iskolai osztálytársait Birkenauban szinte kivétel nélkül megölték. 1945. február végén Éva és György hazautaztak Berettyóújfaluba. A házukat üresen találták, szüleikről semmi hírt nem kaptak, egy idősebb unokafivér, Kun László vette magához őket. 1945 júniusában a deportált szülők hazajöttek, és Berettyóújfalu mintegy 1000 fős zsidó lakosságából a Konrád család egyetlen kivételként együttesen életben maradt.¹⁰² Apja egy ideig tovább folytatta vaskereskedését, és magához vette az elárvult unokatestvéreket. Az időszakról az író *Elutazás és hazatérés* című művében így emlékezett: „*Ezkerkilencszáznegyvennyolcig, tizenöt éves koromig rendszeresen jártam haza a szülői házba Berettyóújfaluba, azután apám vasüzletét és házát államosították, és a szüleim felköltöztek utánunk – Éva nővérem és énutánam – Budapestre. Ezután Berettyóújfaluból csak levelek jöttek a helyi párttitkártól az én egyetememre, hogy az apám nagypolgár volt, nem kéispolgár, vagyis osztályidegen, én tehát nem vagyok méltó arra, hogy a néphatalom nekem diplomát adjon.*”¹⁰³

A háború után a túlélők egy része megpróbálta Berettyóújfaluban újrakezdeni az életét, míg voltak, akik már soha nem tértek vissza szülőfalujukba, hanem máshol – egy részük az akkori Palesztinában, a későbbi Izraelben – igyekeztek

¹⁰² A holokauszt... 2019.

¹⁰³ Konrád 2012. 132.

életüket újjászervezni. A következőkben azok viszontagságairól esik szó, akik az újrakezdés reményében átmenetileg helyben maradtak, de később a kommunista diktatúra működését megtapasztalva, mégis inkább az elvándorlást választották. Arányait tekintve a vidéki zsidóság 75 százaléka esett áldozatul a háborús népir-tásnak, a trianoni határon belüli túlélők számát 190–220 ezer fő¹⁰⁴ közé teszik.¹⁰⁵ Berettyóújfaluban 1949 elején az országos átlagot nagyjából leképezve – a nép-számlálás szerint – 226 fő,¹⁰⁶ más forrás szerint 246 fő¹⁰⁷ lakott a korábbi csak-nem ezer fős zsidóságból.

A zsidóság vidéki társadalomból való eltűnésének legkönnyebben számsze-rűsíthető adatokat szolgáltató forrásai az anyakönyvek. Berettyóújfaluban szem-betűnő az eltérés 1939, az utolsó békeév 12 izraelita újszülöttjének¹⁰⁸ száma és a vallási hovatartozást utoljára teljes évben feltüntető 1949-es év 6 zsidó gyerme-ke¹⁰⁹ között. Azonban ha nem volumenében, hanem a hazatérő túlélők számához képest vizsgáljuk az adatokat, akkor ez nem tekinthető drasztikus visszaesésnek. Szintén erodáló hatással bírt az elvilágiasítás erőltetett folyamata, amely a fő cél-pont katolikus egyház mellett az izraelitákat sem kímélte. 1950-től például már a statisztikai kérdőmintákon sem szerepelhetett a vallás rovat.¹¹⁰ A hasonló számú zsidó lakossal rendelkező, vármegyei kontrolltelepülésnek választott Hajdúnáná-son az 1939-es év 30 újszülöttjével¹¹¹ szemben 1949-ben mindössze 8 gyermek születése volt bejegyezve.¹¹² A drasztikus csökkenést a halotti anyakönyvek is jól tükrözik: míg 1939-ben 13 halottja volt a helyi közösségnek, addig 1949-ben már csak 3.¹¹³ Hasonló volt a helyzet Hajdúnánáson is, ahol 1939-ben 15 elhunyt izra-elita személyt jegyeztek fel, míg ez 1945 és 1949 között sosem haladja meg az évi

¹⁰⁴ Ebből mintegy 90–100 ezer főt tett ki a vidéki holokauszt túlélők száma. Ld. Stark 1995. 81.

¹⁰⁵ Petri 2016. 59.

¹⁰⁶ Halmos 2003. 35.

¹⁰⁷ Nesher 2001. 19.

¹⁰⁸ MNL HBVL XXXIII.1.a 165. k. 1939. év.

¹⁰⁹ MNL HBVL XXXIII.1.a 167. k. 1949. év.

¹¹⁰ MNL HBVL XXIII.576.d 1. d. 54/1950. eln.

¹¹¹ MNL HBVL XXXIII.1.a 1066. k. 1939. év.

¹¹² MNL HBVL XXXIII.1.a 1068. k. 1949. év.

¹¹³ MNL HBVL XXXIII.1.a 204–205. k. 1939. és 1949. év.

3 főt.¹¹⁴ A töredékére csökkent zsidóság veszteségének nyilvánvaló okait is jelzik az anyakönyvek: 1948-tól megjelennek a holokauszt áldozatainak anyakönyvi bejegyzései is. Berettyóújfaluban csak 1949-ben 130 bírói holtta nyilvánítás történt, halálzási helyként német lágereket, illetve Oroszországot megjelölve.¹¹⁵

A település közigazgatási iratai betekintést nyújtanak a hazatérő zsidóság fogadtatásába, az élet újrakezdésének nehézségeibe, a civil és vallási közösségi élet elindításába. A visszatértekről 1945-ben felvett kérdőívek bemutatják a legtöbbször legyengült, beteg hazatérők kiábrándító anyagi helyzetét is, akiknek gyorssegélyként leginkább ruhákra, takarókra, ágyneműre volt szükségük. Az iratokból bepillantást nyerhetünk a hitközségi élet újrarendezésének körülményeibe, a hátrahagyott javak kezelésének kérdéseibe, a másoknak kiutalt házak visszaszolgáltatásának vitáiba, az elpusztult ingatlanok helyrehozásának megindulásába. A széthurcolt ingóságok visszaszolgáltatását nehezítette, hogy az iratok szerint az új „tulajdonosok” közt sok befolyásos tényező volt fellelhető. Ennél fogva nem meglepő, hogy a rengeteg vitás ügyben sokszor a községi képviselőtestülettől várták a megoldást, akik 1945-ben több alkalommal foglalkoztak a hazatért tulajdonosok kérelmeivel. Így például Klein Béla, mint özv. Klein Gyuláné jogutódja kérelmezte az ecetgyári tulajdonjogába való visszahelyezését, és hogy vitéz Fábián Sándor ecetgyár felszerelését adják át neki. Kérelmét először a főszolgabíróhoz adta be, onnan elküldték, hogy az előjáróságtól kérjen véleményezést és állásfoglalást. A 24/1945. sz. határozatában a képviselőtestület a kérelmet részben elutasította: javasolta, hogy Klein Bélát az ecetgyári jogába helyezték vissza, viszont nem javasolta vitéz Fábián Sándor ecetgyári felszerelésének átadását. Indoklásként azt hozták fel, hogy „[...] *közérdekből szükség van, hogy a községben két ecetgyár legyen. El kellett utasítani a kérelemnek azt a részét, hogy Fábián Sándor ecetgyár felszerelése adasson át, mivel ha a kérelmező volt ecetgyárából nevezett felszerelést vitt volna el, ez nem tartozik a képviselőtestülethez, hanem a bírósághoz. A magánvagyon sértetlen, így azt elvenni a képviselőtestületnek és hatóságának joga nincs.*”¹¹⁶ Klein Bélához hasonlóan Weisz Imréné született Farkas Magdolna, dr. Éber Istvánné született Spernát Erzsébet és özv. Glück Ignácné is kérelmet nyújtott be, hogy a községi raktárban lévő

¹¹⁴ MNL HBVL XXXIII.1.a 1106–1107. k. 1939. és 1949. év.

¹¹⁵ MNL HBVL XXXIII.1.a 205. k. 1949. év.

¹¹⁶ MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 17–18.

bűnjelek közül ingóságokat (ágyneműket, háztartási cikkeket) részükre adjanak ki. Minden kérelmet teljesítettek, mivel deportálásból érkeztek haza, és ingóságai nem voltak. Azonban átvételi elismervény ellenében és csak ideiglenes használatra kapták meg, valamint az első felszólításra vissza kellett szolgáltatniuk.¹¹⁷ Az ügy jól mutatja, hogy ha sikerült is az igényelt tárgyakat visszaszerezniük, attól még az azokra vonatkozó tulajdonjoguk továbbra sem volt garantálva.

Az ingóságokkal szemben az ingatlanok helyzetének vizsgálata, azt gondoltuk, hogy sokkal tisztább viszonyokat teremt, azonban a háborús zűrzavar számos, addig példa nélküli jelenséget idézett elő. Ilyen volt Singer Ernő esete is, aki kártérítési pert indított a község ellen, mert Bem utcai lakásába cigányokat költöztettek be, akik az ingatlanban súlyos károkat okoztak. A képviselőtestület a 94/1945. számú határozatával a „[...] *kártérítési pert magára nézve kötelezően nem vállalja. Tiltakozik az ellen, hogy a cigányokat a község költöztette volna be Singer Ernő lakásába. A felszólalásokból is igazolást nyert, hogy a beköltöztetést az akkori fősolgabíró és a csendőrséggel karöltve intézte, a kárért a lakók perelendők, vagy a beköltöztetést elrendelő hatóságok hallgatandók ki, ezért a község semmi felelőséget nem vállal.*”¹¹⁸ Mivel az ügyet a felek nem tudták egymás közt elsimítani, így egy nem sokkal későbbi testületi határozatban már arról is döntés született, hogy felkérjük dr. Tikász Gyula vármegyei tisztí ügyészt a község perben való képviselőjére.¹¹⁹

A zsidóságra, mint hivatkozási alapra a rendszernek addig volt szüksége, amíg le nem számolt a hatalom megszerzése szempontjából veszélyesnek tartott antiszemita vagy annak bélyegzett politikai szereplőkkel. A háború után a zsidó állampolgárok többsége nem eszmélt rá azonnal, hogy az ő kapitalizmusra szabott világnézetük nem illeszkedik a népi demokráciához.

A nemzeti bizottságok irataiban jól dokumentált a hazaérkezés, a segélyezés, az élet újrakezdésének néhány mozzanata. Az igazoló bizottságok mellett szintén ideológiai és osztályalapon a nemzeti bizottságok igazolták többek közt az iparengedélyért, hadigondozási ügyben, katonaugyben és a névmagyarosítási ügyben folyamodókat.¹²⁰ A háború utáni korszak jellemző túlélési stratégiája volt, hogy

¹¹⁷ MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 48–49., 51–52.

¹¹⁸ MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 57.

¹¹⁹ MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 92.

¹²⁰ További példákat ld. MNL HBVL XVII.15. 1–2. d.

sokan igyekeztek megszabadulni a külvilág számára zsidóságukat leginkább eláruló ismertetőjegyeik egyikétől: a nevüktől. Berettyóújfaluban Weisz Tibor és testvére Weisz József is névváltoztatást hajtott végre, vezetéknevüket Hámorira változtatták. 1952-ben az ekkor már, mint Hámori Tibort foglalkoztató Agrimpex Mezőgazdasági Külkereskedelmi Vállalat a Berettyóújfalui Községi Tanács elnökétől kért alkalmazottjuk apjáról, Weisz Hermannról káderjellemzést politikai és gazdasági munkájával kapcsolatban. A tanács jellemzésében a következőket írta: „*Hámori Tibor volt berettyóújfalui lakosnak apja Weisz Hermann, aki községünkben Mátyás út 7. szám alatt lakott termény-, fűszer-, só-, és egyéb cikkek nagykereskedése volt, 20-25 munkást dolgoztatott, azokat kizsákmányolta, és nem fizette meg rendesen, alkalmazottaival rosszul bánt és a fia is azt látta tőle, így tehát Ő is a kizsákmányolás szellemében nevelkedett. A nevezett családjának a baráti köre természetesen nagykereskedő-, kulákok és egyéb kizsákmányolókból tevődött össze. A nevezettnek fontosabb állásba való behelyezését nem javasoljuk a fenti okok alapján.*”¹²¹

Hámori Tibornak azonban nem csak az új élete elindításával akadtak nehézségei, de testvérevel, Józseffel közösen birtokolt Dózsa György u. 37. és 56. szám alatti ingatlanait is államosították, hiszen ebben az időben zajlottak az 1952/4. tv. szerint a házállamosítások. Az indoklásban az állt, hogy „*nevezettek lakásai az egyik 2, a másik 4 szobából áll, a tulajdonosok foglalkozása nagykereskedő volt, a lakásban nem laktak benne és állandóan bérbe van adva, és mivel a fentiekén kívül még a községben van egy másik, illetve harmadik lakásuk is vettük fel az államosítandó lakások közé. A nevezett államosítandó lakások a Dózsa 56 és 58 ház alatt vannak.*”¹²² Mivel ezek az ingatlanok a település főutcáján helyezkedtek el, ezért az újonnan létesítendő vagy bővítendő szocialista üzemek, üzletek vagy termelőszövetkezetek részére megfelelő terület volt. Nagyobb telephely létrehozása céljából gyakran több telket is összevontak.

Az 1952-ben történt házállamosítások során egy ingatlan akkor számított lefoglalandónak, ha az, „*mint bérbe adott ház, mint tőkések és az M.T. rendelet 8. §. e./ alá tartozó személyek háza, mint dolgozók 6 szobásnál nagyobb háza, mint dolgozók harmadik vagy ennél több háza, mint kisiparos vagy kiskereskedő háza, mint dolgozó paraszt 6 szobásnál nagyobb, vagy harmadik háza, mint kulák ház*” került az államosítási jegyzékbe.¹²³

¹²¹ MNL HBVL XXIII.576.d 1. d. 48/1952. biz.

¹²² MNL HBVL XXIII.576.d 1. d. 74/1952. biz.

¹²³ MNL HBML XXIII.6.c 9. d. 170/1952.

Olyan is előfordult, hogy még az 1944-es ingatlanelkobzások idején államilag elkobzott ingatlant államosították ismételten a törvényes tulajdonosnak és/vagy örökösöknek történő jogos visszaszolgáltatás után. Így váltak a helyi zsidó ingatlantulajdonosok „faji alapon” üldözöttekből osztályalapon „kizsákmányoló burzsoá ellenségé”.

Az ingatlanok visszaigénylését segítette az Elhagyott Javak Kormánybiztosága. Ezekben az iratokban általában megtalálhatjuk a kártérítésért folyamodók leveleit is, amelyek érdekes adalékokkal szolgálnak a berettyóújfalui zsidóság kollektív és egyéni történetéhez. A megyei tanács iratanyaga is számos olyan forrást tartalmaz, amelyekből megismerhetjük a helyi zsidóság II. világháború utáni életét. A házállamosítások elleni fellebbezések között találkozhatunk helyi izraeliták beadványaival is, akik lakásaik elvétele ellen tiltakoztak, nem egyszer a kivándorlást helyezve kilátásba kérésük elutasítása esetén. Megjegyzendő, hogy az addigi megpróbáltatásaikra való hivatkozás általában nem lágyította meg az elbírálók szívét.

Az államosítási jegyzékbe felvett ingatlanokkal kapcsolatban tehát többen is fellebbezéssel éltek, így Kovács Mihályné, született Feldmann Magda is, aki a tanács végrehajtó bizottsághoz írt kérelmében a következőket hozta fel az államosítási határozat ellenében: „...*tudomásomra jutott, hogy Berettyóújfaluban a Dózsa György utcán a Nyíri malommal szemben három szobás beltelkes lakóházamat államosították. Ez ellen [...] indoklásul legyen szabad előterjesztenem a következőket: Más ingatlanomat a rendelet a pontja alapján hozták javaslatba. Ez azonban mindenképpen téves. Először azért, mert kis magán házról van szó, másodszer azért, mert a rendelet 2 §-a nekem mentességet biztosít. Én ugyanis több, mint egy esztendeje magán dolgozó vagyok, aki a fizetésemből élek és a házam mindössze három szobából áll. Annak igazolására, hogy dolgozó vagyok mellékelem annak a gyárnak az értesítését, [...] amelynél munkát vállaltam.*” Feldmann Magda még igazolást is nyújtott be budapesti munkahelyétől a Szállítóberendezések Gyáratól dolgozói státuszát igazolandó: „*Kérésére igazoljuk, hogy vállaltunknál 1951. évi február hó 5.-e óta, mint munkabeíró van alkalmazásban. Havi fizetése 506.-Ft. +21%. Jelen igazolást kizárólag házingatlan kezelés céljából adjuk ki.*” Az ügyirat külső borítóján a ceruzás elintézésstervezetben az van feltüntetve, hogy: „*A nevezett a lakásba nem lakik haszonbérbe van adva.*” Már ez alapján is elutasították volna kérelmét, de az irat mellett fennmaradtak azok a kis ceruzával írt cetlik is, amire az eredendő

ideológiai indokok voltak feljegyezve. Jelen esetben: *„férje fa nagykereskedő, terménykereskedő [...] 6-8 alkalmazottat tartott. Dolgozók nem voltak.”*¹²⁴

A Dózsa György u. 76–78. szám alatti ingatlanokat Fodor László és András testvérpártól államosították. Fodor László fellebbezésében kiemelte, hogy a nyolc szobás ingatlan, *„mely fél tulajdonom, nem esik legjobb tudomásom szerint az államosítás hatálya alá. Erre bizottság szállt ki és megállapította, hogy ez a fél ingatlan tulajdon, dolgozó lévén nem tartozik az államosítás hatálya alá.”* Fellebbezését már eleve azzal terjesztették be, *„hogy a VB annak elutasítását javasolja annál is inkább, mivel a nevezett nagykereskedő tőkés volt, aki több munkással dolgoztatott, - azokat kiszákmányolta, mint politikailag megbízhatatlan egyént a jelenlegi munkahelyéről is menesztették. Az ingatlan államosítását javasoljuk.”*¹²⁵

A már említett „lekáderezéseknek” köszönhetően könnyen bele lehetett kerülni egy lefelé vezető spirálba, mivel, ha valakit nem igazoltak vissza dolgozóként, esélye sem volt megtartani a házáat. Ugyanakkor, ha államosították az ingatlanát, már sok esetben nem volt hol laknia. Fodor László és András ingatlanait például már az 1600/1944. M.E. rendelet¹²⁶ értelmében államilag lefoglalták, majd a koncentrációs táborból hazatérve ugyan visszakapták, de a szocialista korszakban azokat ismét államosították.¹²⁷ Mivel ezek az ingatlanok nagyrészt a település főutcáján helyezkedtek el, így gyakran nem csak lakóházként, hanem üzlethelyiségként, illetve nagykereskedelmi telephelyként is funkcionáltak. Így a tulajdonosokat, amikor vagyonukból kiforgatták, egyben létalapjuktól is megfosztották, ellehetlenítve ezzel a gyakran korábban polgároknak számító személyek ekkor már kispolgári életét is. Itt valóban nem kellett sokat mérlegelni a jogalkalmazóknak, mivel a törvényerejű rendelet nem hagy kétséget a végrehajtás felől: *„...állami tulajdonba vétetnek [...] a tőkések, egyéb kiszákmányolók és a megdöntött társadalmi rendszer népelnyomó elemeinek háziingatlanai, abban az esetben is, ha azokat nem bérbeadás útján hasznosítják”*¹²⁸ Vagyis a tulajdonos akár benne is lakhatott az ingatlanban – mint ahogy jelen esetben történt – akkor is megfosztották tőle.¹²⁹

¹²⁴ MNL HBVL XXIII.6.c 9. d. 8091-36/1952.

¹²⁵ MNL HBVL XXIII.6.c 9. d. 8092-1/6/1952.

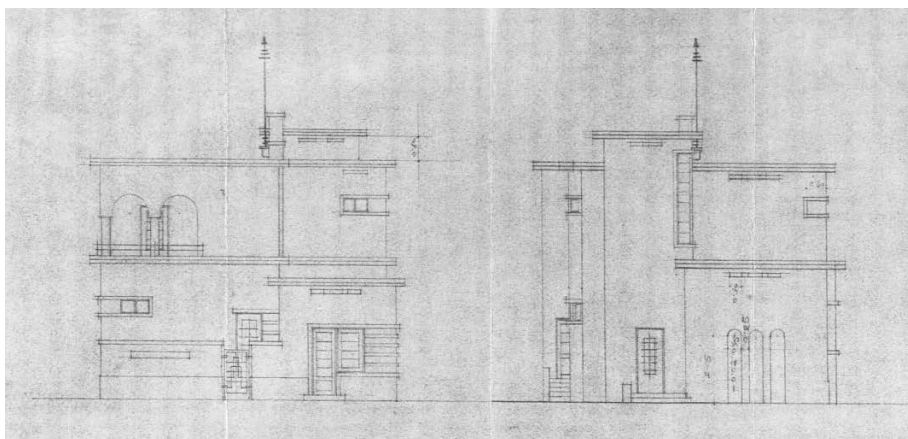
¹²⁶ 1600/1944. M.E. rendelet.

¹²⁷ HBVKH FF FO 1. Telekkönyvi betétek, 1886–1960. 1–5669 tbk. sz. alapján.

¹²⁸ 1952. évi 4. tve. 1. § (1).

¹²⁹ MNL HBVL XXIII.6.c 9. d. 8092-1/6/1952.

A Berettyó Kulturális Központ napjainkban is impozáns, kétszintes épületére legtöbbször, mint tűzoltó laktanyára emlékezhetnek. Ma már kevésbé ismert, hogy a 288 m² alapterületen magánlakásnak épült 7 szobás (a földszinten hall + 3 szoba, az emeleten 3 szoba) villa eredetileg a holokauszt során elhunyt dr. Székely Gyula és neje, Steiner Éva tulajdonában állt. A háború után a tűzoltóság kezdte el használni 1949-ben, majd átalakításokkal 1951-től. Mivel a tulajdonos testvére, Székely Imre személyében volt élő örökös, ezért a kisajátítás 1958-ig elhúzódott, majd végül új tulajdonos az addigi bérlő, a BM Országos Tűzrendészeti Parancsnokság Berettyóújfalui Tűzrendészeti Alosztály lett.¹³⁰

1. kép Dr. Székely Gyula és Steiner Éva házának homlokzati rajza

Konrád György írói munkásságába öntött anekdotikus tapasztalatai fontos vázát jelentik jelen dolgozatnak is. Szülői házát édesapjától ebben az időben szintén államosították, és a megyei tanács irataiban a Berettyóújfalura vonatkozó fellebbezések közt található Konrád József fellebbezése, aki mentesítését dolgozó státuszával próbálta igazolni: „*törvényerejű rendelet 2. § 1. pontja előírja, hogy nem kerül állami tulajdonba a dolgozóknak, így a fizetésből élőknek legfeljebb 6 lakószobából álló házigatlanlana. Én a csatolt [...] igazolás szerint a Vas és edény bolt központja budapesti Nemzeti Vállalatnak 1950. szeptember 23-ától állandóan fizetési alkalmazottja vagyok.*

¹³⁰ A Berettyóújfalui tűzoltólaktanya kisajátítási ügye. MNL HBVL XXIII.6.b 39. d. 569/1958.

A lakás [...] 1 üzlethelyiségből és 5 lakó szobából áll. Tehát összesen 6 helyiségből, ami az állami tulajdonba vételnél figyelembe jöhet. Mintbogy nekem más házingatlanom nincsen, bár óvatosságból ezt a körülményt kötelességszerűen bejelentettem a Tanácshoz, mégis az a helyzet, hogy ezt az ingatlanomat fentiekre tekintettel állami tulajdonba venni nem lehetett volna, így kérem azt az állami igénybevétel alól mentesíteni.” A Hajdú-Bihar Megyei Tanács részére az ügyet a következő megjegyzéssel továbbították: „*A nevezett a lakásba nem lakik, haszonbéresítés úján hasznosítja.*” A kis cetlire pedig fel volt jegyezve, hogy „*vasnagyszerű volt, 4-5 segéd és 3 más alkalmazott*”. A hatalom részéről némiképp ellentmondásos, hogy a haszonbérletre hivatkozva államosították az ingatlant, miközben a bérlők is – ekkor már nem meglepően – az állami szektorból kerültek ki: a Hajdú-Bihar Megyei Népboltban Berettyóújfalú bérelte a földszinti üzletet és a pincét, míg a Magyar-Szovjet Társaság az 5 lakószobát.¹³¹ A korban impozáns emeletes épület a hitközség előjárói szerint egy méternél többet foglalt el, mint jogos lett volna abból a szolgálmi útból, ami a telek mögötti zsinagógához vezetett. Az ebből kialakult telekvita hosszú pereskedéshez vezetett a vaskereskedő és a hitközség között, majd a kúriáig vitt pert végül Konrád József nyerte. Utólag mindez kisszerű viszálykodásnak tűnik ahhoz képest, hogy pár évvel később az ÁFÉSZ¹³² Konrád József elkobzott vaskereskedő üzletével egybeépített lakóházában alakított ki vasboltot, a zsinagóga pedig a vasraktár funkcióját látta majd el mintegy fél évszázadon keresztül.¹³³

Korábban szó esett róla, hogy a hadisegélyezetteknek is igazolniuk kellett magukat. Külön érdekesség, hogy 1946-ban a hadisegélyezettek könyvébe beírták például Weisz Mártonnét, akinek a férje feltehetőleg munkaszolgálat végzése közben eltűnt, Rosenberg Ernőné Haás Ilonát, akinek a házastársa szintén így halt meg, ő maga pedig Auschwitzban hunyt el. Mivel azonban a holtta nyilvánítások később történtek, ezért segélyezettnek jelölték meg őket. Ugyanígy bejegyezték a túlélő négy gyermekes Frankel Dávidné született Blum Máriát, akinek a férje¹³⁴ feltehetőleg Auschwitzban hunyt el.¹³⁵ Az 1946-ban bemutatott

¹³¹ MNL HBVL XXIII.6.c 9. d. 8091-20/1952.

¹³² Általános Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet.

¹³³ Konrád 2023. 130.

¹³⁴ MNL HBVL VI.31. 2. d. 95/kt. 1944.; Halmos 2003. 54.

¹³⁵ MNL HBVL V.612.d 17. k. Hadisegélyezettek törzskönyve.

2. kép A berettyóújfalui zsinagóga, később ÁFÉSZ raktár

iparigazolványokról készült berettyóújfalui járási iparlajstrom alapján több iparárról lemondott személyt találhatunk, de sok a „*visszavonva*”, „*törölve*”, „*meghalt*”, „*elköltözött*” bejegyzés is. A holokauszt folyamán elhunytakat a bírósági holttá nyilvánítás után tudták csak törölni az iparosok nyilvántartásából, aminek a zöme a negyvenes évek második felében zajlott le. Nem sokkal később azonban az élők is felhagytak az ipari tevékenységgel. A városi közigazgatási iratok alapján úgy tűnik,

hogy a hazatért holokauszt túlélők lassan talpra álltak, újraindították üzleteiket. A nevezett iratokból képet kaphatunk a zsidó kereskedők, iparosok üzleteik újraindulásához szükséges kölcsöneiről, az árubeszerzéseknél a települési közbeszerzéseknél való megjelenésükről. Ez a felfutás legjobb esetben is 1950–1952-ig tartott, amikor a hatalom államosította a kereskedést, a házat, a műhelyt. Ez volt a második csapás, amely a berettyóújfalui zsidó közösséget érte, és amely végül el is tüntette. Főleg annak tükrében, hogy a helyi zsidó üzlettulajdonosok egy része már 1949-ben kiírta üzlete, műhelye ajtajára, hogy „*Rögtön jövök*”, aztán kiment a falu szélére, és ott felszállt egy teherautóra. A vállalkozásukkal kényszerből felhagyó elvándoroltak főként Budapesten próbáltak szakmájukban elhelyezkedni.¹³⁶

A kommunista hatalomátvétel után a létszámában és gazdasági erejében is megfogyatkozott zsidóság életét tovább korlátozták az államosítások, elsősorban a magánvállalkozások felszámolásával. A zsidóságnak újabb túlélési stratégiák után kellett néznie, ami igen sok esetben a vallásosság elhagyásával járt együtt. Többenkör, vagy már 1945 táján felhagytak családjuk – vagy saját korábbi – foglalkozásával. Volt, aki a háború után újonnan létrejött rendőrség, vagy az államvédelmi szervezetek személyi állományában helyezkedett el. Sokan beléptek a kommunista pártba, és funkcionáriusként vagy a kiépülő nomenklatura rendszer segítségével különféle közigazgatási, intézmény- vagy vállalatirányítási pozícióba kerültek. Emiatt sokan úgy érezhették, hogy a zsidóság azokon a területeken, életpályákon is tért hódít, ahol korábban nem volt helyük. Igaz, hogy főként azért jelentek meg más pályákon, mert a számukra hagyományos kisipari és kereskedelmi szférából az államosítások során kiszorították őket. Egy másik stratégiát jelentett az el- és a kivándorlás. Utóbbi fő célpontja a majdani Izrael volt, bár legálisan ezt csak 1949-ig lehetett megvalósítani. Újabb tömeges kivándorlásra aztán csak 1956-ban nyílt lehetőség, amelynek nyomán sok vidéki városhoz hasonlóan Berettyóújfalu zsidó közössége a helyi hitélettel együtt gyakorlatilag megszűnt.

---

¹³⁶ Konrád 2023. 116.

HUSVÉTH ANDRÁS

BERETTYÓÚJFALU AZ 1956-OS FORRADALOM IDŐSZAKÁBAN

A forradalom eseménytörténete

Bár Budapesten 1956. október 23-án megkezdődtek a forradalmi események,¹³⁷ és Debrecenben már aznap lövések dördültek, vidéken általában csak néhány nappal később, a fővárosi események hírére indultak el a megmozdulások. Berettyóújfaluban október 26-án délután zajlott le az a tüntetés, melynek során Gaál János és Csóra József vezetésével eltüntették a vörös csillagokat a település középületeiről.¹³⁸ Csóra a cukrászda homlokzatán levő csillagot papírral leragasztotta, majd az Állami Áruház és a Bútorüzlet homlokzatán lévőket lefestette.¹³⁹ Ezt követően a tömeg a határőrlaktanyához vonult, ahol a Gaál János vezetésével felvonult tüntetők arra szólították fel a parancsnokot, Gáll Mihály őrnagyot, hogy ne avatkozzanak bele az eseményekbe. A helyzet itt drámai fordulatot is vehetett volna, ugyanis a határőrtestet kiadót rendelt el a laktanyában, és éles lőszert osztott ki a legénységnek.¹⁴⁰ Végül szerencsére nem dördült el sortűz Berettyóújfaluban. Gáll őrnagyot később Debrecenbe szállították, és a forradalom karhatalmának őrizete alá helyezték.¹⁴¹

---

¹³⁷ A forradalomnak felsorolhatatlanul széles szakirodalma van, országos viszonylatban Rainer M. János, Ständeisky Éva, vagy Valuch Tibor munkássága mindenképp említendő, ahogyan Hajdú-Bihart illetően Filep Tibor vagy Varjasi Imre kutatásai is megkerülhetetlenek, a tanulmányunk azonban nem volt célja minimálisnál tágabb országos kitekintés, inkább a helyi eseményekre, szereplőkre kívánt koncentrálni.

¹³⁸ Csarkó 2017. 62.

¹³⁹ BFL XXV.97.b Bf. VI. 3440/1958/48. p. 8.

¹⁴⁰ Varjasi 2017. 49.

¹⁴¹ Varjasi 2017. 50.

Még aznap egy hozzávetőleg ezer fős tömeg az MDP helyi pártbizottsága épületéhez vonult, ahol az országzászlónál elhangzó felszólalások, követelések felolvasása után megpróbálták ledönteni a szovjet emlékművet, ez azonban nehézséget okozott, traktorok és drótkötelek segítségével próbálkoztak, de sikertelenül.¹⁴² A pártbizottság épületénél Rohács József járási párttitkár maga vágta ki a kommunista címet a zászlóból.¹⁴³ A helyi pártvezetőség ekkorra elmenekült Berettyóújfaluból.

A tüntetők egy Debrecenből érkezett teherautóra felkapaszkodva 30–40 fővel átmentek Berettyószentmártonba is, ahol a tanács hangszóróján keresztül olvasták fel a debreceni diákság követeléseit, majd beszámoltak a berettyóújfalui eseményekről, így Berettyószentmártont is bekapcsolták az eseményekbe.¹⁴⁴

Másnap a vasútállomástól indult felvonulás, mely a központba beérkezve tömegtüntetéssé duzzadt. A tüntetésen többen felszóltak, a követelések a szovjet csapatok kivonását, a kommunista párt feloszlátását, az erőszakos tévesztés befejezését, a beszolgáltatás eltörlését és a demokratikus fejlődés útjára való visszatérést szorgalmazták.¹⁴⁵

Rohács József párttitkár szerepét a forradalom eseményeiben egy későbbi belső pártvizsgálat világítja meg részletesebben. Egy keltezés nélküli, valószínűleg 1956–1957 fordulója környékén írott rövidke levélben Ökrös Sándor berettyóújfalui pártvezető arra hívta fel a megyei pártvezetés figyelmét, hogy „*Rohácsi* [Rohács József nevét a korabeli iratokban rendszeresen használják „Rohácsi”-ként is] *az októberi események során részt vett a tüntetésben, a községi forradalmi bizottság tagja volt.*¹⁴⁶ [...] *A becsületes kommunistákat munkahelyeikről eltávolította. Röpcédulán párthű kommunistákat kipellengérezett.*” Súlyos vádak voltak ezek egy kommunista pártvezető ellen. A kis levélke alján Komócsin Zoltán megyei titkár egysoros válasza áll kézírással: „*Nézzetek utána, és tájékoztassatok minket.*”¹⁴⁷

¹⁴² BM V.e Karancsi Lajos életútinterjú

¹⁴³ Csarkó 2017. 64.

¹⁴⁴ BFL XXV.97.b Bf. VI. 3440/1958/48. p. 8.

¹⁴⁵ Csarkó 2017. 64.

¹⁴⁶ A bizottság nevét az első napokban „szocialista” jelzővel is használták (ez más települések esetében sem volt ritka), ez azonban általában napok alatt eltűnt a megnevezésből. Az elnevezések változásairól ld. Standeisky 2010. 94.

¹⁴⁷ MNL HBVL XXXV.1.f 1. d. Forradalommal kapcsolatos iratok, p. 5.

Rohács József forradalom alatti szerepvállalását Csontos András vallomása is megvilágítja, aki a saját szerepéről tett későbbi vallomásában ismertette a berettyóújfalui történéseket. 1956. október 27-én délután a helyi tejüzem telefonhívást kapott a tanácsházáról, hogy 18 órára a gyár képviselőjében 1-2 főt küldjön át, mert megbeszélés lesz. Erre Csontost kérték meg, aki elmondta: a zsúfolt tanácsteremben a község összes vállalata, szervezete képviseltette magát a Rohács József által összehívott értekezleten. Ő tájékoztatta az egybegyűlteket a Budapesten történekről, majd közölte, a gyűlést azért hívta össze, mert a megyei pártbizottság úgy döntött, csatlakozik a megalakult szocialista forradalmi bizottmányhoz, és arra utasította minden vidéki szervezetét, hogy ennek mintájára szervezzék meg mindenütt a helyi testületeket. Rohács hangsúlyozta, erre *„azért van feltétlenül szükség, mert a legtöbb helyen a község eddigi vezetői nem bírják a nép bizalmát, s amíg a rend országosan helyreáll, és megalakul egy új kormány, addig ez a bizottmány lesz hivatva arra, hogy területén a rendet fenntartsa, és a közügyeket intézze.”* A vallomás szerint a párttitkár azonnal javaslatot is tett egy szocialista forradalmi bizottmány megalakítására, kihangsúlyozva, hogy a tagok megválasztásakor ügyeljenek arra, hogy a község dolgozóinak minden „rétege” képviselve legyen. A választás ennek szellemében meg is történt.

Ezalatt az épület előtt jelentős tömeg gyűlt össze. Rohács kiállt eléjük, és velük is ismertette a Budapesten történeket, majd utána egy pontokba szedett követelést olvasott fel, melyet a megyei pártbizottságtól kapott, azzal a céllal, hogy a pontok elfogadásával a megye bihari térsége is csatlakozzon a követelésekhez.¹⁴⁸ Mint látható, az MDP megyei és járási szervezete ekkor igyekezett együtt haladni az eseményekkel, és kontrollálni, esetleg irányítani is a történéseket.¹⁴⁹

A járási titkár által felolvasott 27 pontos követelés fennmaradt a megyei pártbizottság irataiban. Az október 26-i keltezésű, az MDP megyei végrehajtó bizottsága által szignált iraton is olvasható: *„Rohács párttitkár az összehívott nagygyűlésen olvasta fel”*. A lista a szovjet csapatok Magyarországról való kivonásának követelésével indult. Emellett egyenlő és titkos választást, a meglevő címer elvetését, a szovjet típusú katonai egyenruhák megváltoztatását, nemzeti és egyházi ünnepek

¹⁴⁸ MNL HBVL XXXV.1.f 1. d. Forradalommal kapcsolatos iratok, p. 59.

¹⁴⁹ Ez máshol is előforduló jelenség volt a forradalom napjaiban, ld. erről Standeisky 2010. 69.

ünnepnappá minősítését, a beszolgáltatás eltörlését, az állatvágás engedélyhez kötésének megszüntetését, a parasztság gazdasági és kulturális önszerveződésének biztosítását, a tagosítások felülvizsgálatát, a szövetkezeti tagok nyugdíjának rendezését, a földadásvétel korlátozásának eltörlését, új szövetkezeti törvényt, és hasonló, a vidéki lakosság mindennapjait súlyosan érintő kérdéseket tartalmaztak.¹⁵⁰

Október 27-én azonban a berettyóújfalui népnek ez már kevés volt. A követeléseket az egybegyűltek egyhangúan elfogadták, amikor azonban Rohács fel akarta olvasni az odabent megválasztott bizottmány névsorát, a tömeg lehurrogta, arra hivatkozva, hogy *„eddig eleget választottak nélküle, most majd ők választanak maguknak”*. Ezért aztán minden üzem megválasztotta a maga bizottságát, akik kijelölték azokat, akik a községi forradalmi bizottmányban képviselték az adott munkahelyet.¹⁵¹

Október 27-én tehát megalakult a Községi Forradalmi Bizottmány, mely a községháza épületében működött. A testület elnöke Balogh József kovácmester lett. Ugyanekkor létrejött a Járási Forradalmi Bizottmány is, mely vezetőjének dr. Dubay Miklós orvost választották.¹⁵² A békés forradalom győzött, az alulról jövő hatalomátvétel ezzel Berettyóújfaluban is bekövetkezett.¹⁵³

A forradalom hétköznapjai

A Berettyóújfalui Forradalmi Bizottság a mindennapi élet nyugodt, békés megszervezését tartotta feladatának, és mindenkit óva intettek az elhamarkodott lépésektől, hirtelen indulatból fakadó döntésektől. Ahogy október 27-i kiáltványuk is megfogalmazta: *„... gondoljatok arra, hogy fegyelmezett és lelkiismeretes magatartásokkal a jövő szabad országunkat építjük. Tartózkodjatok az oktalan civódástól, a testvérharctól és ne üljetek fel azoknak a családoknak, amelyet esetleg a rend megbontása érdekében elbíresztelnek.”*¹⁵⁴

¹⁵⁰ MNL HBVL XXXV.1.f 1. d. Forradalommal kapcsolatos iratok. p. 58–59.

¹⁵¹ MNL HBVL XXXV.1.f 1. d. Forradalommal kapcsolatos iratok. p. 59.

¹⁵² Csarkó 2017. 64.

¹⁵³ A helyi tanácselnök további sorsa a vizsgált forrásokból nem derült ki.

¹⁵⁴ Gazdag 1993. 56–57.

A 26 tagú községi Forradalmi Bizottmány tagjai Balogh Józsefen kívül Nagy János, Jakab János, Csörsz Károly, Vigh Sándor, Csahóczi Imre, Karácsony András, Aszalós Imre,¹⁵⁵ Zsupos Sándor, Bertóti Károly, Tóth Árpád, Jenei János, Tan János, Kovács János, ifj. Csontos András, Fábíán István, Karácsony István, dr. Horváth Sámuel, Jakab Vince, Gulyás Sándor, Balogh István, Ujhelyi István, Nagy Gyula, Veress László, Halász József és dr. Zsatkovics Endre voltak.¹⁵⁶

A községi Forradalmi Bizottmány 18 pontban foglalta össze a követeléseit. Ezek a szovjet csapatok azonnali kivonulását, a harcok beszüntetését, a munkások bérrendezését, a földreform végrehajtását, a parasztsággal szembeni jogsértések kárpótlásos orvoslását, a beszolgáltatás megszüntetését, az adórendszer átalakítását, a hitelszövetkezetek visszaállítását, a gazdakörök újrarendezését, a kisipar és kiskereskedelem felélesztését, az ipartestület újbóli működését, a házállamosítások felülvizsgálatát, szabad, demokratikus, többpártrendszerű választásokat, sajtó- és szólásszabadságot, szabad vallásgyakorlást és hitoktatást, az egyházi vezetők rehabilitálását, független magyar külpolitikát és a külföldi utazások szabadabbá tételét szorgalmazták.¹⁵⁷ A Magyarországon több tízezer fő aktív részvételével működő települési forradalmi bizottmányok a forradalom lokális irányító testületei voltak. Ezek 1956. október végére a megye minden településén létrejöttek. Közös jellemzőjük volt az alulról jövő kezdeményezésre történő megalakulás, a népakarat közfelkiáltásszerű kifejeződése és szavazás útján való kifejezése.¹⁵⁸ Követeléseikben sok közös vonás megfigyelhető, így a közelet demokratizálását, a rendszer gyűlölt jelképeinek eltávolítását, vagy a szovjet csapatok kivonásának óhaját szinte mindenütt megfogalmazták, de különbségek voltak például abban, hogy egyes településeken a földek azonnali visszaadását követelték, másutt a téeszkek egyben tartását javasolták, és a tulajdonviszonyok kérdését a helyzet konszolidálódása utánra kívánták halasztani. Mindazonáltal sehol sem merült fel a megyében az 1945 előtti birtokviszonyok visszaállításának követelése, minden földdel kapcsolatos törekvés az 1947 után bekövetkezett sérelmek orvoslására irányult.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Az eseményekben szerepel egy Asztalos Imre is, a kutatás során nem derült ki, esetleges elgépelés folytán azonos lehet-e a két személy.

¹⁵⁶ Gazdag 1993. 56–57.

¹⁵⁷ MNL HBVL XVII.1401. 1. d. Berettyóújfalu.

¹⁵⁸ Kozák 2000. 234.

¹⁵⁹ Valuch 2017. 246.

Berettyóújfalu forradalmi testületei a korszak hasonló ilyen szerveződéseinek azon csoportjába tartoztak, amelyek a bizottmányokon belül különböző szekciókat hoztak létre egyes részterületek felügyeletére és igazgatására.¹⁶⁰ Itt élelmezésügyi, ipari, kereskedelmi, lakásügyi, jogi, karhatalmi, népművelési-oktatási, pénzügyi és propaganda területen hoztak létre szűkebb profilú testületeket.¹⁶¹

A helyi forradalmi bizottmányok munkájának jelentős újítása volt a pártállami testületek működéséhez képest, hogy kezdettől fogva a nyilvánosság bevonásával, a korban elérhető legnagyobb transzparenciával és demokratikus eszközök igénybevételevel dolgoztak. Üléseiket jegyzőkönyvezték, megbízóleveleket használtak, sok helyen információs központokat hoztak létre a tájékoztatás céljára, és a nyomtatott sajtótól a falvakban történő kidobolásig, vagy az országos rádióadások kihangosításáig terjedő eszközökkel igyekeztek a lakosságot tájékoztatni az országos eseményekről csakúgy, mint a saját működésükről.¹⁶²

Október utolsó napjaiban a községi vezetékes rádiót átállították a Szabad Európára, emellett nyomtatott hírközleményeket állítottak össze a lakosság kül- és belpolitikai hírekkel való ellátása céljából. A megbízhatatlannak tartott személyek és intézmények telefonvonalait kikapcsoltatták. Csontos András megszervezte a telefonközpont felügyeletét is.¹⁶³

Nagy Imre miniszterelnök 1956. október 30-i kormányprogramja a forradalom által létrehozott „demokratikus helyi önkormányzati szervezet” elismerte, rájuk kívánt támaszkodni, és a támogatásukat kérte.¹⁶⁴ Ezzel a helyi forradalmi bizottmányok legitimitása megkérdőjelezhetetlenné vált.

Az új vezető szerv fő gyakorlati feladata a közigazgatás folytonosságának biztosítása, a mindennapi városvezetési teendők ellátása volt. A Forradalmi Bizottmány még október 27-én utasította a Magyar Dolgozók Pártja járási vezetőségét, hogy a járási káderanyagot tartalmazó pánccszekrényt az általuk delegált megbízottak jelenlétében pecsételje le, és annak kulcsát a bizottmány elnökének adja át.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Filep 1990. 5–35.

¹⁶¹ MNL HBVL XVII.1401. 1. d. Berettyóújfalu.

¹⁶² Varjasi 2017. 48.

¹⁶³ BFL XXV.97.b Bf. VI. 3440/1958/48. p. 9.

¹⁶⁴ Elhangzott a Magyar Rádióban 1956. október 30-án, 14.30-kor.

¹⁶⁵ MNL HBVL XVII.1401. 1. d. Berettyóújfalu.

Megszervezték a polgárőrséget¹⁶⁶ a rend biztosítására, akik a rendőrség állományával közösen járőröztek. A testület megszervezői Szántó Béla és Csontos András voltak. A megyei szervektől kapott fegyverekkel, valamint a rendőrségen tárolt kispuskákkal és vadászfegyverekkel, (mintegy 55–60 darabbal) felszerelték a nemzetőröket, és a Debrecenből érkezett katonai szakasz segítségével ők biztosították a járás közrendjét. Szerettek volna a vidéki nemzetőrsek számára is fegyvert juttatni, erre azonban a rendőrségtől nem kaptak fegyvert.¹⁶⁷ A Berettyóújfaluba vezényelt Zsák Zoltán hadnagy és osztaga kifejezetten a bizottmány védelmét kapta feladataul, ugyanis nem lehetett kizárni az állampárti rendszer fegyvereseinek ellenséges fellépését sem.¹⁶⁸

A forradalom karhatalma semmiféle atrocitást nem követett el a megdöntött rendszer híveivel szemben, tartós bebörtönzésre, internálásra, de még tömegesen nevezhető elbocsátásra sem került sor Berettyóújfaluban. A leginkább kompromittálódott, legnépszerűtlenebb szereplőket elbocsátották vagy szabadságolták.¹⁶⁹ Berettyóújfalu példája is azt a nézőpontot erősíti, mely 1956-ot vidéken „rendpárti forradalomként” értelmezi, ahol az események leginkább a rend helyreállítására, megőrzésére törekedtek. Ez a hozzáállás részben abból is adódott, hogy míg a nagyobb, oktatási központként is működő városokban a fiatalságé lehetett a főszerep, addig falun ez elképzelhetetlen volt, itt a köztisztületnek örvendő idősebb személyek tapasztalata, megfontoltsága a helyzet konszolidálását erősítette.¹⁷⁰

A néhány őrizetbevétel egyike volt, amikor egy telefonlehallgatásból kiderült, hogy Kapusi Sándorné gépállomási igazgató és Kártik László gépállomási párttitkár Hencidára menekültek.¹⁷¹ Kapusiné későbbi elmondása szerint október végén az egyik forradalmártól tudomására jutott, hogy le fogják tartóztatni őket, ezért Kártikkal kimentek a gépállomás hencidai telepére és ott tervezték

¹⁶⁶ A forradalom időszakának jellegzetessége, hogy egyes elnevezéseket következetlenül, többféle módon használtak, és ezek az idő rövidsége miatt esetenként nem tisztultak le, például a „nemzetőrség” mellett előfordult a „polgárőrség” elnevezés használata is.

¹⁶⁷ BFL XXV:97.b Bf. VI. 3440/1958/48. p. 9.

¹⁶⁸ Varjasi 2017. 54.

¹⁶⁹ Csarkó 2017. 64.

¹⁷⁰ Ständeisky 2010. 143.

¹⁷¹ BFL XXV:97.b Bf. VI. 3440/1958/48. p. 6.

tölteni az éjszakát Göndör József telepvezető lakásán. Az érkezés után fél órával géppisztollyal a kezében berontott hozzájuk Dózsa Kálmán gépállomási dolgozó, és rájuk kiáltott, hogy „*a törvény nevében le vannak tartóztatva*”, és azt mondta nekik, hogy „*el lesznek intézve*”. Dózsa harmadmagával volt, de a vita közben megjelent még két forradalmár. Az irodába vitték őket, ott vallatták tovább, majd kocsira tették és bevitték őket Újfaluba. Azonban nem nagyon tudtak velük mit kezdeni, így hamarosan elengedték őket, azzal a meghagyással, hogy tartózkodjanak a lakásukon.¹⁷²

A kompromittálódott munkahelyi vezetők eltávolítására példa, hogy amikor a helyi forradalmi bizottság és a vállalati munkástanács tagjai közösen, 1956. november 2-án felülvizsgálták a Berettyóújfalu és Vidéke Értékesítő Szövetkezet dolgozóit, Szilágyi Lajos elnököt és Kapusi Sándor mezőgazdasági előadót távolították el az állásából, illetve egy korábban már büntetett boltvezetőt és egy Berettyószentmártonban működő baromfifelvásárlót tartottak a vállalatnál nemkívánatos személynek, a további 34 dolgozó esetében semmiféle észrevétel vagy kifogás nem merült fel.¹⁷³

A Toldi Miklós Fiúiskola munkástanácsának ülésén is 4 személy ellen emeltek kifogást, ebből 2 esetben figyelmeztetés után esélyt adtak a szóban forgó személyek további foglalkoztatására. Érdekes adalék annak megvilágítására, hogy a hagyományos neveltetés és szellemiség mennyire megőrződött még a Rákosi-diktatúra éveitől, azaz, hogy mindkét esetben az illetők egyházellenes magatartása került kifogás alá, mint nemkívánatos magatartási forma. Két esetben viszont a nevezettek további foglalkoztatásától határozottan elzárkóztak.¹⁷⁴

A helyi leányiskola munkástanácsa is egyházellenes hozzáállása miatt részesítette figyelmeztetésben az intézmény igazgatónőjét, hozzátéve, hogy a legközelebbi ilyen alkalom már súlyosabb következményekkel fog járni, most azonban beérték a felszólítással. Hasonló figyelmeztetésben részesült az igazgatóhelyettes is, aki szintén a vallásoktatás terén alkalmazott „*túlzó eszközöket*” még pedagógus-

---

¹⁷² MNL HBVL XVII. 2001. 1. d. Berettyóújfalu. A perekben és vizsgálatokban elhangzottakat érdemes kritikával kezelni, más szemszögű beszámolókkal azonban általában nem tudjuk összevetni őket.

¹⁷³ Varjasi 2010. 94.

¹⁷⁴ Varjasi 2008. 101.

társaival szemben is. Zengő József pedagógust azonban, aki „*egész nevelői munkája során ateista voltáról tett tanúbizonyosságot, és az ifjúságot nem megfelelő szellemben nevelte*”, nem alkalmazták tovább.¹⁷⁵

Ahogy Budapestről a vidéki nagyvárosok felé terjedt a forradalom híre, eszméje, jelszavai, úgy Berettyóújfalu is a térsége irányítója, irányadója volt '56 októberének utolsó napjaiban. A helyi forradalom egyik legaktívabb szereplője, Csóra József szervezésével folyt a környező településeken a forradalmi bizottságok létrehozása. Néhány társával a környék településeit járva beszédeiben a békés egyetértésre, a közrend és köznyugalom fenntartására szólított fel.¹⁷⁶

A helyi forradalmi bizottmány fontos feladata volt a civilek (ezek leginkább a párt különböző funkcionáriusai lehettek) kezén levő fegyverek beszolgáltatására való felszólítás. Zsák Zoltán hadnagy október 28-án utazott Berettyóújfaluba, ahol a polgári személyeknél levő vadászfegyverek begyűjtését kellett volna elvégeznie. Ezt nem tudta végrehajtani, ugyanis ekkorra ezeket már begyűjtötték, és kiosztották a nemzetőröknek. Debrecenbe való visszatérte után erről jelentést tett Garab Imre főhadnagynak. Október 29-én kapott Garabtól, mint a Debreceni Forradalmi Bizottmány Karhatalmi Szekciójának parancsnokától arra utasítást, hogy a berettyóújfalui határőrségtől a fegyvereket szállítsa be a megyei bizottmány részére.¹⁷⁷ Berettyóújfaluban Dubay Miklóssal vette fel a kapcsolatot, aztán a helyi forradalmi bizottmánnyal együtt részt vett abban az akcióban, ahol a határőrség parancsnokát, Gáll Mihály államvédelmi őrnagyot megpróbálták leváltani, ez azonban a határőrség személyi állományának ellenállásán megghiúsult. Ezzel együtt átvettek 67 géppisztolyt, 30 hadipuskát, 1 karabélyt, 1 távcsőes puskát, 7 TT pisztolyt, 40 nyeles kézigránátot, 2 géppuskát és több ezer lőszeret, amit még aznap teherautón Debrecenbe szállítottak, és átadtak Garab főhadnagynak. Egyben gépkocsin magukkal vitték Gáll Mihály őrnagyot, azzal az indoklással, hogy Csorba alezredes, a forradalmi bizottmány vezetője akar vele tárgyalni. Este Gáll őrnagyot visszavitték Berettyóújfaluba, ekkor tért vissza a községbe Zsák Zoltán is, aki Gállt házi őrizetbe helyezte, két fegyveres hátrahagyásával. Mivel Gáll ezután bement a laktanyába, október 29-én éjjel Zsák letartóztatta Gállt, akit

¹⁷⁵ Varjasi 2008. 102.

¹⁷⁶ Csarkó 2017. 65.

¹⁷⁷ BFL XXV:97.b B. VIII. 6/1957-11. p. 1.

30-án Debrecenbe szállítottak, ahol november 4-ig fogságban volt. Zsák Zoltán pedig november 5-ig Berettyóújfaluban tevékenykedett.¹⁷⁸

A bizottmányok másik fő feladata a térség élelmiszerellátásának biztosítása volt. Ennek érdekében felszólították a parasztságot, hogy a rendelkezésükre álló árukészletet hozzák piaci forgalomba, amivel a (nagyvárosi) ipari munkásság élelmiszerellátása is javulna. Kérték viszont a parasztságot az észszerű magatartásra, azaz, hogy a malmot ne rohamozzák meg őrletés céljából, mert a berettyóújfalui malom az egész térség ellátására szolgált, így akinek volt elegendő lisztje, az ne foglalja le a malom kapacitását azok elől, akinek esetleg nem. Emellett felhívták a figyelmet a húsellátás folyamatos biztosítására, valamint a hatályos bolti árak betartására.¹⁷⁹

A helyi forradalmi bizottmány rövid ideig tartó működése alatt felmérte a község járműállományát, ami a fővárosba történő élelmiszerszállítványok és egyéb fuvarok miatt volt lényeges kérdés.¹⁸⁰ A közigazgatási szekció rendkívüli anyasági segélyt nyújtott a családoknak, a jogosultaknak családi pótlékot osztottak, a gyermekesek pedig tej- és húsjegyet kaptak (intézkedtek például heti 4 marha, 2 borjú és 6 sertés levágásáról, melyeket szigorúan az érvényben levő árakon hozhattak forgalomba).¹⁸¹ A mezőgazdasági szekció elkezdte a térszék földjeinek magántulajdonba való visszajuttatásának előkészítését. A kereskedelmi és ellátási szekció tüzelőanyagosztással foglakozott, valamint élelmiszert gyűjtöttek, melyet Budapestre juttattak el. A lakásügyi szekció megkezdte az államosított lakások nyilvántartásba vételét.¹⁸² A berettyóújfalui repülőteret üzembe helyezték, és azon keresztül tervezték tartani a kapcsolatot a fővárossal.

A helyi forradalmi bizottmány az országos eseményekben is állást foglalt. Még október 27-én távirat küldéséről határoztak a nyíregyházi rádióállomás felé, melyben annak beolvasását kérték, hogy sérelmezik, hogy a kormány a szabadságharcosokat bandáknak és fasisztáknak nevezi a rádióban, és követelik a kormánytól, hogy azonnal hirdessen tűzszünetet, és intézkedjenek, hogy a szovjet

¹⁷⁸ BFL XXV:97.b 1957. B. VIII. 6/1957-11. p. 2.

¹⁷⁹ Gazdag 1993. 56–57.

¹⁸⁰ Valuch 2017. 249.

¹⁸¹ Varjasi 2010. 92.

¹⁸² Varjasi 2017. 54–55.

tankok azonnal távozzanak Budapestről. Kérték, hogy a szöveget a budapesti rádióban is olvassák fel.¹⁸³

A járási forradalmi bizottmány megválasztása után, 1956. október 27-én, Rohács József járási párttitkár részvételével Rácz Sándor járási tanács VB elnököt leváltották, és dr. Somfai Andor járási tanácsi dolgozót nevezték ki a járás közigazgatásának élére. Az igazságügyi szekció vezetője Horváth Sámuel¹⁸⁴ lett, ő a tanácsházi dolgozók névjegyzékeit felülvizsgálta, és a nemkívánatos egyéneket eltávolította, valamint a párt iratait és káderanyagát az igazságügyi szekció nevében lefoglalta. Csontos András október utolsó napjaiban a rendőrség épületében levő iratanyagot a járási forradalmi bizottmányhoz vitette át.¹⁸⁵

Dr. Ormay Géza, aki korábban a nemzeti bizottságban is fontos szerepet játszott, a járási forradalmi bizottmány elnökhelyetteseként a testület adminisztratív irányítója volt. Listázta a járás személy- és teherautóit, és elrendelte, hogy azokat csak a bizottmány engedélyével vehetik igénybe. Ő továbbította Zsák Zoltán hadnagynak azt a hírt, hogy Berettyóújfalu felé fegyveres kommunisták tartanak vontatóval, mire az védelmi intézkedéseket foganatosított, de a hír végül nem bizonyult igaznak. A járási bizottmány egyéb területeken is ellenőrző szerepet játszott, Dubay Miklós elnök például október utolsó napjaiban behívatta Károly Imrét, a kerület országgyűlési képviselőjét, számonkérte a parlamenti tevékenységét, majd a képviselői igazolványát elvette tőle.¹⁸⁶

Munkástanácsok

A forradalom napjaiban a települések öngazgató testületein, a területi bizottmányokon túl munkahelyi szinten is létrejöttek az alulról szerveződő autonómiák intézményei. Berettyóújfaluban 14 vállalatnál alakultak munkástanácsok, amelyek a községi bizottmányok munkájának segítésén túl saját vállalatuk ügyeit intézték. Október 27-én a Berettyóújfalui Körzeti Földművesszövetkezetnél, a Cipész Ktsz-nél, a Gépállomáson, a Fodrász Ktsz-nél, a Kossuth Tsz-ben, október 28-án

¹⁸³ MNL HBVL XVII.1401. 1. d. Berettyóújfalu.

¹⁸⁴ Tagja volt a községi forradalmi bizottmánynak is.

¹⁸⁵ BFL XXV.97.b Bf. VI. 3440/1958/48. p. 6.

¹⁸⁶ BFL XXV.97.b Bf. VI. 3440/1958/48. p. 6.

a helyi kórházban, 30-án a Baromfikelletető Állomáson, 31-én a Leányiskolában és a Tűzrendészeti Alosztályon, november 1-jén a Berettyóújfalu és Vidéke Értékesítő Szövetkezetnél, a Diákotthonban és a Terményforgalmi Vállalatnál jött létre munkástanács, a Szövetkezeti Áruelosztó és a Toldi Miklós Fiúiskola munkástanácsa létrejöttének pontos dátuma pedig nem ismert.¹⁸⁷

A Berettyóújfalu és Vidéke Értékesítő Szövetkezetnél a szövetkezet 29 dolgozója Hermann Ferenc, Bagdi István, Zsoldos Sámuel, Lóska Károlyné és Bánszki János személyében állította össze az 5 tagú üzemi tanácsot.¹⁸⁸ Egy október 27-i megbízólevélből megtudhatjuk, hogy a Földművesszövetkezet 3 tagú munkástanácsa Palánki Józsefből, Dobai Imréből és Varga Zoltánból állt.¹⁸⁹

A legnagyobb létszámú munkástanácsot a helyi gépállomás állította fel. Jegyzőkönyvükből kiderül, hogy a dolgozók munkakörtípusai szerinti arányban 69 fős tanács jött létre, melyben a traktorosok 43, a műhelymunkások 6, a szállítóeszköz kezelők 3, a műszaki dolgozók 10, az adminisztratív alkalmazottak pedig 7 fővel képviseltették magukat. Ez a 69 fős munkástanács választotta meg tagjai soraiból a 13 tagú igazgatótanácsot, az alábbiak személyében: Karácsony Lajos, Tóth Pál András, Dózsa Kálmán, Bondár János, Bokor János, Mikó Lajos, Szőke Lajos, Merkl Tibor, Horváth Péter, Farkas Elemér, Nagy Imre, Benya Zoltán és Laczó Ferenc. Az elnök Dózsa Kálmán lett.¹⁹⁰

A kórház október 28-án választott munkástanácsot, a gyűlést a járási forradalmi bizottmány elnöke, Dubay Miklós vezette le. A 6 tagú kórházi tanács tagjai dr. Fazekas Árpád, Csontos Mihály, Zálogh Sándor, dr. Sóvágó János, dr. Tolvaj Irén és dr. Szűcs János lettek. A választás során két póttagról is gondoskodtak, Nagy Sándor és György Júlia személyében. Még aznap délelőtt a kórházi munkástanács elnökévé dr. Fazekas Árpád gyermekgyógyász főorvost választották meg, egyhangú szavazás eredményeként.¹⁹¹

A Diákotthon 21 jelen levő dolgozója november 1-jén Aranyi Margit, Komjáthi Sándor és Tarcsi István személyében hozta létre saját munkástanácsát.

¹⁸⁷ Varjasi 2017. 50.

¹⁸⁸ MNL HBVL XVII.1401. 1. d. Berettyóújfalu.

¹⁸⁹ Varjasi 2008. 90.

¹⁹⁰ Varjasi 2008. 91.

¹⁹¹ Varjasi 2008. 96–97.

A leányiskola szintén 3 tagú munkástanácsot választott, Középeffy Márta tanár, Halász József gyógypedagógus tanár és Rácz Sándor hivatalsegéd személyében.¹⁹²

A vállalatok forradalmi bizottmányai és munkástanácsai is fogalmaztak meg saját követeléseket a helyi bizottmányba való delegáláson túl. Berettyóújfaluban a Cipész Ktsz például magasabb és kéthetenkénti elszámolási fizetéseket, a szövetkezet nagyobb gazdasági önállóságát, a forgalmi adó csökkentését (ami a termékek olcsóbbá válását eredményezte volna), valamint egészségesebb munkakörülményeket követelt.¹⁹³

A Kossuth Tsz tagsága pedig hétpontos követelés csomagot fogalmazott meg: a szovjet csapatok kivonulása és a beadási kötelezettség eltörlése mellett a fedezet nélküli hitelek és adósságok eltörlése, a téesszöböl kilépni szándékozók gazdálkodásának megkezdéséhez nyújtandó állami segítség, állataik és eszközeik visszaszolgáltatása, a tagosítással kapcsolatos sérelmek orvoslása szerepelt a listán, amelynek záró pontjaként a Debreceni Forradalmi Bizottmány követeléseinek elfogadását, az ahhoz való csatlakozást jelentették ki.¹⁹⁴

A gépállomás dolgozói követeléseinek első helyén is a szovjet csapatok kivonása állt, előbb Budapestről, majd az ország egész területéről. Ezt követően általános amnesztiát, új, tisztességes bérrendszert követeltek, mely „*a traktorosoknak egész éven keresztül biztosítja a létminimumot... hogy abból a munkaruha és védőruha is kitéljen*”. Pontjaik között szerepelt még az ipari és mezőgazdasági termékek árainak reálisan történő megállapítása, „*hogy azok minden dolgozó által megvásárolhatók legyenek*”, valamint az államkölsönkötvények visszafizetésének garantálása.¹⁹⁵

A Baromfikeltező Állomás megmaradt feljegyzésében első helyen béremelést, és az éjszakai pótlék emelését kérték a dolgozók, a fegyveres harcok beszüntetése, és a szovjet csapatok kivonása ezután következik a felsorolásban. Ekkor közlik négyfős munkástanácsuk névsorát is, mely Fülöp Gábor állomásvezetőből, Bakos Tibor, Karácsony Istvánné és Nagy Imréné szakmunkásokból állt.¹⁹⁶ A berettyóújfalui Terményforgalmi Vállalat 82 dolgozója négytagú munkástanácsot

¹⁹² Varjasi 2008. 98–99.

¹⁹³ MNL HBVL XVII.1401. 1. d. Berettyóújfalu.

¹⁹⁴ MNL HBVL XVII.1401. 1. d. Berettyóújfalu.

¹⁹⁵ MNL HBVL XVII.1401. 1. d. Berettyóújfalu.

¹⁹⁶ Varjasi 2008. 100.

állított fel, Veress Gyula telepvezető, Hajzer István szállítási felelős, Nagy István szárítóvezető helyettes és Nagy Imre szárítógépfűtő voltak a tagjai.¹⁹⁷

Mint látható, a lokális, alulról szerveződő öngazgatás a munkahelyek belső, szélesebb körű autonómiájában is próbált megnyilvánulni.¹⁹⁸

A forradalom helyi szervei tehát átvették a település vezetését, és elkezdtek megszervezni annak hétköznapijait. Úgy tűnt, az MDP visszaszorult, helyben a forradalmi események felülről való befolyásolása nem igazán sikerült, hiába próbált a párt a történések élére állni. Mindenesetre Rohács József továbbra is ott volt a helyi politika vezetői között, a községi forradalmi bizottmány tagjaként, emellett pedig a járási bizottmánynak is felajánlotta a segítségét, mondván: „*ő a járást jól ösmeri, és sokat segíthet*”. Rohács a forradalmi bizottmánnyal egészen annak felbomlásáig együtt dolgozott, majd amikor a Kádár-kormány megalakulása után Berettyóújfaluba is megérkeztek a szovjet csapatok, Rohács elvtársai későbbi vádja szerint „*a köpönyegét késsé balra megfordította*”.¹⁹⁹

A régi rendszer helyreállítása utáni belső pártvizsgálat szerint a forradalom napjai alatt „*a börtönből a rabokat kiszabadították, és azok helyére rendőrségünk becsületes kommunista tagjait bebörtönözték. Ugyanakkor a becsületes kommunistákról halállistát állítottak össze, melyeket az alkalmas időben és pillanatban ki akartak végezni. Ezen cselekményükben a szovjet tankok és a szovjet elvtársak idejében történt való megjelenése akadályozták meg.*”²⁰⁰ Az ekkor elhangzó vádak szerint Rohácsnak a szovjet hősi emlékmű elleni fellépésből és a vörös csillagok leveréséből már tudnia kellett volna, hogy itt „*ellenforradalmárokkal*” áll szemben, és illegálításba kellett volna vonulnia. Ehelyett a párttitkár a pártbizottságon megtiltotta az „elvtárs” megszólítás használatát, és még a forradalom leverése után is jó kapcsolatot ápolt a bizottmány több tagjával.²⁰¹

Novemberben adta közre Rohács József azt a „*halállistát*”, amelyet a pártvizsgálat során többször emlegettek, azonban ebből nem maradt fenn példány. Az „*egész járást elárasztó*” röpcédulán Rohács állítólag azokat a párttagokat, „*akik*

¹⁹⁷ Varjasi 2008. 103.

¹⁹⁸ Bár a munkástanácsok országszerte a forradalom leverése után is működtek, és folytatták utóvédharcukat, Berettyóújfalu munkástanácsainak megszűnéséről a források szűkössége miatt nem rendelkezünk pontos adatokkal.

¹⁹⁹ MNL HBVL XXXV.1.f 1. d. Forradalommal kapcsolatos iratok. p. 74.

²⁰⁰ MNL HBVL XXXV.1.f 1. d. Forradalommal kapcsolatos iratok. p. 74.

²⁰¹ MNL HBVL XXXV.1.f 1. d. Forradalommal kapcsolatos iratok. p. 74.

a pártért a nebéz időkben is az életüket is készek lettek volna feláldozni, a dolgozók előtt kipellengérezte.” Ez a tette lett a leginkább a szemére vetve a későbbiekben, mondván: „ezek az elhúrsak ezek után lelkileg teljesen összetörték, van közöttük olyan, aki azt mondja, hogy inkább az ellenforradalmárok akasztották volna a lámpavasra, minthogy a párt megszégyenítette. Büszkén halt volna meg a pártért.”²⁰²

Ókrös Sándor mint 1944-es kommunista párttag utólag úgy ítélte meg, hogy Rohács Józsefet nem taktikai megfontolások vezették, hanem valóban egyetértett az „ellenforradalmárokkal”. Ennek bizonyítására felhozta, hogy a községi forradalmi bizottmányba való beválasztásakor is kijelentette, hogy „ő szívvel-lélekkel velük érez”, valamint „minden ellenforradalmártól róla azt lebetett hallani, hogy Rohácsi egy igaz magyar ember”.²⁰³

A forradalom napjai alatt nem igazán fordult elő fellépés a forradalmi bizottmányok működése ellen a régi rendszer megmaradt hívei részéről. Mindössze annyi történt november első napjaiban, hogy egy Pócsi nevű párttag a nemzetőrség épületénél plakátot ragasztott, amelyben a nemzetőrség elleni vádakot fogalmazott meg. A nemzetőrök észrevették, és az egyikük a menekülő Pócsi után lőtt.²⁰⁴ Egyéb incidens a forradalom napjai alatt nem fordult elő.

A forradalom leverése

A forradalom leverése vértelenül történt meg Berettyóújfaluban, bár voltak jelek arra, hogy a helyi forradalmi erők fegyveres ellenállásra készülnek. November 2-án Zsák Zoltán hadnagy Debrecenbe utazott, ahol egy rádió adóvevőkészüléket vett át a Berettyóújfalui Forradalmi Bizottmány részére, mellette 2 db Gorjunov géppuskát is beszerzett, és azokkal visszautazott Berettyóújfaluba. November 4-én Janovicz határőr főhadnagyot maga elé hívatta, és közölte vele, hogy eljött a cselekvés órája. Tájékoztatta, hogy 50 szódásüveg van előkészítve Molotov-koktélnak a szovjet tankok megtámadására. A középületeket fegyveresek szállták meg. Janovicz nem értett egyet a harci készülődéssel, és a határőröknek megtiltotta, hogy harcba bocsátkozzanak a szovjet erőkkel.

²⁰² MNL HBVL XXXV.1.f 1. d. Forradalommal kapcsolatos iratok. p. 75.

²⁰³ MNL HBVL XXXV.1.f 1. d. Forradalommal kapcsolatos iratok. p. 75.

²⁰⁴ BFL XXV.97.b Bf. VI. 3440/1958/48. p. 5.

November 4-én a Forradalmi Bizottmány lemondott, és egy Katonai Tanács vette át a hatalmat, melynek Zsák hadnagy lett a vezetője. A szerv határozatainak első pontjai kimondták, hogy nem harcolnak a szovjet csapatok ellen, és a politikai letartóztatottakat szabadon kell bocsátani. Zsák ezzel nem értett egyet, és délután 2 teherautóval elhagyta Berettyóújfalut, rádiókészülékekkel, géppuskákkal, géppisztolyokkal felszerelve, amiket a téglagyárban egy kemencében elrejtettek.²⁰⁵ Harci tevékenységre, fegyveres ellenállásra végül nem került sor. A megérkező szovjet harcokocsik körbezárták a megyeházát, visszatért a régi települési vezetőség, és azonnal megkezdték a forradalom előtti állapotok helyreállítását.²⁰⁶ A forradalmi bizottmányok és egyéb testületek hivatalosan kimondott felszámolására december 5-én, egy kormányhatározattal került sor.²⁰⁷ Ezután indultak el a letartóztatások Berettyóújfaluban is. A civil ellenállás, tüntetések és sztrájkok formájában azonban tovább folytatódott.²⁰⁸

A legnagyobb ilyen esemény Berettyóújfaluban azután történt, hogy december 7-én Debrecenből külön karhatalmi alakulat vonult ki Csóra József letartóztatására. A Magtisztító Vállalat, valamint a szomszédos Ládagyár dolgozói azonban a letartóztatást megakadályozták, és Csórát elrejtették az üzemben. A karhatalmi egység vezetője a túlerőben lévő munkásokkal szemben nem akart fegyvert használni, a csoport így dolgvégezetlenül vonult vissza a rendőrségre. Az esetnek gyorsan híre ment, és több száz fős tömeg gyűlt össze Csóra lakása, valamint a szomszédos üzemek előtt. Közben egy megállított gépkocsival páran átmentek Berettyószentmártonba. A csoport hangadója Terebesi Miklós volt, aki Szentmártonba indulása előtt odaszólt a tömegnek: „*Csórára vigyázzatok!*”. Hamarosan kb. 30 fővel megerősítve tértek vissza. Csóra biztonságban volt, a tömeg azonban a nem sokkal korábban elfogott Pongrácz Ferenc és Nagy Sándor röplapterjesztők kiszabadítását kezdte követelni. Terebesi szónoklatot intézett a tömeghez, majd megindultak a rendőrség felé. A hősi emlékműnél egy újabb beszéd után a Himnuszt és a Szózatot énekelve vonultak a rendőrség elé, Terebesit a vállukra emelve. A rendőrség kapuja be volt zárva, és a tüntetők felhívására azt a választ

²⁰⁵ BFL XXV.97.b B. VIII. 6/1957-11. p. 3.

²⁰⁶ Csarkó 2017. 65.

²⁰⁷ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány 17/1956. (XII. 8.) számú határozata.

²⁰⁸ Mivel az eseményekről leginkább csak a (konceptuális) perek és a párt „ellenforradalmi eseményeket” vizsgáló iratai maradtak fenn, így a források egyoldalúak, kritikával kezelendők.

adták bentről, hogy a két letartóztatott már nincs a rendőrségen, ugyanis Debrecenbe szállították őket. A tömeg ezt nem hitte el, és a rendőrök szidalmazásába kezdett. A tiltakozók megkíséreltek behatolni az épületbe, ezt azonban Terebesi már igyekezett megakadályozni. A figyelmeztető lövésekre a tömeg visszahúzódtott, mivel azonban látták, hogy nem történt sérülés, kövekkel, karókkal estek újra az épületnek, és egy elhaladó szekérről leszedett cukorrépákkal bevették azt épület ablakait is. Terebesi, mikor látta, hogy nem tudja a tömeget megfékezni (és közben odaért a felesége is), elhagyta a helyszínt. A dobálásban sokan vettek részt. A későbbi vádak szerint Szántó Károly biztatta, hergelte a tömeget.

Híre ment, hogy szovjet tank jön Debrecen felől, Szántó erre benzines palackokat akart készíttetni, és azokkal megtámadni a harcocsit. Gyáváknak nevezte a többieket, javaslatokat osztogatott a tömegnek, hogy mit kell csinálni, és biztatta a gyerekeket, hogy mutassák meg, mire képesek a fiatalok. Lisztes Sándornak egyesek szerint volt kézigránátja, többen biztatták, hogy dobja a rendőrségre, de ez nem történt meg. Egy Békéscsabáról Debrecenbe tartó rendőrszázados autóját viszont a tömeg megállította, a tisztet kirángatták és súlyosan bántalmazták (a vádak szerint főleg Lisztes). Ketten a rendőrtiszt védelmére keltek, de őket is szidalmazták és megütötték. Az autót felborították, kerekeiből leengedték a levegőt, majd a község szélére vitték és otthagyták.²⁰⁹

Szerencsére a bent tartózkodó rendőrök és fegyveres karhatalmisták nem kaptak tűzparancsot, így odakint szovjet lánctalpas járművek kergették szét az embereket, levegőbe leadott figyelmeztető lövésekkel. Berettyóújfalu így elkerülte azon települések sorsát, ahol a forradalmi események alatt és után előforduló sortűzek²¹⁰ igen sok civil áldozattal jártak.²¹¹

1956. november 26-tól 1957. április 12-ig közel 30 „pufajkás” karhatalmista tartotta rettegésben Berettyóújfalut és környékét. Bázisként a régi rendőrség épületét, valamint a ruhagyár épületét használták. Általánosságban elmondható, hogy esténként gyűjtötték be az embereket kihallgatásokra, ami rendszerint súlyos veréseket is jelentett.²¹²

²⁰⁹ BFL XXV.97.b B. 839/1957-21. p. 10.

²¹⁰ Az országszerte előforduló sortűzekről számos kötet látott már napvilágot, az országos feldolgozásban leginkább Kahler Frigyes és M. Kiss Sándor munkái irányadóak.

²¹¹ Valuch 2017. 260.

²¹² Csarkó 2017. 77.

A kommunista hatalom visszavétele ugyan harc nélkül történt, a megtorlásoknak azonban volt halálos áldozata Berettyóújfaluban. Az egyik mártír Gaál „Gaszti” János volt, aki a forradalom idején a középületekről az elsők között verte le a vörös csillagokat, és részt vett a küldöttségben is, amely a határőrlelkanyanya vezetőségét igyekezett rávenni ekkor, hogy ne avatkozzanak az eseményekbe. Később a Járási Forradalmi Bizottmány tagjává is megválasztották. 1957 márciusának első napjaiban a „*Márciusban újra kezdjük*” jelszavától féltő hatalom sorozatos letartóztatásokba kezdett. Ennek során fogták le Gaál Jánost is, akit őrizete során olyan súlyosan bántalmaztak, hogy napokig nem is volt szállítható állapotban. Kistarcsára, majd Tökölre szállítása után is folyamatosan rosszabbodott az állapota. A fejét ért ütések hatására fellépő agyhártyarepedés és agyvérzés miatti belső sérülések következtében április 23-án a tököli rabkórházban elhunyt. Személye fontosságát és a hatalom félelmét egyaránt jelzi, hogy temetése napján Berettyóújfaluban kijárási tilalmat rendeltek el.²¹³

A karhatalmisták a közeli Nagyrábén Gál Lajost is olyan súlyosan bántalmazták, hogy másnap Berettyóújfaluban belehalt a sérüléseibe.²¹⁴

Az ezekben a napokban zajló kihallgatások durvaságát bizonyítja, hogy a helyi kórház jelentése szerint január végén és február elején súlyos, életveszélyes sérülésekkel került be a kórházba Kiss János (Nagyrábé), Nagy Sándor (Nagyke-reki), Ádány József (Hencida), Lugosi János (Mezőpeterd), és Gyüre Béla (Magyarhomorog), de minden bizonnyal több súlyos sérült is lehetett, ám valószínűleg nem minden bántalmazott mert orvosi segítséget kérni.²¹⁵

A berettyóújfalui karhatalmi szakasz Rékasi Imre százados vezetésével működött. Az egység tagjai Nagy Lajos alhadnagy, Kiss Ferenc főhadnagy, Szabó János alhadnagy, Vámos Balázs főhadnagy, Papp József alhadnagy, Pócsi Imre alhadnagy, Nagy Ferenc alhadnagy, Oláh Sándor honvéd, Vincze János főhadnagy, Solyokovszki Mihály honvéd, Deák István honvéd, Mayer Barna hadnagy, Panker István hadnagy, Bujdosó József hadnagy, Konyári János hadnagy, Cseh Sándor hadnagy, Hegedűs József hadnagy, Jancsó András hadnagy, Burján Norbert alhadnagy, Göndör József alhadnagy, Farkas Imre alhadnagy, Kristóf Gábor

²¹³ Szívós 2007. 136–137.

²¹⁴ Filep 2017. 53.

²¹⁵ Csarkó 2017. 77.

alhadnagy, Andár Sándor alhadnagy. A megyei összekötő Vékony Ferenc százados volt.²¹⁶ Később a karhatalmisták jó része a helyi munkásőrség tagja lett.

Perek

A megtorlás időszakában, több perben végül másfél tucat berettyóújfalui személyt ítélték börtönbüntetésre: dr. Dubay Miklóst, a Járási Forradalmi Bizottság vezetőjét kilencévi börtönbüntetésre ítélték. Ugyanekkor Szántó Béla 3 évet, Szilágyi Béla 2 évet, Garamvölgyi György 1 év 8 hónapot, Karácsony Sándor 1 év 2 hónapot, Csontos András 6 évet, dr. Ormay Géza 4 évet, Benei Sándor 1 év 4 hónapot, Rácz József 1 évet kapott.²¹⁷ Dubay Miklós hat év letöltése után, az 1963-as amnesztia idején szabadult.²¹⁸

A forradalom első napjaitól kulcsszerepet játszó Csóra József végül több hét bujkálás után került a karhatalmisták kezére. A megyei bíróság 1957-ben hirdetett ítéletet az ügyében, de a végső szót a Legfelsőbb Bíróság mondta ki 1958 novemberében. Csóra Józsefet 4 évi börtönre ítélték népi a demokratikus államrend megdöntésének kísérletéért, és többrendbeli személyes szabadság ellen elkövetett büntettért. Utóbbi megfogalmazás a különböző pártfunkcionárius és ÁVH-s beosztottak letartóztatását jelentette, ugyanis Csóra részt vett Béres László, Éliás László és Kiss András államvédelmi beosztottak letartóztatásában (a vádban szereplő állítás más forrásokban nem fordul elő). Megjegyzendő, hogy a Legfelsőbb Bíróság Csóra, Csontos és Szántó esetében enyhített az alsóbb fokú bíróság által felterjesztett vádon, így nem népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése, hanem az abban való részvétel volt a vád, mivel a bíróság megítélése szerint ők csak végrehajtók voltak, nem vezetők.²¹⁹

A Legfelsőbb Bíróság a vádlottak személye és cselekményük társadalmi veszélyességének súlyosságában is enyhített az alsóbb fokú szervek megállapításain. Csóra esetében például elismerték, hogy ugyan valóban volt már ellene népelenes büntett miatt eljárás, az olól azonban felmentették, és a szülei is egyszerű

²¹⁶ Csarkó 2017. 80.

²¹⁷ BFL XXV.97.b Bf. VI. 3440/1958/48. p. 1.

²¹⁸ Csarkó 2017. 69.

²¹⁹ BFL XXV.97.b Bf. VI. 3440/1958/48. p. 10.

dolgozó parasztok voltak, így a személyében rejlő társadalmi veszélyességet némileg kisebb értékűnek látták, mint az alsóbb bíróság. Hasonlóan jártak el Szántó Béla esetében is, aki bár valóban katona volt a Horthy-rendszerben, de a néphadsereg is átvette őt, sőt őrnagyi rangig jutott, és a helyi hadkiegészítő parancsnokság vezetőjeként is működött. De Garamvölgyi György esetében az alacsony iskolázottságát és mostoha gyermekéveit is elismerték veszélyességet csökkentő tényezőnek. Mindemellett azt is el kellett ismernie a bíróságnak, hogy a bizottmány munkájában végig részt vett Rohács József is, akinek jelenléte azt a benyomást kelthette minden elkövetőben, hogy amit tesznek, mégiscsak helyes.²²⁰

A berettyóújfalui rendőrség „ostroma” ügyében a Debreceni Megyei Bíróság 1957. december 14-én hozott ítéletet népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel vádjával Terebesi Miklós, Szántó Károly, Lisztes Sándor, Szűcs Lajos, Mészáros József, Nedeczky László, Baka Ágoston és Danó János ellen. Az ügyben az állam elleni büntett mellett köztörvényes vád is szerepelt: csaknem valamennyi szereplőt vádolták az épületben okozott károk miatt társadalmi tulajdon elleni súlyos rongálással is. Terebesi Miklós és Szántó Károly ittas állapotára hivatkozott, ezt azonban elutasították, mondván erősen ittas ember nem képes tömeget irányítani, inkább kinevetik. Más téren a bíróság megértőbbnek bizonyult, az államrend megdöntésére irányuló mozgalom vádját is árnyalták azzal, hogy ez valójában nem szervezett mozgalom, hanem egyszeri, alkalmi cselekmény volt. A rendőrtiszt bántalmazóinak tettét ítélte meg legszigorúbban a bíróság. A vádlottak 5 hónaptól 6 évig terjedő börtönt kaptak; a legtöbbet Lisztes Sándor, őt 6 év börtönbüntetéssel sújtották.²²¹

Szervezkedés a forradalom előtt és után

Berettyóújfaluban és környékén született személyek részvételével a forradalom előtti időkben is volt már antikommunista szervezkedés a községben, illetve másutt is. A Baranya Sándor vezetésével, Szatmári Zsigmond, Pongrácz Ferenc, Szoboszlai István, Nagy István, Kurucz Sándor és társaik részvételével működő

²²⁰ BFL XXV.97.b Bf. VI. 3440/1958/48. p. 14.

²²¹ BFL XXV.97.b B. 839/1957-21. p. 4.

földalatti csoport tagjait lebukásuk után a népi demokratikus államrend megdöntésének kísérletével, társadalmi tulajdon elleni vétségekkel, lőfegyver és lőszerrejtegetéssel, robbanóanyaggal való visszaéléssel vádolta meg az ügyészség.²²² A szervezet alapjai az '50-es évek elején jöttek létre. Tevékenységük ekkoriban abból állt, hogy a tagok hetente összejöttek Baranya lakásán, ahol a Szabad Európa Rádió adásainak anyagát vitatták meg, és politikai kérdésekről beszélgettek.

Első komolyabb akciójukat 1953-ban Tiszabezdéden követték el, ahol egy táskairógépet, valamint egy rádiót és egy hangszórót loptak el egy helyi iskolából, szervezkedés céljaira. Ezeket később Berettyóújfaluba vitték. Az írógépiüket egy ideig röplapkészítésre használták, kb. 200 példányt készítettek, 8–10 alkalommal, a röplapok tartalmát többnyire saját, rendszerellenes versek alkották. Az eszközt később eladták a helyi református lelkésznek, és az árán magnetofont vettek, mikrofonnal.²²³

A csoport nem működött folyamatosan, ugyanis amikor Baranya 1953–1955 közt katonai szolgálatot teljesített, a működésük szünetelt. A mozgalom szervezetségét az is bizonyítja, hogy 1953-tól „tagdíjat” is szedtek a tagoktól a közös célok fedezésére, konspirációban való járatlanságukat pedig az, hogy ezeket a befizetéseket gondosan nyilvántartották. 1956 novemberében sikerült a szervezkedésnek fegyverhez jutnia, egy TT pisztolyuk lett, 15 lőszerrel, amit felváltva rejtegettek, emellett a későbbi házkutatás egy kézigránátot is talált náluk.²²⁴

1956 ősze után, mikor a szervezkedésük feloszlott, szétszóródott, Baranya csatlakozott a Szelepcsényi-féle csoporthoz, és a továbbiakban társaival együtt velük működtek együtt. Ez a szerveződés is sokat adott a formásokra, a tagok esküt tettek, és igazolványuk, sőt, szervezeti szabályzatuk is volt.²²⁵ A csoport

²²² BFL XXV.97.b B. IX. 48/1959. p. 1–2.

²²³ BFL XXV.97.b B. IX. 48/1959. p. 5–6.

²²⁴ BFL XXV.97.b B. IX. 48/1959. p. 6.

²²⁵ Szelepcsényi István Budapesten született. 1947-ben a Fővárosi Bíróság három év és hat hónap börtönbüntetésre ítélte szervezkedés vádjával. Büntetését részben a Fiatalkorúak Ceglédi Büntetőintézetében töltötte le, ahol elvégezte a villanszerelői ipari iskolát. Nem sokkal szabadulása után szervezkedésért ismét elítélték, ezúttal két év javító-nevelő munkára. 1953 nyarán szabadult, s még ez év decemberében egyéves sorkatonai szolgálatra vonult be. A forradalom idején fegyveresen harcolt, részt vett a Maros utcai ÁVH-s objektum elfoglalásában. November 2-án csatlakozott a nagykovácsi nemzetőrökhöz. 1957 elején illegális csoportot szervezett Magyar Ellenállási Mozgalom néven; guminyomdát, fegyvereket és lőszereket rejtegettek. A tagoknak lőgyakorlatokat és

berettyóújfalui kötődésű tagjai közül Szatmári Zsigmondot Szelepcsényi megbízta, hogy lépjen be a munkásőrségbe is, és próbáljon robbanóanyagot szerezni, amivel a Dimitrov emlékművet akarták felrobbantani. Továbbá a Honvédelmi Sportszövetség partizánkiállítására is ellátogattak, ahol a diverziós ismereteiket próbálták meg bővíteni.²²⁶

Pongrácz Ferenc 1956-ban a berettyóújfalui fegyveres nemzetőrség egy 8–10 fős csoportjának volt a parancsnoka. Október végének forradalmi napjaiban egy 2000 fős tömeg előtt tartott beszédet a községben, melyben a vörös csillagok leverésére buzdított. A kultúrház és a járási pártbizottság tetejéről többek közt az ő felszólalásának hatására tűntek el az önkényuralmi jelképek. Október 30-án társaival őrizetbe vette a községbe érkező Mizslei államvédelmi főhadnagyot, november 8-án pedig a Berettyó hídjánál akarta felvenni a harcot a szovjet csapatokkal, erre azonban nem került sor. A forradalom leverése után, még november végén is rendszerellenes feliratokat festett házfalakra Berettyóújfaluban. Az OTP vagy a Dózsa Tsz épületére „*Le a Kádár-kormányall!*” felirat, a járási pártbizottság épületére „*Halál a kommunistákra!*” üzenet került. Ezért ekkor rövid időre őrizetbe is vették.²²⁷

Nagy István a ceglédi fiatalkorúak börtönében ismerkedett meg Baranyával és Szelepcsényivel, ők szervezték be. Nagy járt be az angol és amerikai követségre kis tájékoztatókért, prospektusokért, ezekből adott át Baranya Sándornak, hogy az tudja terjeszteni. 1954 őszén bevonult katonának, ezzel megszakadt a kapcsolata a szervezkedéssel.²²⁸

Kurucz Sándor nem volt a csoport tagja. Ő a forradalom kitörésekor épp otthon volt Berettyóújfaluban, ahol jelentkezett a hadkiegészítő parancsnokságon. Itt fegyveres őrszolgálatra osztották be, a tanácsházán majd a pártháznál szolgált,

---

kiképzést tartott. Hruscov 1958. áprilisi látogatása alkalmából röpcédulákat készítettek, ezeket különböző budapesti kerületekben terjesztették. Tervezték a budapesti Dimitrov-emlékmű felrobbantását is. 1959. március 21-én tartóztatták le. Elsőfokon szervezkedés kezdeményezése, vezetése és egyéb vádak alapján 1959. július 17-én halálra ítélték. A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Különytanácsa az ítéletet 1959. szeptember 3-án jogerőre emelte. Szeptember 8-án kivégezték. Kőrösi – Molnár 2000. 240.

²²⁶ BFL XXV.97.b B. IX. 48/1959. p. 9.

²²⁷ BFL XXV.97.b B. IX. 48/1959. p. 10.

²²⁸ BFL XXV.97.b B. IX. 48/1959. p. 11.

a Forradalmi Bizottmány megalakulása után is. A géppisztolyát a rendőrség újjászerveződése után leadta, a TT pisztolyát viszont hazavitte. Ezt cserélte el Szoboszlai Istvánnal egy karóráért, így lett a Baranya csoportnak fegyvere.²²⁹

A Budapesti Katonai Bíróság különtanácsa 1959. július 29-én Baranya Sándort a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének vádjában bűnösnek találta, és halálra ítélte. A fellebbezés során ezt életfogytiglani szabadságvesztésre változtatták. Szabadulása után Berettyóújfaluban nem kapott munkát, a biharkeresztesi ktsz adott neki kenyérkeresetet.²³⁰

Egy berettyóújfalui a csepeli harcokban

Berettyóújfalu szülöttei az ország más tájain is részt vettek a forradalom eseményeiben. A legkomolyabb eset Kovács Sándoré, akit katonatisztként Budapesten, Csepelen ért a forradalom, ahol október végén fegyveres csoportok megtámadták a XXI. kerületi hadkiegészítő parancsnokságot, és elfoglalták a kerületi pártbizottságot, valamint a rendőrkapitányságot. Csepelen légvédelmi feladatokkal állomásozott egy katonai egység, melynél megalakult a katonatanács is. Ez az egység a forradalom fegyveres erőivel együtt november 4. után szembeszállt a szovjet csapatokkal. November 9-ig a csepeli harcokban több szovjet tankot és páncélcsocksit lőttek ki, sőt, egy Il-28 típusú repülőgépet is megsemmisítettek. Körülbelül 15 szovjet katona esett el a harcokban, melyek november 9-éről 10-ére virradó éjjel értek véget.

Kovács Sándor a forradalmi eseményekbe október 25-én kapcsolódott be, amikor egy tüntetésen a rendőrségtől a pártbizottság részére nemrégén átadott fegyverek visszaszerzését követelték. Itt tagja lett annak a delegációnak, amely bement a pártbizottságra tárgyalni. Később, november 7-én tudomást szerzett arról, hogy egy Balogh Gyula nevű civil egy 15–20 fős fegyveres csoportot vezet a kerületben. Csatlakozott hozzájuk, majd átvette a csoport vezetését. A környéken igazoltatták a járókelőket, volt államvédelmisseket igyekeztek felderíteni. Ilyen tevékenység közben két katonatiszt is „horogra akadt”: Trevencsák Tamás és

²²⁹ BFL XXV.97.b B. IX. 48/1959. p. 12.

²³⁰ Szívós 2007. 139–141.

Verba László. Mivel mindketten csatlakoztak az alakulatához, fegyverüket megtarthatták. Kovács az egysége rendelkezésére álló légvédelmi ágyúhoz osztotta be őket, melyet a várható szovjet támadás esetén páncéltörőként kívánt felhasználni.

Az egység első tűzharcára november 9-én került sor, ez azonban tévedés folytán „baráti tűz” lett, ugyanis saját társaikra nyitottak tüzet, de sérülés vagy haláleset nem történt. Még aznap valódi összecsapásra is sor került a szovjet egységekkel. Kovács ekkor elmenekült az óvodából, de csapata kilőtt egy lőszer szállító orosz páncélkocsit, amiben két szovjet katona életét vesztette. A bíróság nem látta bizonyítottnak, hogy az ő vezetésével történt mindez, elfogadták, hogy Kovács a harc kirobbanásakor elmenekült onnan. Ezt két tanú vallomása is megerősítette. Nem tudták bizonyítani, hogy Kovács részt vett harcban, bár egy tanú állította, hogy látta őt az embereit irányítani, pozícióikat kijelölni, de a tárgyaláson tévesen azonosította, így a vád ezen részét ejtették.

Kovács a pártbizottsági küldöttségben való jelenlétét tagadta, a fegyveres csoporthoz pedig vallomása szerint a rend fenntartásának szándékával csatlakozott. Tagadta, hogy felderítésre, harctevékenységre adott volna utasítást, és azt is, hogy egysége kapcsolatban állt volna a csepeli, Imre-téri fegyveres csoportokkal. Ezekben a tárgykörökben azonban tanúk vallottak ellene. Azt is vallomás bizonyította, hogy a forradalmárok központi szervei szállítottak neki élelmiszerellátmányt egy alkalommal, így a forradalom fegyveres erőivel való kapcsolatát is bizonyítottnak látta a bíróság. Mivel a csoport vezetője volt, így a népi államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetéséért ítélték el. Súlyosbító körülmény volt, hogy mindezt a néphadsereg tisztjeként tette, így esküszegőként tekintettek rá. 1957. december 14-én mindezekért a Budapesti Katonai Bíróság a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel miatt bűnösnek találta, és halálra, valamint teljes vagyonek Kobzásra ítélte. Berettyóújfalu szülőttei közül ő kapta az egyik legsúlyosabb ítéletet a forradalom alatti tetteiért.

A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma 1958. március 4-én hozott ítéletében azonban a halálbüntetést 10 év börtönre módosította. A bíróság megállapította, hogy az alsóbb szerv tévesen ítélkezett, ugyanis a tanúk vallomásai szerint Kovács nem adott parancsot a szovjet csapatok elleni támadásra, sőt, kimondottan igyekezett őket ettől visszatartani. A két elfogott, majd csapatukba beosztott katonatiszt vallomása eltért egymástól, de mint kiderült, az ágyúval nemcsak,

hogy nem adtak le lövést, de megfelelő kezelőszemélyzet sem volt hozzá, sőt, az ágyú nem is volt működőképes, így a vád ezen részét törölték. Az egyszeri élelmiszerszállítmányt sem látták kellő bizonyítéknak arra nézve, hogy a csepeli forradalmi fegyveres erőkkel intézményes kapcsolatban állt volna a Kovács-féle csoport, így ezt a vádat is ejtették. Az államrend ellen szervezkedő csoport vezetésének vádja mindemellett is megállt, csak kevésbé volt súlyos (ahogy említik: „*egy buligánokból álló banda élére állt*”), így a legdrasztikusabb büntetéstől, valamint családi körülményei miatt a háza elkobzásától is eltekintett a bíróság.²³¹

Munkahelyi vizsgálatok, elbocsátások

A bíróságokon túl a különböző munkahelyek is végeztek belső vizsgálatokat, ahol igyekeztek feltárni, ki mennyire „vétkezett” 1956. október végének és november elejének zűrzavaros időszakában. A nagyobb szervezeteknél, vállalatoknál megkezdődött a „racionalizálás”, aminek keretében igyekeztek kiszorítani a nemkívánatos személyeket a munkahelyekről.²³²

A berettyóújfalui járásban is 1957 márciusáig 42 ellenségesnek tekintett személyt távolítottak el, a Földművesszövetkezetnél pedig 100 főből 12 esett az „észszerűsítés” áldozatául, a párt vezetői mégsem voltak elégedettek. Sokszor tapasztalták ugyanis azt, hogy az „októberi eseményekben” érintett személyek, hangadók még mindig fontos beosztásokban ültek, vagy amennyiben el is bocsátották őket munkahelyükről, összeköttetések, kapcsolataik révén hamarosan újra jó állásokban tűntek fel.²³³

A berettyóújfalui gépállomáson a forradalom napjai alatt őrizetbe vett vezető, Kapusi Sándorné az év szeptemberében már Péterfi Lajos üzemi párttitkárral, Matolcsi Ferenc üzemi bizottsági elnökkel, valamint Sz. Nagy Jánossal, a Gépállomások Igazgatóságának személyügyi előadójával folytattak vizsgálatot a gépállomási '56-os események ügyében.

²³¹ BFL XXV.97.b B. V. 742/1957. p. 1–3.

²³² A racionalizálás eljárását a köznyelv csak „racizás” néven emlegette, gyakran hivatalos iratokban is így fordul elő.

²³³ MNL HBVL XXXV.5.a 7. d. Intéző bizottsági ülés, 1957. márc. 7. Jegyzőkönyv. p. 1.

Berettyóújfaluban a Gépállomás volt a forradalom napjaiban az egyik legaktívabb üzem, itt működött a legnagyobb létszámú munkástanács is, így nem meglepő, hogy a vizsgálódás 15 személyről állapította meg, hogy „*ellenforradalmi cselekményekben vettek részt*”. Az üzem helyi jelentősége miatt érdemes az összes vádlottat megnéznünk, akik esetében a vádak minden esetben nagyon hasonlóak voltak:

Dózsa Lajos szidta a szovjeteket, rémhíreket terjesztett arról, hogy az oroszok gyerekeket hurcolnak a Szovjetunióba, támogatta a sztrájkmozgalmat és kijelentette: „*bolond volt, amikor a pártba lépett és azt a mocskos pártkönyvet soba nem veszi a kezébe többet*”. Kállai Sándor indítványára távolították el a főagronómust, valamint kommunista apósát feljelentette a forradalmi bizottmánynál fegyverrejtegetés miatt. Szőke Mihály elvette a párttitkár pisztolyát, és nagy szerepe volt az igazgatónő és a párttitkár letartóztatásában. Dózsa Kálmán részt vett a gépállomás vezetőinek letartóztatásában, valamint szidta és nem ismerte el a Kádár-kormányt, és sztrájkra buzdított. Galambos Mihály részt vett a politikai vezetők képeinek elégetésében, fegyveres nemzetőr volt, és letartóztatásokban működött közre. Juhász Jenő parancsnokként vett részt a kommunista vezetők letartóztatásában, valamint nem ismerte el a Kádár-kormányt. Hangoztatta, hogy „*vége a kommunista rendszernek, majd mi rendet teremtünk, csak menjenek ki az oroszok is*”. Fő szervezője volt a gépállomás nemzetőrségének és a járási nemzetőrségnek is, ahol parancsnokként működött. Vadon Pál is fegyveres nemzetőr volt, és letartóztatásokban vett részt. Hunyadi János a Szabad Európa Rádió híreivel „*lázította*” munkatársait, valamint rágalmazta a Szovjetuniót és az új rezsimit. Farkas Elemér ellen hasonló vádakot fogalmaztak meg, kiegészítve azzal, hogy a Parasztpártot szervezte a forradalom napjaiban. A kormányról kijelentette: „*addig sztrájkolnak, amíg ilyen muszka bérenc lesz a kormányon, majd csak akkor lesz rend, ha Nagy Imre... és Maléter visszakerül a kormányba*.” Farkas Elemérné ezeken túl fegyvert követelt magának is a munkástanács elnökétől, mondván, „*egy fegyverrel én is elbírok, ez a harc igazságos és ennek a harcnak győzni kell*.” A Nemzeti Parasztpárt szervezésében ő is tevékenyen részt vett. Azt is felrótták neki, hogy a forradalom első napjaiban fáradhatatlanul kokárdákat készített, amihez anyagot még az üzemi párttitkár Péterfi kislányaitól is kért. Benya Zoltán a Kádár-kormány és a Szovjetunió szidásán túl fegyveres nemzetőrként részt vett egy biharkeresztesi gépállomási igazgató

letartóztatásában is. Tóth Pál a járási forradalmi bizottmány tagja volt. A szovjet csapatokat hordának nevezte, és kijelentette, hogy „*az elvtárs szó el van törölve, a bordák elvitték magukkal*”. Péterfi vallomása szerint a kommunisták szidalmazását (Karácsony Jánossal együtt) zsidózással is egybekötötte. A Talmudot emlegette mindig, és ezzel bizonygatta a munkatársainak, hogy milyen vérszívók a zsidók. Ismereteink szerint ezen egyedi és elszigetelt eseten kívül Berettyóújfaluban a forradalom napjai alatt antiszemita megnyilvánulás nem fordult elő. Merkl Tibor és Kisikán Gábor is szidta az oroszokat, és nem ismerte el a Kádár-kormányt, Kisikán emellett részt vett egy rendőr letartóztatásában is.

Megjegyzendő, hogy a felsoroltak szinte mindegyike munkás vagy szegény-paraszti származású volt, azaz nem volt elmondható, hogy „osztályidegenek” lettek volna a „hangadók” és az „ellenforradalmárok” a berettyóújfalui gépállomáson. A Földművelésügyi Minisztérium Gépállomási és Gépesítési Főigazgatósága a Hajdú-Bihar megyei gépállomások felülvizsgálatáról szóló 1958. július 4-i összefoglaló jelentése szerint a Földművelésügyi Minisztérium 1958. május 5-én kelt utasítása alapján „*az osztályidegen vagy ellenforradalmi és lumpen elemeket*” eltávolították a megyei üzemegységekből. Az intézkedés összesen 15 főt érintett. Ez azonban nem a teljes kép, ugyanis a megyei igazgatóság közvetlenül a forradalom után saját hatáskörben már végzett egy vizsgálatot, aminek eredményeként 78 dolgozót bocsátottak el. Ebből 13 személy volt „osztályidegen” és 65 fő munkás-paraszt, illetve értelmiségi származású személy. Ez az arány is cáfolja azt a későbbi politikai magyarázatot, amely szerint az állampárt megpróbálta azt a narratívát erőltetni, hogy a régi rendszer elemei szítottak „ellenforradalmat”, de a munkások és a parasztság kitartott a szocialista rendszer mellett.²³⁴

Egy káder '56-ban

Nemcsak a forradalmárok tetteit vizsgálták ki '56 novembere után. A forradalom leverését követően Rohács József ellen pártfegyelmi vizsgálat indult, mivel sokak szemét szúrta, hogy az eseményekben játszott szerepe ellenére továbbra is ő töltötte be a járási bizottság titkári tisztét. Maradásának egyik oka az lehetett, hogy

²³⁴ MNL HBVL XVII. 2001. 1. d. Berettyóújfalu.

magas rangú pártfogója volt a megyei pártbizottság első titkára, Komócsin Zoltán személyében, aki a járási bizottság elnökségének 1957. február 3-án megtartott ülésén maga vezette elő a Roháccsal szemben lefolytatott vizsgálat eredményének ismertetését. Feltűnő, hogy kifejezetten enyhén, mentegetőleg emlegette Rohács forradalom alatti szerepvállalását, külön hangsúlyozva, hogy a járási titkár működésének vizsgálatát „*időben és térben a mindenkori helyzetnek megfelelően kell vizsgálni*”. Külön kell megnézni, hogy mit tett a Forradalmi Bizottmány tagjaként, és azt, hogy „*bű maradt-e a pártboz, a proletár internacionalizmusboz, a Szovjetunióboz*”. Azt Komócsin is elismerte, hogy Rohács hibázott, amikor egyes párttagokat „*rákosistáknak*”, és „*sztálinistáknak*” bélyegzett, de ennél elítélőbbben nem volt hajlandó nyilatkozni róla. A miéltre valószínűleg Komócsin Zoltán egy félmondata adhat magyarázatot, miszerint: „*Robács elvtárs részére sok esetben adtak utasítást, és azt hajtottá végre*”. Vagyis valószínű, hogy a járási titkár egyszerűen a megyei pártvezetés utasítására próbált az események élére állni, és több-kevesebb sikerrel ellenőrizni, irányítani a történéseket.

A járási bizottság vegyes érzelmekkel állt az ügyhöz. Többen mentegették, hogy „*abban az időben nem volt mit tenni*”, és „*mindenki saját magára volt hagyva*”, mert „*az események után kullogtunk, nem volt meg a szükséges központi irányítás*”, és elismerték, hogy „*Robács elvtárs szovjetbarátságáboz nem fér kétség*”, és „*más sem tudott volna mást tenni*”. Emellett azonban sok hozzászóló nem tudta neki megbocsátani a „*rákosista névsor*” kibocsátását, mivel a vád szerint „*nem volt helyes, hogy egyes elvtársakat kiszolgáltattak az ellenforradalmároknak*”. Többen hangot adtak annak, hogy nagyot csalódtak benne, és „*nem tartják helyesnek, hogy továbbra is itt maradjon funkcióban*”. Emellett azt is szemére vetették, hogy ivászatokat tartottak a forradalom alatt a párt helyiségeiben. Rohács maga is elismerte, hogy a névsor közzététele nem volt helyes, de ő is azzal védekezett, hogy az adott helyzetben nem tehetett mást. A vita után az Elnökség szavazásán a leadott 22 szavazatból csupán négyen szavaztak Rohács ellen, így a támadásokból győztesen került ki.²³⁵

1957 márciusa után azonban Komócsin Zoltán új megbízatást kapott, így Rohács elveszítette patrónusát a megyei vezetésben. Az ellene indított támadások sem maradtak abba, így 1957. június végén a Járási Elnökség újra tárgyalta a

²³⁵ MNL HBVL XXXV.5.a.2. d. Elnökségi ülés, 1957. febr. 3. Jegyzőkönyv. p. 3.

„Rohács-ügyet”. Itt már jobban terítékre kerültek a régebbi ülésen éppen csak megemlíttet italozási ügyek is, amikben a járási titkár már jóval önkritikusabb hangot ütött meg, mint korábban. Azzal mentegette magát, hogy a forradalom kitörése után tett lépései közül több nem az elképzelései szerint sült el, ami elkedvetlenítette, és *„az italban kereste a menedéket”*. Rohács sorsáról azonban nem helyben döntöttek. A megyei pártbizottságtól érkezett előadó röviden ismertette a megyei Intéző Bizottság határozatát, mely szerint Rohács Józsefet ideiglenesen szabadságra küldik, ezalatt pedig Ökrös Sándort bízták meg a munka folytatásával. A megyei pártvezetés azonban továbbra sem foglalt állást Rohács ellen, akit nem leváltottak, hanem más beosztásba helyeztek.

Berettyóújfaluban a párton belül ezután is nagy táborra volt Rohács Józsefnek, többen egyenesen „rohácsizmusnak” nevezték a jelenséget. Néhányan élesen bírálták, hogy nem vitatható a megyei határozat, így nem fejthették ki véleményüket a döntésről. Kijelentették: Rohácsot *„ők kint a községben becsületes, jó elvtársnak ismerik, és nem tudják, miért kell leváltani”*. Még az egész ügyben kezdeményező szerepet játszó Ökrös Sándor sem szólt egyértelműen Rohács ellen, sőt, diplomatikusan saját hibáját is felvetette, miszerint nem volt eléggé határozott, hogy elődjét a helyes útra terelje figyelmeztetéseivel.²³⁶

Így bár Rohács Józsefet eltávolították Berettyóújfaluból, ’56-os szerepvállalása ellenére is végig sikerült jelentős párton belüli bázist maga mögött tudnia. A helyi eseményekben való szerepvállalásának valódi oka sosem tisztázódott egyértelműen. Az mindenesetre beszédes, hogy sosem marasztalták el amiatt, hogy végig részt vett a forradalmi bizottmány működésében.²³⁷

A megtorlás alsó szintje

A forradalom után a hatalom részéről megnyilvánuló bizalmatlanság jele volt az a máig nagyrészt feltáratlan hatású informális eljárásrend, amikor a párt szervei bizalmas háttérinformációt kértek azokról a személyekről, akik valamilyen okból a látókörukbe kerültek. Ez lehetett az MSZMP-be való belépés szándéka, egyes

²³⁶ MNL HBVL XXXV.5.a 2. d. Elnökségi ülés, 1957. jún. 25. Jegyzőkönyv. p. 1.

²³⁷ Rohács József később tanácsi és vállalati felsővezetőként dolgozott a megyében.

álláshelyek betöltése, felsőoktatási felvételi, útlevílkérelem, lakáshoz jutás, de akár egy gépjárművezetői engedély megszerzése is. Ez a „lekáderezés” úgy húzhatta keresztül emberek terveit, céljait, hogy ők adott esetben nem is tudtak arról, hogy milyen (sokszor szubjektív, hallomásokon és benyomásokon alapuló, esetleg csak a családtagjaikat érintő) információk alapján született meg velük szemben az elmarasztaló, elutasító határozat, sőt, a dolog háttérben zajló jellegéből adódóan védekezésre, saját verziójuk kifejtésére sem nyílhatott lehetőségük. Vagyis az ismertebb, bírósági eljárásokig és ítéletekig eljutó ’56-os szerepvállalás mellett a kisebb súlyú szereplőket is gyakran érte hétköznapi életükben hátrányos megkülönböztetés, amit nem sorolunk az „’56-os megtorlás” kategóriájába, azonban valahol mégis ott a helyük.

A különböző szervek kérdései a nevezett személy, illetve családja „ellenforradalom idején tanúsított viselkedésére”, illetve osztály- és vagyoni helyzetére tértek ki. A „származásilag és politikailag megfelelő” személyek megkapták a támogató ajánlást, esetenként még némi elnézésre is számíthattak a párt szerveitől. Például amikor egy berettyóújfalui lány az Egri Pedagógiai Főiskolára jelentkezett, megkapta a támogatást a pártonkívüli szüleire való tekintettel, akik „az ellenforradalom idején semmiben részt nem vettek”. A pozitív döntést az az ajánláshoz hozzáfűzött észrevétel sem változtatta meg, hogy „a család kétsé vallásos beállítottságú”, mivel érezhetően nem ez volt a döntő szempont, hanem az „októberi események” alatti magatartás.²³⁸

De jócskán voltak szigorúbb „ítéletek” is. Így járt például a nemzetőrség megszervezésében tevékeny szerepet játszó, és forradalmi tetteiért börtönbüntetésre ítélt Szántó Béla felesége is, akiről 1957 júniusában azt a jellemzést adta a berettyóújfalui pártvezetőség a Debreceni Területi Postaigazgatóság felé, hogy mivel az apja és a férje is volt horthysta katonatiszt, férje pedig a járási forradalmi bizottmány tagja volt, ő maga pedig a postán a forradalom oldalán fejtett ki komoly agitációs tevékenységet a dolgozók között, sőt, a postán tartózkodó katonákat a szovjet csapatok elleni harcra akarta rábírní, semmilyen komoly munkakör betöltésére nem javasolják.²³⁹

²³⁸ MNL HBVL XXXV.5.c 3. d. Végrehajtó bizottsági levelezés, 1958. jún. 12. p. 139–140.

²³⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 3. d. Végrehajtó bizottsági levelezés, 1957. jún. 10. p. 136.

Olyan is előfordult, hogy a helyi pártszervezet nem megkeresésre reagált, hanem ő maga lépett fel kezdeményezőként. A forradalom alatt letartóztatott Kártik László községi MSZMP titkárként például levélben fordult a MESZÖV Megyei Központjához, melyben a Szabó Ktsz. dolgozóinak „nevében” eljárva kérte Bertóti Károly könyvelő leváltását, mondván, annak „*ellenforradalmi tevékenysége annyira közismert*”, hogy a szövetkezetet állandóan támadás éri emiatt.²⁴⁰

A Földművesszövetkezetnek is a pártszervezet írt levelet, melyben Szilágyi Béla eltávolítására szólították fel a vállalatot. Az indoklás szerint Szilágyi a forradalom során a járási forradalmi bizottmány fegyvereseinek vezetője volt, így „*egy egész sor fegyveres csőselékeknek volt a parancsnoka*”, akikkel a járás községeiben letartóztatásokat és kihallgatásokat végeztek. A fellépéstől az sem tántorította el a helyi vezetést, hogy Szilágyi ellen bírósági eljárás volt folyamatban.²⁴¹

Kártik László 1957 nyarán több személy rendőri felügyelet alá helyezését is kezdeményezte „*ellenforradalmi tevékenységben való részvétel*” miatt, így többek között Galambos Mihály, Jakab Vince, Ujhelyi István, Zsupos Sándor, Asztalos Imre, Bertóti Károly vagy Vigh Sándor esetében.²⁴²

A járási bizottság is kezdeményezőként fordult a Megyei Intéző Bizottsághoz a debreceni központtal rendelkező berettyóújfalui vállalatok „nemkívánatos személyektől” való megtisztítása ügyében. Így elbocsátásra javasolta a Talajjavító Vállalattól Schramkó József volt 200 holdas „kulákot” (bár a levél szerint a forradalom alatt semmit sem tett, „lapított”), Tóth István volt horthysta tisztet, a Tatarozó Vállalattól Fábíán vezetéknévű volt vármegyei tisztviselőt és Egyed nevű volt „horthysta” alezredest (aki egyébként éppen szökésben volt). A Tüzeptől ifj. Békési János egykori horthysta másodjegyzőt, aki ellen „*durva, fölényes, pökbendi magatartása*” volt a vád, illetve, hogy a fia „disszidált” a forradalom alatt. A Söripari Vállalatnál Suba József vállalatvezető ellen ’56-os forradalmi szerepe mellett nyilas múltját is felhozta, illetve jellemzéseként leírja, hogy a cégnél dolgozó egyik „elvtársnőt” „*kommunista kurvának*” nevezte. A Postától Vadon Pálnét javasolta elbocsátani, akinek a férje szintén horthysta katonatiszt volt, és a forradalom alatt a Szabad Európa híreit tolmácsolta a munkahelyén. Az Ingatlanforgalmi Vállalat

²⁴⁰ MNL HBVL XXXV.5.c 3. d. Végrehajtó bizottsági levelezés, 1957. máj. 17. p. 145.

²⁴¹ MNL HBVL XXXV.5.c 3. d. Végrehajtó bizottsági levelezés, 1957. máj. 7. p. 106.

²⁴² MNL HBVL XXXV.5.c 3. d. Végrehajtó bizottsági levelezés, 1957. júl. 20. p. 96–102.

munkatársa, Szikszai Lajos ellen szintén a Horthy-korszakbeli főjegyzősége, az OTP helyi fiókját vezető Juricskai Tibor ellen az „Orlai-Somfai ellenforradalmárokhoz tartozó rokonság” volt a vád, illetve az, hogy „egy lapuló, sötétben bujkáló ellenforradalmár” volt. Szintén családtagja miatt javasolta a járási titkár elbocsátani az Utasel-látó vezetőjét, Debreceni Józsefnét nemzetőrnek állt 23 éves fia miatt, valamint a Népbolttól Kormány Sándort, akinek az apósa, Pozsár Mihály „Berettyóújfalu egyik legnagyobb kulákja” volt.²⁴³

A Horthy-korszakhoz kapcsolódó társadalmi csoportok elleni fellépés során Exterde Tibor berettyóújfalu lakos egyetemi felvételi je kapcsán felrötták, hogy nevezett nagyapai ágon bárói családból származik, sőt, a forradalom napjai alatt a lakásuk ajtaján a nevük előtt a „báró” szócska is ki volt írva. A család baráti köre deklasszált személyekből állt, erősen vallásos érzelműek voltak, így az egyetemi felvételi elleni javaslat kapcsán a helyi pártvezetés levele ugyan elismerte, hogy nyílt „ellenforradalmi” tevékenységükről nem győződtek meg, de biztosak voltak abban, hogy „az ellenforradalom mellett drukkoltak, az ellenforradalmárok szimpatizánsai voltak.” Ez a vélekedés önmagában elég volt ahhoz, hogy a felvételi kérelmet ne támogassák, és azt javasolják a fiatalnak, hogy tanuljon szakmát.²⁴⁴

A Fényes család szintén értelmiségi-nagypolgári család volt, kúriai bírók, főszolgabírók, birtokosok és lelkészek szerepeltek a felmenők között. Az orvos családfő a forradalom során nyílt tevékenységet nem fejtett ki, de a család által őrzött koronás nemzetiszínű zászlót a forradalmároknak adták át, és ez lengett a főtéren az országzászló rúdján, amit aztán számon is kértek a családon.²⁴⁵

Mint látható, a forradalom utáni állapotot a visszarendeződő hatalom igyekezett a helyben még valamiféle pozícióban lévő, II. világháború előtti világhoz köthető személyek eltávolítására is felhasználni.

A Garai Istvánról írt jellemzés jól megmutatja, milyen kijelentések és viselkedésmódok számíthattak elmarasztalást érdemlő tényezőknél. Garait a Járási Forradalmi Bizottmány megbízta a Járási Oktatási Osztály vezetésével. Ő a fiatal dolgozóit a Szabad Európa Rádió hallgatására és híreinek terjesztésére biztatta, a

²⁴³ MNL HBVL XXXV.5.c 3. d. Végrehajtó bizottsági levelezés, 1957. júl. 23. p. 91.

²⁴⁴ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági levelezés, 1959. jún. 20. p. 84.

²⁴⁵ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági levelezés, 1959. jún. 20. p. 71–72.

munkástanács tagjainak pedig a saját lakásán tartott összejöveteleket.²⁴⁶ Később egy igazgatói értekezleten kijelentette: „*az eddigi órákon ki kellett emelni a párt vezető szerepét, most a hazafias nevelés a cél, de nem kommunista ember nevelése. Kommunista embert neveljen a párt, ha lesz.*” Még azt is hozzátette: „*Nem ünneplünk többé lehetetlen dátumokat, mint pl. november 7, április 4.*” Mikor másik iskolába távozott, kijelentette, nem lesz tanfelügyelő többé, mert ahhoz be kellene lépnie a pártba, ő pedig erre nem hajlandó, neki „*ne hazudjanak többet*”. Kiállását árnyalja, hogy a párt jellemzése szerint még novemberben kérte átigazolását az MSZMP-be, amit elutasítottak, és Kártik László községi párttitkár semmilyen felelős pozícióba nem javasolta.²⁴⁷

Időnként – például nehezen pótolható szakemberek esetében – az eljárás némi dilemmát is okozott, mint ahogy Nagy Sándor földművesszövetkezeti dolgozó esetében is, aki az október végi napokban a forradalom mellé állt, de a munkástanács ülésein tett, „*rágalmazónak*” minősített kijelentéseken túl semmi más nem volt neki felróható. Mivel vezetői beosztásban nem hagyhatták, egy kisebb áruház vezetéséből elmozdították, de mint képzett és jó kereskedőt, nem tudták nélkülözni, így egy másik üzlet helyettes vezetésével bízták meg.²⁴⁸

Nem csupán elmarasztaló javaslatok születtek. Szolnokról küldte támogató nyilatkozatát a Kilián György Repülő Hajózó Tiszti Iskola pártszervének vezetője Berettyóújfaluba, hogy Bordi István főhadnagyról jellemzést tegyen. Bordi a forradalom idején a kunmadarasi egységnél szolgált, ahol bizonyította „*hűségét a dolgozó néphez*”. Több akcióban vett részt: kitűnt például a nagykátai forradalmárok elfogásánál, majd a nagykátai járási pártbizottság védelménél, és ezt követően az egyik katonai objektum biztosításánál is példamutató magatartást tanúsított, mint egy kisebb egység parancsnoka.²⁴⁹ Szintén pozitív jellemzést kapott a Honvéd Kiegészítő parancsnokság felé az a Pócsi Imre is, aki ekkor községi tanácsi VB titkárként tevékenykedett, a forradalom leverése után pedig az elsők között jelentkezett a karhatalomhoz, ahol az ő nevével emlegetett „*Pócsi különítmény*” élén Berettyóújfaluban és környékén tevékenykedett.²⁵⁰

²⁴⁶ A munkástanácsok adatszégény iratanyagából nem derül ki, az orosz-földrajz szakos tanár Garai melyik munkástanácsban tevékenykedett.

²⁴⁷ MNL HBVL XXXV.5.c 3. d. Végrehajtó bizottsági levelezés, 1957. máj. 6. p. 112.

²⁴⁸ MNL HBVL XXXV.5.c 3. d. Végrehajtó bizottsági levelezés, 1957. máj. 20. p. 146.

²⁴⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 3. d. Végrehajtó bizottsági levelezés, 1957. máj. 7. p. 144.

²⁵⁰ MNL HBVL XXXV.5.c 3. d. Végrehajtó bizottsági levelezés, 1957. aug. 8. p. 85.

A félelem hónapjai

Az állampártot az 1956. októberi események az egész országban a széthullás szélére sodorták. Az újonnan létrejött Magyar Szocialista Munkáspárt az alapoktól kellett, hogy újjászervezze a mozgalmat. A társadalmi ellenállás, az értelmiségi és ifjúsági szervezetek, a munkástanácsok, az egyház ellenállása azonban a kezdeti hónapokban erősnek mutatkozott. A bizonytalanságot fokozta, hogy a legfelső szinteken is egymásnak ellentmondó nyilatkozatok születtek, az „októberi események” megítélését illetően. Maga az „ellenforradalom” kifejezés is csak az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1956 december elején tartott, a történeteket mélyebben elemző ülése után került a közbeszédbe, amikor az események általuk megjelölt mozgatórugóit, a „Rákosi-Gerő klikek antileninista módszerei által kiváltott jogos elégedetlenséget”, az ez ellen fellépő pártellenzék „eltorzult politikáját”, a hazai „kapitalista, feudális ellenforradalmat” és a „nemzetközi imperializmust” is megjelölték.²⁵¹

A kezdeti, bizonytalan időkben, érzékelve az ellenséges közhangulatot, a pártot leginkább a félelem jellemezte. Ez odáig terjedt, hogy egyes helyeken (például Monostorpályiban) a kommunista párt újjáalakulása is titokban, a háború előtti időket idézően illegálitásban zajlott, ugyanis ahogy írták: „összejönni nem mernek, a párttagjaink még most sem bíznak még a karhatalomban sem”.²⁵²

A forradalom leverése után minden községben, így Berettyóújfalu környékén is a párt tagjaiból szerveztek rendező gárda csoportokat, akiknek fegyvert is igyekeztek biztosítani.²⁵³ Ez is azt mutatja, hogy az egyszerű párttagokban jobban bíztak a válságos időszakban, mint a fegyveres erők tagjaiban.

Az „októberi eseményekhez” való viszonyulás tekintetében több szakaszt különíthetünk el. A legkorábbi idők bizonytalanságát, az egységes értelmezés hiányát mi sem jelzi jobban, mint például az, hogy az eseményeket 1956 végén esetenként még a szerveződő MSZMP irataiban is forradalomként emlegették, és annak egyes erőnyeit is elismerték. Ahogy példának okáért Derecskén elhangzott:

²⁵¹ MNL OL M-KS 288.4. 3. ó.e. p. 1.

²⁵² MNL HBVL XXXV.6.b 1. d. Aktíva ülés, 1957. jan. 19. p. 2.

²⁵³ MNL HBVL XXXV.6.b 1. d. Aktíva ülés, 1957. jan. 19. p. 3.

„A Forradalmi Bizottmányba rendes emberek is kerültek be, akik a rendet fenntartották és ezt látnunk kell. Éppen ezért ezekre az emberekre támaszkodnunk kell, a véleményüket meg kell kérdezni.” Az eseményekben eleinte még nem láttak a szocializmus megdöntésére tett kísérletet, inkább önkritikusan ismerték el: *„ez nem a szocializmus ellen, a megdöntése ellen történt, senki sem akarta, hogy a régi földbirtokos rendszer visszajöjjön, a munkások sem akarták a gyárakat visszaadni a volt tulajdonosaiknak, ez a felkelés inkább az elkövetett hibák fölszámolásért történt.”*²⁵⁴

A megengedő hozzáállás fokozatosan megváltozott. A központi, egységes értékelések elterjedésével, a felülről jött magyarázatok hivatalossá válásával 1957 elejétől már a térségben is a később mindenütt ismertté vált magyarázatokat használták. Ekkor már a múlt erőinek jelenlétét, a *„borthysta jegyzőke, volt csendőrök és katonatisztek, kulákok, jogosan félreállított fasiszta és lumpen elemek”* forradalmi szervezetekben való jelenlétét emelték ki. Ezzel a tendenciával szemben a dolgozó parasztság és a munkások részvételét sok helyen igyekeztek kisebb súlyúnak feltüntetni, mivel a hivatalos szóhasználat szerint a hatalom a munkásosztály kezében volt, így nehezen lett volna védhető, hogy éppen ennek az osztálynak a tagjai fordultak tömegesen a rendszer ellen. Ezért azt igyekeztek hangsúlyozni, hogy leginkább a faluról városokba felkerült, „kulák” háttérrel rendelkező elemek voltak a hangadók, akik éppen amiatt tudták megteveszteni a munkásság egyes csoportjait, akik sok esetben hallgattak rájuk, mert nem ismerték pontosan származásukat, és az ebből fakadó indítékaikat. A munkástanácsokat pedig a kispolgári gondolkodás felerősödése megtestesítőinek tartották.

Az okok feltárásának belső folyamata is megindult a hatalom részéről. *„Mi kommunisták soha egy pillanatra se felejtjük el annak az időszaknak az eseményeit, tanulságait, mikor a nemzetközi imperializmus szövetkezve a belső ellenforradalmi erőkkkel, és csatlósáikkal a revizionistákkal, felhasználva az MDP vezetése által elkövetett hibákat, ki akarták csavarni a kommunisták, a magyar munkásosztály kezéből a hatalmat, vissza akarták állítani a kapitalista földesúri rendet.”*²⁵⁵ Ez a rövid kijelentés jól összefoglalja, hivatalosan miként tekintett a megerősödött MSZMP 1956 őszére.

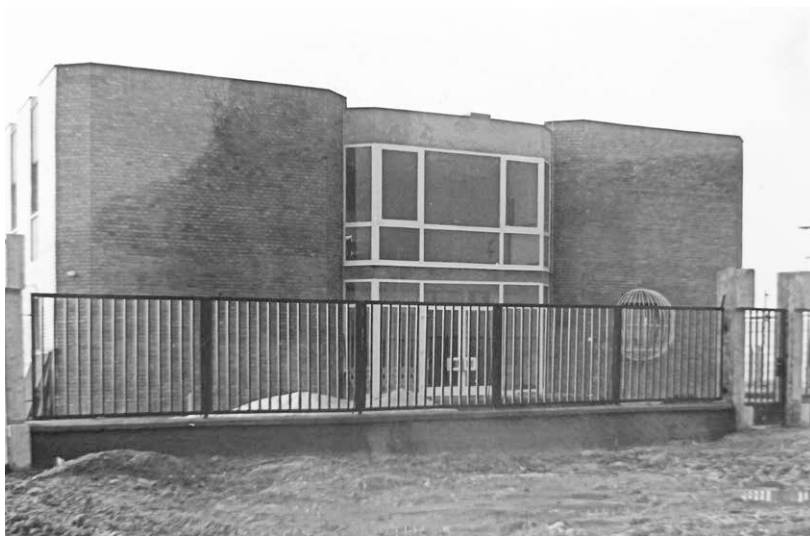
²⁵⁴ MNL HBVL XXXV.6.a 1. d. Elnökségi ülése, 1956. dec. 4. Jegyzőkönyv. p. 2.

²⁵⁵ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 16–17. Beszámoló. p. 8.

A hatalom eszközei

A forradalom leverése után a párt egyik fő eszköze az erőszakszervezetek feletti uralom volt. A rendőrség mellé ekkor jött létre új testületként a munkásőrség, amit az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. január 29-i határozatára hozták létre. Hivatalosan a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1957. február 18-án adta ki az 1957. évi 13. törvényerejű rendeletet a megalakításáról.

A munkásőrség tagságát igyekeztek jól megválogatni, a felvételhez két ajánlóra volt szükség, akik kezekedtek a jelöltért. A Berettyóújfalui járásban egy munkásőr századot állítottak fel, amelybe a község 50 főt adott. A század vezetője függetlenített párttag lett. A szervezés rohamléptekkel haladt, az egységek felszerelése március 15-re meg is történt, amikor első nagy feladatuk az ünnepek biztosítása volt, mivel a „Márciusban újra kezdjük!” jelszava a rendszerellenes megmozdulások kiújulásával fenyegetett. Az ünnep azonban nyugalomban telt el, ahogy másutt, úgy Berettyóújfaluban sem volt rendzavarás.²⁵⁶

3. kép A berettyóújfalui munkásőr bázis épülete

²⁵⁶ MNL HBVL XXXV.5.a 7. d. Intéző Bizottsági ülés, 1957. márc. 7. Jegyzőkönyv. p. 2.

Az '56 utáni idők egyik jellegzetes vonásaként figyelhetjük meg, hogy a korábbi időkre jellemző totális terrort a szelektív terror váltotta fel. A tapasztalatokra építve már nem igyekeztek teljes néprétegeket sújtani, hanem a hangadók elleni könyörtelen fellépés mellett megjelent egy új kategória. A korábbi idők „barát vagy ellenség” felosztása mellé bekerült a sorba a „megtévesztettek” kategóriája. Mivel túl sokan voltak érintettek '56-ban, és mindenkit nem lehetett bebörtönözni, a kevésbé hangsúlyos szerepet vállalók számára egyfajta kiutat kínáltak azzal, hogy ha hallgatnak, ha beállnak a sorba, ha önkritikát gyakorolnak, akkor úgy tekintik őket, mint „megtévedteket”, akik nem meggyőződésből tettek, amit tettek, hanem a tömeg nyomásának engedve, sodródtak az árral. Az ebbe a kategóriába tartozóknak ugyan nem lett minden megbocsátva, de a legrosszabbat, életük ellehetetlenedését általában megúszták.

Nem lennénk tárgyilagosaak, ha azt állítanánk, hogy a Kádár-kormány csakis a megtorlás, az elnyomás, a fegyveres megfélemlítés eszközével élt volna a forradalom leverése utáni első hónapokban, években. A hatalom másik hangsúlyos eszköze az agitáció, a propaganda, a meggyőzés volt. Az „októberi eseményekből” levont egyik fő tapasztalat értelmében a párt országos vezetése azonnali közérzetjavító intézkedések meghozataláról döntött. A begyűjtés eltörlése, a magánvágásokra vonatkozó, az 1945-ben osztott földek megváltását szabályozó rendeletek kiadása, a terményárak és a mezőgazdasági termékek árának rögzítése, a bérrendezés és hasonlóak mind azt a célt szolgálták, hogy kifogják a szelet a társadalmi ellenállás vitorlájából azzal, hogy a nép követeléseinek egy részét megvalósítják, természetesen úgy téve, mintha nem a forradalom követelésének engednének, hanem a párt saját akaratát hajtánák végre. *„Az ellenforradalom felszámolása után pártunk és kormányunk abból az elvből kiindulva, hogy a szocializmus építésének alapvető kérdése a dolgozók életszínvonalának állandó növelése, egy sor intézkedést hozott, mely jelentősen növelte a járásunkban a dolgozók életszínvonalát.”* – jelentették ki Berettyóújfaluban, és a párt itt is hozzálátott az új, országos politika helyi megvalósításához.²⁵⁷

²⁵⁷ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 16–17. Beszámoló. p. 11.

Szinte minden szektorban emelték a béreket, a kisiparban és kiskereskedelemben adókat is csökkentettek. A tanácsi, egészségügyi dolgozók és pedagógusok béremelése a Berettyóújfalui járásban 680 családot érintett. Nyugdíjemelésre is sor került: a beszámolók szerint Berettyóújfalun 700 nyugdíjasából 450-et érintett a járandóságuk növelése.²⁵⁸ Külön kiemelendő, hogy a Horthy-rendszer volt közalkalmazottainak korábban megkurtított, vagy egyenesen eltörölt nyugdíjait is rendezték, ezzel is csökkenteni próbálva a réteg ellenérzését a kormánnyal szemben. A növekvő életszínvonal legjobb mutatójának a kiskereskedelmi áruforgalom adatait tekintették. Ezek a számok járási és községi szinten egyaránt emelkedést mutattak az 1956 utáni első években. 1957-ben büszkén jelentették ki, hogy soha annyi kerékpár, motor még nem volt a faluban, mint ekkor, valamint növekedett a parasztság sorai közt a lakásépítés, a bútorgyártás stb. Nem is beszélve arról, hogy 1942-ben a járás területén mindössze 540, míg 1953-ban már 2156, 1955-ben 3485 és 1957-ben 4009 rádióelőfizető volt.²⁵⁹

A járás 1955-ben 85 millió Ft-ot kitevő kiskereskedelmi áruforgalmát 1959-ben már az első félévben elérték. Megállapították, hogy 1956 óta országosan 20% felett nőtt a reáljövedelem, a fentebb említett béremelések és adócsökkentések következtében. A vásárlások a tartós iparcikkek beszerzése felé tolódtak el. 1959-ben, az októberben tartott járási pártértekezleten elmondhatták, hogy a járásban az évben addig a napig már 238 darab konyha és szobabútort vettek, ami az 1956-os forgalom dupláját jelentette. Az eladott 64 mosógép, 412 rádió, 91 motorkerékpár darabszámban és értékben is háromszorosra volt az 1955. évi adatoknak.²⁶⁰ Berettyóújfalun községi kiskereskedelmi forgalma is növekedett. 1958 első feléhez viszonyítva. Az 1959. félévi adatok szerint 1 500 000 Ft-tal növekedett a forgalom, ami 8%-os emelkedést jelentett. A többletvásárlások itt is, csakúgy, mint a járási szinten, iparcikkekben jelentkeztek, műszaki cikkek és háztartási kisgépek, motorkerékpár, rádió stb. beszerzésében. Ezen cikkek növekedése elérte a 16%-ot. Ezek a számok egyszerre jelezték a párt számára a dolgozók igényeinek és vásárlóerejének a növekedését is, ami a gazdaságpolitika helyességét igazolta vissza számukra. Kijelenthető tehát, hogy a „gulyáskommunizmus” alapjai már

²⁵⁸ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 11. Beszámoló. p. 11.

²⁵⁹ MNL HBVL XXXV.5.a 2. d. Elnökségi ülés, 1957. dec. 13. Beszámoló. p. 3.

²⁶⁰ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 16–17. Beszámoló. p. 12.

a Kádár-korszak legelső idejétől megfigyelhetőek voltak, az alapok már ekkor lerakásra kerültek.²⁶¹

Az áruforgalom adatai mellett az egészségügy és a szociális ellátás körülményeinek és feltételeinek javítására is igyekeztek odafigyelni, mivel ezek is erősen befolyásolták a lakosság hangulatát. Az egészségügy területén vitathatatlan fejlődés volt, hogy míg 1938-ban 6 orvos működött Berettyóújfaluban, 1958-ra ez a szám 21-re nőtt, és 7 szakrendelés is várta a betegeket, a kórház pedig ekkoriban egy 24 milliós beruházással bővült.²⁶² A társadalombiztosítási rendszer kibővítése is nagy léptekkel haladt előre. Míg 1949-ben a járás lakosságának 31%-a volt biztosított, ez a szám 1959-re elérte a 65% feletti arányt, gyakorlatilag csak az egyénileg termelő parasztok maradtak már csak ki a biztosítási rendszerből. Még a szövetkezeti parasztságnál is megjelent a nyugdíj, amivel a paraszti és a munkás vagy értelmiségi életforma közti különbség egyik lényegi eleme kezdett eltűnni.²⁶³

Mint láthattuk, az 1950-es évek végének politikáját, ahogy országosan, úgy Berettyóújfaluban és környékén is alapjaiban határozta meg az 1956-os forradalomhoz való viszonyulás. Minden fontosabb dolog a forradalom okainak elemzéséből, a tapasztalatok levonásából eredeztethető. A forradalom kétségtelen sikereként értékelhető, hogy bár elbukott, de a követelések egy része később fokozatosan megvalósult, és a politika többé már nem mehetett ugyanolyan irányba Magyarországon, mint '56 októbere előtt.

---

²⁶¹ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 11. Beszámoló. p. 10.

²⁶² MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 11. Beszámoló. p. 11.

²⁶³ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 16–17. Beszámoló. p. 12.

KOVÁCS GERGELY

AZ AGRÁRIUM SZOCIALISTA ÁTALAKÍTÁSA
BERETTYÓÚJFALUBAN

Berettyóújfalú gazdasága a második világháborúig döntően a mezőgazdasági termelésre, valamint a termények és állatok értékesítésére támaszkodott. Nem véletlen, hogy az 1945-ös szabad választásokon a Kisgazdapárt volt helyben (is) a legnépszerűbb, illetve magas támogatottságot kapott itt a Parasztpárt is. A háború utáni hazai közéletet ekkor még csak a háttérből manipuláló Magyar Kommunista Párt azonban már az 1945-ös földosztásokat kihasználva próbált egyrészt politikai népszerűsége szert tenni, másrészt az újdonsült kisgazdáknak a nagybirtokrendszer visszatérésének rémképét felvetítve propagálta a földműves-szövetkezetek létrehozásának szükségességét.²⁶⁴

A földreformot az 1944 decemberében a szovjet hadsereg által megszállt területen, Debrecenben alakult Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. március 17-én megjelent miniszterelnöki rendelete írta elő. A később az Ideiglenes Nemzetgyűlés által az 1945. évi VI. törvényben szentesített intézkedés kimondta, hogy el kell kobozni a nyilas és egyéb szélsőjobboldali vezetők, valamint háborús bűnösök földjeit, továbbá az 1000 holdon²⁶⁵ felüli nagybirtokokat, illetve a tőkés nagypolgárság birtokait. Az 1000 hold alatti úri birtokosok maximum 100, a paraszti birtokosok pedig 200 hold földet tarthattak meg. A katolikus egyházat szintén csaknem teljes kisajátítás sújtotta.²⁶⁶

Berettyóújfaluban 1945. február 12-én alakult meg a Községi Földigénylő Bizottság, melynek első dolga az igénybe vehető földterület, illetve a földigénylők összeírása volt. Az 1935. évi agrárstatisztikai adatok szerint a 100 holdon felüli

---

²⁶⁴ A kiosztott föld sorsa. Bihar Népe, 1. (1946) 15. 1946. dec. 2. 1.

²⁶⁵ Katasztrális hold.

²⁶⁶ Romsics 2010. 189.

birtokokból 4500 holdat tett ki a kiosztható szántóföldek területe.²⁶⁷ Ebből a Községi Földigénylő Bizottság 30 birtokostól vett igénybe 3865 hold földet, melyből 3144 hold kiosztásával 1945 végén 50 gazdasági cselédet, 445 mezőgazdasági munkást, 142 törpebirtokost és 3 kisbirtokost részesített juttatásban.

Ugyanakkor a berettyóújfalui földreform sajátosságait jól mutatja, hogy az 1 hold alatti földbirtokosok aránya a járási átlag duplája volt, míg a megyeit 50%-kal haladta meg. A 5–25 holdat birtokló helyi földtulajdonosok aránya (44%) elmaradt mind a járási (48,7%), mind pedig a megyei (46,5%) adatoktól.²⁶⁸ Összességében Berettyóújfaluban és Berettyószentmártonban 8511 hold földet sajátítottak ki, amelyet 1436 személy között osztottak szét. Ebből 876 fő kapott 1–15 holdas parcellát, amit azért érdemes megemlíteni, mert az akkori viszonyok között ugyanis csak a 10 holdnál nagyobb kisbirtokok biztosíthatók volna viszonylag elfogadható életszínvonalat a gazdálkodók számára. Ezért a felemás sikerű földtörvénynek rótták fel, hogy a földnélküliek száma csökkent ugyan, de nem szűnt meg teljesen.²⁶⁹

A földművesszövetkezettől a téjesítésig

A földművesszövetkezetek a mezőgazdasági termelőségtervezetek korai előhírnökének tekinthetők. Berettyóújfaluban 1946 januárjában hozták létre a Berettyóújfalui Földmunkások Termelő Szövetkezetét a Réthy Kálmán, Lónyai Sándor és Balogh Tihamér-féle mintegy 960 hold területű mezőgazdasági ingatlan megművelésére.²⁷⁰ Az utóbbi két név később is megjelenik, mint az Állami Gazdaság törzsterületét képező földek egykori tulajdonosai. A korszakban csak „földművesszövetkezet”-ként említett szervezet, a vas- és vegyeskereskedést, illetve a vendéglőt is üzemeltette.²⁷¹ A kommunista vezetés az 1947-es választásokat követően az ellenzék megtörése után az egységes gazdaságpolitikai célkitűzéseivel

---

²⁶⁷ Gazdag 1981. 518.

²⁶⁸ Gazdag 1981. 520.

²⁶⁹ Oros 1981. 548.

²⁷⁰ Gazdag 1981. 520.

²⁷¹ Fűrészarúk, edények... (hirdetés). Bihar Népe, 3. (1948) 31. 1948. aug. 5. 4.

összhangban kitűzte a szovjet mintára megvalósítandó nagyüzemi módszerekkel termelősövetkezetek létrehozását, melyet a mezőgazdaság felvirágoztatásának a paraszti jólét emelésének egyedüli útjának tartottak. Ennek kezdeteként Rákosi Mátyás 1948. augusztus 20-án, Kecskeméten tartott beszédében mezőgazdasági szövetkezetek megalakítására szólította fel a dolgozó parasztságot.²⁷²

A szovjet típusú kolhozrendszer nem volt vonzó a magyar parasztság számára, ezért a hatalom az adminisztratív nyomásgyakorlás mellett politikai, ideológiai és gazdasági eszközöket (pl. beszolgáltatás, adószigorítás, kulákkellenes és tagsítási kampányok) is bevetettek. Ilyen „előkészítés” után kezdődött a szövetkezetesítés első nagy hulláma, amely változó intenzitással 1949 őszétől 1953 tavaszáig tartott.²⁷³

A korszakban „termelősövetkezeti mozgalomként” eufemizált erőltetett tévesztés során az alábbi három termelősövetkezeti csoport (tszcs) formát határozták meg:

Az I. típusú, vagy más néven táblás termelősövetkezeti csoportnál a közös táblás művelésbe fogott gazdák a szántást és a vetést együtt végezték. Az ezt követő munkálatok már önállóan történtek a közös táblán belül birtokarányosan kijelölt részegységeken.

A II. típusú, vagy átlagelosztású tszcs-ben a szántáson és a vetésen felül a betakarítás is együttes erővel történt, majd a termést a bevitt birtoknagyság és a termés átlaga szerint osztották el egymás közt. Ennél a típusnál volt mód kollektív jószágnevelésre is.

A III. típusú szövetkezet volt a kormány által legfejlettebbnek tartott kollektív mezőgazdasági nagyüzem. Ebben a tagok az összes munkafolyamatot közösen végezték, és a jövedelemelosztás a bevitt vagyontól függetlenül, a végzett munka arányában történt.²⁷⁴ A pártvezetés ez utóbbi, harmadik típust preferálta leginkább, és az első kettőt a kevésbé fejlett szövetkezeti formák közé sorolta.

---

²⁷² Oros 1981. 550.

²⁷³ Varga 2001. 12.

²⁷⁴ Varga 2018. 8.

A téészesítést a korszakban három fő érveléssel indokolták. Az ideológiai magyarázat az volt, hogy a kollektív termelés hatékonyabb és társadalmilag hasznosabb, mint az egyéni gazdálkodás. Az átalakítás a fejlesztendő ipar számára munkaerő felszabadítását is jelentette, amelyre az iparosítás első, extenzív időszakában nagy szükség volt. Később, a mezőgazdaságból átáramló munkaerő után már csak a nők tömeges foglalkoztatása jelentett munkaerőtartalékot az ipar mennyiségi szemléletű fejlesztéséhez. A mezőgazdaság kollektivizálása végül, a paraszti függetlenség és önellátás létalapjának felszámolását is eredményezte.

A kecskeméti beszédet követően Berettyószentmártonban és Berettyóújfaluban is megkezdődött a termelőszövetkezeti csoportok szervezése. A téészesítés első időszakában (1949–1953) az alábbi téészek jöttek létre:

Berettyószentmártonban 1949-ben alakult az első téész Béke néven, és 1952-ben magába olvasztotta az ugyanabban az évben létrejött Győzelem Tsz-t, mint ahogy két évvel később az 1953-ban létrejött helyi Kossuth Termelőszövetkezetet is. Berettyóújfaluban 1948-ban megalakult a Dózsa Tsz, amelynek történetéről a későbbiekben még lesz szó. 1950-ben jött létre az Új Világ Tsz, 1952-ben a Petőfi és a Tanács téészek. Utóbbiak ugyanebben az évben már meg is szűntek. Az 1953-ban alakult Kossuth Tsz, mint később láthatjuk, szintén nem bizonyult hosszú életűnek.²⁷⁵ Bizonyos kontinuitás azonban fennáll, ugyanis a Kossuth Tsz-t 1957-ben Bocskai néven újraszervezték, amely később, 1966-ban egyesült az 1959-ben létrejött Béke Termelőszövetkezettel Búzakalász néven.²⁷⁶

---

²⁷⁵ Gazdag 1977. 160–161.

²⁷⁶ BM VIII. 624-1989. 1–2.

**A berettyószentmártoni és berettyóújfalui termelészövetkezetek
katasztere²⁷⁷**

Berettyószentmártoni Kossuth Tsz → 1953–1954	Berettyószentmártoni Béke Tsz → 1949–1956	Berettyószentmártoni Hajnal Tsz 1957–1970, majd 1970-től Berettyóújfalui Hajnal Tsz
Berettyószentmártoni Győzelem Tsz → 1949–1952		
	Berettyószentmártoni Előre Tsz → 1958–1959	
Berettyóújfalui Petőfi Tsz 1952 (jogutód nélkül megszűnt)		
Berettyóújfalui Tanács Tsz 1952 (jogutód nélkül megszűnt)		
Berettyóújfalui Kossuth Tsz → 1953–1954	Berettyóújfalui Bocskai Tsz → 1957–1966	Berettyóújfalui Búzakalász Tsz 1966-tól
	Berettyóújfalui Béke Tsz → 1959–1966	
Berettyóújfalui Rákóczi Tsz → 1955–1960	Berettyóújfalui Új Világ Tsz → 1950–1961	Berettyóújfalui Dózsa Tsz 1948-tól
Berettyóújfalui Vörös Csillag Tsz → 1956–1957		
	Berettyóújfalui Lenin Tsz → 1955–1959	

A kezdetben létrejött téeszék instabilitása rávilágít arra, hogy a kisbirtokos parasztok egy része meg akarta tartani a kisüzemi gazdálkodási formát, ezért ragaszkodtak a kevésbé fejlett szövetkezeti formákhoz. A szervezők pedig többnyire elégedettek voltak a formális eredményekkel, hogy beszámolhattak a szövetkezetek megalakulásról. A téeszék többségének működésképtelensége azzal is

²⁷⁷ Gazdag 1977. 160–161.

összefüggésbe hozható, hogy nem mindig sikerült megfelelő vezetőt választani az új szerveződések élére. A pártvezetés rosszallását váltotta ki az az eleinte többször előforduló intézkedés a téeszelnökök részéről, hogy az állami támogatásban részesülő vetőmagot és tenyészállatokat a szegénység miatt a lakosság között szétosztották. Az új tagok földjei a határban szét voltak szóródva, ami lehetetlenné tette a nagyüzemi gazdálkodás folytatását.

Amikor a termelőszövetkezetek létesítéséről szóló elvek megszülettek, arról nem esett szó, hogy a törpebirtokosok nem csak a kiosztott földterület elhanyagolható mérete, hanem sokszor a földek megműveléséhez szükséges igaerő, illetve a szakértelem teljes hiánya miatt is működésképtelennek bizonyultak. Problémát jelenthetett, hogy Berettyóújfalu nagy kiterjedésű határa következtében sok esetben a földhöz juttatott kisbirtokosok földjei túlságosan messze voltak a községtől. Jóság hiányában ezen földek megművelése sok esetben szinte lehetetlen volt, melyből gyakran az következett, hogy a tulajdonosok lemondtak a juttatásról. A téeszek agrotechnikai színvonala is alacsony volt ebben az időben, például kézzel és megkésve végezték a növényápolási és betakarítási munkákat. A kisszámú állatállomány következtében az istállótrágya is elégtelen mennyiségű volt, mivel ebben az időszakban még nem használtak műtrágyát. A tagság számára munkaegység folyamatosan ingadozó mértéke nem bizonyult megfelelő ösztönző erőnek ahhoz, hogy a közösben dolgozzanak.²⁷⁸

Kuláküldözés

Az életképtelen kisbirtok és a működésképtelen kollektív termelőszövetkezetek közt álló középparasztokat adminisztratív eszközökkel igyekeztek ellehetetleníteni. A pártállam részéről a középparasztsághoz való ellenséges hozzáállás szintén a téeszésítés módszertanához tartozik, mivel a kollektivizálás szerves részét képezte a „kulákság”, mint kizsákmányoló osztály felszámolása. Az 1948 nyarán kelt kormányrendelet szerint minden 15 hold fölötti földterülettel rendelkező gazdának úgynevezett progresszív mezőgazdasági fejlesztési járulékot kellett fizetnie, amit egyértelműen a középparasztokat sújtó gazdasági presszió eszköztárába

---

²⁷⁸ Oros 1981. 551.

sorolhatunk. 1949-ben ezt a „kulákhathárnak” nevezett regisztrációs kritériumot 25 holdra és 350 aranykoronára módosították, ennek köszönhetően viszont a nyilvántartott „kulákok” száma 1948-hoz képest 1951-re jelentősen lecsökkent. A pártvezetés azonban nem engedhette a „kulákok” számának visszaesését, ugyanis szovjet mintára a hatalomnak szüksége volt egy állandó ellenségképre, szüntelen hadiállapotban tartva a vidék lakosságát, ahol a hatalom szándéka szerint folyamatosan zajlik a *„tisztességes dolgozó parasztlakos és kisgazdák osztálybarca”*.²⁷⁹ A „kuláklistákon” keresztül történő diszkrimináció és az ebből következő ellehetetlenítés mellett a téveszesítést szolgáló kényszerítő eszközök közé sorolható begyűjtés tovább nehezítette az önálló gazdálkodásból történő megélhetés lehetőségét. Az adó- és beszolgáltatási terheket – a kihirdetettek ellenére – év közben is folyamatosan fölfelé korrigálták.²⁸⁰ Ez az eredetileg világháborús kényszerintézkedés a jóvátétel, majd a valós közellátási gondok miatt maradt fenn a viláégést követően is, azonban a Rákosi-korban emelkedett a leginkább elviselhetetlen szintre.²⁸¹ Ugyanis ezen intézkedés nem csak a különféle extra adókkal terhelt „kulákok” számára volt teljesíthetetlen kötelezettség, de parasztság alsóbb osztályai számára is. Ez két céllal történt: egyrészt megfosztani az utolsó önálló gazdasági alapokon létező társadalmi csoportot, a parasztságot a létalapjától, vagyis a földtől; illetve folyamatos forrást tudott biztosítani a szocialista eredeti tőkefelhalmozáshoz azáltal, hogy mezőgazdaságban megtermelt jövedelmet minimális visszaforgatás nélkül a nehézipar fejlesztésére fordították.²⁸² A kötet végén megtalálható adattár erre vonatkozó listái alapján a „kulákküldözés” Berettyóújfaluban 117, Berettyószentmártonban 33 személyt érintett, akik családjaikkal együttvéve egyrészt jelentős réteget alkottak a helyi lakosságon belül, másrészt mezőgazdasági munkájuk ellehetetlenítése, szakértelmük mellőzése évtizedes károkat okozott az erőszakkal átalakított agráriumban.

---

²⁷⁹ Kovács 2016. 25.

²⁸⁰ Kovács 2016. 26.

²⁸¹ Nagy 2009. 44.

²⁸² Kovács 2016. 26.

Gépállomások

A gépállomásoknak a „*munkásosztály előre tolt bástyája*”-ként nagy szerepe volt a termelősövetkezetek kezdeti működésének kíségetésében. A korabeli értelmezés szerint ugyanis a téészek csoporttulajdonban voltak, és emiatt a saját tulajdonukban nem tarthattak erőgépeket, így a mezőgazdasági munkák jelentős részét (szántás, vetés, boronálás) az állami tulajdonban levő gépállomások végezték.²⁸³ A Berettyóújfalui Gépállomás 1950. február 20-án jött létre. A technikai színvonalat jellemzi, hogy az első tavaszi munkát 13 körmös traktorral, 2 vontatóval és alapvető munkagépekkel kezdték meg. A vetést a begyűjtött fogatos vetőgépekkel végezték, a betakarításhoz pedig 3 db Knotek kombájnuk volt. Ezekhez társultak a környező falvakból összegyűjtött cséplőgépek. A gépállomások fontos funkciója volt eleinte a termelősövetkezeteknek végzett bér munka mellett a földhöz jutott kisgazdák földjeinek megművelésében nyújtott segítség. Ezen túl nem melleleg agitációs céllal, a gépállomás a kisparasztok közt a rendszeres kapcsolattartás keretében felvilágosító munkát, gazdasági előadásokat tartott, kulturális és sportrendezvényeket szervezett, és ebből fakadóan jelentős szerepet játszott a téészesítés gyakorlati megvalósításában. A gépállomás technikai felszereltségét és gépparkját folyamatosan fejlesztették, melynek következtében általánossá vált, hogy a kínálat gyorsabban fejlődött, mint a szolgáltatást használó partnerek igénye. Itt alkalmazták az első szakképzett agronómusokat, akik az egyes szövetkezeteket segítették a nagyüzemi termelés fejlesztésében, a mezőgazdaság gépesítésében és általában a modern termelés bevezetésében.²⁸⁴ Azonban 1959-ben a traktorosok többségének nem volt mezőgazdasági gépész képesítése, csak 2–3 hónapos traktorosképző tanfolyammal rendelkeztek, így az újabb típusú gépek megfelelő üzemeltetése, állaguk megóvása nagy nehézségekbe ütközött. Ebből is adódott, hogy a gépállomások nagyon drágán dolgoztak a rengeteg javítási költség miatt, ami tovább rontotta a formálódó szövetkezetek gazdasági teljesítményét.²⁸⁵ A téészek megerősödésével és 1957-től a saját gépállományuk

---

²⁸³ Csekő 2010.

²⁸⁴ Oros 1981. 551.

²⁸⁵ MNL, HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 16–17. Beszámoló. p. 10–11.

létrehozásával a gépállomás szerepe fokozatosan csökkent, majd 1966-ban gépjavitó állomássá vált.²⁸⁶

A forradalom körüli időszak agrárviszonyai

A téészesítés szempontjából a két legfontosabb fordulópontnak 1953-at (Nagy Imre hatalomra kerülését), illetve 1956-ot (a forradalmat) tekinthetjük. Ezek voltak ugyanis az „enyhülés évei”, amikor is a termelészövetkezeti parasztság valamelyest szabadulhatott a terheitől, és akár ki is léphetett a téészekből. Azonban Berettyószentmárton és Berettyóújfalú vonatkozásában az 1953-as időhatárnál nincsenek szembeűnő változások a létrejött és megszűnt termelészövetkezetek számát tekintve, vagyis az „ű szakasz” politikája nem indított el földcsuszamlás-szerű téészmegszűnéseket. Közvetlenül 1956 előtt a telepűlés vonzaskörzetében levő földek 42%-a volt a szocialista szektor kezelésében. Ebben az időszakban Berettyószentmártonban 2 téész, Berettyóújfaluban 5 téész műűködött. Mivel az 1956-os forradalom eseményei vidéken erősen érintették a szövetkezeteket, ennek az lett a következménye, hogy a téészek nagy többsége feloszlott. Ez történt például a berettyószentmártoni Béke és Elűre, illetve a berettyóűfalui Vűrűs Csillag és Kossuth téészekkel is. Mivel a közös alapot a tagok visszavették, nehézségekkel ugyan, de a forradalom időszakát követűen, fűleg a tavaszi munkák megkezdésének égetű szükségessége miatt 1957 februárűjában új lendűletet vett a téesz-szervezés. Ekkor olvadt be a Vűrűs Csillag az Új Világ téeszbe, és alakult meg a Bocskai, illetve a Hajnal Termelűszövetkezet.²⁸⁷ A téész megszűnések, illetve a gazdálkodási hibák okaként az alapszabálytól való eltérést, az öncélű gazdálkodást, a munkafegyelem fellazulását, a munkaegység hígítását, továbbá a korrupciót és az iszákosságot jelűlték meg. Mű több, ez utűbbiakból megképezve megjelent a „*korrupciűs iszákosság*” fogalma. Vélhetően ennek folyamányaként váltották le a Dűzsa, Újvilág és Bocskai téészek elűkeiket. Ugyanakkor nemcsak felelűsűkkel, hanem magyarázattal is szerettek volna szolgálni a téesz-megszűnési hullámra. 1959-ben egy községi pártbizottsági űlésen a parasztság 1956-ban

²⁸⁶ Oros 1981. 551.

²⁸⁷ Gazdag 1977. 160–161.

tanúsított távolságtartását úgy értékelték, hogy bár a lényegi kérdésekben egyetértettek a szocializmus építésével, a téesz tagság azonban mégsem volt szimpatikus számukra, mivel úgy gondolkodtak, hogy az iparban legyen szocializmus, azonban ők inkább egyéni gazdálkodók maradnának.²⁸⁸ Az időszerű kérdések megvitatása mellett a téeszek közti működésben a forradalom után már bizonyos mértékű szakosodás bevezetését is indokoltnak tartották. Az Új Világ Tsz például takarmánytermesztésre tért rá, a Rákóczi Tsz sertést hizlalt, míg a Dózsa Tsz tehenészetet alakított ki, mellyel kialakul egy téeszek közti kezdetleges munkamegosztás.²⁸⁹

A téeszésítés végső szakasza

Az 1950-es évek első felének irracionális, bürokratikus és erőszakos kollektivizálása után a téeszésítés utolsó hullámában a hatalom arra törekedett, hogy a mezőgazdaság átalakítását legalább kollektív szinten összekapcsolja a modernizációs és jóléti eredményekkel. Ennek megfelelően igyekeztek például elérni, hogy a téeszésített falvakban hamarabb legyen körzeti orvos vagy villamosítás, mint máshol, továbbá a mezőgazdasági dolgozók számára is fokozatosan kiterjesztett társadalombiztosítási rendszer is az új szisztéma hatékonyságát kellett igazolja.²⁹⁰ A téeszszervezés lehetőségeit számba véve 1959-ben felmérték, hogy a település határában található 18 429 hold földterületből 3594 hold a téeszek területe, 3740 hold egyénileg megművelt föld, 9250 hold erdőterület, a legelők és nádasok mérete pedig 1842 hold volt. Ekkor a község területének felét 1158 személy még egyénileg művelte. Összesen 2095 főnek volt földje, melyből 650 ember kétlakinak számított. 5 hold feletti földbirtokkal 850 egyén rendelkezett. Továbbá megállapították, hogy még 1511 birtokost kell megnyerni a téeszésítésnek.²⁹¹ 1959-re a téesz újraszervezéseknek és a feloszlott téeszek volt tagságának meglévő téeszekbe történő visszaintegrálása után a pártszervek szerint a földterületek 70%-a került szocialista művelés alá.²⁹²

²⁸⁸ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 11. Beszámoló. p. 16.

²⁸⁹ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 16–17. Beszámoló. p. 13–15.

²⁹⁰ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 16–17. Hozzászólások. p. 6–7.

²⁹¹ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 11. Beszámoló. p. 15.

²⁹² MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 16–17. Beszámoló. p. 13–15.

1960-ban a települések paraszti lakosságának 80%-a aláírta a csatlakozási nyilatkozatot. Ekkor három szövetkezet volt a községekben: A berettyószentmártoni Hajnal 3307 hektár földterülettel, a berettyóújfalui Dózsa 3050, a Búzakalász Tsz pedig 2238 hektár területtel rendelkezett. A nagyüzemi gazdálkodás egyik alapfeltételeként először is a tagosításokat igyekeztek végrehajtani a zárt tanyai egységek létrehozásához.²⁹³

A téeszésítés lényegében 1960-ra zárult le, legfőbb politikai következményének pedig azt gondolták, hogy ezzel minimálisra csökkent a régi rendszer visszaállításának esélye. Ahogyan egy járási pártértekezleten magabiztosan kijelentették: „*A mezőgazdaság szocialista átszervezésével egyszer s mindenkorra megszünt a kapitalizmus visszaállításának társadalmi és gazdasági lehetősége.*”²⁹⁴ A téeszésítés utolsó, azonban semmivel sem kevésbé brutális hullámát a kádári propaganda szerint már a folyamat közepette is „*erőszakmentesnek*” írták le, és kiemelték, hogy a tagságot „*önkéntes belátás alapján választották*” a „*jó népnevelői munka*” következtében.²⁹⁵ Annak ellenére, hogy a szólamok szintjén a teljes kollektivizálás nem volt cél, csak a meglévő téeszkek megerősítése, 1962-ben már a mezőgazdaságilag művelhető terület 98,5%-a volt a szocialista szektor kezelésében.²⁹⁶ 1960-tól kezdve fokozatosan kialakultak a nagyüzemi gazdálkodás keretei, és megtörténtek azok az alapvető beruházások, amelyek lehetővé tették a bővített újratermelés kiterjesztését. A gazdálkodás színvonala még ekkor is alacsony volt, ami az alacsony átlaghozamokban is tükröződött. A kollektív gazdálkodás hátrányait elhallgatva, a korabeli szómágia szerint „*gyenge téeszkek*”-nek, vagy „*gyenge gazdaságok*”-nak nevezett termelőségcsökkentések működésképtelenségét azonban már nem engedték téesz-megszűnésekben kicsúcsosodni, hanem az erősebb téeszkekbe olvasztották be azokat. További megoldandó probléma volt, hogy ki kellett találni a legmegfelelőbb jövedelemmegosztási, jutalmazási és premizálási rendszert, amely a tagságot érdekeltté teszi a minőségi munkában. A jövedelem elosztásában kezdetben

²⁹³ Oros 1981. 551.

²⁹⁴ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1962. szept. 28. Beszámoló. p. 17.

²⁹⁵ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1959. ápr. 17. Jegyzőkönyv. p. 1.; Vö. Ö. Kovács 2009. 31–33.

²⁹⁶ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1959. ápr. 17. Jegyzőkönyv. p. 1.; MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1962. szept. 28. Beszámoló. p. 3.

a természetbeni juttatások domináltak, de ezek fokozatosan csökkentek 1968-ig, amikor is bevezették a garantált készpénzbérendszert. Az öregségi nyugdíjak és járadékok bevezetése jelentős változásokat hozott a szövetkezeti tagok életében. Az 1960-as évek elején a szövetkezeteknek kevés szakképzett munkása volt, és a munkákat túlnyomórészt sok kis csapat és brigád végezte.²⁹⁷

A hatvanas évek elejére, a szövetkezetek vezetőinek körében nemzedékváltásnak kellett bekövetkeznie.²⁹⁸ Ezért egyre nagyobb számban alkalmaztak egyetemi és főiskolai diplomás agráripari szakembereket, akiknek száma és tapasztalata csak a hatvanas évek második felében jutott megfelelő szintre.²⁹⁹ Azonban nem csak a vezetés korosodása okozott gondot, hanem például, hogy 1962-ben a járási téeszek brigádvezetőinek 85%-a nem rendelkezett általános iskolai végzettséggel sem, és középiskolai végzettsége is mindössze egynek volt a téeszelnökök közül. Ezért 1965-re szabtak határidőt, amikorra mindenkinek magasabb szakképesítéssel kellett rendelkeznie. Ezt követően a téesz-vezetők képzettsége folyamatosan javuló képet mutatott.³⁰⁰

A berettyóújfalui Állami Gazdaság

Az állami gazdaságot 1949. december 31-én hozták létre a Berettyóújfalui Nemzeti Vállalat jogutódjaként, az egykori uradalmi birtokok egy részén.

Az állami gazdaság életrehívásának legfőbb okaként a korszakban azt jelölték meg, hogy az ipar elszívó volta miatt, de még inkább az életképtelen kisgazdaságok taszító hatására az iparba menekült emberek otthagytott földje miatt a megyében több ezer hold gazdátlan föld maradt. Az 1949-ben hozott párt- és kormányhatározatok szerint az elhagyott földeken nemzeti vállalatokat, majd később állami gazdaságokat kellett szervezni.

---

²⁹⁷ Oros 1981. 551–552.

²⁹⁸ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1962. szept. 28. Beszámoló. p. 10.

²⁹⁹ Oros 1981. 552.

³⁰⁰ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1962. szept. 28. Beszámoló. p. 10.

Ennek teljesülése volt, hogy 1949-ben megalakult a Berettyóújfalui Nemzeti Vállalat, Berettyóújfalu székhellyel. A vállalat 11 871 hold területen kezdett el gazdálkodni, 12 üzemegységgel (Berettyóújfalu, Berettyószentmárton, Biharke-resztes, Bojt, Darvas, Geszt, Komádi, Sarkad-Sarkadkeresztúr, Sáp–Dancsháza, Told, Zsadány, Zsáka–Vekerd). Azonban ebben az időszakban még nem rendelkeztek saját traktorral, ami illeszkedett az ekkor már gépállomások által szolgáltatott munkagépigény-ellátási trendekhez. Ahhoz a pártállami tervhez viszont nem alkalmazkodott, mely szerint az állami gazdaságoknak azt a szerepet szánták, hogy az innováció zászlóshajói legyenek.

A Berettyóújfalui Nemzeti Vállalat igazgatójának Kozma Józsefet nevezte ki az Országos Központ. Az induló állatállományt a megszűnt Mezőgazdasági Szakiskoláktól kapták. 1950-ben a Nemzeti Vállalat berettyóújfalui központja megszűnt, helyette létrejött az Állami Gazdaságok Hajdú-Bihar Megyei Igazgatósága, debreceni székhellyel. A felszámolt gazdaság központjának jogutódjaként alakult meg 1949. december 31-én a Berettyóújfalui Állami Gazdaság Berettyóújfalu, Sáp és Dancsháza területtel.³⁰¹ Valójában 1950-ben kezdte meg működését 719 hektáron, amelyből 500 hektár volt szántó.³⁰²

A gazdaság megalakítására Leel-Őssy Sándor gazdaságvezető kapott megbízást. A gazdaság Balogh Elemér és Tihamér 911 hold területű birtokain jött létre, és ezt a területet egészítették ki Lónyai Sándor (434 hold), Gáll Jánosné (340 hold), Oláh Mihály (206 hold), Ónodi József (116 hold) és özv. Karácsony Jánosné (101 hold) ekkorra már állami kezelésbe került egykori földjeivel.³⁰³ Később – az első birtokösszevonás után – az állam által különböző módon átvett földek is bekerültek.³⁰⁴ Így többek közt ebben az időszakban kerültek folyamatosan a gazdasághoz az iparba távozó törpebirtokosok földfelajánlásai. Ennél fogva állandó földrendezésekre, tagosításokra volt szükség, amíg el nem érték az egy tagban lévő területek kialakítását. Igazgatónak először Szabó Józsefet nevezték ki, őt később Mocsári Lajos váltotta. A berettyóújfalui törzsgazdaság két üzemegységgel működött: a Balogh tanyai és a sápi üzemegységekkel. Később állattenyésztési

³⁰¹ MNL HBVL Adattár. 185-1982. p. 2–3.

³⁰² Oros 1981. 552.

³⁰³ MNL HBVL Adattár. 185-1982. p. 4.

³⁰⁴ Oros 1981. 552.

farmokat is szerveztek az üzemegységen belül mellérendeltségi szerepben – a farmok élén farmvezetőkkel. Ezeken belül több nagyüzemi istálló épült már a Rákosi-korszakban.³⁰⁵

A gazdaságot 1952. évi átszervezése folyamán 3 üzemegységre tagolták. A földesi, a sápi és a Balogh-tanyai üzemegységekre. A termelési eredmények bizonyították, hogy a sokrétű mezőgazdasági termelés gazdasági eszközök nélkül, elhanyagolt szántóterületeken nem hozta meg a kellő gazdasági eredményt. A szántást és a szállítási feladatokat ebben az időben gépállomási traktorokkal, a TEFU-val³⁰⁶ és magánfuvarosokkal oldotta meg a gazdaság. A betakarítói munkát arató-párok szervezésével, kézi kaszával kellett megoldani. Az aratás, cséplés járulékos munkái a gazdasági eszközök hiányában június 1-től október végéig tartottak. A gabonacséplést éjjel-nappali műszakok szervezésével lehetett megoldani. A dolgozók munkahelyüket gyalog, vagy kerékpáron közelítették meg. Nem egy dolgozó gyalogolt naponta 20–25 km-t azért, hogy munkahelyét megközelítse. Az üzemi étkezés csak alacsony színvonalon, nem megfelelő kávéházakban, határban, nem kellő higiéniaival volt csak megoldható. 1953-ban a felszámolt Zsáki Állami Gazdaságból a gazdasághoz csatolták a berettyószentmártoni bócsi üzemegységet 867 hold területtel. A Balogh-tanyai egység a korszakban állandó területét 1954-ben alakították ki, amikor a teljes nagysága 2994 hektár volt, ebből 1775 hektár szántó. Az 1954-es átszervezés során a sápi üzemegységet a Pozsártanyán alakították ki. Épülethiány miatt a gazdaság központja a Balogh-tanyai kastély épületből a Lónyai-tanyára, majd később a bérbe vett repülőtérré költözött át. 1956-ban további bővülés történt, mivel át kellett vennie az Ebesi Állami Gazdaság hajdúszováti üzemegységét 1590 hold területtel.³⁰⁷

A munkát járasonként szervezték. Három körzetet (kerületet) alakítottak ki.³⁰⁸ Az 1957-től meginduló kádári konszolidáció folyamán az országos egységes munkanormák helyett a helyi körülményekhez igazodó munkanormát vezettek be, ami növelte a dolgozók motivációját.

---

³⁰⁵ MNL HBVL Adattár. 185-1982. p. 4–5.

³⁰⁶ Teherautófuvarozási Nemzeti Vállalat.

³⁰⁷ MNL HBVL Adattár. 185-1982. p. 6–8.

³⁰⁸ Oros 1981. 552.

1960-ban a gazdasághoz csatolták a megszünt SERNEVÁL³⁰⁹ tetétleni, 1800 holdas és a kabai, 1095 hold jó minőségű földterületeit az ott lévő sertéstelepekkel együtt. 1962-ben beolvasztással hozzá került a Darvasi Állami Gazdaság, a bozsódi rész kivételével. Az egyesülés után a korábbi kerületi (területi) tagozódású irányításról a központi ágazati munkaszervezésre tértek át, és specializált munkaszervezeteket alakítottak ki a szántó-vető brigádok élén, betakarító, silózó, gabona, búza, kukorica és pillangós termelő specialistákkal. Az összevonással kialakult a gazdaság végleges földterületének mérete. A hatvanas években átfogó állattenyésztési, telepépítési program indult, ellátták a Balogh-tanyai telepet beköltőttal, vízzel, szennyvízcsatornával.³¹⁰ Az időszak jelentősebb építkezései a következők voltak: Berettyóújfaluban egy 624 férőhelyes szakosított szarvasmarhatelep és egy 3840 darab juhot befogadó telep. Darvason szintén egy, az előbbivel megegyező méretű juhászati telep és egy 290 hektáros halastó, illetve egy lucernaszárító létesült.³¹¹ Továbbá Hajdúszováton 1963-ban, holland technológiával 400 vagonos lucernaszárító üzem épült, ahol öntözőtelepet is létesítettek 4 darab hordozható öntöző berendezéssel.³¹²

1965-ben, a centralizált ágazati munkaszervezés kudarca miatt a kerületeket önálló gazdasági egységekké szervezték. Ezek élére kerületvezetőket neveztek ki, akiket a gazdálkodás operatív irányításával bíztak meg. A kerületvezetők alá rendelt szakembereknek köszönhetően, a kerületen belül gyakran az ágazati vezetési elv érvényesült. A tervgazdaságnak megfelelően növelni kellett az állatlománnyt, amit nem követett a takarmánytermelés bővülése, így azokat külső forrásból kellett fedezni, ami miatt egyes ágazatok termelése jelentősen visszaesett. A szakember és műszaki ellátottságbéli hiány csak 1968-ra enyhült. 1970-ben a kerületvezetőket kerületigazgatóvá léptették elő. Innentől kezdve az ágazati és területi szervezési elvek egyidejű kombinációja vált jellemzővé. Ahogy az időszak végéig a gazdaság területe és korszerű technológiája fejlődött, úgy nyújtott jelentős támogatást a szövetkezetek fejlődésének is. Mocsári Lajos, az Állami Gazdaság igazgatója, aki több mint egy évig a szövetkezeti elnöki teendőket is ellátta,

³⁰⁹ Sertésenyésztő és Hizlaló Vállalat.

³¹⁰ MNL HBVL Adattár. 185-1982. p. 10–12.

³¹¹ Oros 1981. 553.

³¹² MNL HBVL Adattár. 185-1982. p. 12.

a gépi segítség mellett szakértelmével segítette a berettyószentmártoni Hajnal Termelőszövetkezetet.³¹³ Ennek következtében Mocsári Lajos saját kérésére távozott az igazgatói posztról, és téesz vonalon helyezkedett el. Utódja Gyenge Lajos főagronómus lett.³¹⁴

Az ötvenes-hatvanas években a felszereltség gyenge volt, a hetvenes években viszont már jónak mondható.³¹⁵ A munkagépállomány szempontjából komplett gépi rendszereket alakítottak ki a gabonafélék betakarítására (aratás, rendfelszedés, bálázás, szalma berakás, magtisztítás stb.). Az átlagos dolgozói létszám 1969-ben 782 fő volt, az átlagkereset pedig 1993 Ft. A termelésben kiemelkedő munkát végző dolgozókat a gazdaság nyereség prémiumban és jutalomban részesítette. A korszakban a legnagyobb feljutást a kukoricatermesztés produkálta, amely 1970-re fajlagosan a húsz évvel korábbi termelési szint hatszorosára emelkedett, ami a rendszeres műtrágyázás bevezetésének, a vegyszerezésnek, a jó fajtaválasztásnak és a termőhelyi adottságok helyes megválasztásának, továbbá a jó talajművelésnek volt köszönhető. A csőtörő adapterrel szerelt kombájnok megjelenése forradalmasította a kukorica betakarítását, a meglévő lucernaszáritó pedig lehetőséget biztosított a betakarított kukorica szárítására.³¹⁶

1975-ben a gazdaság teljes területe 8443 hektár volt, ebből 5667 hektárt szántottak. A gazdaságban ekkor 624 főt alkalmaztak. 1975-ben a gazdaság 148 740 millió forint termelési értéket állított elő, és 12 871 millió forint nyereséget ért el. A búza termésátlaga 1975-ben 31,36 q/ha (mázsa/hektár) volt, míg a kukoricáé 73,70 q/ha, a cukorrépaé 298,07 q/ha. Az állatállomány összesen: 1885 szarvasmarha³¹⁷, 5031 sertés és 6381 juh. Ebben az évben 3699 mázsa húsmarhát, 7160

³¹³ Oros 1981. 553.

³¹⁴ MNL HBVL Adattár. 185-1982. p. 13.

³¹⁵ Oros 1981. 553.

³¹⁶ MNL HBVL Adattár. 185-1982. p. 16–29.

³¹⁷ A hetvenes évek közepén a gazdaság egy átfogó reformot hajtott végre a szarvasmarhatenyésztés területén. Három év alatt mintegy kétszázötven darabbal kívánták növelni a tehenállományt, melynek megvalósításában nagy szerepet szántak egy új 572 férőhelyes szakosított tehenészeti telep megépítésének. A tejporgyár jelenléte meghatározta a szakosodást, így a tenyésztési eljárás terén a magyartarka és a Holstein-fríz keresztezése mellett döntöttek. Az előzetes számítások alapján azt várták, hogy a vérfrissítés eredményeként tehenenként 2500-ról 4148 literre növekszik a tejhozam, és évente kifejt tej mennyiség az akkor 1,7 millió literrel 3 millió literre emelkedik, miközben a literenkénti önköltség 1 forint 23 fillérrel csökken. G.I.: Jelentős Állomás a szarvasmarhaprogram-

mázsa vágósertést és 1140 mázsa vágójuhot termeltek. Összesen 1887 millió liter tejet állítottak elő, tehénenként átlagosan 3141 litert. A gazdaság a vizsgált időszak vége felé közeledve évek óta bemutató gazdaságként működött, és az általuk már bevezetett új technológiát a nagyközönség számára is elérhetővé tették.³¹⁸

A berettyóújfalui Hajnal Mezőgazdasági Termelőszövetkezet

A berettyóújfalui Hajnal Mezőgazdasági Termelőszövetkezet 1957. február 27-én alakult meg Berettyószentmártoni Hajnal Mezőgazdasági Termelőszövetkezet néven.³¹⁹ Berettyószentmárton községben már ezt megelőzően volt egy Béke elnevezésű téesz, amely a forradalom után, 1956. november 23-án feloszlott, ezért lényegében a Béke szövetkezet tagsága alkotta a Hajnal téesz magját.³²⁰ Az 1956-ban alapított, és a forradalom során megszűnt Előre Tsz-t 1958-ban újrászervezték, majd 1959-ben beolvadt a Hajnal Tsz-be.³²¹ 1960-ra már 372 család gazdálkodott 3307 hektár területen, és ezzel gyakorlatilag kialakult a téesz vizsgált időszakban vett végleges területe.³²² Ennek a területnek azonban csak alig a fele volt szántó, ami nemcsak berettyóújfalui, hanem országos viszonylatban is alacsonynak számított. Az egy munkaegységre eső érték ennek megfelelően 1961-ben mindössze 22 Ft, ami már ebben az időszakban berettyóújfalui összetételben is kevésnek bizonyult.³²³ 1970-ben az állami gazdaságtól távozó Mocsári Lajos lett a téesz elnöke. A kompetensebb vezetésnek és a hatékonyabb gazdálkodásnak köszönhetően a hetvenes évekre megszűntek a mérlegghiányos periódusok, és 1972-ban például 4 millió Ft nettó eredménnyel zárt.³²⁴ A hetvenes évek végére a téesz átlagos taglétszáma 367 fő volt, melyből 183 fő vett részt dolgozó

---

ban – Tejhasznú szakosítás a Berettyóújfalui Állami Gazdaságban. Hajdú-Bihari Napló, 32. (1975) 103. 1975. máj. 4. 3.

³¹⁸ Oros 1981. 552–553.

³¹⁹ Oros 1981. 550.

³²⁰ BM VIII. 262-1989. p. 1.

³²¹ Gazdag 1977. 160.

³²² Oros 1981. 550.

³²³ MNL HBVL XXXV.5.c 13. d. Hajnal téesz. Jegyzőkönyv, 1961. aug. 30. p. 1.

³²⁴ MNL HBVL XXXV.5.c 13. d. Hajnal téesz. Beszámoló, 1973. febr. 16. p. 12.

tagként, míg a többiek nyugdíjasok, járadékosok voltak.³²⁵ Az ösztérület felét kitevő legelő miatt a téesz fő üzemága az állattenyésztés, azon belül is a juhászat volt, 1976-ban például kiemelkedően magas, 11 000 darabos átlagos létszámmal.³²⁶ A legelők nagy aránya viszont az átlagos földminőség rovására ment, mert a 11,68 ak/ha³²⁷ átlag a leggyengébbnek számított a helyi téeszek összehasonlításában.³²⁸ Ugyanakkor a hatvanas évek mezőgazdasági technológiai fellendülése kedvező hatást gyakorolt a többi ágazatra, így összességében a teljes bevételre, melyet jól mutat, hogy 1966 és 1969 közt az egy főre eső hozamérték 12-ről 17 millió Ft-ra emelkedett, az egy tagra eső jövedelem pedig 9348 Ft-ról 18 598 Ft lett.³²⁹ Az 1970. július 1-jén, Berettyószentmárton és Berettyóújfalu községek egyesülésével a téesz Berettyóújfalui Hajnal Tsz néven működött tovább.³³⁰ 1975-től folyamatosan fejlődő tendenciát mutatott a szarvasmarha ágazat is, amelyet egy az idő tájt korszerű 223 férőhelyes szakosított szarvasmarha teleppel is kiegészítettek.³³¹ Összességében, bár a téesz sokat mozdult a hatékonyabb istállózó állattartás, illetve az intenzívebb növénytermesztés irányába, a legelők magas aránya és ezáltal külterjesebb gazdálkodása miatt nem tudott a többi újfalui téeszhez hasonló termelékenységet produkálni.

A berettyóújfalui Búzakalász Mezőgazdasági Termelőszövetkezet

A Búzakalász Tsz az 1950. augusztus 20-án létrejött Kossuth Tsz-t tekintette elődjének, amely akkor 25 taggal alakult meg. 1953 márciusában belépett a korábban megszűnt Tanács néven működő I-es típusú téesz tíz tagja. Egy év alatt a tagság 57 főre növekedett, és 5–600 hold földön gazdálkodott. A növényápolási,

---

³²⁵ BM VIII. 262-1989. p. 1.

³²⁶ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1976. jún. 28. Jelentés. 5. sz. melléklet.

³²⁷ Aranykorona/hektár, amely az egy hektárra eső föld jövedelmezőségét mutatja.

³²⁸ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1976. dec. 15. Jelentés. p. 1.

³²⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1970. szept. 11. Beszámoló pártértekezletre. p. 5.

³³⁰ Gazdag 1977. 160.

³³¹ BM VIII. 262-1989. p. 1.

betakarítási munkákat eleinte kézi erővel végezték. 1955 őszén történt az első tagosítás, és a nagyobb parcellákon már a gépállomás traktorai dolgoztak.³³² A tagosítás lassan haladt, mivel a téesz 1200 hold földje 450 darabban volt, ami megnehezítette a munkaszervezést. A rossz gazdálkodás és a forradalom hatására a Kossuth téesz 1956-ban feloszlott. A területén 1957. február 17-én³³³ 29 taggal Bocskai néven új téesz alakult. Tagjai javarészt állami tartalékföldön gazdálkodtak, és a talajművelési munkák nagy részét főleg a gépállomás gépei végezték. A téeszítés végső hulláma 1959–1960-ban létszám és terület tekintetében is nagy bővülést eredményezett.

Közel azonos taglétszámmal és területtel, 1959-ben alakult a Béke Termelőszövetkezet. A 60-as évek elején a téeszek egy-egy K-25-ös zetort és egy-egy használt tehergépkocsit tudtak vásárolni. Ezekkel indult a nagyüzemi gazdálkodás. Más lépték ugyan, de összehasonlításképpen mégis érdemes megemlíteni, hogy ezzel szemben a Berettyóújfalui Állami Gazdaságban ekkor 23 db szántótraktor, 10 db szuper-zetor, 20 db K-25-ös traktor, 11 db aratógép, 7 db arató-cséplő kombájn, 7 db cséplőgép és 2 db teherautó állt rendelkezésre.³³⁴

A Béke és a Bocskai termelőszövetkezetek 1967. január 1-ével³³⁵ Búzakalász néven egyesültek. Az egyesülés által megnyíló fejlődési potenciálnak köszönhetően lehetőség adódott képzett szakemberek foglalkoztatására, illetve a legkorszerűbb gépi technika és technológia alkalmazására, amivel a nehéz fizikai munkát minimálisra csökkentették a tagok életszínvonalának növekedésével egy időben. Az állattenyésztésben a szarvasmarhatartás volt a legjelentősebb, mivel a téeszek közötti szakosodásban a Búzakalász részére kijelölt szerepnek megfelelően már az ötvenes évek végétől kezdve erre álltak rá.³³⁶ Ennél fogva 1975-ben már 583 darab volt a szarvasmarha-állomány, ami a legmagasabbnak számított a téeszek közt, ekkor még megelőzve a Dózsa Termelőszövetkezetet (550 db), amely

³³² BM VIII. 624-1989. p. 1.

³³³ Más forrásban: 1957. február 14. Ld. Gazdag 1977. 161.

³³⁴ BM VIII. 624-1989. p. 2.

³³⁵ Más forrásban: 1966. augusztus 31. Ld. Gazdag 1977. 161.

³³⁶ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1970. szept. 11. Beszámoló pártértekezletre. p. 6.

ekkoriban jelentős ezirányú fejlesztéseket eszközölt.³³⁷ Szakemberellátottság és gépi felszereltség szempontjából a téesz közepesnek számított. Az előállított termelési érték 70–80%-át a növénytermesztés és állattenyésztés biztosította. A növénytermesztés terén a búza, kukorica és napraforgó adta az állatállomány részére a takarmányt, és a termeléshez szükséges árbevétel egyik fő forrása is ez volt.³³⁸ A három berettyóújfalui téesz közül méreteiben az 1975. évi adatokat figyelembe véve a Hajnal téesszel lehet leginkább összevetni, a majdnem azonos szántóterület (1768 és 1728 hektár), illetve a közös munkában részt vevő (egyaránt 280 fő) tagok száma alapján.³³⁹

A Dózsa Mezőgazdasági Termelőszövetkezet

A Berettyóújfalui Dózsa Tsz-t a korszak közbeszédében gyakran az ország első téeszeként emlegették, amely már 1944 végén létrejött³⁴⁰, mikor a korábbi zsellérek közös gazdálkodásba fogtak az elhagyott birtokokon.³⁴¹ Hivatalos működésről azonban csak 1948 szeptemberétől beszélhetünk amikor földbérllő szövetkezeti formában alakult meg 38 alapító taggal, 700 hold területen, majd 1949 júliusától III-as típusú termelőszövetkezeti formában folytatták.³⁴² Kezdetben a tagok nem

³³⁷ Oros 1981. 560.

³³⁸ BM VIII. 624-1989. p. 3.

³³⁹ Oros 1981. 558–559.

³⁴⁰ Dunai Ferenc – Fülöp György: Berettyóújfalun, a legrégebbi magyar téeszben. Ludas Matyi, 17. (1961) 33. 1961. aug. 17. 16.

³⁴¹ Király Gergely későbbi tsz-elnök nem csak későbbi vezetője, hanem még az informális időszakban alapító tagja és legelső főembere volt a szövetkezetnek, ha ekkor még nem is ez volt a működési formája. Egy 1970-ben vele készült interjúban így jellemezte a kezdetleges szervezetet: *„Abol most van a Dózsa Tsz, az a harcok befejezése után szovjet parancsnokság volt. A tulajdonosa, egy nagybirtokos elmenekült. Egyszer aztán észrevettük: a parancsnokság költözik elfelé. No, gondoltuk: ezt az épület nekünk meg kellene szereznünk. Jogot formáltunk hozzá, már csak azért is, mert az egykori birtokos földje is a miénk volt már. A földhöz pedig ez is hozzá tartozik – mondtuk. Igen ám, de nem csak nekünk kellett volna az épület, székbáz, hanem másoknak is. Mi aztán egyszerűen oldottuk meg: bonfoglalók lettünk. Szóval volt már irodánk, de a papírmunka az, sehogyan sem akart menni. Nem is értettünk hozzá, meg aztán papír sem volt. De még pénz sem nagyon, közösségi pénz. Az eseményeket pedig csak fel kellene írogatni – gondoltam, mert még egyszer elfelejttem. Mit volt mit tenni? A feleségem tojást vitt a piacra, és abból szakítottunk le papírra is meg ceruzára is.”* Rác BÉla: Honfoglalók lettünk – Egy szövetkezeti elnök emlékeiből. Hajdú-Bihari Napló, 27. (1970) 79. 1970. ápr. 4. 11.

³⁴² Gazdag 1977. 161.

rendelkeztek termelési tapasztalattal, illetve idegen volt tőlük a nagyüzemi termelési forma. Az 1950-es évek derekán már 1500 hold földön gazdálkodott 150 taggal, és helyben ez volt az egyetlen szövetkezet, amely a forradalom idején sem oszlott fel, ennél fogva a vagyona nem került széttaszásra. Kilépések viszont voltak, hiszen 1959-ben mindössze 96 tagot említenek, és a téesz csak 985 holdon gazdálkodott. Ennek ellenére helyben ekkor a Dózsa rendelkezett a termelőszövetkezetek közül a legnagyobb árbevétellel.³⁴³ Az eredményes gazdálkodásban és a tagok életszínvonalában azonban még 1959-ben sem történt előrelépés a Rákosi-korszakhoz képest, mivel az ötvenes években folyamatosan ingadozó, egy munkaegységre vetített érték például a Dózsa téeszben 1955-ben 23 Ft volt, míg 1959-ben csak 21 Ft.³⁴⁴ A folyamatos mérleghiányt, illetve a korábban általánosan jellemzett problémákat 1959-ben elnökcserével próbálták megoldani. Ekkor Király Gergely került az elnöki pozícióba, aki 1976-ig töltötte be tisztségét.³⁴⁵ A Dózsa Tsz 1959-ben olvasztotta magába az 1955-ben létrejött Lenin Tsz-t, míg 1960-ban, a szintén 1955-ben létrejött Rákóczi Termelőszövetkezet a Dózsához mennyiségileg hasonló tag- és földtulajdoni sajátosságokkal rendelkező másik nagy téeszhez, az Új Világhoz csatlakozott.³⁴⁶ Az Új Világ Tsz aztán 1961-ben olvadt be a Dózsa szövetkezetbe, így tagjainak száma 600-ra, területe pedig 4500 hektárra növekedett.³⁴⁷ A Dózsa Termelőszövetkezet 1970-ben, majd 1974-ben elnyerte a „*Kiváló Termelőszövetkezet*” címet - az ezzel járó oklevéllel és pénzjutalommal.³⁴⁸ 1973-ban már 753 fő volt a tagok száma, melyből 300 volt nyugdíjas, járadékos, akik közül 83 személy még aktívan dolgozott. Természetesen továbbra is a növénytermesztésben (104 ember) és az állattenyésztésben (111-en) dolgoztak a legtöbben, ugyanakkor az építkezésnél 78, a gépesítésben 75, továbbá egyéb helyen 85 fő tevékenykedett, ami mutatja a kiegészítő, adminisztratív és melléküzemági tevékenység fontosságát. Ebben az időszakban már pozitív a könyvelés

³⁴³ MNL HBVL XXXV.5.c 11. d. Beszámoló a téeszek zárszámadásáról, 1959. jan. 19. p. 1–2.

³⁴⁴ MNL HBVL XXIII.576.a 3. k. Községi tanácsülés, 1956. aug. 14. Beszámoló. p. 2.

³⁴⁵ MNL HBVL XXXV.5.c 11. d. Beszámoló a téeszek zárszámadásáról, 1959. jan. 19. p. 7.; Szilágyi Károly: Szálak a kötelékben – Közélet a berettyóújfalui Dózsa Tsz-ben. Hajdú-Bihari Napló, 42. (1985) 3. 1985. jan. 5. 4.

³⁴⁶ Gazdag 1977. 161.

³⁴⁷ BM VIII. 625-1989. p. 1.

³⁴⁸ Oros 1981. 553.

egylenlege, amit jól mutat, hogy 1973-ban 9 millió Ft nyereséget realizáltak.³⁴⁹ A különböző végzettségű szakmunkások (110 dolgozó) mellett a magasabban képzett tagok száma is emelkedett. Ekkor három általános mérnököt, egy-egy növényvédő üzem- és szakmérnököt, valamint egy állatorvost foglalkoztatott a téesz. A technikumot végzettek közül pedig és 8 fő mezőgazdasági technikust, egy szaktechnikust és egy építési technikust alkalmaztak.³⁵⁰ A folyamatosan gyarapodó szarvasmarha-állomány 1978-ban meghaladta a 700 darabot, a juhállomány 4000-en felüli volt, és 1979-ben 8000 mázsa élősertést értékesítettek. A vizsgált időszak végére a termelőszövetkezet bolti melléküzemágként húsboltot, élelmiszerboltot és vetőmagboltot, illetve egy 120 adagos konyát is üzemeltetett. A tagságnak a háztáji gazdaságokban létrehozott termékeit a szövetkezet felvásárolta, illetve biztosította a termeléshez szükséges takarmányellátást.³⁵¹ A jövőre vonatkozóan megállapították, hogy a termelőszövetkezet akkor érhet el nagyobb eredményt, ha a korszerű technológiát koncentrálna. Ehhez a termelési szerkezet egyszerűsítését és az üzem méreteihez, a munkaerő adottságaihoz való igazítását jelölték meg feladatnak, illetve a legkeresettebb növény- és állatfajtákkal való foglalkozást.³⁵²

Generációváltás és professzionalizálódás

Ahogy arról már fentebb szó esett, a szakosodás és a mezőgazdasági nagyüzem-rendszerű termelés elemei, a téeszek specializációja 1957-től kezdve fokozatosan jelentek meg. A frissen végzett felsőfokú agrárszakemberek első generációja a hatvanas évek elején került nagyobb számban pályakezdőként a termelőszövetkezetekbe. A hatvanas évek közepére a termelőszövetkezetek tőkeellátottsága is olyan szintre jutott, hogy az már megengedte a további fejlesztéseket. A jobb gazdálkodás a szövetkezetek tervciklusonkénti vagyonának jelentős növekedéséhez vezetett, amely lehetővé tette a szövetkezeti gazdaságok gyors

³⁴⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 11. d. Beszámoló a Dózsa téesz helyzetéről, 1973. jún. 15. p. 2–3.

³⁵⁰ MNL HBVL XXXV.5.c 11. d. Beszámoló, 1973. márc. 9. p. 1–2.

³⁵¹ BM VIII. 625-1989. p. 2.

³⁵² MNL HBVL XXXV.5.c 11. d. Beszámoló, 1973. márc. 9. p. 4.

fejlődését és árutermelő képességük növelését.³⁵³ Nem melleleg, ekkor történtek a nagy téesz-összevonások, egyesülések, ami méreteiben nagyobb és nyereségesebben működő mezőgazdasági nagyüzemeket eredményezett, ami később alkalmassá tette őket az integrált termelési rendszerek megvalósítására és a többi téesszel való hatékonyabb együttműködésre. A kooperáció lehetőségét nem csak a mezőgazdasági nagyüzemek, hanem az ipari és kereskedelmi szféra szövetkezeti és vállalati egységei közti különböző termelési, értékesítési (mezőgazdasági, ipari, építőipari, élelmiszeripari, feldolgozó, tárolási, kereskedelmi stb.) társulások létrehozásában látták.³⁵⁴ A javuló pénzügyi helyzetre enged következtetni, hogy míg az Állami Gazdaság 1969-ben mintegy 9 millió Ft értékű beruházást valósított meg, addig a három téesz éves szinten 26 millió Ft beruházást eszközölt, ami fajlagosan közelít az ÁG értékéhez. Ugyanakkor a mezőgazdasági üzemek munkaerő létszáma 200 fővel csökkent az 1966–1969 közötti időszakban a gépesítés miatt. A Dózsa Tsz-ben például az egy tagra eső jövedelem 1966-ban 13 552 Ft volt, 1969-re pedig 19 694 lett, míg a Búzakalász Termelőszövetkezetben 11 100 Ft-ról 18 865 Ft-ra nőtt ugyanezen időszak alatt. A hirtelen nagyarányú bevételi ugrás feltételezhetően a hitelrendezésnek, a termelői árak felemelésének, valamint az új földtörvénynek volt köszönhető, illetve részben annak is, hogy lehetőség nyílt a vállalatszerű gazdálkodás megteremtésére. Az állattenyésztésben a háztáji gazdaság végig a korszakban fontos kiegészítő szerepet játszott. A szakosított állattenyésztő telepek nagyszámú megjelenéséig ugyanis szükség volt az állatállomány lakossági közreműködésével történő gyarapítására. Azonban ahogy nőtt a téeszek jószágainak száma, úgy kezdett el csökkenni a háztájiban hizlalt mennyiség. A szarvasmarha tekintetében 1968-ban tetőzött az otthoni gazdaságokban tartott állatállomány 1911 darab jószággal, míg a sertés esetében 9384 darab jelentette a csúcspontot.³⁵⁵

Az 1970-es évek már új egy korszakot jelentett a szövetkezetek és az állami gazdaság számára. Ennek az új időszaknak a legfontosabb jellemzője a fejlesztések ütemének felgyorsulása. Az üzem- és munkaszervezést továbbfejlesztették,

³⁵³ Oros 1981. 552.

³⁵⁴ MNL OL XVII.2.a 677. d. 13-4-208/25012/1970.

³⁵⁵ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1970. szept. 11. Beszámoló pártértekezletre. p. 5–7.

és az egész szakaszt a gyors fejlődés, az időszerűség és a külső tényezőkhöz való alkalmazkodás jellemzi.³⁵⁶ Ekkor következett be a termelőszövetkezetek működésének megszilárdulása is. Az ez idő tájt lezajlott technológiaváltás szövetkezeteken belüli generációváltással kapcsolódott össze. Ugyanis ebben az időszakban történt meg az, hogy a szövetkezeteket alapító tagok lassan kiiregedtek és visszavonultak, és ekkorra már a közösbe bevitt vagyon szemmel látható elemei is eltűntek. A régi földművelési eszközöket lecsérték, a parcellákat betagosították, a tanyákat elbontották, illetve az ígásállatokat pedig gépek váltották fel. Az új generáció a tulajdonosi helyett így egyre inkább munkás szemléletűvé vált. Az iparosodás és a termelési rendszereken alapuló gazdálkodás az agráriumban is új megközelítést honosított meg, és így egyre inkább elmosódtak az ipar és a mezőgazdaság közötti hagyományos határok. Az ipari- és konzervnövények térhódításának köszönhetően erősödött az feldolgozó üzemekkel való kapcsolat.³⁵⁷ Bár termelési értékben kifejezve 1966-ban még csak körülbelül 10%-ot jelentett, de folyamatosan bővültek a melléküzemágak is, melyek a lakosság javítási és szolgáltatási igényeit elégítették ki helyi szinten a kisipari-javító és építő tevékenységtől a piaci zöldség- és gyümölcsárusításig.³⁵⁸ A melléküzemágak folyamatos bővülésével az ipar és a szolgáltató szektor már a termelőszövetkezetek keretein is fokozatosan erősödött, és nagy szerepet játszott a mezőgazdaság idényjellegű munkaerő kihasználási problémáinak kezelésében is.³⁵⁹

A növénytermesztés a szövetkezetek alapvető termelési ágazata volt, amit a termelési adottságok és az elért hozamok is visszaigazoltak. A kenyérgabona sikere vagy sikertelensége érzékenyen befolyásolta az egész növénytermesztési ágazat teljesítményét.³⁶⁰

A hetvenes évektől már léteztek szakosított telepek, ami az állattenyésztésnek ipari jelleget kölcsönzött. Ennél fogva ez a munka már nem volt azonos a régi paraszti tevékenységgel. A fejlett technikai berendezések egyre inkább csökkentették az emberi munkaerőt, ugyanakkor növelték a minőségi követelményeket és

---

³⁵⁶ Oros 1981. 553.

³⁵⁷ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1962. szept. 28. Beszámoló. p. 10.

³⁵⁸ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1970. szept. 11. Beszámoló pártértekezletre. p. 6.

³⁵⁹ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1962. szept. 28. Beszámoló. p. 10.

³⁶⁰ Oros 1981. 553.

4. kép A Dózsa Tsz központi épülete

a szakképzett munkások iránti igényt. A munkavégzésre vonatkozó kritériumokat azonban a dolgozók nem mindig teljesítették, így a termelésben hiányosságok keletkeztek. A közös vagyon a hatvanas évek elején még lassan növekedett, majd

a hetvenes években a növénytermesztés gépesítésével és az állati termékek ár-színvonalának emelkedésével felgyorsult. A vagyoni helyzet kedvező alakulásával következetesen megteremtették a bővített újratermelés alapjait, amit felhasználva nagy gondot fordítottak a folyamatos fejlesztésekre. A gazdaságok vagyonosodását ezért a termelési érték fokozatos növekedése kísérte. A szövetkezetekben nőtt az élőmunka termelékenysége. Lényegében úgy sikerült növelni a termelés értékét, hogy közben csökkentették a dolgozók számát, vagyis a növekedés nagy része a hatékonyság javulásából származott.³⁶¹ A termelékenység a gazdálkodás minőségének egyik legfontosabb mérőszáma. A Búzakalász Tsz-ben, 1971-ben, az egy munkanapra jutó foglalkoztatotti termelés értéke 312 forint volt, 1977-ben 983 forint, vagyis több mint háromszorosára nőtt. A Dózsa Termelőszövetkezetben ez ugyanebben az időszakban megduplázódott, a Hajnal Termelőszövetkezetben csaknem megháromszorozódott, az Állami Gazdaságban pedig több mint kétszeresére nőtt. A termelőüzemek korszerűsödését mutatja a szárító-, tisztító- és feldolgozóüzemek, valamint a magtár építése ebben az időszakban. Ezek egyszerre szolgálták a növénytermesztési folyamat gazdaságos befejezését, a vetőmagok tisztítását, az állattartó gazdaságok takarmányellátását és a nehéz fizikai munka arányának csökkentését. A hatvanas évektől kezdődően fokozatosan saját állományú gépcsoportok épültek ki a gazdaságokban. A gépcsoport jó vagy rossz munkája nagyban befolyásolta a termelés gazdasági hatékonyságát. A hetvenes évektől kezdődően a növénytermesztés, az állattenyésztés és a többi mezőgazdasági ágazat között a korabeli viszonyok közt sikeresnek mondható együttműködés alakult ki.³⁶²

Az iparszerű agrártermelés minőségi ugrást eredményezett a szövetkezetek és az állami gazdaság technikai személyzetében. A kis teljesítményű gépeket nagy vonóerejű traktorok váltották fel. A hozamok fokozása nem ért véget a gépesítéssel. A zárt termelési rendszerek bevezetésével egyes termékek előállítására olyan nyugati technológiájú termelési rendszereket vásároltak meg, amelyekben a termelési tényezők legoptimálisabb összehangolására törekedtek.

---

³⁶¹ Az ötvenes évek katasztrofális munkaszervezési és termelési jellemzőihez képest valóban jelentős elmozdulás történt a korszakban, a hatékonyság növekedése azonban csak ebben a relációban ilyen szembetűnő, nyugati összevetésben már kevésbé állja meg a helyét.

³⁶² Oros 1981. 554–555.

Bár a nagy beruházások egy bizonyos határon túl valóban jelentősen megrágták a termelést, valójában nem volt más alternatíva. Egy 1976-os pártbizottsági ülésen az V. ötéves terv értékelésekor szó volt róla, hogy a település térszeiből a Búzakalász és a Dózsa sikeresen bekapcsolódott az iparszerű termelési rendszerekbe. A három térsz vetésterve és állatállománya 1976-ban az alábbi táblázatban látható módon alakult:

Berettyóújfalui térszések 1976. évi vetésterve³⁶³

	Búzakalász Tsz		Dózsa Tsz		Hajnal Tsz	
	ha	%	ha	%	ha	%
Búza	660	33	820	29,8	741	39,5
Őszi árpa	-	-	57	2,0	119	6,7
Tavaszi árpa	-	-	50	1,8	58	3,8
Kukorica	468	23,4	826	29,6	160	8,4
Napraforgó	204	10,2	-	-	166	8,7
Borsó	90	4,5	120	4,3	-	-
Cukorrépa	43	2,2	80	2,9	60	3,3
Lucerna (álló)	217	10,9	230	8,2	249	13,1
Lucerna (új vetés)	-	-	37	1,3	52	2,7
Vöröshere	-	-	75	2,7	89	4,5
Silókukorica	70	3,5	131	4,7	54	2,8
Dinnye	13	0,7	2	0,1	-	-
Zöldség	-	-	10	0,4	-	-
Burgonya	-	-	1	0,1	-	-
Háztáji kukorica	233	11,6	350	12,5	130	6,8
Erdősítés	-	-	-	-	10	0,5
Összes vetés	1998	100	2789	100	1878	100

³⁶³ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1976. jún. 28. Jelentés. 3. sz. melléklet.

Állatállomány alakulása 1976. január 1-jén³⁶⁴

	Búzakalász Tsz	Dózsa Tsz	Hajnal Tsz
Szarvasmarha összesen	559	550	432
Ebből tehén	154	209	94
Sertés összesen	2877	3924	-
Ebből koca	238	497	-
Juh összesen	2221	2882	11 030
Ebből anyajuh	1454	1886	4151
Tyúkféle összesen	-	18 345	-
Ebből törzs	-	1344	-
Liba összesen	-	1224	-
Ebből törzs	-	1224	-

Az egyes növényfajták vetésterületét folyamatosan az állattenyésztés terveihez, illetve realitásaihoz kellett igazítani. Ennél fogva a korszakban folyamatosan nőtt a takarmánynövények vetésterülete, amit jól mutat, hogy például a Dózsa Tsz-ben – 1975-höz képest – a kukorica vetésterülete 1978-ra, 52%-kal, a cukorrépaé 33%-kal növekedett.³⁶⁵

A Búzakalász és a Dózsa téeszek országos összehasonlításban még 1975-ben is kedvezőtlen eszközellátottságú termelőszövetkezeteknek számítottak. A Dózsa (17,45 ak/ha) és a Búzakalász (20,08 ak/ha) téeszek a Hajnal (11,68 ak/ha) téeszénél jóval jobb minőségű földekkel rendelkeztek, ami a növénytermesztés lehetőségeit alapjaiban meghatározta. Ekkoriban már nagyon odafigyeltek a gazdálkodás folyamatos racionalizálására, így a Dózsa Tsz-ben például ekkor számolták fel a veszteséges baromfiágazatot. A bérpolitika terén a három termelőszövetkezetre vonatkozóan a dolgozók megközelítőleg azonos díjazására törekedtek, az alkalmazottak folyamatos egymástól való átcsábításának megfékezésére. A munkaerő helyzetét tovább vizsgálva, az időszak végéhez közelítve - a téeszekben dolgozó tagok száma fokozatosan csökken. Ennek csak egyik eleme volt az elvándorlás,

³⁶⁴ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1976. jún. 28. Jelentés. 5. sz. melléklet.

³⁶⁵ MNL HBVL XXXV.5.c 11. d. Alapszervezetek iratai. Tájékoztató a Dózsa téész öt éves feladatairól. p. 1.

melyet főleg az éjszakai és ünnepnapai munkavégzés okozott. Ezt a három térszben próbálták szorosabb koordináció alatt párhuzamos fejlesztésekkel orvosolni.³⁶⁶ Jelentősebb hatást gyakorolt viszont az, hogy amint a gazdaságok az ipari termelés irányába mozdultak el, egyre kevesebb élő munkaerőre volt szükségük. Ahogy a kaszát kiszorította a termelésből a kombájn használata, úgy a kapát is feleslegessé tette a vegyszeres gyomirtás bevezetése. Az állattenyésztés is egyre gépesítettebbé vált, a takarmányt traktorok, teherautók szállították, ezért a termelési folyamat már egyre kevesebb emberi munkát igényelt. Megváltozott a holt- és az élőmunka aránya, azaz utóbbi fokozatosan visszaszorult.³⁶⁷ Az egy átlagos dolgozóra jutó adatok alapján az összesített termelési értékek általában megduplázódtak az időszak alatt, a termelési költségek pedig emelkedtek, miközben az ipari ráfordítások mértéke növekedett, a jövedelmezőségi ráta pedig az ipari ráfordítások arányának emelkedésével egyidejűleg csökkent.³⁶⁸

1975. évi főbb mutatók a három térszre vonatkozóan³⁶⁹

Mutató megnevezése	Búzakalász Tsz	Dózsa Tsz	Hajnal Tsz	Megyei átlag
1 dolgozóra eső eredmény	17 767 Ft	8730 Ft	18 270 Ft	16 900 Ft
1 dolgozóra eső bruttó jövedelem	44 555 Ft	30 067 Ft	38 926 Ft	43 066 Ft
1 dolgozóra eső részesedés	27 845 Ft	23 214 Ft	26 100 Ft	27 607 Ft
1 dolgozóra eső induló vagyon	116 089 Ft	114 676 Ft	135 463 Ft	118 875 Ft
Induló vagyon	28 442 m Ft	57 797 m Ft	35 085 m Ft	59 133 m Ft
Fejlesztési alap	3628 m Ft	2628 m Ft	2742 m Ft	6450 m Ft

³⁶⁶ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1976. dec. 15. Jelentés. p. 1.

³⁶⁷ Oros 1981. 556.

³⁶⁸ Oros 1981. 556.

³⁶⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1976. dec. 15. Jelentés. 1. sz. melléklet.

A gépesítés és a modern termelési folyamatok aztán rákényszerítették a különböző ágazatokra osztott munkásokat, hogy különböző típusú és szintű készségeket sajátítsanak el. Az 1960-as évektől kezdve a különböző típusú szakmunkások és tanoncok száma nőtt, a régi értelemben vett paraszti tagok száma csökkent, a meglévő munkaerő pedig jóval idősebbé vált. A mezőgazdasági üzemek új munkavállalói tehát már nem parasztok, hanem szakképzett szakmunkások voltak. Az egyén társadalomban elfoglalt helyét egyre inkább az iskolázottsága, képzettsége és a termelésben végzett munkája határozta meg. A társadalmi rétegződés alapja tehát a munkamegosztás felé tolódott el, ami az egyik legfőbb cél volt már az első termelősövetkezetek megszervezése idején. A vizsgált időszak végén a szövetkezetek tagjai között az egykori parasztság többsége még őrizte a múlt paraszti hagyományait, a régi munkastílus, a paraszti erkölcs, értékrend és társadalmi szokások elhalványuló emlékeit. A segédüzemek, az építőipari részlegek, a gépcsoport és a kertészeti központok dolgozóinak többsége szakképzett, illetve betanított munkás volt. Ők voltak a legfiatalabbak és legmobilisabbak. Munkahelyük és munkakörük állandó volt és megfelelt a tanult foglalkozásuknak megfelelő helyen tevékenykedtek.

5. kép Modern mezőgazdasági gépek munkában Berettyóújfalú határában

A növénytermesztésben dolgozó szövetkezeti tagok átlagéletkora a volt legmagasabb, és az utánpótlása nem volt biztosítva, mert a növénytermesztést a fiatalabb generációk már nem tartották nagyra. Itt a nők voltak többségben, mert a munka igényjellegű volt, sok esetben nem igényelt szakképzettséget, és a háztartási, illetve házi munkával kombinálhatták.³⁷⁰

Összegzés

Azokat a feltételeket, amelyek bevonhatták volna a parasztságot a termelőszövetkezetekbe, még az ötvenes évek végén sem tudták felmutatni a téészek. A Rákosi-korszak legbrutálisabb időszakában erőszakkal a termelőszövetkezetekbe beterelt parasztság ellenérdekeltsége, motivátlansága és a korabeli vezetőség nagyfokú dilettantizmusa miatt a téesszervezés eleve kudarcra volt ítélve. Ekkoriban még az is vívmánynak számított a Berettyóújfalui Állami Gazdaságban, hogy az üzemegységekbe ebédet szállítottak ki a dolgozók részére, és jó minőségű ivóvízről is gondoskodtak. A Berettyóújfalui Állami Gazdaságnak - mint a legkorábban mezőgazdasági nagyüzemként működő szervezetnek - egyfajta lokális mintagazdaságként egyrészt sikeres példát kellett felmutatnia a nagyüzemi gazdálkodás előnyét bizonyítva, másrészt pedig a termelésben elsajátított módszertani tudás átadását is várták tőle.³⁷¹

A Kádári-konzolidáció idején lezajlott téeszésítés utolsó hullámában bürokratikus eszközökkel kevésbé operált az országos vezetés, ami azonban nem saját természetéből, hanem inkább a Rákosi-korszak sokkal kegyetlenebb bánásmódjából fakadt. Begyűjtés, padlássöprés ugyanis ekkor már nem volt, és a parasztság ellen irányuló koncepciós perek már kevésbé voltak jellemzők. A belépési nyilatkozatok kicsikarásáért viszont a karhatalom által történő lelki és fizikai megtörés ugyanúgy kollektivizálás eszköztárának része volt. Illetve a korbács mellett előke-rülő mézesmadzagként kínált társadalombiztosítás, emelkedő életszínvonal, és a termelőszövetkezeti falvak infrastrukturális fejlesztési lehetőségei egy, a korábbi terrorhoz képest valamivel enyhébb, de az önkéntesség légkörét továbbra is nélkülöző téeszésítést jelentett.

³⁷⁰ Oros 1981. 557.

³⁷¹ MNL HBVL Adattár. 185-1982. p. 8.

Valójában össz-téesz szinten a gazdálkodás a hatvanas évek közepén fordult át emberi munkaintenzív művelésből gépesített és szakosított nagyüzemi termelésbe. A tagosításoknak köszönhetően ekkorra már nyoma sem volt a korábbi magánparaszti birtokhatárok többségének. Tömegével épültek a juh, marha, sertés és baromfi szakosított telepek. A hazai és a szovjet technika mellett feltűntek, majd utat törtek a nyugati eljárások. Ekkor kezdett megerősödni a mezőgazdasági szakembergárda, mivel a szakirányú oktatásból ekkor kezdtek a gazdaságokhoz tömegével érkezni az agrárszakemberek. Közülük sokan felsőfokú végzettséggel rendelkeztek, ami minőségi ugrást jelentett a vezetésben az addigi, a tagok közül kijelölt, vagy felülről delegált hozzá nem értő politikai megbízott termelőség-vezetési vezetőkhöz képest, már csak azért is, mert idővel a menedzsment feladatai is sokkal komplexebbé váltak.

Az 1970-es évekre a sikeresebb téeszek magukba olvasztották a gyengébbeket, így kevesebb, de nagyobb és gazdaságilag hatékonyabb szövetkezet jött létre. Ezzel egyidőben a téeszek saját gépparkjának létrejöttével a gépállomások elvesztették létjogosultságukat, és fokozatosan megszűntek. Az ezt követő szakasz az integráció volt. A téeszek egymás közti és más gazdasági egységekkel (például élelmiszeripari üzemekkel) való együttműködése, és a részben nyugati technológiát alkalmazó mezőgazdasági integrátorok (például KITE,³⁷² HAGE,³⁷³) a mezőgazdasági termelőmunkát még hatékonyabb szintre emelték.³⁷⁴

A mezőgazdaságban az ilyen eszközökkel történő hatékonyságnövelésre azért is volt nagy szükség, mert már a vizsgált időszak végén megállapítást nyert, hogy a mezőgazdaság már nem számíthat nagyobb mértékű munkaerő beáramlásra, így ezt követően ennek az ágazatnak is a hatékonyság és az intenzitás növelésével kellett eredményeket elérnie.³⁷⁵

---

³⁷² Kukorica és Iparinövény Termelési Együttműködés.

³⁷³ Hajdúsági Agráripari Egyesülés.

³⁷⁴ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1962. szept. 28. Beszámoló. p. 11.

³⁷⁵ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1980. febr. 16. Beszámoló. p. 2.

HUSVÉTH ANDRÁS

A TÁRSADALOM ÁTALAKULÁSA A KÁDÁR-KORI BERETTYÓÚJFALUBAN

A változó hétköznapok

A vidéki iparosítás, a mezőgazdaság átalakítása és az új gazdasági mechanizmus-hoz köthető változások egyaránt megemelték a Kádár-korszakban a lakosság jövedelmeit: míg 1972-ben, Berettyóújfaluban egy dolgozó tsz-tag jövedelme 1883 Ft volt, 1978-ban már 3084 Ft-ot ért el. Az Állami Gazdaság dolgozóinak jövedelme még magasabb volt, 1978-ban elérte a 3488 Ft-ot. Az ipari munkások 1972-ben 1804 Ft-ot vittek haza átlagosan, 1978-ra ez 2941 Ft-ra emelkedett,³⁷⁶ amelynek fő oka a jelentősebb üzemek termelésének beindulása, a kezdeti, tanulási időszak lezárulása volt.³⁷⁷ A lakosság jövedelmeit, életminőségének emelkedését tovább növelte a társadalombiztosítási juttatások bővülése, a családi pótlék bevezetése, valamint a gyermekgondozási segély megjelenése és elterjedése is.³⁷⁸ A jövedelmek növekedése, az életszínvonal lassú emelkedése a '60-as évektől a magyar történelemben először teremtette meg azt az állapotot az országban, amikor is a lakosság túlnyomó része számára elsődleges szükségleteinek kielégítése nem jelentett többé gondot. Az országban a tömeges éhezés ismeretlen fogalom-má vált, az átlagosan napi 3000 kalóriás fogyasztással a magyarság az európai élmezőnyben foglalt helyet, főleg a hagyományosan magas zsiradékfogyasztásnak köszönhetően.³⁷⁹

³⁷⁶ Héthy 1981. 598.

³⁷⁷ A gyors emelkedést árnyalja, hogy rendkívül alacsony bázisról történt a növekedés, és az 1970-es évek második felétől az árak emelkedése erősen csökkentette a hatását.

³⁷⁸ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1970. okt. 18. Beszámoló. p. 15–16.

³⁷⁹ Romsics 2000. 479.

A jövedelmek emelkedését a lakásépítések számának növekedése követte. 1960-ban, Berettyóújfaluban 3030 lakás volt, ezek zöme (1933 db) egyszobás, 949 rendelkezett 2 lakószobával, és mindössze 145 volt 3, vagy több szobás, 3 lakás pedig szoba nélküli volt. Berettyószentmárton 497 lakásából 377 volt egyszobás, 117 kettő, 3 pedig legalább 3 szobával rendelkezett.³⁸⁰ 1970-ben már 3926 lakást tüntetett fel Berettyóújfaluban a népszámlálás, az egy és kétszobás házak száma tekintetében lassú kiegyenlítődést mutatott (1803 és 1842 lakással).³⁸¹ Pártbeszámolóok szerint 1962–1966 között körülbelül 800 magánlakás épült a járásban, de az igényeket még ez a mennyiség nem elégítette ki.³⁸² 1966 és 1970 között az építések száma tovább bővült, ebben az időszakban 1050 új lakás épült a járásban. Mivel ezek egy része a régi, elavult, vagy belvízkáros lakások helyébe épült, a ténylegesen új lakások száma csak 318-cal emelkedett.³⁸³ Az 1980-as pártértekezlet beszámolója szerint a tervidőszakban már 2300 ház felépítését tervezték a járás területén, amiből 1980-ig a járásban 1700, Berettyóújfaluban pedig 923 valósult meg.³⁸⁴ Ekkor Berettyóújfaluban már 4761 lakott lakás állt.³⁸⁵ A számokból is látható, hogy a szocialista korszak Berettyóújfalu városképét is alapjaiban változtatta meg. A régi, falusias jellegű házak eltűnésével, az új típusú családi házak és a modern középületek felépültével Berettyóújfalu egy-két évtized alatt levetette falusias jellegét, és végleg városias arculatot öltött.

Az ebben a korszakban épült lakóházaknál új építészeti elem volt, hogy – a hagyományos parasztházakat jellemzőtől eltérően – már hangsúlyosan elvált a lakótér és a gazdasági tér funkciója. A Kádár-korszakban épült házak már kifejezetten lakóingatlanok készültek, a gazdasági épületek (már, ha épültek), az udvar egyéb részein helyezkedtek el, így elrendezésében, megjelenésében is új lakóház típus született a korszakban.

---

³⁸⁰ Népszámlálás 1960. 4. 68.

³⁸¹ Népszámlálás 1970. 10. 448.

³⁸² MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1966. okt. 28. Szóbeli beszámoló. p. 9.

³⁸³ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1970. okt. 18. Beszámoló. p. 16.

³⁸⁴ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1980. febr. 16. Beszámoló. p. 14.

³⁸⁵ Népszámlálás 1980. 9. 49.

6. kép Kockaházak Berettyóújfaluban

A termelőszövetkezetek elterjedése a településhálózatban is eredményezett változásokat. A régebbi nagybirtokok cselédtelepeit vagy felszámolták, vagy termelőszövetkezeti üzemegekké alakították át, amelyekből sokszor új települések nőttek ki. Az önállóan álló tanyák nagy részét is eltüntette a tagosítás, az egymás közelében állókból pedig tanyaközpontok, néhol új települések alakultak ki. A gazdaság és vele az életforma gyors változása a lakosságot is átformálta. A régi, paraszti világban az emberek státuszának alapvető mérője a földje nagysága volt. Ez a megítélési szempont a kollektivizálással átalakult, ugyanis bár a földbirtok mérete már nem lehetett tényező, a vagyon, főként pedig annak külső, látható jegyei alapján történő megítélés, a státuszszimbólumok (autó, nyaraló) birtoklására való vágy továbbra is erős volt.³⁸⁶

A mezőgazdaság átszervezése következtében a parasztok egyenlő jogokkal rendelkező szövetkezeti tagokká lettek, a régi vagyoni helyzetre való tekintet nélkül. A térszben végzett közös munka, az egységes elvek alapján történő

---

³⁸⁶ Héthy 1981. 602.

jövedelemelosztás és a régi, bevitt vagyoni elemek lassú eltűnése mind az egyéges paraszti réteg kialakulása felé hatottak. Már a 60-as évek végén láthatóvá vált, hogy a szövetkezetekben halványodtak a korábban létező rétegződés jelei. A régi vagyoni különbségekből eredő ellentétek fokozatosan visszaszorulóban voltak, a tsz-elnökök körében például a régi vagyoni állapotok szerinti kiválasztás szinte eltűnt Berettyóújfaluban és környékén. Ebben jelentős szerepet játszott a tévesztéskor belépő tagok lassú, természetes lecserelődése is. További nehézségeket okozott, hogy a mezőgazdaság kollektivizálása munkaerőt szabadított fel, amely általában a városokba, az ipar felé áramlott. Mivel általában a fiatalok hagyták ott könnyebben az addigi életformájukat, és mentek el a városokba, a termelőszövetkezeti parasztság sok helyen előregedett. Nehézséggel járt a nők szövetkezeti munkába állítása is. Az évszázados gyakorlat, a régi munkavégzési formák félredobása sokakban váltott ki idegenkedést, előítéletet. A felnőtt gyermekek egyenjogú szövetkezeti tagsága is az évszázados gyakorlat felrúgása volt, hiszen a hagyományos paraszti gazdálkodásban a gyermek felnőtté válása általában nem járt együtt gazdasági önállósulással. A korábbi gazdálkodási rend, a családi munkamegosztás rövid idő alatt felborult. A szövetkezeti tagság előregedését az az új családi stratégia is elősegítette, miszerint gyakran az idősebb generációk tagjai és a nők váltak a szövetkezetek tagjaivá, így biztosítva a háztájijhoz való hozzájutást, a családok fiatalabb férfitagjai pedig állandó jövedelmet biztosító ipari munkát igyekeztek vállalni, így ellensúlyozva a mezőgazdaságból származó jövedelmek szezonálisát.³⁸⁷

A paraszti életforma, a kisüzemi önálló termelés ebben az időszakban szinte teljesen eltűnt, a mezőgazdasághoz való kötődés azonban nem. A lakosság zöme főállása mellett még otthon foglalkozott némi mezőgazdasági termeléssel, leginkább a család ellátására, esetleg némi jövedelemkiegészítési céllal. A házak többsége körül még volt jószág, és meg volt művelve a kert. Ez az ipari munkásságra is igaz volt. Mivel az iparnak nem voltak jelentős hagyományai Berettyóújfaluban, és munkásgenerációkról, munkáshagyományokról sem igen lehet beszélni a térségben, kijelenthető, hogy a helyi munkásság zöme azelőtt paraszti munkát végző, első generációs munkás volt. Ők még nem szakadtak el teljesen a

³⁸⁷ Valuch 2005. 198.

gyökereiktől, otthon még foglalkoztak kiegészítő mezőgazdasági termeléssel, azaz életvitelükben jelentős maradt a paraszti elem. A földhöz való kötődés egyébként az első generációs értelmiségiekről is elmondható volt, ahol gyakran volt hobbitelek, szőlő, ahol kertészkedéssel foglalkoztak, azonban egyre inkább csak szabadidő-eltöltési, kikapcsolódási céllal.

Ezek az első generációs munkások még csak kismértékben szakadtak el a paraszti munkától, az ipari munkahelyeik alacsony gépesítettsége, primitív termelési szerkezete miatt ezek a dolgozók általában átmenetet képeztek a mezőgazdasági és ipari dolgozók között. Főleg a hetente ingázókra, munkásszállókon élőkre volt igaz, hogy kétlaki életmódjuk miatt gyakran nem tudtak meghonosodni az iparban, így „zsákutcába” kerülve mintegy konzerválták e folyamat összes problémáját.³⁸⁸

Ezt az életmódot támasztja alá, hogy az 1972-es kisüzemi adatfelvétel Magyarországon 1 681 000 mezőgazdasági „kisüzem” létét állapította meg, melynek körülbelül a fele a mezőgazdasági termelőszövetkezetek és szakszövetkezetek tagjainak kiegészítő gazdasága volt, a másik fele azonban (kb. 834 000 kisüzem) nem mezőgazdasági dolgozók házi kiegészítő kisüzeme volt. Ez is jól jelzi, hogy a lakosság zömének életében még fontos szerepet töltött be a mezőgazdasági tevékenység.³⁸⁹

A szövetkezeti mezőgazdaságban és az iparban való tömeges munkavállalással a család, mint termelési, gazdasági egység szerepe megszűnt. A kistermelői mentalitás szinte egyedül csak a szövetkezetek által biztosított háztáji gazdaságokban, illetve az ahhoz kapcsolódó áruterelésben élt tovább, illetve a családi munkaszervezet a szövetkezeti részesművelő brigádokban volt még megfigyelhető, bár a gazdálkodás gépesíttségének folyamatos növekedése ezt is egyre inkább sorvasztotta. Az a jelenség, hogy a paraszti háttérű családokban is egyre inkább más pályára szánták a gyermekeket, sőt, éppen a tanulás miatt kímélni kívánták őket a ház körüli munkáktól is, oda vezetett, hogy a hagyományos mezőgazdasági, paraszti munkakultúra a családon belül egyre kevésbé került átadásra, ennek nemzedékek közti tovább hagyományozódása szinte megállt. 1982-ben

³⁸⁸ Valuch 2005. 226.

³⁸⁹ Kulcsár 1982. 162–163.

már kijelenthető volt: „Úgy tűnik, hogy a mai produktív korban lévő falusi felnőttek az utolsó generáció, amelyek a mezőgazdasági kultúrát ezen az úton sajátította el és élete jórészt ma is, bár változó körülmények között, még a kisparaszti gazdálkodással együtt járó életmód nyomait viseli magán.”³⁹⁰

A lakosság jövedelmének lassú, de egyenletes emelkedése a fogyasztási szokásokat is átformálta. Más típusú, addig elképzelhetetlen problémák jelentek meg, mint ahogyan a Béke Tsz egyik dolgozója kifejtette a 60-as évek elején: „*Ismerek olyan dolgozót, akinek a gyerekei régen nem tudtak iskolába járni, nem volt cipője. Ismerek olyan embereket, akiknek nem volt már januárban mit ennie és kölcsön kellett kérni, és az kamatozott, és úgy kellett ledolgozni. Ezzel szemben mik a mai gondok: Hogy tudnánk a rádiót világvégre, a cseréptetős házat hogy tudnánk kicserélni palára, a gyerekeknek áramvonalas kocsit vegyünk-e?*”³⁹¹

A szövetkezeti dolgozók többsége az iparban dolgozókhöz hasonlóan a Kádár-korszak megszilárdulásával stabil pénzügyi helyzetbe került, amit többek közt az is alátámaszt, hogy a tagok 80%-a saját házában élt. A tagság jó része átépítette házait, vagy új, korszerűbb épületeket emelt. Az új házak fürdőszobával, konyhával és parkettás szobákkal épültek. Háztartásaik a korszakban és az országban elérhető szinten modern háztartási gépekkel voltak felszerelve: a mosógép, centrifuga, hűtőszekrény, gáztűzhely, olajkályha a családok többségében megtalálható volt. A '70-es, '80-as évek fordulóján a televíziós lefedettség 70%, a rádióé 100% volt. Régebben az emberek gyalog vagy kerékpárral közlekedtek, viszont ez idő tájt már egyre gyakrabban motorkerékpárral. A nők egy része szintén motorozott, és az autók sem voltak ritkák. A korszaknak megfelelően az emberek többsége moziba és színházba járt szórakozni; illetve sokan rendszeresen jártak nyaralni, országos túrákra és egyéb programokra.³⁹²

A Kádár-korszakban – 1956 megismétlődését elkerülendő – az állam is igyekezett másképp viszonyulni az emberekhez, mint a Rákosi-kor hatalmi rendszerre. A korábbi időkben gyakorolt, származás szerinti megítélést lassan felváltotta a dolgozók aszerinti megítélése, hogy hogyan viszonyulnak a szocialista rendszerhez, mennyire veszik ki részüket a munkából. A rendszer stabilizálódása és

³⁹⁰ Kulcsár 1982. 164.

³⁹¹ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1962. szept. 28. Hozzászólások. p. 21.

³⁹² Oros 1981. 557.

konzolidációja egyre inkább lehetővé tette ezen hozzáállás terjedését, melynek egyik jele volt például a felsőoktatási felvételiknél alkalmazott „lekáderezés” gyakorlatának visszaszorulása. Ahogy leírták: *„Egész biztos, hogy ez ösztönzően fog hatni a fiatalok igyekezetére, felelősségérzetére, s egész életrzemléletük kialakulására is. Valóban ezek a gyerekek már a kommunizmusban fognak élni, és ők tehetnek a legkevésébbet arról, hogy ilyen vagy olyan származásúak. A megkülönböztetés további fenntartása csak rontaná a helyzetet és mesterséges ellentéteket alakítana ki a felnövekvő új nemzedéken belül.”*³⁹³ Mint ebből is kitűnik, az egységes paraszti osztály létrehozásának gondolata mellett az egységes értelmiségi réteg kialakításának szándéka is megfogalmazódott a korszakban.³⁹⁴

A mezőgazdaság gépesítésével fokozatosan felszabaduló vidéki munkaerő iparba áramoltatása fontos cél volt, azonban nem akadt mindig helyi lehetőség az ipari munkavállalásra, így a korszak tipikus jelensége volt a nagyarányú ingázás. 1966-ban a járásban 1740-en ingáztak, bár ekkoriban már némi hazavándorlás is látható volt, amit a termelőszövetkezetek lassú stabilizálódása, és tagjaik elöregedése indított meg, viszont ez a hatás ekkoriban még nem bizonyult számottevőnek.³⁹⁵

Az ingázás a szocialista vidéki iparosítás hatására a Kádár-korszak második felére a visszájára fordult. Már nem máshová jártak el dolgozni Berettyóújfalui járás lakói, hanem a járás központ lett a környékbeli munkába járók célállomása. 1980-ban 2000 fő volt a bejáró dolgozók száma, ekkoriban az ELZETT kb. 2000 munkása közül 1200 fő ingázott naponta valamelyik környékbeli kistelepülésről.³⁹⁶ Ez a tényező még inkább nehezítette a paraszti gyökerű munkások igazi munkássá válását, ugyanis a mezőgazdasági munkához való további kötődésük megmaradása mellett kétlaki életvitelük miatt a városias élet kínálta kulturális és művelődési lehetőségeket sem igazán tudták igénybe venni. Továbbá állandó panaszként rótták fel a korszak szervezetei, hogy sem a városi, sem a vidéki párt- és tömegszervezetek nem igazán tudták őket tevékenységükbe bevonni, mivel egyik helyszínén sem voltak huzamosabban utolérhetőek.

³⁹³ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1962. szept. 28. Beszámoló. p. 16.

³⁹⁴ A származás, a felmenők helyzete szerint történő megkülönböztetés minden jelszó ellenére csak lassan szorult vissza a hétköznapokból.

³⁹⁵ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1966. okt. 28. Beszámoló. p. 19.

³⁹⁶ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1980. febr. 16. Beszámoló. p. 3.

7. kép A régi buszpályaudvar az egykori Marx téren

A korszak jellegzetességének számító ingázást a hagyományos vasúti közlekedés mellett a közúti tömegközlekedés nagyarányú fejlődése tette lehetővé. A terület modernizációjának kimagaslóan fontos lépcsője volt az 1976-ban átadott Berettyóújfalui Autóbusz-pályaudvar is, mely naponta 150 járat fogadását és indítását biztosította.³⁹⁷ A nagyközségeet érintő buszjáratok száma az 1980-as beszámolók szerint 5 év alatt 23-ról 30 autóbuszra emelkedett, amivel a személyszállítási kapacitás 61%-kal nőtt. Ezzel a csúcsidőre jellemző zsúfoltságot jelentős mértékben sikerült csökkenteni.

A fiatal, sokszor faluról, a paraszti közegekből városra került új munkások hatékony beilleszkedését elsősorban a nagyüzemek tudták biztosítani. A nagyobb gyárak az életkedés több területére is kiterjedő segítségnyújtásuknak köszönhetően szervezeten oldották meg a beilleszkedést segítő tapasztalatszerzés és -átadás problémáját. A gyárak által nyújtott támogatások formái általában a lakásépítési támogatás, a gyermekintézmények fenntartása, a kulturális- és sportélet támogatása, a munkásszállítás megoldása voltak.³⁹⁸

A mezőgazdaságból kiáramló munkaerő mellett az ipar extenzív növelésének szakaszában a dolgozók utánpótlását a nők tömeges munkába állítása biztosította.

³⁹⁷ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1980. febr. 16. Beszámoló. p. 12–13.

³⁹⁸ MNL HBVL XXXV.1.c 77. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1989. júl. 12. Beszámoló. p. 1.

A korszakban a nők foglalkoztatásának bővítésére tett intézkedések eredményeként a nem mezőgazdasági ágazatokban dolgozó nők aránya az 1960. évi 28,8%-ról 1973-ra 42,9%-ra emelkedett. Fokozottabb munkába állítását elsősorban a szakképzetlenségük, valamint a gyermekintézmények hiánya akadályozta.³⁹⁹ Az 1980-as évek végére Magyarországon mintegy 2,2 millió nő, azaz a munkaképes korúak 65%-a rendelkezett munkahellyel. Ez az arány a 20. század elején még a 20%-ot sem érte el.⁴⁰⁰ A nők munkába állítását a szocialista rendszer az egyenjogúság felé vezető út fontos állomásának tekintette, és a különböző vezetőtestületek igen sokat foglalkoztak a témával, a területet külön nőbizottságok, nőfelelősök felügyelték, és igyekeztek figyelmet fordítani a nők vezető funkciókba való bekerülésének elősegítésére is. Ez a jelenség, amely egyértelműen a szocialista korhoz köthető társadalmi változás volt, újabb csapást jelentett a család hagyományos felépítésére és szerepére, a nők tömeges munkába állásával a magyar családszerkezeti modell gyökeresen átalakult. A régebben általános, egy keresőre és a háztartást vezető, gyermekeket nevelő feleségre épülő hagyományos családmódot végérvényesen felváltotta a többkeresős családtípus, amelyben azonban kevesebb gyermek született, mint az azt megelőzőben. Ekkortól már nem az apa által eltartott 2–3 gyermekes családok számítottak átlagosnak, hanem a két dolgozó szülő által nevelt 1–2 gyermekesek.⁴⁰¹

---

³⁹⁹ MNL HBVL XXXV.1.b 14. d. Pártbizottsági ülés, 1973. jún. 28. Jelentés. p. 3.

⁴⁰⁰ Romsics 2000. 469.

⁴⁰¹ Romsics 2000. 469.

8. kép Ruhagyári pillanatkép

Az otthon és a munkahely végleges kettéválásával azonban olyan „mellékhatások” is jártak, amelyek a későbbiekben fokozatosan váltak nyilvánvalóvá, és egyre súlyosabb társadalmi problémává. Azzal, hogy a férfiak mellett a nők is kenyérkeresőkké váltak, a korábbi családmodellben a párok együttmaradásának egyik (talán legfőbb) alapját képező gazdasági kényszer megszűnt, ez pedig a válások számának emelkedéséhez, a „csonka család” fogalmának megszületéséhez vezetett. A válások terjedésében szerepet játszott emellett maga a városiasodás folyamata is. A faluról városra költözéssel, de még az ingázással is az emberek jó része kiszakadt a hagyományos közösségi kötelékből, így a szigorúbb erkölcsű kisebb közösségek visszatartó ereje is jelentősen csökkent.

Már a korszakban is felismerték, hogy a megváltozott társadalmi, gazdasági körülmények úgy rendítették meg a falvakban az addig hagyományos népi kultúrát, hogy az új körülmények és lehetőségek új szokásokat egyáltalán nem,

vagy alig tudtak kialakítani. Válságba került tehát a tradicionális paraszti kultúra, főként azoknál, akik elhagyták a szorosabb erkölcsi kötöttségű kisebb falvakat. A városba költözés tovább mélyítette a szakadékot a régi életmód és az új, városi életvitel és értékrend között.⁴⁰²

A tradicionális paraszti gazdálkodás visszaszorulása és fokozatos eltűnése a hagyományos családmódellet nemcsak nő-férfi viszonylatban alakította át. Ugyanennek a folyamatnak az eredménye a többgenerációs nagycsaládok megszűnése. Mivel a Kádár-korszakban a férfiak, és egyre inkább a nők is az otthonukon kívül, gyakran más településeken kezdtek el dolgozni, az idősebb generáció családi gazdaságon belül addig végzett munkájára már nem volt szükség. A terjedő óvodáztatás és az iskolai napközis rendszer a kisebb gyermekek feletti gondoskodás hagyományos feladatát is levette az idősek válláról, akikről ráadásul a nyugdíjrendszer fokozatos kiterjesztésének következtében a gyermekeiknek egyre kevésbé kellett gondoskodniuk, mivel egyre nagyobb részük kapott saját jogán nyugdíjat. Így az idősebb családtagokkal való családi együttélés régi rendszere is lassan felszámolódott, és megjelent az egyedül élő idős személyek addig elképzelhetetlen, egyre népesebb rétege.

Ugyanezen két tényező: a hagyományos családi munkaközösség megszűnése és a nem teljes termelő erejű családtagokról való családi gondoskodás helyét átvevő állami szolidaritás az idősek mellett a gyermekek esetében is jelentős változásokat idézett elő. A paraszti gazdálkodásban a gyereket egyszerre tekintették munkaerőnek, és az időseket a jövőben eltartó elemnek. Az érett szocializmus évtizedeiben azonban a gyermekek munkaerejére már nem volt szükség, az idősek ellátását pedig, mint láttuk, átvette az állam, a gyermekek egyre tovább tartó iskoláztatása, a velük való egyre több törődés pedig egyre erősödő társadalmi elvárás lett, így a gyermek korán munkába álló bevételtermelőből egyre inkább „anyagi teher” lett, ami a születések fokozatosan csökkenő számában volt megfigyelhető.

A korábban már említett válások számának megnövekedése, a családi kötelek korábban elképzelhetetlen meglazulása egy további okra is visszavezethető. A hivatalos politika a korszakban igyekezett visszaszorítani a rendszer legfőbb

---

⁴⁰² Héthy 1985. 105.

ideológiai riválisának számító egyházakat, és a korszak végére a valódi vallásosság visszaszorításában a rendszer komoly sikereket ért el. Ezáltal a házasságokat egyre kevésbé tekintették szent és felbonthatatlan aktusoknak, egyre inkább előtérbe került a házasság polgári jogi formalitásként való kezelése.⁴⁰³

Az egyházak a változó környezetben

A pártállami hatalom berendezkedésével azonnal megindult az egyházak ellehetetlenítése. A gazdasági háttérüket felszámoló, 1945. évi, a birtokaikat súlyosan érintő földosztás után a nagy felekezetek anyagi helyzete az állam által biztosított anyagi támogatásoktól, illetve a hívek adakozási hajlandóságától függött. Ezt követően közéleti és politikai tevékenységüket igyekeztek korlátozni a hozzájuk kapcsolódó szervezetek, egyesületek és polgári pártok feloszlásával. A végső csapást oktató-nevelő pozícióik megszüntetése, az iskolák államosítása és a hittanoktatás fokozatos felszámolása jelentette.⁴⁰⁴

A pártállami egyházpolitika végrehajtására létrehozták az Állami Egyházügyi Hivatalt (ÁEH), amely 1951-től 1989-ig az egyházak feletti teljes körű adminisztratív felügyeletért elsődlegesen felelős állami szerv volt.⁴⁰⁵ Itt döntöttek az egyházi állások betöltéséről, a személyi kérdésekről, és ez a hivatal foglalkozott a vallásos könyvkiadás és sajtó ellenőrzésével is.⁴⁰⁶ Az ÁEH mellett a rendőrség, az állambiztonsági szervek, a kommunista párt és a különböző közigazgatási intézmények is részt vettek ebben a munkában.⁴⁰⁷ A szocialista korszak kezdetén hivatalosan gyakorlatilag minden állampolgár valamelyik felekezet bejegyzett híve volt. A Rákosi-rendszer felülről szervezett erőszakos vallástalanítást igyekezett végrehajtani (üldözés, koncepciós perek, békepapi rendszer stb.), ez a politika azonban a forradalom után megváltozott. Az állam kidolgozta azt a keretrendszert, amely révén biztosítani igyekeztek a békés egymás mellett élést, megőrizve a vallás lassú elsorvasztásának távlati célját.

⁴⁰³ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1962. szept. 28. Beszámoló. p. 28.

⁴⁰⁴ Völgyesi 2011. 25.

⁴⁰⁵ Balogh – Gergely 2005. 295.

⁴⁰⁶ Valuch 2005. 272.

⁴⁰⁷ Tomka 2005. 96.

Az idő előrehaladtával a papok és lelkészek részéről egyre inkább a rendszerrel való együttműködés vált az egyházi élet folytatásának alapjává. Hajdú Gyula berettyóújfalui református lelkész is élesen ellenezte az iskolák államosítását, „9000 lélekbe szúrt tövis”-ként minősítve a folyamatot, de az Állami Egyháziügyi Hivatal jelentései szerint a későbbiekben eljutott addig a szomorú megállapításig, hogy „*nincs mese, át kell állni, támogatni kell az államot.*”⁴⁰⁸ Felismerésében egyre többen követték az egész megyében. Így egyre gyakrabban fordult elő az a különös helyzet, hogy a szószékről gyakran nagyon hasonló témájú szónoklatok hangzottak el, mint a népfront gyűlésein, csak az előbbin vallásos, az utóbbin politikai zsargonban.⁴⁰⁹ Például püspöki körlevél hívta föl a papságot a fém- és vasgyűjtés szószékről való támogatására, és ugyanígy a nagyüzemi szövetkezeti gazdálkodásra is buzdítaniuk kellett földműves híveiket.⁴¹⁰

1. táblázat: Az összes beiratkozó és hittanra beiratottak száma járásonként és aránya az összes járási beiratott százalékában 1957-ben⁴¹¹

	Összes iskolai beiratkozó (fő)	Hittanra beiratottak (fő)	Százalékos arányban
Berettyóújfalui járás	5375	2572	48,78%
Biharkeresztesi járás	4564	1364	33,56%
Debreceni járás	14 320	5469	38,12%
Derecskei járás	6812	2858	41,95%
Polgári járás	4272	1366	33,87%
Püspökladányi járás	8435	2899	38,16%

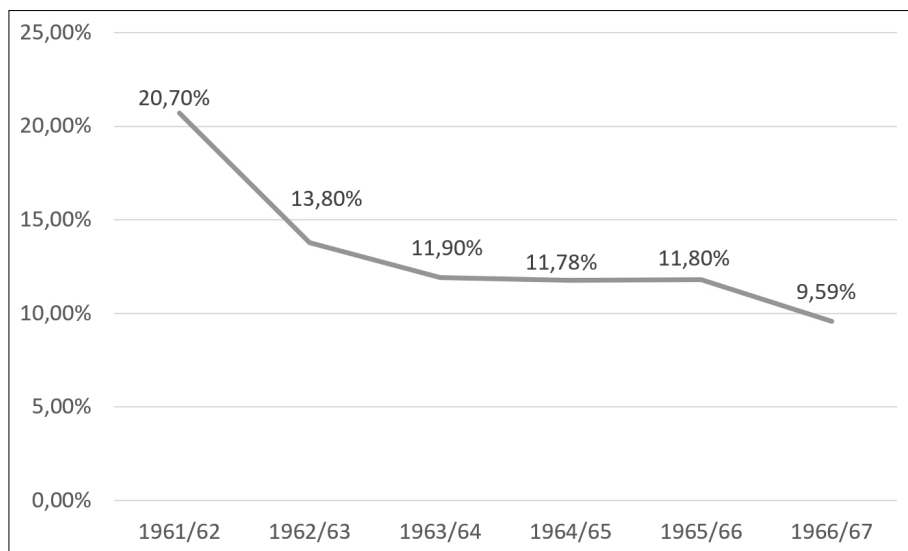
⁴⁰⁸ MNL HBVL XXIII.24. 1. d. Hajdú Gyula jellemzése, 1952. márc. 7.

⁴⁰⁹ Balogh 1997. 30–35.

⁴¹⁰ Balogh – Gergely 1993. 305., 310.

⁴¹¹ MNL HBVL XXXV.5.a 11. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1966. nov. 22. Jelentés. p. 1.

A Kádár-korszak a vallásos ideológia és a hitéleti aktivitás ellensúlyozására helyezte a hangsúlyt,⁴¹² aminek jól mérhető terepe a hittanbeírások alakulása. A forradalmat követő évben a táblázatból kitűnik, hogy Berettyóújfalui járás volt a legvallásosabb a megyében (1. táblázat). A hittanra járók köre azonban fokozatosan csökkent (1. ábra). 1966-ban a járásban már elégedetten jegyezték meg a hatalom képviselői, hogy „*ténylegesen kevesebben járnak hittanra*”, mint amennyit a beíratottak száma mutat, mert sok szülő csak beíratta a gyereket, de utána már nem erőltette tovább a dolgot. Egyes falvakban pedig már csak pár vallásos család gyerekei tették ki a hittanra járókat, tehát ez egy zárt kört jelentett. 9 községben pedig nem is volt hittanoktatás, mert nem volt jelentkező, például Berettyóújfaluban a hivatalos statisztikai adatok szerint 1700 diákból mindössze 7 jelentkezett.⁴¹³ Az idő a hittanoktatás ellen dolgozott: a megyében az 1957. évi 35,72%-ról 1981-re 0,54%-ra esett vissza a beírások száma.⁴¹⁴

1. ábra Hittanbeírások a Berettyóújfalui járásban 1961–1967 között az összes beíratott diák százalékában⁴¹⁵

⁴¹² Rajki 2002. 79.

⁴¹³ MNL HBVL XXXV.5.a 11. d. Végrehajtó Bizottság ülése, 1966. nov. 22. Jegyzőkönyv. p. 2.

⁴¹⁴ MNL HBVL XXIII.24. 35. d. 3/1982. Jelentés. p. 24.

⁴¹⁵ MNL HBVL XXXV.5.a 11. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1966. nov. 22. Beszámoló. p. 1.

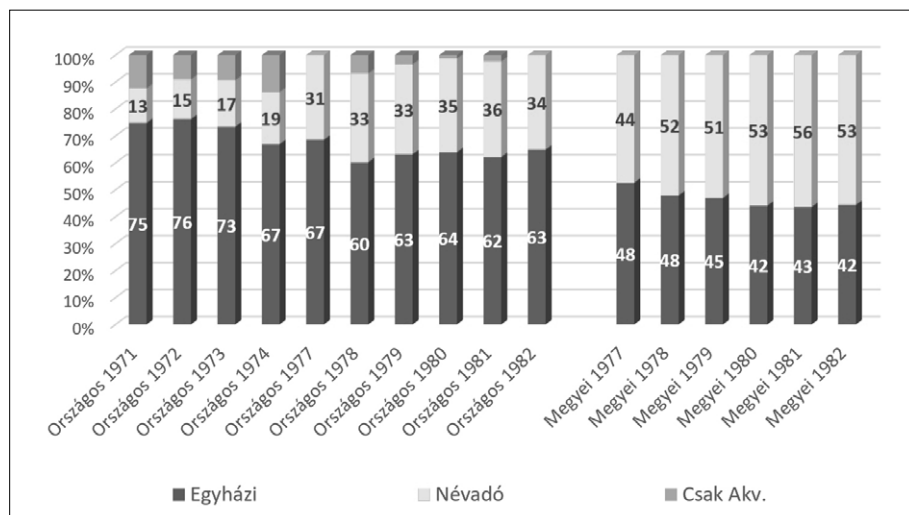
Itt-ott megesett, hogy párttagok megkereszteltették gyermekeiket, vagy egyházi esküvőt rendeztek gyerekeiknek, de ezért általában kérdőre is vonták őket, ugyanis a párttagoknál a vallást nem tekintették magánügynek. A járásban például 1975-ig öt év alatt 14–15 pártfegyelmet osztottak ki templomi szertartások látogatásáért. Ugyanakkor a túlzott elzárkózást is hibaként rótták fel a párttagoknak, ugyanis sokan bizalmatlanok voltak a hívő pártonkívüliekkel szemben, ezért a pártvezetés felhívta a figyelmüket arra, hogy aki hívő, az nem feltétlenül ellenzéki, és a harc hivatalosan nem a vallásos ember, hanem a vallásos világnézet ellen folyt.⁴¹⁶

A párttagokat leszámítva hivatalosan a vallás magánügy volt, de nem volt „versenysemlegesség”, az egyházaknak nem lehetett esélye az állam erőteljes ateista propagandájával szemben. Az egyházak elsorvasztásának folyamatát leginkább az élet három fő eseményéhez kötődő úgynevezett családi ünnepeken keresztül igyekezett véghezvinni a hatalom. A születés, házasság, halál eseményeit a szocializmus kezdetéig kizárólagosan az egyházak celebrálták. A szocialista korszakban a pártállam ezen egyházi rítusok kiváltására hívta létre saját társadalmi ünnepeit, egy párhuzamos rendszer felállításával, de a hatalmi eszközökkel történő korlátozás mellett törekedtek arra is, hogy az emberek ne szakadjanak ki a közösségi létből, ezek az ünnepek maradjanak a közösség előtt zajló személyes szertartások, de már egy világi rituálérendszer keretében.

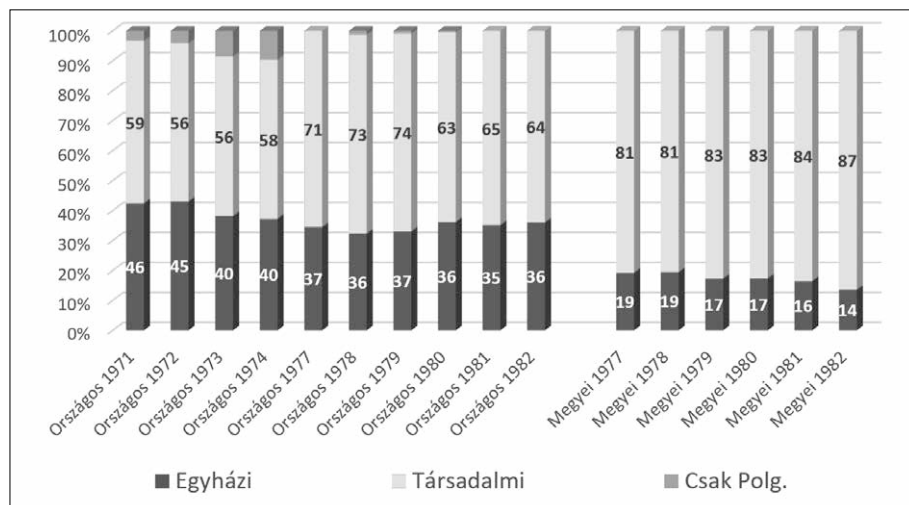
Magyarországon a Kádár-rendszer első éveiben vezették be a keresztelő szocialista alternatívájaként létrehozott névadó ünnepséget. A névadók országos és megyei adatainak összevetéséből kitűnik, hogy az országos átlaghoz képest Hajdú-Biharban népszerűbb volt a „szocialista keresztelő” intézménye (2. ábra).

---

⁴¹⁶ MNL HBVL XXXV.5.a 17. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1975. szept. 18. Beszámoló. p. 3–4.

2. ábra „Keresztelési” adatok megoszlása országos (1971–1974, 1977–1982), illetve megyei (1977–1982) viszonylatban⁴¹⁷

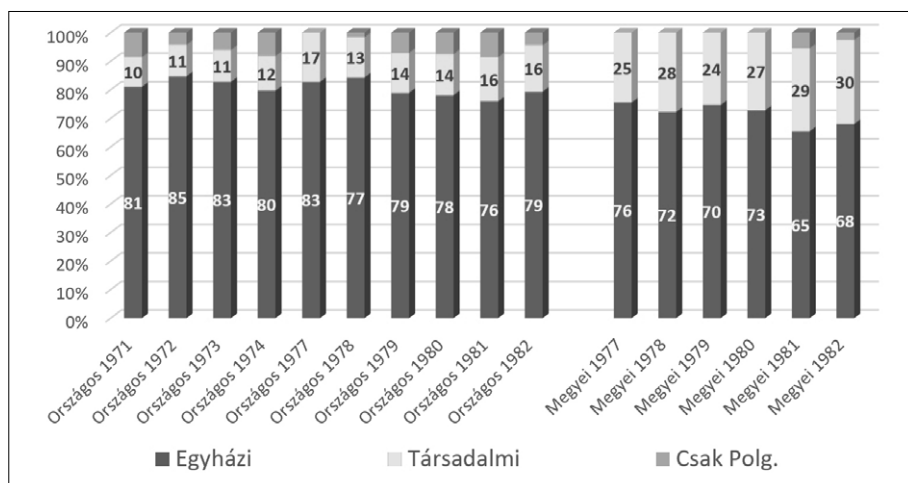
3. ábra Házassági adatok megoszlása országos (1971–1974, 1977–1982), illetve megyei (1977–1982) viszonylatban az összes házasság százalékában⁴¹⁸

⁴¹⁷ MNL HBVL XXIII.24. 35. d. 3/1982. Jelentés. p. 23. Az országos adatokról ld. bővebben: Köpeczi Bócz 2004. 126–129.

⁴¹⁸ MNL HBVL XXIII.24. 35. d. 3/1982. Jelentés. p. 23.

A polgári szervezésű esküvők munkahelyi, szakszervezeti vagy más társadalmi szervezeti megvalósításban voltak a legelterjedtebbek. Az országos és megyei összehasonlításból kitűnik, hogy a társadalmi esküvők mutatójában is élen járt Hajdú-Bihar megye, és ebből következően az egyházi házasságkötések oldaláról vizsgálva a sor végén kullogott (3. ábra).

A társadalmi temetések tekintetében volt a legsikertelenebb az állami propaganda (4. ábra), mivel az idősebb generáció szokásait kevésbé tudták átformálni. A gyászszertartások esetében a temetkezési vállalatoknak egyaránt segítenie kellett az egyházi és polgári szertartásokat, de ügyelniük kellett arra, hogy a nem egyházi temetések olcsóbbak és díszesebbek legyenek.

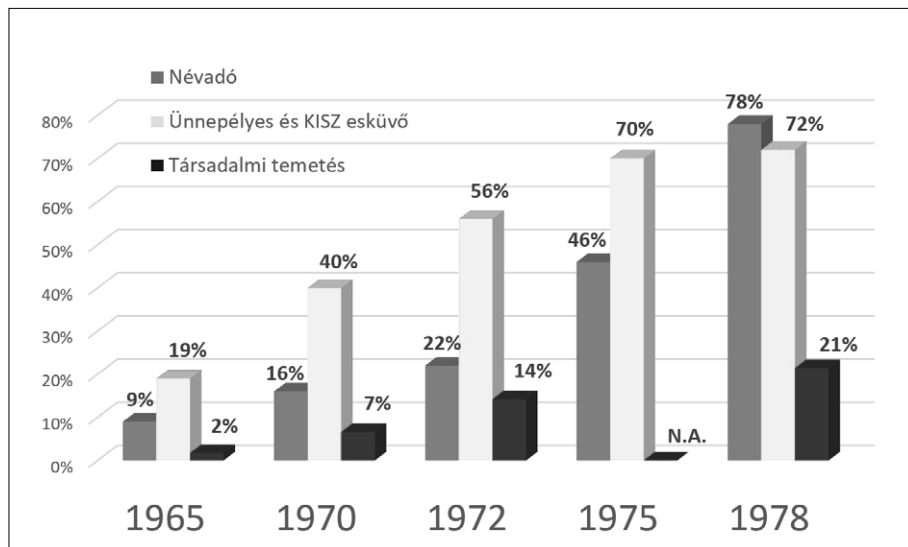
4. ábra Temetési adatok megoszlása országos (1971–1974, 1977–1982), illetve megyei (1977–1982) viszonylatban az összes temetés százalékában⁴¹⁹

A polgári temetések falusi problémáinak megoldására, a szónokképzésre, a kórusok felkészítésére, ezek járási szintű mozgatására külön figyelmet kellett fordítani, és a temetkezési vállalatokat érdekeltté kellett tenni a polgári temetések színvonalának emelésében.⁴²⁰ Az öregek még zömében az egyházi temetést

⁴¹⁹ MNL HBVL XXIII.24. 35. d. 3/1982. Jelentés. p. 23. Az országos adatokról ld. bővebben: Köpeczi Bócz 2004. 126–129.

⁴²⁰ Köpeczi Bócz 2004. 125.

igényelték, így gyors változásra nem számíthatott az állam ebben a tekintetben. A Berettyóújfalura vonatkozó diagram azonban jelzi, hogy a pártállam egy emberöltő alatt sikerrel nevelte ki a vallásosságot az emberek nagy többségéből (5. ábra).

5. ábra Társadalmi családi események aránya Berettyóújfaluban az összes szertartás százalékában⁴²¹

Az új szertartásos formák elsősorban a nagyvárosokban, az iparvidékeken terjedtek el, ahol hagyomány nélküli, első generációs munkások tömegei éltek, akiknek hiányzott a tradíció, de a régít már nem lehetett folytatni az új közegben. A második nagyobb csoport a téészek irányította kisközségek voltak, ahol a szövetkezet által szervezett és támogatott névadóknak, esküvőknek volt nagy népszerűsége.

Berettyóújfaluban egy 1968-as járási VB-jelentés alapján különösen erősek voltak a reformátusok, itt bizonyos törekvések is voltak a hitélet fejlesztésére,

⁴²¹ MNL HBVL XXXV.5.a 13. d. Végrehajtó Bizottság ülés, 1970. febr. 10. Jelentés. p. 2.

amelyek már feszegették a korban elfogadott határokat. Ezzel együtt a református egyházzal volt a legjobb a hatalom együttműködése, a hivatalos párbeszédttől az operatív módszerekig terjedően 5–6-féle munkamódszerrel adatokat gyűjtő Állami Egyházügyi Hivatal⁴²² szerint viszont a „szekták”⁴²³ felé való közeledésre is a reformátusok voltak a leghajlamosabbak.⁴²⁴ E „szektának” minősített felekezetek aktivitása számárányuknál jóval jelentősebb volt, mivel a társadalom egyes rétegeinek transzcendencia iránti igényeit már nem elégítették ki a hagyományos egyházak nyújtotta keretek, így a hiányzó személyesebb, közvetlenebb vallásgyakorlási lehetőséget a kisebb felekezetekben keresték.⁴²⁵ A Kádár-korszakban két jelentősebb „szektának” minősített felekezet volt a járásban: a baptista és az adventista. Berettyóújfaluban mindkettőnek önálló gyülekezete volt. A létszámuk viszonylag csekély volt, 1968-ban a baptisták kb. 400–420-an voltak, az adventisták 75–80-an. Az egyházak anyagi helyzete fokozatosan romlott a korszakban, a kisegyházak helyzete azonban viszonylag stabil volt, mivel a tagság adakozása erősebbnek bizonyult, mint a történelmi egyházaknál, illetve az alacsonyabb szintű infrastrukturális ellátottságuk miatt kisebb igényük is jelentkezett.⁴²⁶

A megváltozott közeg próbára tette az egyházak alkalmazkodóképességét, mivel ekkor jutottak oda történelmük során először, hogy a templomba járás és a vallásos élet megélése (legalább a kötelező külsőségek szintjén) nem volt kötelező, vagy a társadalom és az állam részéről legalábbis erőteljesen elvárt. Így a korábbi évszázadok gyakorlatával ellentétben nem a hívek fordultak az egyházakhoz, hanem azoknak kellett gondoskodniuk arról, hogy a híveik felkeressék a templomokat, hogy egyáltalán maradjanak híveik. Ez az addig ismeretlen helyzet új módszerek alkalmazására sürgette a magyar felekezeteket. Az 1970-es években

---

⁴²² Vörös 2010. 138–159.

⁴²³ A Horthy-korszakban szektának minősített felekezeteket a szocializmusban is következetesen így neveztek. A szocializmus időszakában főként a baptista, metodista, nazarénus, adventista, pünkösdista felekezeteket és a Jehova Tanúit értették alatta. Paradox módon a hatalmi nyomás ellenére több felekezet a korszakban kapott hivatalos elismerést, így a metodista egyházat 1947-ben, a hetednapos adventistákat 1957-ben, a nazarénusokat 1977-ben, a mormonokat pedig 1988-ban ismerte el az állam. Vö. Köbel 2022. 18–19.

⁴²⁴ MNL HBVL XXXV.5.a 12. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1968. nov. 12. Jelentés. p. 2.

⁴²⁵ MNL HBVL XXIII.24. 29. d. 28/1979. Jelentés. p. 4.

⁴²⁶ MNL HBVL XXXV.5.a 12. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1968. nov. 12. Jelentés. p. 2–3.

az egyházak módszereikben már felhasználták a legkorszerűbbnek számító technológiai vívmányokat: a magnetofont, a diavetítőt, valamint a papok motorral, kocsival jártak a hívekhez, ezáltal könnyebben lehetővé vált az olyan templomon kívüli kisebb szertartások megtartása, mint a házszentelők vagy a beteglátogatások.⁴²⁷ Jegyesoktatáskor is hittani ismereteket nyújtottak, a házasulandókat pedig többször kihirdették a templomban, mivel ilyenkor mindig illett ott lenni az érintetteknek. Az egyházi esküvőket magasztosra, ünnepélyesre szervezték, a lelkészek pedig meglátogatták a gyermeket váró fiatalokat, sőt, sok esetben a névadózott gyerekeket is megkeresztelték.⁴²⁸ A közösségi élet, a közművelődés terén is próbáltak az egyházak szerepet vállalni, például előadásorozatokat tartottak, irodalmi esteket, hangversenyeket, sportrendezvényeket vagy az ifjúság számára kirándulásokat, vetélkedőket rendeztek. Igyekeztek tehát alkalmazkodni az új kor kihívásaihoz, és próbáltak megfelelni a 20. század embere igényeinek és elvárásainak.⁴²⁹

Hajdú-Bihar megyében a bihari térség jobban őrizte vallásos hagyományait a szocializmus évtizedeiben, mint ahogy az a megye más részeinek településein megfigyelhető, azonban az országos átlaghoz így is csak alulról közelített. Ez arra enged következtetni, hogy sikeresek voltak a pártállam szekularizáció irányába tett lépései. A vallástól való eltávolodás okai között sok tényezőt felsorolhatunk: az 1956 utáni reménytelenséget, a tsz-szervezést és a falusi társadalom széthullását, az elektronikus tömegkommunikáció gyors terjedését, a megváltozott életstílust és a koraszülött jóléti állapot egyaránt.⁴³⁰ A hetvenes évekre lezajlott egy nemzedékváltás: felnőttek azok, akik a háború éveiben vagy azután születtek, és ez a korosztály volt az, amelyik már nem nőtt bele úgy a vallásosságba, mint elődei. A nyolcvanas évekre pedig már hiába enyhült a helyzet, mégis mindennél kevesebben jártak templomba, noha ekkor már lényegében lehetett volna.⁴³¹

---

⁴²⁷ MNL HBVL XXXV.5.a 12. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1968. nov. 12. Jelentés. p. 3.

⁴²⁸ MNL HBVL XXXV.5.a 13. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1970. febr. 10. Jelentés. p. 5.

⁴²⁹ MNL HBVL XXIII.24. 41. d. 2/1984. Jelentés. p. 4.

⁴³⁰ Tomka 1999. 553.

⁴³¹ Tomka 1991. 74.

A társadalom egyéb rétegei

A termelő szektorok mindig prioritást élveztek a szocialista évtizedekben, ami a szolgáltató szféra viszonylagos fejletlenségét eredményezte. A kisipari szolgáltatókat próbálták szövetkezeti formában működtetni, azonban ez a terület hagyományosan a magánvállalkozók világa volt, így ez a szektor a Kádár-korszakban is csak a különböző magán iparműködtetési formák terjedése után kezdett fejlődni. A rendszer gazdasági gondjainak súlyosbodásával fokozatosan liberalizálták a magánszektor működését, enyhítették az iparendélyek kiváltásának feltételeit, fokozatosan visszavonták a kisipart korlátozó rendelkezéseket, feloldották az addig életben lévő létszámkorlátokat.⁴³² A hagyományos, paraszti gazdálkodás megszűnése ezen a területen is gyökeres átalakulást eredményezett: számos évszázados múltú, a mezőgazdasághoz kötődő iparág tűnt el szinte végleg ekkoriban; gondoljunk itt a kovácsokra, kerékgyártókra, kádárookra vagy szíjgyártókra.

Jelentős társadalmi változás volt a korszakban, hogy a korábbi időszakhoz képest jelentősen megnőtt az értelmiség számaránya. Míg ez a csoport 1941-ben az ország lakosságának 7%-át tette ki, arányuk 1960-ra 17, 1970-re 25, 1980-ra pedig 29 százalékra növekedett.⁴³³ Ez a növekedés részben a közép- és felsőfokú oktatás kiterjesztésének, részben a modernizálódó gazdaság által generált igényeknek volt köszönhető. A rétegnek új típusai jelentek meg, vidéken is jelentős számú agrár- és műszaki értelmiségi dolgozott a '70-es évektől, mint például az agronómusok vagy a vidékre telepített gyárak mérnökei. A csoport másik jelentős részét a pedagógusok alkották. Két fontos új tényező határozta meg korszakunkban ezt a társadalmi réteget: egyrészt jelentős arányú volt közöttük az első generációs értelmiségi, másrészt régebben elképzelhetetlenül sok nő számára nyílt meg ez a szféra, gondoljunk csak arra, hogy egyes foglalkozások ezekben az évtizedekben nőiesednek el teljesen, mint például az óvodai pedagógusok vagy a tanítók.

Az értelmiségiek száma a járásban 1970-ben 1200 főt tett ki. Ebből 81 volt orvos, 91 mezőgazdasági értelmiségi, 713 pedig pedagógus.⁴³⁴ Berettyóújfalura

---

⁴³² Valuch 2005. 178.

⁴³³ Romsics 2000. 470.

⁴³⁴ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1970. okt. 18. Beszámoló. p. 20.

nehezebb az adatokat 1970-ben szűkíteni, ugyanis a népszámlálási adatok a községek esetében ekkor még nehezebben áttekinthetőek. Az állami mezőgazdaságban 57 szellemi dolgozót mutatott ki a népszámlálás, szövetkezeti mezőgazdaságban 102-t, erdő- és vízgazdálkodásban 51 szellemi dolgozót írtak össze a községben. Iparban 201, a külön számolt építőiparban 58, a szállításban 62, a kereskedelemben 196 szellemi dolgozót írtak össze.⁴³⁵ Az összevetést nehezíti, hogy az egyik időszakban használt „szellemi dolgozó” nem feltétlenül behelyettesíthető a későbbi időszak „értelmiségi” megjelölésével. Az 1980-as népszámlálás Berettyóújfaluban 57 ipari, 76 mezőgazdasági, 12 szolgáltató területen dolgozó, 101 egészségügyi, 308 oktatási és közművelődési, 28 jogi és közigazgatási, 13 közgazdasági és 25 egyéb diplomával rendelkező személyt mutatott ki.⁴³⁶ A kistelepüléseken mindig jelentős problémát jelentett a pedagógusok tartós maradásra bírása. Ennek leghasznosabb módját a szolgálati lakások biztosításában látták. Ez azonban nagy anyagi teher elé állította a helyi tanácsokat, így soha nem lehetett annyi szolgálati lakás, amennyire igény volt. A nagyobb városokba áramlás miatt így mindig jelentős maradt a falvakban a képesítés nélküli nevelők száma.⁴³⁷ A Kádár-korszak által teremtett társadalmi mobilitás eredményeként értékelhető, hogy míg a munkás- vagy paraszti származású fiatalok értelmiségivé válása igen jelentős mértékben emelkedett, a felsőoktatás kapacitásainak bővülése miatt ez nem járt az értelmiségi származású fiatalok továbbtanulási esélyeinek romlásával.

Míg a Rákosi-korszak tudatos diszkriminációs politikája okozott ilyen visszaesést, a kádári politika nem idézte elő a hajdani kiváltságolt társadalmi rétegek Magyarországon maradt tagjainak nagyobb mértékű és tartós deklasszálódását.⁴³⁸ Voltak olyan hangok is, miszerint a társadalom felsőbb rétegei, köztük az 1945 előtti időszak vezető csoportjai, illetve utódaik – látván, hogy a Kádár-rendszer nem akadályozza érdekeik érvényesítését – elfogadták a rendszert. Ahogyan egy ügynöki jelentés idézi: *„Kádárt és rendszerét a szocialista apparátusba beépített polgárok szeretik. [...] Soha nagyobb úr a keresztény úri középosztály nem volt, mint ma.”*⁴³⁹

⁴³⁵ Népszámlálás 1970. 10. 420–429.

⁴³⁶ Népszámlálás 1980. 9. 370–372.

⁴³⁷ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1970. okt. 18. Beszámoló. p. 20.

⁴³⁸ Romsics 2000. 472–473.

⁴³⁹ Standeisky 2000. 31.

A munkás vagy paraszti származású fiatalok társadalmi emelkedése tudatos politika volt az állam részéről. A pártéletben is jelentős változásokat hozott, hogy megfordították a korábban bevett pártépítési gyakorlatot. Míg korábban, az '50-es években a megbízható párttagokat helyezték gazdasági funkciókba, és vártak el tőlük eredményeket (többnyire sikertelenül), addig ekkoriban a másik oldaláról közelítették meg a dolgokat, és a gazdaság területén sikeres fiatalokat próbálták maguk közé hívni, korabeli szóval mondva: „kiemelni”, és pártmunkában hasznosítani szakmai tudásukat és elismertségüket.

Azt is meg kell azonban említeni, hogy a kor nagyarányú társadalmi mobilitása, a társadalmi pozíciók tömeges megváltoztatása sok esetben nem szerves fejlődés eredménye volt, hanem politikai indíttatású, azaz sokan nem saját akaratukból váltottak foglalkozást, lakhelyet, társadalmi csoportot, hanem azért, mert a politikai változások lehetetlenné tették korábbi életvitelük folytatását.⁴⁴⁰

Míg korábban a társadalom korcsoportjai nagyjából ugyanazt az életet éltek, és nem voltak ízlésükben, életkörülményeikben, igényeikben gyökeres különbségek, a szocialista évtizedekben ez is megváltozott. A fiatalság új szokásokat vett fel, új igényei támadtak, új divatokat követett, amiket az idősebb nemzedék sokszor gyanakvással vagy kifejezett ellenségességgel fogadott. Míg a korszak hivatalos forrásaiban általában elismerték a fiatalság munkáját, hozzáállását, viselkedését, sokan nehezményezték, hogy volt egy jól körülhatárolható csoport, mely munkakerülő, „huligán elemnek” volt bélyegezve. Ezek a „feltűnően öltözködő, szakállt viselő” fiatalok a vádaskodások szerint rossz színben tüntették fel az egész ifjúságot, „betörnek, lopnak, és bandákba verődve erőszakoskodnak”. Sokan panaszolták, hogy a hivatalos szervek és a sajtó nem akart tudomást venni a problémáról. Az ifjúság ezen csoportjának viselkedése miatt már ekkoriban elkezdődött a televízió kárhoztatása. Az 1966-os pártértekezleten az akkoriban lezajlott táncdalfesztivált is bírálták, mondván, ott több olyan darab is hallható volt, amelyek erősítették az ifjúság huliganizmusra való hajlamát, mivel egyes számok „*semmi szocialista vonással nem rendelkeztek*”. Példaként hozta egy felszólaló a *Fáj, fáj* című dalt,⁴⁴¹ aminek nagyon találónak érezte a címét, ugyanis ahogy elmondta: „*Én ugyanis fizikai*

⁴⁴⁰ Valuch 2001. 23.

⁴⁴¹ Valószínűleg az Illés együttes *Még fáj minden csók* című dalára gondolt a felszólaló.

fájdalmat éreztem a dal előadásakor. Nekem fájt a szöveg, fájt a dallam, fájt az előadó hangja”, így következetesebb, szigorúbb kultúrpolitikát követelt a „fertőzés veszélye” ellen.⁴⁴²

Az 1980-as években már Berettyóújfaluban is kárhoztatták a túlon túl megengedőnek ítélt iskolai, pedagógiai hozzáállást a renitens gyermekek fegyelmezéséhez. Leszögezték: *„Az iskolák gyakorlatában helytelen, hogy csak a meggyőzést használjuk, a tiltásra is szükség van. Követelni, és szükség esetén büntetni is kell az eredményes nevelés érdekében... A büntetés nem zárható ki a pedagógiai eszközök közül.”* Különösen problémásnak látták ezt amiatt is, mert a nézetek szerint egyre több családnál a szülők részéről is lazult az korábban általánosan elvárt szigor és fegyelem. A tömegtájékoztató színvonala és hibáztatása itt is napirendre került: Berettyóújfaluban is felrötták a televízió bűnének azt, hogy túl sok olyan műsort sugároz, amely megengedően mutatja be a bűnözőket, a nem megfelelőnek ítélt életmódot.⁴⁴³

Ez egyébként egy tágabb probléma, a korszakban gyakran emlegetett „nyugatimádat” jelenségéhez is tartozott, amikor sokan a saját (és a szovjet) eredmények, tudományos sikerek lebecsülésével a nyugati országok sikereit hangsúlyozták. A nyugatimádat főként a nyugati fogyasztási cikkek és életszínvonal utáni vágyakozásban mutatkozott meg. Ezeket olyan esetek is erősítették Berettyóújfalu környékén is, mint például, amikor 1965-ben hazalátogatott egy 1956-os „disszidens”, aki feltűnően, kihívóan viselkedett, a helyi cukrászdában sokszor megjelenve italokat fizetett a helyi fiataloknak, és a nyugati országok könnyű pénzkereseti lehetőségeiről mesélt nekik. Néha az autójával kocsikázni is elvitte az érdeklődőket, így is népszerűsítve előttük a „nyugati életformát”.⁴⁴⁴

A fiatalság egyes köreivel szemben gyakran felhozott „kispolgári gondolkodásmód” abban nyilvánult meg leginkább, hogy arra törekedtek, hogy munka nélkül jussanak anyagi javakhoz, azon igyekeztek, hogy ne munkával, hanem ügyeskedéssel éljenek jobban, mint mások, illetve munka helyett a szórakozás, a könnyű életmód iránti igény dominált náluk. A helytelennek tekintett gondolkodásmód ellen a harcot a médiában kívánták kezdeni, elsősorban a televíziónál, amely a vádak szerint nemcsak, hogy nem lépett fel a jelenség ellen, hanem néha

⁴⁴² MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1966. okt. 28. Hozzászólások. p. 11–12.

⁴⁴³ MNL HBVL XXXV.5.a 6. d. Városi-járásai pártbizottsági ülés, 1983. máj. 27. Jegyzőkönyv. p. 6.

⁴⁴⁴ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1970. okt. 18. Beszámoló. p. 50.

elősegítette és táplálta a közömbösséget is, például azáltal, hogy az ifjúságot általában táncolva, szórakozva vagy üdülve mutatta be, amivel „nem arra neveli a fiatal generációt, hogy minden jómódnak előfeltétele az anyagi javak termelése. Nem a kiváló KISZ és termelőmunkáiban helytálló fiatalok megbecsülését állítja a társadalom elé, hanem a garázda együtteseket állítja a középpontba”.⁴⁴⁵

A fiatalsággal más területen is akadt probléma. A 80-as évek végére a lassuló gazdaságnak kellett volna felszívnia a nagy létszámú korosztályokat, ez pedig egyre nehezebben ment. Bár a térség vezetői úgy látták, hogy van még növekedési potenciál a gépiparban (közlekedési eszközök, alkatrészek gyártása, javítása), a nyomdaiiparban, a cipőiparban, valamint az elektronizáció fejlesztésének is vannak még a megyében kihasználatlan tartalékai. Láttak még foglalkoztatási lehetőséget a távközlésben, a piaci viszonyok erősödésével a reklámszervezésben, a pénzügyi szolgáltatások fejlődésében, a szociális és egészségügyi ellátás bővülésében stb. Mindezek az előrejelzések szerint igényelték a minőségi szakmunkaerő beállítását, létszámnövelését.⁴⁴⁶ A fiatalság munkához jutásának problémái azonban kétségkívül megjelentek Berettyóújfalu térségében is.

A magántulajdon visszaszorulása, a közös vagyon kialakulása magával hozta annak gyakori megkárosítását is. Bár a korszak hivatalos szervei mindig próbáltak küzdeni ellene – hatósági eszközök bevetésétől a nevelőmunkáig – az eredmények felemásak voltak. A társadalmi tulajdon hanyag kezelésének okait, a magántulajdonosi szemlélet hiányát jól látták már a korszakban is. Ezt sokszor a szövetkezetek vezetősége is hallgatólagosan tudomásul vette, és alig igyekeztek tenni ellene, például a károkozások után nem indítottak kártérítési eljárásokat, az ügyek rendőrségi eljárásá alakítását pedig kifejezetten nehezményezték, mondván, „ez a vállalat belügye”.

Ehhez a tárgykörhöz is kapcsolódik a korszakban terjedő jelenség (ami természetesen nem volt előzmények nélküli), nevezetesen a „demizson-politika” terjedése. Hivatalosan minden eszközzel elítélték, és kispolgári elhajlásnak minősítették azt a gyakorlatot, mely szerint „*kenni kell a kereket, hogy forogjon*”, azaz a kis szívességek és a korrupció terjedését. Sokan, különösen a munkások nehezményezték az egyre inkább hódító borraivaló és hálapénz rendszerét, mondván

⁴⁴⁵ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1970. okt. 18. Hozzászólások. p. 6.

⁴⁴⁶ MNL HBVL XXXV.1.c 77. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1989. júl. 12. Beszámoló. p. 5–7.

*„nekik adni kell a fodrásznak, a pincérnek, az orvosnak, a fuvarosnak és lassan mindenkinek, ők viszont senkitől nem kapnak”.*⁴⁴⁷

Mindenképpen megemlítendő a város fejlődésének egyik tipikus, jellegzetesen a korra jellemző eszköze, a társadalmi munka intézménye. Ahogy országszerte, úgy Berettyóújfaluban is sok intézmény épült fel vagy szépült meg a környékeliek vagy egy-egy munkahely dolgozóinak segítségével, összefogásával. De az építésen túl is működtek kapcsolatok, a patronálás tipikus Kádár-kori megoldása volt az „egy munkahely – egy iskola”, illetve „egy iskolai órs – egy szocialista brigád” mozgalom, amelynek keretében az egyes intézmények és termelő munkahelyek közelebb kerültek egymáshoz, szélesedett az iskolák nyitottsága a gazdasági egységekkel való kapcsolatok bővülésével.

A társadalmi munkából nemcsak a felnőttek vették ki a részüket, hanem az ifjúság is. A 60-as évek elején a járásban 21 úttörőcsapat működött, 3800 taggal. Minden úttörőcsapatnak volt testvér KISZ-szervezete, akik igyekeztek patronálni az úttörőket. 1962-ben például az úttörők 26 000 munkaórában végeztek társadalmi munkát Berettyóújfaluban és környékén, ahol a hulladékgyűjtő munka mellett 13 000 facemete elültetése is hirdette a fiatalság szorgalmát. A korban terjedt el igazán a korábban szinte ismeretlen diáktáborok rendszere. A váltótáborokban 1962-ben 540 berettyóújfalui és környékeliek diák vett részt, ami az úttörők létszámának körülbelül 20%-át jelentette, de ezt a számot 40%-ra igyekeztek felemelni a későbbiekben.⁴⁴⁸

Lassú roma felzárkózás

A hagyományos paraszti gazdálkodás felszámolásával az állam nemcsak a falusi társadalmat számolta fel és alakította át, hanem az annak periferiáján elhelyezkedő, azzal egyfajta szimbiózisban élő cigányság életét is átformálta. A paraszti gazdálkodás ellehetetlenülésével a kiegészítő-szolgáltató tevékenységet végző cigányság tradicionális megélhetési ágai is elvesztették létjogosultságukat. A cigányság felzárkóztatása, beillesztése a többségi társadalomba a korszak

⁴⁴⁷ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1970. okt. 18. Vitaindító. p. 4.

⁴⁴⁸ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1962. szept. 28. Hozzászólások. p. 16.

társadalmi változásainak egy igen jelentős szeletét képezte, mivel ahogy akkoriban megfogalmazták: „*A lakosság emelkedő gazdasági, szociális, és kulturális színvonala mellett egyre kirívóbb a cigány lakosság tömegeinek általános elmaradottsága, amely nemcsak őket sújítja, hanem az egész társadalom egyenletes és egészséges fejlődését zavarja, annak harmóniáját megbontja.*”⁴⁴⁹ Az integráció feladatait a kormány 1961. november 8-án kelt 1-72/1961. I. számú rendelete szabta meg.

A munka elkezdéséhez először is felmérték a helyi viszonyokat. 1963-ban a Berettyóújfalui járásban 254 családban 1235 romát számoltak össze. Ebből 169 családot ítélték meg úgy, hogy ők szinte teljesen beépültek a községek életébe, beilleszkedtek, jövedelmük eléri a községben élők átlagos bevételeit. A felnőttek 90%-a dolgozott, bár csak 1%-uk rendelkezett szakképzettséggel. A járásban ekkoriban még 11 községben volt cigánytelep, ahol 85 család lakott.⁴⁵⁰ Ezek felszámolása a korszakban folyamatos célkitűzésként létezett. A munka mellett a beilleszkedés másik nagy területe az oktatás volt. A járásban 304 tanköteles cigány gyereket tartottak nyilván, 87%-uk (269 fő) rendszeresen járt iskolába. Megállapították, hogy a kisgyermekek közt általában nincs ellentét, előítélet, viszont az 5–6. osztály körül jellemzően problémássá kezdett válni a helyzet, ugyanis ekkorra a cigány gyerekek egy része 1–2 év osztályismétléssel túlkorossá lett, megkezdődött a lemorzsolódásuk, így az általános iskola befejezése sokuk számára elérhetetlen maradt.⁴⁵¹

Az oktatás, illetve inkább annak hiánya a cigány felnőttek körében is a felzárkózás fontos akadálya maradt, ugyanis sokuk részben vagy teljesen analfabéta volt, ami az élet minden területén gátolta beilleszkedésüket. Jellemző példaként hozták fel, hogy a cigány lakoságnak alig 1–2%-a rendelkezett valamiféle szakképesítéssel, a többiek jó része hagyományos foglalkozást próbált űzni (például vályogvetés), vagy alkalmi munkákból élt. A „telepi” cigányoknál még rosszabb volt a helyzet. Itt gyakori volt, hogy a családok egyetlen tagja sem dolgozott.⁴⁵²

Az írástudatlanság felszámolására tett erőfeszítések elemeként alapismerteti tanfolyamokat tartottak a járásban, ahol a pedagógusok igyekeztek segíteni

⁴⁴⁹ MNL HBVL XXXV.5.a 9. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1963. aug. 21. Jelentés. p. 1.

⁴⁵⁰ MNL HBVL XXXV.5.a 9. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1963. aug. 21. Jelentés. p. 1.

⁴⁵¹ MNL HBVL XXXV.5.a 9. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1963. aug. 21. Jelentés. p. 2.

⁴⁵² MNL HBVL XXXV.5.a 9. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1963. aug. 21. Jelentés. p. 3.

a probléma leküzdésében. Emellett rendszeres felvilágosító munkát végeztek a romák köreiben, és foglalkozásokat szerveztek számukra. Például Berettyóújfaluban rendszeres olvasókört működtettek számukra, ahol előadásokat is tartottak, és filmeket is vetítettek nekik. Azt több beszámoló is megjegyzi, hogy a mozik látogatása igen kedvelt volt a cigányság részéről, ahova a legdrágább jegyekre sem sajnálták a pénzt.⁴⁵³

1981-ben már több évtizedes felzárkóztató munka alapján jelentették ki, hogy bár jelentős eredményeket értek el, a kívánt célt mégsem sikerült megvalósítaniuk. A járás területén ekkor 4880 cigány személyt számoltak össze, akik a járás lakosságának 6,12%-át tették ki. Már ekkor megállapították, hogy körükben a születések száma magasabb, mint a nem cigány lakosságnál, ami az eltartottak számának növekedését hozta magával. Hencidán például a lakosság 12%-a volt cigány, de a munkaképes kor alattiaknál az arányuk 28%-ot tett ki, az 1980-ban született korosztálynál pedig már 50%-ot. A munkába állításuk eredményeit mutatta, hogy a munkaképes korú cigányok 53%-a dolgozott, ezzel együtt körükben 1 fő keresőre 4–5, esetenként még több eltartott jutott. Körükben a nők foglalkoztatottsága még alacsonyabb volt, amihez a fenti okokon túl az is hozzájárult, hogy a sok gyerek miatt sokat hiányoztak a munkából, és a gyermekellátó intézményeket (bölcsőde, óvoda, napközi) hagyományosan akkor sem vették igénybe, ha lehetőségük lett volna rá.⁴⁵⁴

A járási cigány dolgozók a '80-as évek elején 50%-ban helyben, Berettyóújfaluban dolgoztak, további 30% pedig a megyén belül. Az állandó munkahelyen foglalkoztatottak 70%-a az iparban és az építőiparban volt alkalmazva (körülbelül fele-fele arányban). Foglalkoztatottságuk legfőbb akadálya a még mindig rendkívül alacsonynak mondott általános műveltségi szint, a szakképzettség és kitartás hiánya, a közösségbe való beilleszkedés és az elvárt normákhoz való igazodás nehézségei voltak. Nagyarányúnak tekinthető körükben ekkor a munkahelyről való indokolt és indokolatlan hiányzás, sokuknak pedig felrótták, hogy a munkába állásuk csak a szociális és egyéb társadalmi juttatásokhoz szükséges mértékig tart ki.⁴⁵⁵

⁴⁵³ MNL HBVL XXXV.5.a 9. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1963. dec. 18. Jelentés. p. 3.

⁴⁵⁴ MNL HBVL XXXV.5.a 6. d. Pártbizottsági ülés, 1981. ápr. 17. Jelentés. p. 2.

⁴⁵⁵ MNL HBVL XXXV.5.a 23. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1981. márc. 4. Jelentés. p. 2.

A járásban az ELZETT foglalkoztatta a legtöbb cigány dolgozót. Ez a szám 1981-ben kb. 140 főt tett ki. Azonban jól jellemzi az eredmények ellenére fennálló problémákat, hogy ebből mindössze 10 fő rendelkezett szakképesítéssel, 20-nak pedig még az általános iskolai végzettsége sem volt meg. A gyár megpróbálta iskoláztatni őket (általános és szakmunkásképzést is támogattak), és jó részükkel meg voltak elégedve, például „kiváló dolgozó” is akadt köztük.⁴⁵⁶ Azonban már ekkor megjelent az a rendszerváltás után kiteljesedő probléma, hogy az üzemek a gyengébben képzett és fegyelmezetlenebb munkaerőtől szabadultak meg leg hamarabb, akik amennyiben máshol dolgoztak, hazatértek Berettyóújfaluba és környékére, és itt jelentettek gazdasági, szociális, gyakran közbiztonsági problémát is.⁴⁵⁷

Jelentős sikerek születtek a korszakban a cigánytelepek felszámolása ügyében. Míg 1964-ben 20 cigánytelep volt a járásban, 338 putrival, ezek száma 1980-ra 4-re esett vissza, amelyekben 20 putri volt található. Így elérték, hogy az 1964-es állapothoz képest, amikor még 1900 cigány élt putriban a Berettyóújfalui járásban, ez a népesség 1980-ra 116 főre szorult vissza. A cél érdekében a helyi tanács ingyenes telkek juttatásával, bontott építőanyagok biztosításával, üres lakások kiutalásával és lakásépítésre biztosított banki hitelekkel tudott segíteni.⁴⁵⁸

Az elmaradottság leküzdésében az oktatási rendszer tehette volna a legtöbbet, azonban mivel jellemzően nem szívesen járatták óvodába a gyermekeiket, így a leszakadásuk már ott megkezdődött. A jelentések szerint az ingerszegény családi közegből kikerült óvodás cigánygyerekek sokszor sem magyarul, sem cigányul nem tudták megfelelően kifejezni magukat, szokásrendszerük miatt nehezebben illeszkedtek be, hiányos táplálkozásuk miatt pedig esetenként különféle egészségügyi problémáik is voltak.⁴⁵⁹

Az általános iskolát bár mindannyian elkezdték, a nyolc osztállyal nem rendelkezők aránya sajnálatos módon rendszeresen újratermelődött. Az iskolát megkezdő gyerekek 2–3%-a nem volt kellően iskolaérett, 8–10%-uk kiségitő

⁴⁵⁶ MNL HBVL XXXV.5.a 6. d. Pártbizottsági ülés, 1981. ápr. 17. Jegyzőkönyv. p. 4.

⁴⁵⁷ MNL HBVL XXXV.5.a 23. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1981. márc. 4. Jegyzőkönyv. p. 2.

⁴⁵⁸ MNL HBVL XXXV.5.a 23. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1981. márc. 4. Jelentés. p. 2.

⁴⁵⁹ MNL HBVL XXXV.5.a 6. d. Pártbizottsági ülés, 1981. ápr. 17. Jelentés. p. 5.

iskolai vagy gyógypedagógiai oktatásra szorult, 8–10% pedig komoly szociális és műveltségbeli hátránnyal indult, ami fokozottan megnehezítette számukra a sikeres iskolakezdet. A rendszeres hiányzás miatt sokan váltak osztályozhatatlanná, és emiatt ismétettek osztályt. Megjegyezték azonban azt is, hogy amelyik cigány gyerek rendszeresen járt iskolába, annak folyamatosan javult a teljesítménye. A felzárkóztatás segítésére sok helyen külön cigány tanulócsoportot, osztályt, napközis csoportokat létesítettek. Igen kis számuk tanult tovább. A városban 1980-ban 32 cigány diák tanult középiskolában, a lemorzsolódás azonban itt is magas volt. A felnőttoktatás és közművelődés terén csak szerény eredményekkel dicsekedhetett Berettyóújfalun. Például a felnőtt cigányok közül csak elvétve akadt látogatója a helyi könyvtárnak, de azt biztató fejleménynek tartották, hogy a gyermek olvasók tizede cigány gyerekekből került ki.⁴⁶⁰

Az egészségügy terén tudott a rendszer a legkevesebb eredményt felmutatni. Sok cigány család élt egészségtelen körülmények között, környezetük és személyi tisztaságuk sokszor hagyott maga után kívánnivalót. A jelentések szerint a terhesgondozási, gyermeknevelési, családtervezési tanácsokat nem fogadták meg, sokszor a védőoltásoktól is idegenkedtek, így ezen a téren nem sok elmozdulás volt tapasztalható. A fentiek következménye volt a magasabb halandóság (a jelentések szerint átlagéletkoruk a korszakban 10–15 évvel volt kevesebb, mint az országos átlag), a gyakoribb megbetegedés, a gyakori testi és szellemi fejlődésben való lemaradás.⁴⁶¹

A korszakban büntetendőnek minősített „közveszélyes munkakerülés” fogalma a cigányságot kevésbé érintette, mivel a legalább alkalmi munkával rendelkezőket a jogszabály nem minősítette munkakerülőnek, így a romák zöme nem volt ebbe a kategóriába sorolható. A rablásokat, azon belül is a kiskorúak erőszakos kérégetéseit, a „lejmolást” azonban a korszak rendőrsége kifejezetten a romákra jellemző bűncselekménytípusnak tekintette.⁴⁶²

---

⁴⁶⁰ A szám alighanem az iskolások kötelező könyvtári beíratásából adódhat, nem feltétlenül önkéntes „könyvtárlátogatást” takar. MNL HBVL XXXV.5.a 6. d. Pártbizottsági ülés, 1981. ápr. 17. Jelentés. p. 6.

⁴⁶¹ MNL HBVL XXXV.5.a 6. d. Pártbizottsági ülés, 1981. ápr. 17. Jelentés. p. 7.

⁴⁶² MNL HBVL XXXV.5.a 6. d. Pártbizottsági ülés, 1983. máj. 27. Jelentés. p. 5.

Az általános helyzetkép szerint a települések többségében néhány családra, esetenként néhány személyre volt tehető azok száma, akik rendszeresen veszélyeztették a közrendet, és megszegték az alapvető együttélési szabályokat. Megjegyezték, hogy ez a magatartás a beilleszkedett cigányok részéről is egyöntetű elítélést váltott ki. Ezen csoportokról volt elmondható, hogy a jogukat messzemenően ismerték és hangoztatták, a kötelességeikről azonban nem akartak hallani. Fegyelmezésük nehéz volt, a lakosság zöme tartott tőlük erőszakosságuk miatt. A fenti csoportok közül kerültek ki azok a bűnözők is, akik miatt az egész közösség rossz híre csak fokozódott. A járásban 1980-ban a bűnelkövetők 22,6%-a volt cigány származású, különösen magas arányt állapítottak meg részükről az erőszakos garázda jellegű bűncselekményekben való részvétel kapcsán. 1980-ban a cigányok által elkövetett 94 bűnesetből 14 súlyos testi sértés volt, 5 garázdaság és 5 rablás. Ebben az évben különböző jogsértések kapcsán 18 roma fiatalorút és 4 gyerekkorú elkövetőt is felelősségre vontak Berettyóújfaluban. Leginkább a szabálysértések kategóriájában látták őket érintettnek, itt az elkövetők közötti részarányuk átlépte a 70%-ot is.⁴⁶³

A korszakban megélénkülő idegenforgalom új jelenségeket hozott magával. A hatvanas években többször előfordult, hogy sok nyugati turista a Berettyóújfalú környéki térségen átutazva az út mentén néha megállt, hogy a rongyos cigánygyerekeket lefényképezze, vagy édességet dobáltak nekik, és ezt fotózták. Olyanra is akadt példa, hogy a külföldiek bementek a berettyószentmártoni cigánytelepre, és a putrikat fotózták le kívülről és belülről is, majd az ott lakókról készítettek képeket.⁴⁶⁴ Ezt rendkívül helytelenítette a párt járási vezetése, mivel rossz híret vitték a környéknek.

---

⁴⁶³ MNL HBVL XXXV.5.a 6. d. Pártbizottsági ülés, 1981. ápr. 17. Jelentés. p. 8.

⁴⁶⁴ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1966. okt. 28. Beszámoló. p. 50.

Egészségügy, oktatás, kultúra, közbiztonság

A szocialista rendszerben folyamatosan kiszélesedő társadalombiztosítási rendszer miatt az állami egészségügyi rendszer betegforgalma már a korszak elején jelentősen megnőtt. Míg 1949-ben a lakosság 31%-a, addig 1959-re a lakosság 65%-a részesült társadalombiztosítási ellátásban, a járásban körülbelül 3000 tsz-be belépő család lett biztosított.⁴⁶⁵ Az orvosok száma is folyamatosan bővült, a '30-as évek végén már 9-en praktizáltak a községben, amihez két fogorvos is társult.⁴⁶⁶ Bár a Rákosi-korszak idején visszaesett a gyógyító praxisok száma, és sok esetben személyes meghurcoltatásoknak is ki voltak téve a berettyóújfalui orvosok,⁴⁶⁷ 1958-ra mégis 21 főt tettek ki.⁴⁶⁸ A '60-as évek végén a berettyóújfalui kórház és szakrendelő 100 000 ember egészségügyi szakellátását biztosította. Az ekkoriban befejezett fejlesztés 200 ágygal növelte a kórház kapacitását, amelyben ekkor 340 fő dolgozott. A fejlesztéssel a túlszűfolttság megszűnt, a kórházi ágyak 80–92%-os kihasználtsággal működtek. A rendelőintézet is jelentős betegforgalmat bonyolított, szolgáltatásait 1965-ben több mint 200 000 ellátott vette igénybe.⁴⁶⁹

A felgyorsított városiasodás ellenére azonban a sok tényezőjében továbbra is falusias környezet gyakran nem volt vonzó a magasabban képzett értelmiségiek számára, így rendszeresen gondot okozott a szakemberek – köztük az orvosok – Berettyóújfaluba csábítása. Bár folytatódott a kórház fejlesztése, nagy hiányosságot jelentett, hogy nem kellő mennyiségben épültek mellé szolgálati lakások, így az orvosok csak kis számban voltak hajlandóak ideköltözni. 1970-ben például 20 lakásra lett volna szükség ahhoz, hogy a betöltetlen állásokra jelentkezőket lehessen találni.⁴⁷⁰

1970-ben új, 17 munkahelyes egészségügyi szakrendelés indult el Berettyóújfaluban, valamint a 222 ágyas részleg felépülése után zajlott az intézmény

⁴⁶⁵ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 16–17. Beszámoló. p. 12–13.

⁴⁶⁶ Bagdi 2019. 49.

⁴⁶⁷ Bagdi 2019. 49–50.

⁴⁶⁸ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 11. Beszámoló. p. 11.

⁴⁶⁹ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1966. okt. 28. Hozzászólások. p. 8–9.

⁴⁷⁰ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1970. okt. 28. Hozzászólások. p. 13.

általános rekonstrukciója, és egy 144 ágyas elmeosztály építése, valamint a 36 ágyas tüdőosztály felújítása is folyamatban volt. Az intézmény ekkor 496 betegágygal rendelkezett.⁴⁷¹ A kórház és rendelőintézet járóbetegforgalma az 1965. évi 192 913 betegvizsgálatról 1969-re 342 995-re emelkedett, a kórházban pedig 1966-ban 11 903 beteget ápoltak, 1969-ben pedig már 14 868 főt.⁴⁷²

9. kép Az egykori orvosi rendelő épülete

1978-ban a kórház 653 férőhelyével a megye kapacitásainak 19%-át tette ki. Debrecenen kívül Berettyóújfaluba volt az egyetlen vidéki település a megyében, ahol ilyen intézmény működött.⁴⁷³ Az intézmény megléte és betegkörzete jelentős térséget kapcsolt egészségügyi téren Berettyóújfaluhoz, ami néha észszerűtlen esetekhez is vezetett: például Püspökladány települése a 15 km-re levő karcagi kórház helyett a 35 km-re levő Berettyóújfaluba tartozott.⁴⁷⁴ A vonzáskörzet 1980-ban mintegy 120 ezer főt látott el. Az orvosellátottság lassan javult, amelyben nagy szerepe volt a fiatal, családos orvosok letelepedését segítő lehetőségeknek, illetve az 1978-ban átadott orvos- és nővérszállónak. Az egészségügyi

⁴⁷¹ Nagy 2003. 26.

⁴⁷² MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1970. szept. 11. Beszámoló. p. 21.

⁴⁷³ MNL HBVL XXXV.1.c 55. d. Végrehajtó bizottsági ülés, 1979. nov. 21. Jelentés melléklete.

⁴⁷⁴ Tímár 1983. 245.

dolgozók képzettségi szintje is emelkedett, 1980-ban a munkatársak 48,8%-a rendelkezett érettségivel, az ápolói státuszok 78,4%-át pedig szakképzett betegápolók töltötték be.⁴⁷⁵

Az iparosítás, a mezőgazdaság kemizálása új betegségek, civilizációs ártalmak megjelenését hozta el, melyekkel korábban nem találkoztak a vidéki Magyarország lakói. Ilyenek voltak például a '80-as évektől jelentkező allergiás megbetegedések vagy a korántsem előzmények nélküli, de egyre terjedő alkoholizmus.

A rendszer az oktatást sem hagyta változatlanul, a megváltozott körülmények szerint alakítva át annak struktúráját. A korábban ritkának számító, ekkoriban általánossá váló koedukáció a már említett női egyenjogúságért vívott erőfeszítések egyik fontos eszköze volt.

A két dolgozó szülőből álló családok terjedése miatt megszorodtak a régebben vidéken alig létező óvodák is, bár számuk, befogadóképességük sokáig kevésnek bizonyult. 1970-ben Berettyóújfalu óvodáinak kihasználtsága 117,5% volt (az országos átlag ekkor 102,35%). Országosan az óvodás korú gyermekek 52,1%-a járt óvodába, Berettyóújfaluban ez a szám 25,1%-ot tett ki.⁴⁷⁶ Az óvodák igénybevétele folyamatosan növekedett, 1978-ban az első osztályosok 90,4%-a járt már előtte óvodába.⁴⁷⁷

A nők munkába állásának segítése miatt volt fontos újdonság az iskolákban a napközis ellátás elterjedése is. A vonzáskörzeti jelleg miatt a korszakban iskolavárossá fejlődött Berettyóújfalu középfokú iskolái mind-mind az új idők gazdasági igényeinek kiszolgálását tűzték ki célul. A népi kollégiumi gyökerekkel rendelkező gimnázium az értelmiség utánpótlásában, a Zalka Máté Szakközépiskola mezőgazdasági gépszerelői, a Mezőgazdasági Szakmunkásképző Iskola állattenyésztői és növénytermesztői a tévesztés által generált munkaerőigények kielégítésében, a 126. sz. Ipari Iskola vasipari tanulói és nőiruha-készítői pedig az iparosítás, valamint a nők munkába állítása terén kívánt feladatok megvalósításában játszottak szerepet.⁴⁷⁸

⁴⁷⁵ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1980. febr. 16. Beszámoló. p. 32–33.

⁴⁷⁶ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1970. szept. 11. Beszámoló. p. 19.

⁴⁷⁷ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1979. jan. 4. Beszámoló. p. 16.

⁴⁷⁸ Benedek 1981. 628.

10. kép A 126. Sz. Szakmunkásképző Iskola épülete

1974-ben, Berettyóújfaluban a város négy általános iskolájának mindegyike használt még 1900 előtt épült tantermet, és a termek kihasználtsága 140–200%-os volt egy hivatalos felmérés szerint. A legtöbb tanteremmel (15) az 1. Sz. Általános Iskola rendelkezett, a 2. és 3. iskolák 12–13 termet, a 4. sz. iskola 8 termet használt. A legnagyobb tanulólétszám a 2. iskolában volt, 540 diák tanult az intézményben. A 3. iskola 486 tanulóval, az 1. iskola 370-nel, a 4. iskola 138 tanulóval működött. Az iskolák tanári állománya 11–26 pedagógus között mozgott. A lassú fejlődés és bővülés ellenére még minden iskolában működött 1974-ben ürgödrös WC.⁴⁷⁹

A korszakban megemelkedett az iskoláztatási elvárás is. Míg korábban a 4 polgári elvégzésével már művelt embernek számított valaki, a '60-as évektől már a gyermekek többsége elvégezte a 8 általános mellett a középiskolát is. 1980-ban a tanulók 84,5%-a fejezte be az általános iskolát 8 év alatt, az általános iskolát

⁴⁷⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1974. ápr. 19. Jegyzőkönyv mellékletei.

elvégzők 93,7%-a pedig továbbtanult, felülből szakmunkás lett, ami a település iparosodását jelzi. A személyi feltételekben is fejlődés volt tapasztalható, a képzés nélküli pedagógusok aránya 1980-ban 5 év alatt 20,6%-ról 15,9%-ra csökkent.⁴⁸⁰

Fontos jellemvonása a korszaknak a tömegessé váló iskolán kívüli oktatás. Az általános és középfokú tanulmányaikat esti vagy dolgozói iskolában végző felnőttek száma a '60-as és '70-es években kiemelkedően magas volt, jelentős részük a munkahelyük támogatásával, sok esetben oda kihelyezett képzésben végezte tanulmányait.

A javuló anyagi körülmények és a városiasodó környezet a lakosság kulturális igényeit is átformálta, például a szocialista korszakban indult fejlődésnek a könyvtárak látogatottsága. Míg 1960-ban 3999 kötetet kölcsönöztek a járás olvasói, ez a szám már 1965-re 11 653-ra emelkedett.⁴⁸¹ 1970-ben 2413, 1973-ban 3226 olvasója volt a könyvtárnak, ami a lakosság hozzávetőleg 20%-ának felel meg. 1974 októberében a könyvtár állománya meghaladta a 23 ezer kötetet, ennek 39,6%-a ismeretterjesztő és szakirodalom, 40%-a szépirodalom, 20% pedig gyermek- és ifjúsági irodalom volt. Az olvasók száma meghaladta a megyei központ által 1975-ig előírányzott arányt, az évi 2600 olvasót. A könyvtárban 105 féle folyóirat állt ekkoriban az olvasók rendelkezésére.⁴⁸²

A sajtó olvasása is meredeken emelkedett a korszakban. A '60-as évek második felében 2053 Népszabadság, 783 Napló, 3303 Szabad Föld előfizető volt a járásban, ami az évtized eleji adatok jelentős növekedését mutatja. A kulturális igények növekedésének egyik jele volt a helyi színházi előadások látogatottságának növekedése is. Az 1960-as 3300 látogató 1966-ra 9817 főre, szinte a háromszorosára emelkedett.⁴⁸³

A szabadidő hasznos eltöltését szolgálták azok a közösségi terek, vállalati klubok (mint például a Szabó Ktsz klubja) vagy az üzemi könyvtárak (például a Tejporgyárban) léte, de a lakosság kultúra iránti érdeklődését mutatja az az adat is,

---

⁴⁸⁰ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1980. febr. 16. Beszámoló. p. 30–31.

⁴⁸¹ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1966. okt. 28. Beszámoló. p. 20.

⁴⁸² MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1974. okt. 23. Jelentés. p. 3.

⁴⁸³ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1966. okt. 28. Beszámoló. p. 20. Természetesen nem tudjuk, a növekedésből mennyi volt az olyan beiratkozó, aki csak formálisan volt könyvtári olvasó.

miszerint a '60-as évek végén a könyvek vásárlása emelkedett Berettyóújfaluban, és a vásárlók kb. 50%-a a fizikai dolgozók közül került ki.⁴⁸⁴

Korábban szinte elképzelhetetlen volt, hogy a parasztság üdülni járjon, pláne külföldre. 1962–1966 között a berettyóújfalui járásból 590 tsz-dolgozó volt belföldi üdülésen, belföldi társasutazáson 415-en vettek részt, míg külföldre 215 termelőszövetkezeti dolgozó jutott el.⁴⁸⁵

A kulturálódási és szórakozási lehetőségek iránti nagyobb igényt az is fokozta, hogy a korszakban fokozatosan növekedett az emberek szabadideje. A korábban általános, egész éven át, hétvégeken és ünnepnapokon is munkát igénylő, fáradtságos paraszti munka helyett egyre többeknek adatott meg a szabott munkarend, sőt, a '70-es évek elejétől megjelent sok munkahelyen a 44 órás munkahét, amit később, 1981-től a „szabad szombat” megjelenése követett. Az emberek egyre több és kiszámítható, tervezhető szabadidővel kezdtek el rendelkezni, ami életvitelükön, igényeiken is meglátszott.⁴⁸⁶

A kultúra iránti növekvő igényt jelzi az az adat is, hogy az 1974/75-ös évadra az ELZETT Művekben 45, a Dózsa Tsz-nél 30, a Búzakalász Tsz-ben 24 színházbérlet volt, a település kisebb intézményeiben és üzemeiben használt színházbérletek mellett. Az 1974-es év első háromnegyedében 33 műsoros rendezvény szolgált a berettyóújfaluiak szórakozását, amelyek 8543 látogatót vonzottak. Továbbá 12 táncos rendezvény 3318 vendéget, 5 gyermekműsor 1146 főt, 21 filmvetítés 2432 főt, 19 kiállítás 11 927 érdeklődőt ért el.⁴⁸⁷

A közrend és közbiztonság helyzetét a korabeli jelentések szerint erősen befolyásolta Berettyóújfalú városiasodása, a térségben betöltött központi szerepe. Az államhatárhoz közeli és élénkülő határforgalmú földrajzi fekvés mellett a lakossági és közvagyon bővülésének, a növekvő életszínvonalnak, a városiasodó életmód és szokások terjedésének tulajdonították a Kádár-kor végén Berettyóújfaluban a bűnözés növekedését, az állampolgári fegyelem meglazulását, mely a bűnelkövetés dinamikájának növekedésén, a belső struktúra eltolódásával, és az egyes lakossági rétegek bűnözői aktivitásának fokozódásában volt tetten érhető. A város

⁴⁸⁴ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. aug. 22. Jelentés. p. 8.

⁴⁸⁵ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1966. okt. 28. Beszámoló. p. 21.

⁴⁸⁶ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1970. okt. 18. Beszámoló. p. 2.

⁴⁸⁷ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1974. okt. 23. Jegyzőkönyv. 3. sz. melléklet.

közbiztonsági és bűnügyi helyzetével úgy sem voltak elégedettek, hogy a megye összбүнözésén belüli arány (az 1979-es közigazgatási rendezés óta) 13,6%-ról 10,5%-ra csökkent 1982-re, és az egész megyében csak Berettyóújfaluban volt csökkenő ez az arány. Míg Hajdú-Biharban 130,9 бűncselekmény jutott ekkoriban tízezer lakosra, a városban csak 105.⁴⁸⁸

1982-ben a személyek elleni бűncselekmények Berettyóújfaluban és környékén a megye ilyen jellegű eseteinek 13–14%-át tették ki, amely más térségeknél magasabb arány volt. Ennek okát a rendőrség jelentése a cigány lakosság magas számával, a növekvő alkoholfogyasztással és a kulturális igénytelenséggel hozta összefüggésbe. Közlekedési kihágások terén az ittas vezetések száma növekedett, itt külön megjegyezték, hogy sokszor iskolázott, művelt emberek is poharazgatás után ültek autóba. Az állampolgári fegyelem és aktivitás viszont egyre mélyebbre süllyedt, a lakosság többsége csak igényelte a rendet, de konkrét eseteknél az „*én nem láttam*”, „*én nem tudom*”, „*ez nem az én feladatom*” és ilyen típusú kifejezések halatszottak legtöbbször a rendőrség szerint.⁴⁸⁹

Részben a határ közelsége, részben a gazdaság lassulása miatt terjedtek a korszak végén a gazdasági jogsértések is, azonban ezek látenciája magas volt, mivel a közfelfogás nem tekintette бűnös tevékenységnek, csak „ügyeskedésnek”. A gazdasági visszaélések korabeli megfogalmazás szerint „szinte melléküzemági tevékenységként” épültek rá a gazdasági folyamatokra, leginkább különböző gazdasági szektorok érintkezési pontjainál, kihasználva az ügyviteli és könyvelési bürokratizmust és a nem eléggé alapos ellenőrzési tevékenységet. Az anyagbeszerzés, a szállítmányozás és a különféle állami dotációs fejlesztések különösen érzékeny területeknek számítottak.⁴⁹⁰

A megye vagyon elleni бűncselekményeinek 10%-a történt 1982-ben Berettyóújfaluban, ezek zömét kis értékhatár és alkalomszerűség jellemezte. A romló бűnözési adatok mellett is elmondható volt, hogy a személyi tulajdon védelme meglehetősen gyenge lábakon állt Berettyóújfaluban is. Gyakori volt például, hogy az ajtókat egyszerűen nem zárták be, vagy az autóban komolyabb értékű dolgokat hagytak.⁴⁹¹

⁴⁸⁸ MNL HBVL XXXV.5.a 6. d. Pártbizottsági ülés, 1983. máj. 27. Jelentés. p. 2.

⁴⁸⁹ MNL HBVL XXXV.5.a 6. d. Pártbizottsági ülés, 1983. máj. 27. Jelentés. p. 4.

⁴⁹⁰ MNL HBVL XXXV.5.a 6. d. Pártbizottsági ülés, 1983. máj. 27. Jelentés. p. 5.

⁴⁹¹ MNL HBVL XXXV.5.a 6. d. Pártbizottsági ülés, 1983. máj. 27. Jelentés. p. 5.

A faluvárosból nagyon rövid idő alatt iparvárossá váló Berettyóújfalunemcsak városképében és gazdaságát tekintve változott meg gyökeresen, hanem az itt élő emberek élete is jobban átalakult 1–2 generáció alatt, mint azelőtt évszázadokon át. Az 1980-as években Magyarországot jellemző társadalmi szerkezet már szinte semmiben nem hasonlított az 1945-ös struktúrára. A paraszti népesség átalakulása iparivá a 20. században általánosan lejátszódó modernizáció és urbanizáció révén valószínűleg nagyrészt mindenképpen lezajlott volna, a szocialista rendszer révén azonban a nyugat-európai államokhoz képest megkésve meginduló átalakulás gyorsabban, nem fokozatosan, hanem nagy ugrásokkal következett be, annak összes előnyével és hátrányával együtt.

HUSVÉTH ANDRÁS – KOVÁCS GERGELY – SZIKLA GERGŐ

IPAROSODÁS ÉS VÁROSSÁ FEJLŐDÉS
(1950–1979)

A gazdaság fejlődése a '70-es évekig

Berettyóújfalu és környéke iparosodása igen rövid múltra tekinthetett vissza a korszakot megelőzően. A gyáripár hiányát mutatja, hogy 1939-ben az egész járás iparát 4, nem is túl korszerű malom jelentette.⁴⁹² A mezőgazdaság mellett kisiparral is foglalkozók aránya azonban viszonylag magas volt a településen.⁴⁹³ A földosztást követően Berettyóújfaluban a helyi keresők 60%-a még kisbirtokos paraszt volt, a két világháború közti időszakban a község lakosságának elenyésző része, 1%-a volt ipari munkás, de a kisiparosok aránya is mindössze 8% volt.⁴⁹⁴ Bár az 1941-es népszámlálás a község 11 781 lakosából 1635 iparból élőt tüntet fel, valószínűsíthető, hogy ezen népesség zöme mezőgazdasági tevékenységgel is foglalkozott, azaz nem kizárólag csak az iparos szakmájából élt.⁴⁹⁵ 1959-ben a községben még 41 szakmában 110 kisiparos működött, akiknek a lakossággal való közvetlen kapcsolatuk miatt nagy volt a tömegbefolyásuk. Gondolkodás-módjuk és saját tőkével való munkavégzésük az egyéni parasztsággal rokonította őket.⁴⁹⁶

A II. világháborút követően, 1945 februárjában Berettyóújfalu gazdasága a következőképpen festett. A községben egy malom működött (malomsajtóval

⁴⁹² MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 16–17. Beszámoló. p. 10. (A vállalati levéltári források hiánya miatt a kutatás döntően a pártiratokra támaszkodott.)

⁴⁹³ Népszámlálás 1910. II. rész. 562–563.

⁴⁹⁴ Héthy 1985. 103.; Vö. Ladányi 1932. 116–121.; A település 1945 előtti kisiparához ld. MNL HBVL IV.420.o 1–9. k.

⁴⁹⁵ Népszámlálás 1941. 1. 562.

⁴⁹⁶ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 11. Beszámoló. p. 9.

együtt), amely 49 munkást foglalkoztatott,⁴⁹⁷ azonban folyamatosan üzemanyag- és alkatrészihiánnyal küszködött. Bőrgyár nem üzemelt, csak egy tímártelep. Volt ellenben ecetgyára, amely abban az időben csak kézihajtással működött, mivel villanyáram és szesz nem állt rendelkezésre. A háborút előtt meglévő három pénzügyintézetből egy sem maradt fenn. A településen 26 üzlet, 2 bazár és 4 pék tevékenykedett, méhész viszont egy sem. Valamint a mozit sem tudták látogatni a helyiek, mivel villanyáram és film nem állt rendelkezésre.⁴⁹⁸ Vagyis a vármegye, majd járási székhely erről a szintről indult, az elkövetkező évtizedekben innen fejlesztette fel iparát és kereskedelmét, hogy aztán a térség meghatározó gazdasági központjává váljon.

Egy 1951-es megyei területfelhasználási javaslat szerint Berettyóújfalu iparosítását a település és környékének nagy munkaerő-tartaléka indokolta. A számítások szerint a lakosság száma 20-30 éves távlatban az akkori kb. 10 500 belterületi lakosszámról kb. 16 000-re fog növekedni, ami részben az 1200 főnyi külterületi lakosság beköltöztetésével volt elérhető.⁴⁹⁹ A területfelhasználási terv szerint a lakóterület növelését az akkori beépítés határán túl nem látták szükségesnek, mivel a laksűrűség fokozásával elhelyezhetőnek látták a növekvő számú lakosságot. Az iparterület esetén a terv a beépítés déli határa és a vasútvonal között jelölt ki területet. Ezt iparvágánnyal jól elláthatónak és később nyugat felé, szükség esetén a vasútvonaltól délre is bővíthetőnek látták. A lakó- és az iparterület közé zöldsávot is terveztek.

Berettyóújfalu közművesítése ekkor még fejletlennek számított. A lakosság vízellátása artézi kutakból történt. Két utca volt fedett szennyvízelvezető csatornával ellátva. A szennyvíz a Kálló-csatornán keresztül a Berettyóba ömlött.

Berettyóújfaluban 1949-ben 11 670-en laktak, a járás lakossága 45 015 fő volt.⁵⁰⁰ Az 5278 keresőből 1892 fő volt munkás, 758 alkalmazott, 1812 önálló

---

⁴⁹⁷ Az 1940-es évek elején 33 és 44 fő között mozgott a dolgozóinak a létszáma, míg 1946-ra elérte az 51 főt. Szűcs 1999. 256.

⁴⁹⁸ MNL HBVL V.612.c 1. d. 183/1945. Bővebben lásd a 2. számú forrásmellékletben.

⁴⁹⁹ A növekedésbe értelemszerűen bealkulálták a tanyavilág felszámolásával járó belterületi népességnövekedést is.

⁵⁰⁰ Népszámlálás 1949. 9. 106.

dolgozó és 816 volt segítő családtag. Az 1327 önálló parasztgazda zöme 1–10 holdas kisbirtokos volt (1016 fő).⁵⁰¹

A községben 1951-ben kb. 6500 fő produktív korú lakos élt, ebből az iparban mindössze 819-en dolgoztak, a kereskedelemben 108-an, a többi, több mint 6000 személy a mezőgazdaságban, viszont a korszakban vidéken az iparosok és kereskedők túlnyomó része gazdálkodással is foglalkozott.⁵⁰² Berettyóújfaluban 1000–1400 fő közötti munkaerőfelesleg mutatkozott, a vonzáskörzeti községekben ugyanennyit regisztráltak. Ekkor még semmilyen érdemi termelő vállalattal nem rendelkezett, csupán a gőzmalom alkalmazott nagyjából 60 munkást, illetve a jéggyár és vágóhid volt még ipari jellegű üzemnek nevezhető.⁵⁰³

Az 1950-es évek első felében Berettyóújfaluban lassan megindult a városiasodás folyamata, amely a különböző ipari és szolgáltatói beruházásokban, fejlesztésekben is megfigyelhető volt.⁵⁰⁴ A Kőbányai Sör- és Malátagyár (majd Kőbányai Sörgyárak Nemzeti Vállalat) 1952. június 1-jén kapta meg használatra az 1952 januárjában államosított Dózsa György u. 34. alatti két telken elterülő épületben működő ingatlant. Mivel teljes egészében a palackozó vállalat használta az ingatlant, ezért 1954-ben a kezelői jogokat is átadták nekik.⁵⁰⁵

A Berettyóújfalui Földmunkás Szakszervezet 1945. július 27-én kapta meg a Dózsa György út 20. szám alatti, 3 telekből álló, 446 négyszögöl nagyságú ingatlant. Azonban 1948. október 1-jétől kezdve a területet már a Dózsa Tsz használta, amelynek tulajdonába 1954-ben került a beltelkes ház. Mivel már régóta használták, a téész az irodaépületen kívül saját erőből építtetett több melléképületet (lóistálló, magtár, kovácsműhely, kerékgyártóműhely, daráló) is a telekre.⁵⁰⁶

⁵⁰¹ Népszámlálás 1949. 8. 318–319.

⁵⁰² Összeadva több, mint 6 500 fő jön ki, amelynek oka a kettős foglalkoztatás volt.

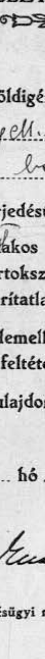
⁵⁰³ MNL OL XXVI.D.8.f 2. d. Hajdú-Bihar megye 1951.

⁵⁰⁴ Az iparosodás kezdeti periódusáról a források elégtelen mennyisége miatt nehéz egységes leírást adni.

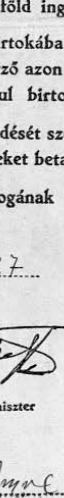
⁵⁰⁵ MNL HBVL XXIII.6.c 9. d. Berettyóújfalu. 8092-24/1954. Bővebben lásd a 8. számú forrás-mellékletben.

⁵⁰⁶ MNL HBVL XXIII.6.c 9. d. Berettyóújfalu. 8092-46/1954.

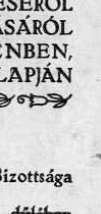
BIRTOKLEVÉL

AMELY AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNYNAK
A NAGYBIRTOKRENDSZER MEGSZÜNTETÉSÉRŐL
ÉS A FÖLDMÍVES NÉP FÖLDHŐZJUTTATÁSÁRÓL
SZÓLÓ 600/1945. M. E. SZÁMÚ, DEBRECENBEN,
1945 MÁRCIUS 15-ÉN KELT RENDELETE ALAPJÁN
ÁLLÍTTATOTT KI.

Berettyóújfalu-i község Földigénylő Bizottsága
Berettyóújfalu községben Dózsa György u. 20. szám alatt
1 kiosztási szám alatt felvett beltelkes ház
kat. hold 446 négyszögöl kiterjedésű föld ingatlant
Berettyóújfalu-i Földmunkás Szakszervezet lakos birtokába adja.
Jelen birtoklevél ünnepélyesen tanúsítja a birtokszerző azon jogát,
hogy a nemzet által adott ingatlant háborítatlanul birtokolja.
Köteles azon a maga és az egész nemzet felemelkedését szolgáló
módon gazdálkodni és a rendeletekben előírt feltételeket betartani.
A birtoklevél a juttatott ingatlan tkvi tulajdonjogának meg-
szerzésére is szolgál.
Kelt Berettyóújfalu 1945. július hó 27.

Földművelésügyi miniszter

Községi Földigénylő Bizottság elnöke

11. kép A Berettyóújfalu-i Földmunkás Szakszervezet részére 1945. július 27-én kiállított birtoklevél a Dózsa György u. 20. (korábban Horthy Miklós u. 22.) szám alatti ingatlanról

A Berettyóújfalvai Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz 1951. április 1-jei megalakulása óta bérelte a Dózsa György út 41. szám alatt lévő, három telekből álló, összesen 562 négyszögöl nagyságú ingatlanon álló épületeket, amelyek Bajor László és társai (máshol: Bajor testvérek) tulajdonát képezték az államosítás előtt. A ktsz 12 fővel (máshol 18 személyt írtak) indult, azonban 1954 júliusára már 80 dolgozót foglalkoztatott, majd 1954 augusztusában meghaladták a 100 alkalmazottat is. 1969-ben 300 körüli volt a dolgozói létszám, ehhez társult kb. 120 ipari tanuló, így az üzem átlagos összlétszáma 410–460 munkás körül mozgott. 1954-ben 15 részlegük, műhelyük volt, amelyből 9 működött távolabb a központtól. Végül 1956-ban került a tulajdonukba az ingatlan, és így már nagyobb fejlesztéseket tudtak eszközölni, aminek következtében egy telephelyre költözhettek, ezzel is növelve a költséghatékonyságot és könnyebbé téve az ellenőrzést.⁵⁰⁷

A Berettyóújfalvai Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz gazdasági tevékenységében az 1960. évben az építőipari tevékenység a termelési érték 75%-át tette ki, míg az asztalosipar 20%-kal részesült, a szolgáltatás pedig 5%-ot tett ki. A 48 dolgozót alkalmazó építőipari részleg a járás területén főleg állattartó tévész-telepek építésére kapott megbízást, míg az asztalosipari tevékenység főleg konyhabútorok és kisebb részben kombinált fényezett szekrények gyártását jelentette – folyamatos nyersanyaghiánnyal küszködve. A volumenében az előbbiektől elmaradó szolgáltató iparban pedig villanyszerelő és szobafestő szakmunkások hiánya okozott gyakori problémát.⁵⁰⁸

A Szabó Ktsz 1948-ban alakult, 17 alkalmazottal 1 műhelyben. 1969-ben viszont már 388 dolgozó volt az üzemben, ebből 32 ipari tanuló. A szövetkezet működése 16 községre terjedt ki, ebből 10 községben szabóipari termelést folytatott. Berettyóújfaluban 1969-ben a munkáslétszám 189 fő volt, amelyből nemek szerint 62 férfi, illetve 127 női munkavállaló dolgozott.⁵⁰⁹

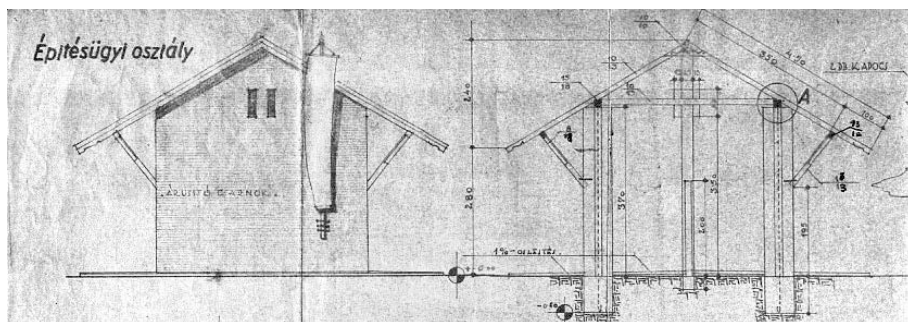
---

⁵⁰⁷ MNL HBVL XXIII.6.c 9. d. Berettyóújfalu. 8092-Ált.-72/1956.; MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. aug. 22. Jelentés. p. 5.

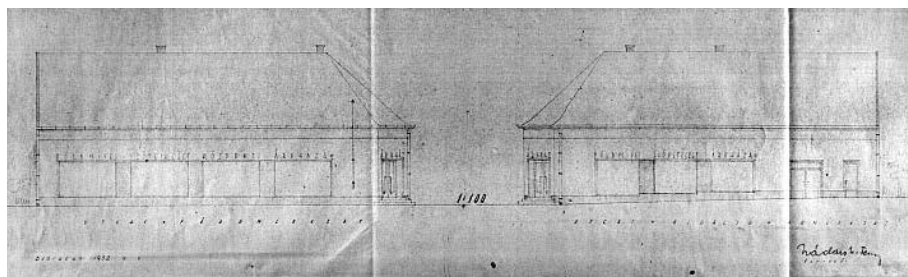
⁵⁰⁸ MNL HBVL XXIII.576.a 8. k. Tanácsülés, 1960. okt. 21. Beszámoló. p. 1–3.

⁵⁰⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. aug. 22. Jelentés. p. 5.

Az áruhiány korszakában is létező lakossági fogyasztási igények kielégítésére épült fel 1951 márciusára, Almási Tibor tervei alapján a Berettyóújfalui Vásárcsarnok,⁵¹⁰ valamint 1952-ben, Náday N. Ferenc tervei alapján a Berettyóújfalui Földművesszövetkezet Áruháza.⁵¹¹ Továbbá szintén a földművesszövetkezet beruházásának köszönhetően készült el egy éttermet, szállót és presszót/büfé-szöntést is magában foglaló épületegyüttes, amelyet korábban Rákóczinak hívtak (beceneve Nylon volt), napjainkban pedig Bella Costa étterem és vendégház néven üzemel a Dózsa György út 28. szám alatt.⁵¹²

12. kép A Berettyóújfalui Vásárcsarnok tervrajza

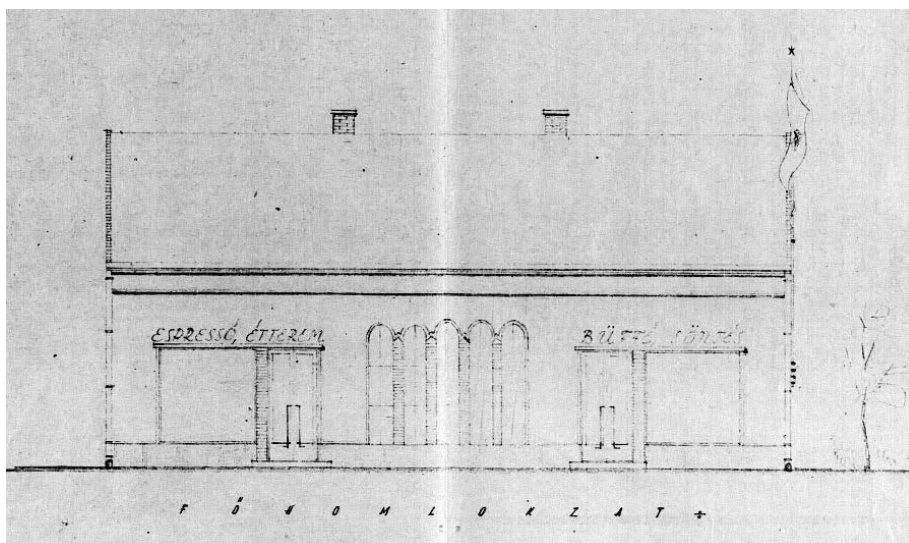

13. kép A Berettyóújfalui Földművesszövetkezet Áruházának tervrajza

⁵¹⁰ Feltételezhetően a víztorony helyén (Kádár Vitéz u. 6.) állt.

⁵¹¹ A mai Dózsa György u. 21. szám alatt állt 2007-ig. Ma társasház és üzlet található a helyén.

⁵¹² MNL HBVL XXIII.23. 57. d. Berettyóújfalu. Vásárcsarnok 1950. és Földművesszövetkezeti Bolt 1952.

14. kép A Berettyóújfalui Földművesszövetkezet vendéglátóipari egységeinek tervrajza

A forradalom utáni gazdaságpolitika elsődleges célja továbbra is az ipar fejlesztése volt, de a hazai adottságoknak jobban megfelelően, például a finommechanika, a műszergyártás vagy a híradástechnika felfuttatásával, mivel ehhez magasabb műszaki tudás, és kevesebb külföldi alapanyag volt szükséges. Berettyóújfalu ekkor még mezőgazdasági jellegű település volt, de a községben az iparban dolgozók csaknem fele más településre járt el dolgozni.⁵¹³ 1957-ben a községben két olyan vállalat volt, amelyek munkáslétszáma meghaladta az 50 főt: a Tejporgyár 120 munkást, a Magnemesítő Vállalat⁵¹⁴ 80 embert foglalkoztatott. Jelentősebb kisebb vállalat volt a 31 főt alkalmazó Ládagyár⁵¹⁵ és a 35 munkással dolgozó Malom.⁵¹⁶ 1962-ben fejeződött be a járás villamosítása, amely a komolyabb ipari fejlesztések elengedhetetlen feltétele volt, egyben a lakosság életmódbeli előrelépését is szolgálta.⁵¹⁷

⁵¹³ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 11. Beszámoló. p. 7.

⁵¹⁴ A vállalat működése a források hiánya miatt lényegében teljesen ismeretlen.

⁵¹⁵ Az üzem a Hajdú-Bihar Megyei Láda- és Épületelemgyár telephelyeként működött. MNL HBVL XXIII.4.f 7. d. Hajdú-Bihar Megyei Láda- és Épületelemgyár, 1952–1954.

⁵¹⁶ MNL OL XXVI.D.8.f 7. d. 3120/1957.

⁵¹⁷ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1962. szept. 28. Beszámoló. p. 2.

Az első korszerű nagyüzem Berettyóújfaluban a Hajdú Megyei Tejipari Vállalat egységeként 1957-ben alakult Tejporgyár volt, amelyben július 1-jén indult meg az üzemszerű termelés.⁵¹⁸ Az országban másodikként létrejött ilyen jellegű üzemként, napi 50 mázsás kapacitásával az ország legnagyobb, legkorszerűbb porított tejtermékeket előállító vállalatoként működött. Ezt megelőzően csak a település közepén működött, addigra lebontott sajtüzemben történt – azonban volumenében kisebb – tejfeldolgozás. Az üzemben a tejpor mellett vaját és fogyasztói tejet is gyártottak. 1969-ben viszont 130–160 fő közti létszámmal termeltek, a munka szezonális jellegétől függően. Berettyóújfalú üzemei közül itt volt a legerősebb a szakszervezeti tagság, 111 fő volt az érdekvédelmi szervezet tagja, emellett a korra jellemző társadalmi szervezetekben való aktivitás szerint három tanácsstag, két népi ülnök, egy pártbizottsági tag és három munkásőr volt az üzemben.⁵¹⁹

15. kép A tejporgyár az 1960-as évek végén

⁵¹⁸ Bővebben lásd a 10. számú forrásmellékletben.

⁵¹⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. aug. 22. Jelentés. p. 5.; BM VIII. 626-1989.

A Ruhagyár a Bajcsy-Zsilinszky utca 10. alatt, 1961-ben kezdte meg működését 110 fővel, a Debreceni Ruhagyár üzemegységeként.⁵²⁰ Az induláskor az üzemben szinte nem is volt szakmunkás. A 60-as évek elején megvalósult beruházásnak köszönhetően a Ruhagyár újabb 300 főnek teremtett munkalehetőséget, amelynek jelentőségét fokozta, hogy a dolgozók túlnyomórészt addig a háztartásban, esetleg a mezőgazdaságban dolgozó mellékállású nők voltak, akik ezzel a beruházással léptek be ténylegesen az ipari munkások világába. 1969-ben már 523-an dolgoztak a vállalatnál, közülük mindössze 28 volt férfi. A munkavállalói létszám zömét az üzemben nevelték ki, amelynek köszönhetően ekkor már 81 nő és 18 férfi szakmunkás volt a dolgozók között.⁵²¹

Az említett, viszonylag kis beruházás azt eredményezte, hogy 1962-ben az ipari termelés egy év alatt 13,4%-kal nőtt a járásban, míg az iparban foglalkoztatottak száma 17,2%-kal emelkedett egyetlen év alatt. A teljes termelési érték 89,5%-át ekkor az állami ipar adta, 10,5%-át pedig a kisipari szövetkezetek. A korszak hivatalos megfogalmazása szerint fontos körülmény volt, hogy az iparban történő munkavállalás szemléletformáló hatása igen rövid időn belül jelentkezett az addig a mezőgazdaságban vagy háztartásbeliként dolgozó nőknél: a beszámolók szerint egy–másfél év után már igényesebben, jobban öltözködtek, élénkebb társadalmi életet éltek, aktívabban formáltak véleményt, mint előtte.⁵²² A ruhagyár bővülése hamarosan a szakmunkáshiány „fenyegető” problémáját hívta életre, aminek orvoslására a községi tanács és a helyi pártvezetés az 1960-as évek második felétől fontolgatta egy szakmunkásképző iskola létesítését, amely később meg is valósult.⁵²³

Az 1960-as évek második felében Berettyóújfalu ipari üzemei már olyan szintre fejlődtek, hogy exportra is termeltek. Részben külföldi piacra dolgozott a Ruhagyár és a Tejporgyár is, új exportáló üzemként pedig megjelent a Szabó Ktsz. A Ruhagyár és a Szabó Ktsz gazdasági eredményeiben ez például olyan szintet ért el, hogy az 1966-os éves termelésük felét külföldre adták el.⁵²⁴

⁵²⁰ Bővebben lásd a 9. számú forrásmellékletben.

⁵²¹ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. aug. 22. Jelentés. p. 4.

⁵²² MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1962. szept. 28. Beszámoló. p. 13.

⁵²³ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártértekezlet, 1966. okt. 10. Jegyzőkönyv. p. 2.

⁵²⁴ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1967. jan. 31. Gazdaságpolitikai program. p. 3.

A Berettyóújfalui Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz 105%-os tervteljesítése és belső hatékonyságnövekedése azt eredményezte, hogy az üzem egy főre eső termelési értéke tízszeresére nőtt. A Szabó Ktsz értékesítési terveit 2,3%-kal teljesítette túl, a termelékenysége az előző évhez képest 33%-kal növekedett.⁵²⁵

1962-ben jött létre a Villanyhenger Malom, amellyel le is zárult Berettyóújfalu iparosításának első időszaka.⁵²⁶ Mindezek azonban aránylag kis beruházások voltak, a komolyabb méretű ipari fejlesztés ekkor még váratott magára.⁵²⁷ A '60-as évek végének iparfejlesztési feladatai között mindenekelőtt az ELZETT – később bemutatandó – beruházásának a megindítása szerepelt, de a tervek közt volt a Szabó Ktsz központi üzemházának átadása, valamint lehetőséget kívántak biztosítani azoknak az üzemeknek, amelyek a községben ipartelepítést próbáltak megvalósítani, ilyen volt például a Pamutfonó Gyár beruházási terve.⁵²⁸

A merev tervutasításos rendszer, az extenzív gazdaságfejlesztés hibái korán kiütköztek. Az 1968-ban bevezetett „új gazdasági mechanizmus” rugalmasabb gazdaságirányítást, termelékenységnövelést, hatékonyságjavulást igyekezett megvalósítani a munkaszervezés javítása, az újítások bátrabb alkalmazása, a vállalatokon belüli verseny fokozása, a jobb eszközkiszhasználás, a szakembernevelés, illetve az önköltség csökkentése eszközeivel, a szocialista modell határainak óvatossá tételével.⁵²⁹ A reform hatásai Berettyóújfaluban is azonnal jelentkeztek. Az iparban a termelés növekedését, a kereskedelemben a forgalom bővülését jelentették a „faluvárosban” is az első tapasztalatok alapján. Az alábbi táblázat jelzi az első hatások forintban, illetve százalékos növekedésben jelentkező hatásait:

Az export célországaira a források nem térnek ki.

⁵²⁵ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1967. aug. 18. Jelentés. p. 4.

⁵²⁶ Szűcs 1999. 257.

⁵²⁷ Csatári 1978. 212–213.

⁵²⁸ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1967. jan. 31. Jelentés. p. 5–6.

⁵²⁹ Baráth 2021. 224.

Az új gazdasági mechanizmus hatása Berettyóújfalu iparára és kereskedelmére forintban, illetve százalékos arányban 1968. I. félévében⁵³⁰

	Termelési érték 1967. I. félév (eFt)	Termelési érték 1968. I. félév (eFt)	Forgalom
Tejporgyár	58 600	73 100	125%
Berettyóújfalu Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz	8526	10 264	120%
Szabó Ktsz	12 289	16 157	131%
Szolgáltató Ktsz	941	1100	116%
Földművesszövetkezet	82 567	96 434	117%
Ruhagyár	171 367 (darab)	237 064 (darab)	138%

Az adatoknál az 1967. évi termelési értéket, illetve forgalmat az 1968. évi áron vették figyelembe. A Ruhagyár termelési értékét a gyár speciális felépítése miatt forintban kimutatni nem lehetett, itt darabban számoltak. A legalacsonyabb fel-futás is 16%, de volt, ahol 30% feletti növekedés is előfordult. A várakozásokkal ellentétben azonban a termelés bővülése nem kellő arányban származott a termelékenység növekedéséből, sőt, sok esetben csak a magasabb dolgozói létszám miatt lett magasabb az eredmény, azaz az előirányzott intenzív növekedés helyett a korábban jellemző extenzív bővülés dominálta Berettyóújfalu gazdasági egységeinek növekedését. Ahogyan elismerték: *„Ma ugyanis az új gazdasági mechanizmus közgazdasági eszközei nem ösztönöznek létszámgazdálkodással a létszám csökkenésre, sőt a bérgazdálkodás miatt, a bérszínvonal megkötése viszonylag laza létszámgazdálkodást eredményez.”* Vagyis a korszakra jellemző „kapun belüli munkanélküliség” jelenségét már a korszakban is felismerték, és tisztában voltak káros hatásaival. A dolgozói létszám alakulását a következő táblázat részletezi:

⁵³⁰ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1968. okt. 25. Előterjesztés. p. 3.

Az új gazdasági mechanizmus hatása Berettyóújfalu iparára és kereskedelmére a dolgozói létszám tekintetében 1968. I. félévében⁵³¹

	Dolgozói létszám 1967. I. félév (fő)	Dolgozói létszám 1968. I. félév (fő)	Százalékos arányban
Tejporgyár	73	82	112%
Berettyóújfalu Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz	277	315	114%
Szabó Ktsz	188	271	144%
Szolgáltató Ktsz	66	73	111%
Földművesszövetkezet ⁵³²	344	507	147%
Ruhagyár	305	270	77%
Összesen:	<i>1253</i>	<i>1518</i>	<i>121%</i>

A nem termelői létszám ezen időszak alatt nagyjából változatlan maradt:

**A szellemi dolgozók létszáma
Berettyóújfalu iparában és kereskedelmében 1968–1967**

	Szellemi dolgozók lét- száma 1967. I. félév (fő)	Szellemi dolgozók lét- száma 1968. I. félév (fő)
Tejporgyár	8	8
Berettyóújfalu Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz	25	25
Szabó Ktsz	17	19
Szolgáltató Ktsz	6	7
Földművesszövetkezet	43	43
Ruhagyár	28	28
Összesen:	<i>127</i>	<i>133</i>

⁵³¹ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1968. okt. 25. Előterjesztés. p. 3.

⁵³² A Hangya Országos Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet 1949-es megszűntetése után a földműves-szövetkezetek a Szövetkezetek Országos Szövetsége (SZÖVOSZ) alatt működve 1949–1950-tól a beszerző, értékesítő és termelésszervező tevékenységüket egyre inkább elvesztették, és mindinkább falusi bolthálózáttá alakultak, lényegében állami begyűjtő- és ellátószervekként működtek. Tevékenységükkel az állami kereskedelmi szolgáltatói tevékenységet egészítették ki. 1968-ban Általános Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezetre (ÁFÉSZ) változott a nevük.

Az adatok összevetéséből kitűnik, hogy az „új gazdasági mechanizmus” bevezetése után a Ruhagyárban például 35 fővel csökkent a dolgozók létszáma, miközben a nem termelők száma változatlan maradt. A jelenséget az ágazatban domináló női munkaerő jelenléte magyarázza, ugyanis a zömmel nőkből álló munkásállományból rendszeresen, évi átlagban 40-en mentek el szülni, ami állandó mozgást okozott a dolgozói létszámban, pozitív tendencia volt azonban, hogy egyre több képzetlen dolgozó vált betanított vagy szakmunkássá. A Szabó Ktsz-nél épp az ellenkező folyamat rajzolódott ki: sok volt az újonnan felvett dolgozó, akiknek folyamatosan zajlott a betanítása, ezért ott a létszámbővülés ellenére kisebb termelési emelkedés volt megfigyelhető.⁵³³

A tervutasításban állandó volt az adminisztratív létszám emelésének igénye, erre számítottak a gazdasági reform kapcsán Berettyóújfalu üzeménél is. Ezzel szemben megfigyelhető, hogy az improduktív létszám gyakorlatilag stagnált, ami azt jelezte, hogy a termelő egységek törekedtek az észszerűsítésre, és igyekeztek kordában tartani a nem termelő munkaerő növekedését.⁵³⁴

A berettyóújfalu ipari és kereskedelmi vállalatok nyereségének növekedése forintban, illetve százalékos arányban 1968. I. félévében

	Vállalati nyereség 1967. I. félév (eFt)	Vállalati nyereség 1968. I. félév (eFt)	Százalékos arányban
Berettyóújfalu Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz	174	603	347%
Szabó Ktsz	863	1057	122%
Szolgáltató Ktsz	28	82	293%
Földművelésügyi- vetkezet	3282	2947	90%

A vállalatok nyereségességén is látszik a gazdaságpolitikai változás, de az eredmények pontos kimutatását korlátozta, hogy például a Tejporgyár és a Ruhagyár nem voltak önelszámoló egységek, működési eredményük mérése így nem szerepel az azt kimutató táblázatban.⁵³⁵

⁵³³ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1968. okt. 25. Előterjesztés. p. 4. A kisebb termelékenységű növekedést valószínűleg az újonnan felvettek alacsonyabb színvonalú munkája okozta.

⁵³⁴ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1968. okt. 25. Előterjesztés. p. 6.

⁵³⁵ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1968. okt. 25. Előterjesztés. p. 6.

A gazdasági reform új irányának követéseként Berettyóújfalu vállalatai is törekedtek az áruk útjának lerövidítésére, a közvetítők kikapcsolására. A racionálisabb termelés következtében nőtt az áruválaszték és csökkent az anyagihiány. Az üzemek partneri kapcsolataikat is sokkal rugalmasabban és racionálisabban alakíthatták ki. A Földművelésügyi Minisztérium a tervutasításos rendszer korábbi gyakorlatától eltérően, megyén kívüli nagykereskedelmi vállalatokkal (például az Autókereskedelmi Vállalattal vagy a Gumiipari Vállalattal Budapesten) és termelő üzemekkel is közvetlen kapcsolatokat építhetett ki (például a helyi Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz-szel, a Szabó Ktsz-szel vagy a Debreceni Vegyipari Vállalattal). A Szabó Ktsz pedig egy exporttársulás tagja is lett, az új együttműködés hatásaként az 1968. év II. félévére a korábbi exportbevétel több mint duplája volt tervezve. A Berettyóújfalu Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz egy 27 tagú beszerzési társulás tagja lett, amely a nagybani vásárlás miatt előnyösebb helyzetet teremtett számára. A Tejporgyár, bár nem volt önálló vállalat, saját magának intézte a felvásárlást, és az értékesítési kapcsolatait is bővítette, aminek következtében növekedő exportot könyvelhetett el, mindemellett a szolgáltatásaikat is bővítették: 1968 őszétől Berettyószentmártonban és Berettyóújfaluban vasárnaponta és ünnepnapokon négy helyen árultak különféle tejtermékeket a lakossági ellátás javítása céljából.⁵³⁶

Ezen példák is szemléltetik, hogy a gazdaságirányítási reform következtében a piaci szempontok részleges megjelenése a gazdálkodásban Berettyóújfalu gazdasági egységeinél is megjelentek. Az ipari és kereskedelmi vállalatok közötti közvetlenebb kapcsolatok felbontották az addig kialakult és felülről szabályozott „áruforgalmi kényszerpályákat”, ezek átalakulása, rugalmasabbá válása pedig az áruellátás javulását, a választék bővülését eredményezte.⁵³⁷

A reform elemzéseiként a kor helyi vezetői is leszögezték: „*A gazdasági reform megteremtette a szocialista piac új vonásait. A piacon verseny folyik az árak között, verseny van mind az eladó, mind a vevő vállalatok között. Ennek a versenynek a minőség javulásával, a piaci áraknak a termékek értéke körül kialakuló árával kell együtt járni, aminek minden körülmények között a lakosság látja hasznát.*”⁵³⁸ A gazdaságosság, a termelékenység

⁵³⁶ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1968. okt. 25. Előterjesztés. p. 6–8.

⁵³⁷ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1968. okt. 25. Előterjesztés. p. 9.

⁵³⁸ A „verseny” természetesen csak a szocialista viszonyok közötti nagyobb rugalmasságot jelentette.

növekedésének érdekében törekedtek a műszaki fejlesztésekre, új technológiák bevezetésére, jobb munkaszervezésre. Ezen igények és törekvések kielégítése a berettyóújfalui üzemek részéről is úgynevezett „beruházási éhségben”⁵³⁹ nyilvánult meg, vagyis a helyi üzemek is többet szerettek volna fejleszteni, mint amire keret és lehetőség volt.⁵⁴⁰

A foglalkoztatás folyamatos bővülése a munkások társadalmi, anyagi és kulturális helyzetét egyszerre befolyásolta kedvezően, ugyanis a nők foglalkoztatásának terjedésével a családokon belül nőtt a keresők száma, így a családok reáljövedelme is megugrott. Ezzel együtt már a '60-as évek végén gondot jelentett Berettyóújfaluban a kedvezőtlen adottságú munkahelyek munkaerővel történő ellátása, ilyen volt például a három műszakban termelő Tejporgyár. A foglalkoztatás változásait jelezte az a folyamatos panasz is, mely szerint a község déli, oláhvárosi részén kevesellték a dolgozók a bölcsődék és óvodák befogadóképességét, vagyis egyre több nő állt munkába, és igényelte volna ezeket a szolgáltatásokat.

A munkások havi bére a község üzemeiben 1960-hoz viszonyítva szűk egy évtized alatt 12–18%-kal nőtt, az életszínvonal javulását azonban nem csak ez eredményezte, hanem az üzemi nyereségrészesedések egyre több helyen történő bevezetése, valamint a szociális juttatási formák, mint a GYES, a családi pótlék és a szülési segély bevezetése is. A juttatási formák vállalatonként eltérhettek. A Ruhagyárban és a Szabó Ktsz-ben a bérezési rendszer például a munkabérben ismerte el a szakképzett és betanított munkások közti különbséget, a munkásokból álló bizottságok személyenként tettek javaslatot a fizetési besorolásokra. A Szabó Ktsz-nél a várandós nők munkaintenzitásának csökkenését az utolsó 6 hónapra a csoportbér kiegészítésével kompenzálták.⁵⁴¹

⁵³⁹ A szocialista korban „a beruházás és a vállalati jövedelmezőség között alapszabályként véve nem volt összefüggés [...], a vállalatok számára a beruházás sohasem jelentett kockázatot.” A vállalatok költségvetési hiányát az állam igyekezett kipótolni. „Ez azt eredményezte, hogy a vállalatok »beruházási éhsége« sohasem csillapult, szűnt meg. Így a beruházások határa, korlátja az erőforrások elérhető, szétosztható mennyisége volt. Az állandó hiány az erőforrásokban a szocialista rendszer kísérő jelenségévé vált”, ezért egy „szocialista vállalat telepítését, telephelyválasztását nem a profit-maximalizálás célja határozta meg, hanem az erőforrások elérhetősége.” Barta 1994. 82.

⁵⁴⁰ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1970. szept. 11. Beszámoló. p. 9.

⁵⁴¹ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. aug. 22. Jelentés. p. 7.

A járási pártbizottság 1970-es megállapítása szerint az ipar dinamikusabban növekedett a járásban, az állami és szövetkezeti szektorban egyaránt elérte évente a 10%-ot. 1966-hoz képest 1969-ben több mint 40%-kal volt magasabb az ipari üzemek termelési értéke, aminek ugyan jelentős része kapacitásbővülésből és létszámnövekedésből származott, de munkaszervezési és technológiai okai is voltak. Az üzemek beruházásai jelentősen hozzájárultak a növekedéshez: míg 1966-ban 3,1 millió Ft, addig 1969-ben 9,2 millió Ft értékű beruházást végeztek a helyi ipari üzemek, melyek 1966-ban 1400 főt, 1969-ben pedig már 2000 főt foglalkoztattak. Az eredmények elismeréseképpen 1969-ben, a gazdaságirányítási reform bevezetése utáni időszakban Kiváló Üzem címet kapott a 6. AKÖV⁵⁴² Főnökség és a Ruhagyár, a szövetkezeti szektorban pedig a Szabó Ktsz, mely az Ország Kiváló Kisipari Szövetkezete címet is megkapta, a helyi ÁFÉSZ⁵⁴³ pedig az Ország Kiváló Fogyasztási Szövetkezete lett.⁵⁴⁴

Az egy munkásra eső termelési érték 1966-hoz képest a 4 év alatt 6–7%-ot emelkedett, a létszámemelkedés viszont 36% volt ezen idő alatt.⁵⁴⁵ Egy évre szűkítve: az 1969-es év során Berettyóújfalu ipari termelése 7–8%-kal nőtt a megelőző évhez képest, és bár az üzemek nyereséggel működtek, problémákat vetített előre, hogy a termelékenység helyett a 15%-os létszámbővülésből származó növekedés miatt az egy főre eső termelési érték stagnált. Az egy főre jutó átlagkereset mindenesetre az évben 1,5%-os emelkedést mutatott, elérte az 1640 Ft-ot.⁵⁴⁶

Berettyóújfalu ipari üzemének bővülése során folyamatosan figyelemmel kísérték a termelő és adminisztratív munkakörök egymáshoz való létszámviszonyát is, mivel levonták az előző évtizedek tanulságait, és óvakodtak a bürokrácia túlburjánzásától. Igyekeztek odafigyelni arra, hogy a nem termelő munkakörben dolgozók száma ne erősödjön meg túlzottan a termelésben dolgozók rovására. A kádári iparosítás csúcspontján, 1976-ban a Ruhagyárban 212 termelő munkásra 26 adminisztratív dolgozó jutott, a Ruhai Szövetkezetben 569 termelőre 45 nem termelő beosztott esett, a Termelőszövetkezetek Önálló Gépjavító

⁵⁴² Autóközlekedési Vállalat.

⁵⁴³ Általános Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet.

⁵⁴⁴ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1970. szept. 11. Beszámoló. p. 10.

⁵⁴⁵ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1970. okt. 18. Beszámoló. p. 2.

⁵⁴⁶ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1970. jan. 30. Gazdaságpolitikai program. p. 3.

Vállalkozásában 96 termelésben dolgozóra 21 szellemi munkás jutott, a TITÁSZ-nál is kétharmad-egyharmad volt az arány, a malomban pedig 45-en dolgoztak a termelésben, és 8 adminisztratív dolgozó segítette a munkájukat. A munkakörök belső arányai mellett nagy figyelmet fordítottak a termékszerkezet korszerűsítésére, az exportképes termékek arányának növelésére, de az olajárrobbanás és a gazdaság intenzifikálódása következtében Berettyóújfalu iparában is egyre inkább kénytelenek voltak figyelemmel lenni a takarékoság és a hatékonyságnövelés szempontjaira.⁵⁴⁷

16. kép A ruhagyár az 1970-es években

A tejtermelés növekedésével a feldolgozókapacitás bővítése is szükségessé vált a Tejporgyárban, ezért 1973–1976 között 137 millió Ft értékű nagyarányú fejlesztést hajtottak végre, amelynek során korszerűbb és nagyobb teljesítményű gyártóberendezésekre váltottak. A fejlesztéseknek köszönhetően a Tejporgyár továbbra is az ország legnagyobb tejporgyártó üzeme volt. Folyamatosan bővítették a termékpalettát: az ízesített tejporkok után 1977-ben vezették be a fagylaltpor készítményeket, majd később megindult a háztartási jégkrémportok gyártása is.

⁵⁴⁷ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1976. jún. 28. Beszámoló. p. 2–5.

Az üzem éves termelési árbevétele 1978-ban 550 millió Ft volt, létszáma pedig 268 fő.⁵⁴⁸

Az üzemekben foglalkoztatottak száma viszont töretlenül növekedett. 1976-ban már 5200 főt alkalmaztak a gyárakban, ezzel a foglalkoztatottak több mint fele az iparban dolgozott. Ezalatt az időszak alatt a mezőgazdasági dolgozók aránya 46%-ról 16% alá csökkent a településen. A szolgáltatásban és a kereskedelemben 1970-ig tekintettek vissza, akkor 2395 fő tevékenykedett a szektorban, 1976-ban azonban már 3550 fő.⁵⁴⁹ 1979-re nemcsak berettyóújfalusi szinten, hanem a megyében is kiemelkedőnek számított az iparban foglalkoztatottak száma, amely 215 fő volt ezer lakosra vetítve. A várossá válás után, 1980-ban Berettyóújfalu 16 052 fős lakosságából 7535 fő volt aktív kereső, ebből 4732 fő (62,8%) dolgozott az iparban.⁵⁵⁰ Az iparon belüli ágazati megoszlásban pedig rövid idő alatt a könnyűipar helyett a nehézipar vált meghatározóvá.⁵⁵¹

A nagyarányú iparfejlesztés kora

A megye az 1960-as években iparfejlesztésre kijelölt térség volt, és az extenzív fejlesztés utolsó hullámában, a IV. ötéves terv időszakában (1971–1975) jött létre a fejlesztések legemblematikusabb üzeme az ELZETT Fémlemezipari Művek (a továbbiakban: ELZETT) gyára, amely szinte önmagában ipari várossá tette Berettyóújfalut.⁵⁵² Nézzük meg Berettyóújfalu ipari fejlődése zászlóshajójának történetét alaposabban.⁵⁵³

A vidéki ipartelepítés programját 1958-ban hirdette meg a Kádár-kormány, melynek fő érvei voltak, hogy a vidék iparosítása a már meglévő üzemek felhasználásával megvalósítható, és egyúttal csökkenthető a vidéki üzemek eszközigénye, illetve az új munkahelyek megteremtésével a belső migráció is. Mindezzel párhuzamosan a fővárosban maradó nagyipar munkaerő-szükséglete fedezhető a

⁵⁴⁸ MNL OL XIX.A.28.c 824. d. 1332/1977.; BM VIII. 626-1989.

⁵⁴⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1976. okt. 29. Beszámoló. p. 3.

⁵⁵⁰ Népszámlálás 1980. 9. 366–374.

⁵⁵¹ Héthy 1981. 591.

⁵⁵² MNL HBVL XXXV.1.b 14. d. Pártbizottsági ülés, 1973. jún. 28. Jelentés. p. 2.

⁵⁵³ Lásd még a 11. számú forrásmellékletben.

felszabaduló munkaerőből, és ebből fakadóan a budapesti ipar fejlődése felgyorsul a termelékenység növekedésének köszönhetően.⁵⁵⁴ Az ELZETT már az államosítás előtt jelentős méretű nagyvállalat volt, amelyet az Iparügyi Minisztérium Iparfejlesztési Igazgatósága 1948-ban – a hadianyaggyártás szempontjából – az elsőrendű fontosságú hazai iparvállalatok közé sorolt.⁵⁵⁵

A Minisztertanács Gazdasági Bizottsága 1966-ban határozta el bizonyos nagyüzemek Budapestről vidékre telepítését, és így merült fel az a terv, hogy egy nagyüzemnek Berettyóújfaluban adjanak helyet. A Hajdú-Bihar Megyei Tanács döntése alapján a terv- és ipari osztályok tárgyaltak az ELZETT vezérigazgatójával, hogy milyen üzemszerveket, milyen feltételekkel telepíthetnének át Berettyóújfaluba. A kezdetben csak az evőeszkögyártásról szóló tervekkel ellentétben, 1968. március 14-én már egy 1970-től induló három ütemben megvalósuló gyárfejlesztésről tárgyaltak, amelyben a tűzoltókészülékeket és a benzines kannákat előállító gyáregységeket is Újfaluba készültek telepíteni.⁵⁵⁶

Az ELZETT Fémlemezipari Művekkel⁵⁵⁷ 1969-ben született az első megállapodás. Az események 1967-ig nyúlnak vissza, amikor is a megyei tanács több vállalattal is tárgyalt a berettyóújfalui ipartelepítés ügyében, mint ahogy az ELZETT is tárgyalt Zala Megye Tanácsával is, de Hajdú-Biharban voltak kedvezőbbek a feltételek.⁵⁵⁸ Ugyanis – a korábban említett belső migrációs jelenség kapcsán – Berettyóújfaluban is probléma volt, hogy a mezőgazdasági munkások száma jelentősen csökkent, és a járásban ekkor további csökkenéssel számoltak, ami munkaerő felszabadulását jelentette az ipar számára.⁵⁵⁹ A probléma megoldásában szorosan együttműködő községi, járási és megyei vezetőség a munkaerőgondok enyhítésére és az elvándorlás megelőzése érdekében lehetőleg kevés

---

⁵⁵⁴ Germuska 2010. 43.

⁵⁵⁵ Germuska 2014. 99.

⁵⁵⁶ Nagy 1981. 540.

⁵⁵⁷ Az ELZETT-ként emlegetett üzem teljes, hivatalos neve ELZETT Fémlemezipari Művek (ELZETT Flim) volt. A források vegyesen használják a hivatalos és a köznyelvi megnevezést egyaránt.

⁵⁵⁸ Új gyáregységek, növekvő foglalkoztatottság. A vidéki ipartelepítésre vonatkozó rendelet érvényesülése Zalában. Zalai Hírlap, 24. (1968) 29. 1968. febr. 4. 1.; D. Kiss János: Tájékp – tettekkel. Új város: Berettyóújfalu. Magyar Hírlap, 11. (1978) 268. 1978. nov. 14. 5.

⁵⁵⁹ BM VIII. 627-1989.

alapanyagot kívánó, könnyen és gyorsan elsajátítható, szakmunkát nem igénylő tömegcikkeket előállító ipari munkaalkalmat igyekezett teremteni a kialakult mezőgazdasági munkaerőfeleslegnek, és a mind nagyobb számban csatlakozó női munkaerőnek.⁵⁶⁰ Az üzem munkaerő-elszívó erejével már 1968-ban kalkuláltak a térségben, amelyet az is jól példáz, hogy Biharkeresztesen a „munkaerőpiaci-tartalék” teljes megszűnésére számítottak az ELZETT gyár termelésének megkezdésétől kezdve.⁵⁶¹ 1968 nyarán az ELZETT vezetői helyszíni szemlén tekintették meg a Malomsziken,⁵⁶² a gyár részére kijelölt 14 holdas területet, akik azt minden tekintetben megfelelőnek találták, és szeptember 20-án megkötötték a megyei tanáccsal a szerződést arra vonatkozóan, hogy az evőeszköz és finomacél árukat, a tűzoltókészülékeket és benzines kannákat gyártó üzemeiket Berettyóújfaluba telepítik át.⁵⁶³ A gyár felépítését a Hajdú-Bihar Megyei Tanács 52 millió Ft-tal segítette, a községi tanács pedig vállalta, hogy a gyár telekhatáráig kiépíti utat, a víz- és villanyvezetékét, a szennyvízcsatornát és az üzem szakembereinek 27 lakást biztosít.⁵⁶⁴

17. kép Az ELZETT gyár makettje

⁵⁶⁰ Gyáratvátás Berettyóújfaluban. Határidő előtt elkészült az ELZETT Művek gyára. Hajdú-Bihari Napló, 32. (1975) 195. 1975. aug. 20. 3.

⁵⁶¹ Bogár Ferenc: Évente 42 millió. Hajdú-Bihari Napló, 25. (1968) 271. 1968. nov. 19. 3.

⁵⁶² A város délkeleti területének megnevezése.

⁵⁶³ Bakó 1975. 26.

⁵⁶⁴ Nagy 1981. 541.

A Toldi Miklós u. 3. szám alatti Tanácsi Javító Szolgáltató Vállalat sodronyfonó, lakatos, hegesztő, forgácsoló, mérlegjavító és asztalos telepét a járási tanács megvásárolta, és három évre az ELZETT-nek adta haszonbérbe tanműhely céljára a szakmunkásképzéshez, és az üzem kis munkáslétszámmal való termelésének megkezdése által törzsgárda kialakításához.⁵⁶⁵ A gyáregység 1969-ben 20 fővel kezdte meg a termelést az egyszerűbb gyártmányok előállításával.⁵⁶⁶ Itt történt a különféle öntő, csiszoló, szerszámkészítő stb. szakmákban a tanműhelyi betanítás, hogy az új gyárban már a tervbe vett létszámmal indíthassák meg a munkát. 1970–1972 között ezen a telephelyen is jelentős beruházásokat végzett a cég, de ennek ellenére is korszerűtlennek jellemezték a Toldi utcai ideiglenes „öreg” (később „kis”) ELZETT gyárat, amelyben 1972-ben már 160 embert foglalkoztattak két műszakban. Ebben az öntödében nagyon rossz körülmények közt készítettek havonta 200–250 ezer alumínium evőeszközt.⁵⁶⁷

A 111 millió Ft értékű gyárépítés kiviteli terveit az IPARTERV 1970. március 31-re készítette el. A gyárat a Hajdú-Bihar Megyei Építőipari Vállalat kezdte el építeni, a munkálatok 1970. második negyedévében kezdődtek. Az új ipartelep első munkálata egy útépités volt, a Széchenyi utca folytatása kapcsolta a városhoz a leendő ipartelepet.⁵⁶⁸ Az ELZETT alapkövét 1971. augusztus 20-án rakták le.⁵⁶⁹ Az üzem elkészülte után két éven belül 800, azt követően pedig hozzávetőleg 1600 fő foglalkoztatását kellett, hogy biztosítsa.⁵⁷⁰

A gyár 1972 eleje óta működött önálló gyáregységként, de az üzemegységek csak szakaszosan telepedtek Berettyóújfaluba. Az első körben az evőeszköz és a manikűr üzem költözött a fővárosi, Lehel utcai telepről, ahonnan elhozták a befejezetlen termékeket és a gyártóeszközöket is. Megtörtént az első telep kiépítése, elkészült az öntöde, a raktárak, a korongragasztó. Az új gyárban beindult

⁵⁶⁵ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. júl. 17. Jelentés p. 5–6; U. P.: A holnap üzeme. A régi ELZETT és az új. Hajdú-Bihari Napló, 29. (1972) 112. 1972. máj. 14. 10.

⁵⁶⁶ Nagy Zsuzsa: Ki gondolja komolyan? Hajdú-Bihari Napló, 26. (1969) 52. 1969. márc. 4. 3.

⁵⁶⁷ U. P.: A holnap üzeme. A régi ELZETT és az új. Hajdú-Bihari Napló, 29. (1972) 112. 1972. máj. 14. 10.

⁵⁶⁸ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. júl. 17. Jelentés. p. 6.

⁵⁶⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 28. d. Vezetőség választás, 1975. jan. 20. Beszámoló. p. 4.

⁵⁷⁰ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1968. okt. 25. Előterjesztés. p. 11.

a szerszámüzem, a TMK⁵⁷¹ egység, az evőeszközgyár, a gépműhely és a késhegesztő, a csiszolóműhely, a melegsajtoló és elkészült a szociális létesítmény. Épült az automata csiszolóműhely, az automata késhegesztőgép-, a hőkezelőműhely, az öntöde-prézelőműhely, a készáruraktárak, a központi MEO⁵⁷² és csomagoló, a központi gyártóeszközraktár, a rezsianyag és alapanyagraktár, a darabolóműhely, az evőeszköz üzemi étkezőhelyiség, a korong- és lapcsiszoló henger lehúzó, a korongragasztó és a felületkezelő műhely, a konyha, a telefonközpont és hálózat, és üzembe helyezték a garázst. A kis telepen befejeződött a gépműhely és kapcsolódó épületek lebontása, az építési terület átadása, a vendégszállás be rendezése, a betanuló csiszolóműhely beindítása. Zajlott az öntöde és a prézelő belső alakítása, a tömbösítő lebontása, a manikűr üzemi gépek telepítése, a tanműhely belső átalakítása, gépesítése, újabb szociális létesítmények kialakítása, valamint az asztalos műhely kialakítása. A Toldi utcából történő kitelepülés az új gyár I. ütemének folyamatos átvételével 1973 közepén kezdődött meg, és november 2-ával fejeződött be.⁵⁷³

A II. ütemben a kannauzem jött létre. A fővárosi Üteg utcai gyáregységből települt Berettyóújfaluba a gyártás 1974. április 15. és július 15. között.⁵⁷⁴ 1974. második félévében kezdődött meg a kannagyártó gépek leszállítása és a Budapesten betanuló dolgozók hazatelepítése. Szeptemberben beindult Berettyóújfaluban az üzemszerű termelés.⁵⁷⁵

A III. ütemben a tűzoltókészülék és sodronyárugyártás települt a bihari községbe. A tűzoltókészülékek gyártása 1974. november 1. és 1975. január 1. között települt későbbi telephelyére.⁵⁷⁶ A „kis” ELZETT telepén alakult ki a finomacéláru üzem, a tanműhely és az asztalosműhely, a régi irodaházból pedig vendégszállás lett.⁵⁷⁷ A gyártóeszközöket az üzemegységek szakaszos áttelepítésének megfelelően a fővárosból szállították Berettyóújfaluba, ugyanakkor 1972-től

⁵⁷¹ Tervszerű Megelőző Karbantartás.

⁵⁷² Minőségellenőrző Osztály.

⁵⁷³ MNL HBVL XXXV.5.c 28. d. Vezetőség választás, 1975. jan. 20. Beszámoló. p. 4.

⁵⁷⁴ MNL HBVL XXXV.5.c 28. d. Csúcsvezetőségi ülés, 1973, dec. 4. p. Beszámoló. p. 17.

⁵⁷⁵ MNL HBVL XXXV.5.c 28. d. Vezetőség választás, 1975. jan. 20. Beszámoló. p. 5.

⁵⁷⁶ MNL HBVL XXXV.5.c 28. d. Csúcsvezetőségi ülés, 1973, dec. 4. p. Beszámoló. p. 17.

⁵⁷⁷ MNL HBVL XXXV.5.c 28. d. Vezetőség választás, 1975. jan. 20. Beszámoló. p. 5–6.

kezdve évenként új gépeket is szereztek be, 1975 végén már több volt az új, mint a régi.⁵⁷⁸

1971. december 31-étől 1974. december 31-ig a gyár állóeszközeinek bruttó értéke 3,6 millióról 164 millió Ft-ra nőtt, az épületállomány értéke 11,8 millióról 129 millióra, a gépeké 1,7 millióról 29,6 millióra, a járművek állománya 0,2 millióról 5,4 millió Ft-ra növekedett. A számok jól jelzik az ELZETT beruházásának volumenét, a folyamatos bővülés nagyságát.⁵⁷⁹ Az üzem termelési értéke 1972-ben 19,5 millió, 1973-ban 21,8 millió, 1974-ben pedig 83,6 millió Ft volt, a munkáslétszám pedig az 1972. évi 132 főről 1974-re már 706 főre emelkedett. Az impozáns növekedés azonban így is elmaradt az előirányzattól, amely szerint ekkorra 900 fős dolgozói létszámmal kellett volna az ELZETT-nek működnie.⁵⁸⁰ A gyár munkaerő gondjának megoldását igyekeztek a vidékről bejáró munkások beszállításával megoldani, de még az utaztatás megfelelő biztosítása mellett is nehéz feladatnak tartották a munkaerőigényeket kielégíteni.⁵⁸¹

Egy olyan gyár, mint az ELZETT, nem csupán pénzkereseti lehetőséget biztosított, hanem sokaknak belépőt jelentett a városias életforma felé. Például ekkor még sok család élt fürdőszoba nélküli házban, így a munkahelyen történő melegvízes zuhanyozás lehetősége is fontos volt sokak számára. Hasonlóképpen, a dolgozóknak biztosított meleg étkezés is sokban segítette a háztartást is vezető dolgozó nők életét, különösen, mivel vacsorát is lehetett hazavinni. A vállalati büfé a reggeli és tízórai gondját is megoldotta sokak számára. Az üzemorvosi rendelő is jelentős előnyt biztosított, a dolgozók panaszainak nagy részét „házon belül” is elintézhették.⁵⁸² Az üzemorvosi szolgálat 1974. január 1-től működött az ELZETT-ben.⁵⁸³ A gyár tervezte szakrendelések, például fogászati rendelés vagy nőgyógyászat beindítását is. 1974-ben a gyár 617 dolgozójából 233-an voltak nők, az összlétszám 28,2%-a. Ebből fizikai dolgozó volt 146 személy, alkalmazotti állományban voltak 87-en. A dolgozó nők közül mindössze 20 fő körül

⁵⁷⁸ Nagy 1981. 542.

⁵⁷⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 28. d. Vezetőség választás, 1975. jan. 20. Beszámoló. p. 5.

⁵⁸⁰ MNL HBVL XXXV.5.c 28. d. Vezetőség választás, 1975. jan. 20. Beszámoló. p. 7–8.

⁵⁸¹ MNL HBVL XXIII.576.a 20. k. Tanácsülés, 1972. szept. 15. Beszámoló. p. 5.

⁵⁸² MNL HBVL XXXV.5.c 28. d. Csúcsvezetőségi ülés, 1974. máj. 27. Beszámoló. p. 1.

⁵⁸³ MNL HBVL XXXV.5.c 28. d. Csúcsvezetőségi ülés, 1974. jún. 7. Jelentés. p. 1.

voltak azok, akik más településről ingáztak, azaz a gyár női dolgozóinak zöme Berettyóújfaluban élt. A 233 női dolgozóból 22 egyedülálló anya volt, két nőnek volt három gyereke, egynek pedig négy.⁵⁸⁴ A vidéki ipartelepítés koncepcióban benne volt a nők fokozottabb bevonása a munka világába, ezért az ELZETT már a gyár létesítésére kötött szerződésben kötelezettséget vállalt arra, hogy 40%-ban nőket fog alkalmazni. Azonban a kvótát a '70-es évek végére sem sikerült teljesíteni, mert arányuk még ekkor is 35% körül mozgott.⁵⁸⁵

18. kép Az ELZETT gyár irodaépülete

A beinduló ELZETT-ben egymás után alakultak a korra jellemző szervezetek, a szocialista brigádok, amelyek a Rákosi-korszak sztahanovista mozgalmainak „szelídített formájaként” működtek.⁵⁸⁶ 1973-ban még 5, 1974 közepére már 17 brigád működött az ELZETT-ben, névadóik Bocskai Istvántól Szabó Pálon át Kilián Györgyön keresztül Angela Davisig húzódtak. A szocialista brigádok egyik szerepe a korra jellemző patronálási munkában jelent meg, az üzem 1973. április 27-én kötött „egy üzem – egy iskola” megállapodást a Gyermekvárossal,

⁵⁸⁴ MNL HBVL XXXV.5.c 28. d. Csúcsvezetőségi ülés, 1974. máj. 27. Beszámoló. p. 5.

⁵⁸⁵ Nagy 1981. 542.

⁵⁸⁶ Valuch 2002. 221.

amelyet a vállalati brigádok felajánlásai töltek meg tartalommal.⁵⁸⁷ 1977-ben 40, 1978-ban 70 szocialista brigád küzdött a különböző fokozatok eléréséért. A gyári eredményektől függően egyre nagyobb összeget fordítottak a dolgozók szociális és kulturális ellátásának javítására.⁵⁸⁸

Az 1975. augusztus 20-i ünnepélyes átadás után az év végére érte el teljes kapacitását a 20 000 m² alapterületű gyáregységben 1500 főt foglalkoztató ELZETT Művek, a vállalat négy budapesti üzemének Berettyóújfaluba települése után.⁵⁸⁹ A beruházás teljes összege 400 millió Ft volt. A politikai vezetés célul tűzte ki a község iparosításán keresztül történő várossá fejlesztését, a munkaerőfelesleg foglalkoztatását és az üzemi munkásság erősítését a térségben. A gyár termelésének teljes kapacitásra felfutásával 1975 végére a megye harmadik legnagyobb termelő egysége lett. 1977-ben az akkor már 1600 főt foglalkoztató üzem elérte és meghaladta az átadáskor meghatározott 350 millió Ft-os termelési célértéket.⁵⁹⁰ A termelés későbbi problémáit azonban jelezte, hogy már a termelés megindulásakor látható volt a szocialista ipar jellemző vonása: bár az épületek újak voltak, a berendezések többsége használt, régi. Hamar jelentkeztek a gyors fejlődés árnyoldalai is, az alacsony hatékonyság, a munkafegyelem és az emberi felelősségvállalás nehézségei, vagy a túl sok selejt előállítás a termelés során.⁵⁹¹

Az ELZETT létesítése a IV. ötéves terv legnagyobb Hajdú-Bihar megyei ipartelepítési beruházása volt, a több lépcsőben felépített gyár fénykorában több mint 2000 dolgozót foglalkoztatott, amivel a város ipari munkaerején túl a térség számára is szívóerőt jelentett.⁵⁹² A beinduló ELZETT ugyanis munkaerő-szükségletének 70%-át több mint harminc környező településről biztosította, amely falvakban kifejezett fejlődés volt megfigyelhető az üzem termelésének megkezdése után.⁵⁹³

⁵⁸⁷ MNL HBVL XXXV.5.c 28. d. Csúcsvezetőségi ülés, 1974. jún. 7. Beszámoló. p. 1.

⁵⁸⁸ BM VIII. 627-1989.

⁵⁸⁹ Gyáravatás Berettyóújfaluban. Határidő előtt elkészült az ELZETT Művek gyára. Hajdú-Bihari Napló, 32. (1975) 195. 1975. aug. 20. 3.

⁵⁹⁰ 60. Jubileumi verseny Berettyóújfaluban az ELZETT-nél. Hajdú-Bihari Napló, 34. (1977) 243. 1977. okt. 15. 1.

⁵⁹¹ MNL HBVL XXXV.5.c 28. d. Vezetőség választás, 1975. jan. 20. Beszámoló. p. 9.

⁵⁹² MNL HBVL XXXV.1.c 41. d. Végrehajtó Bizottsági ülés, 1975. ápr. 4. p. 10.

⁵⁹³ Csatári 1978. 212–213.

Az ELZETT megindulása változtatta igazán Berettyóújfalut ipari jellegű várossá, urbánus jellegű migrációs központtá. Jól mutatja ezt az is, miszerint az 1980. január 1-én Berettyóújfaluban élő, oda máshonnan beköltözött népesség száma 4030 fő volt, ami a város akkori népességének 29,9%-át tette ki. Ezen népesség 7,8%-a 1950–1959 között, 33,9%-a 1960–1969 között, 58,3%-a pedig 1970–1979 között települt be Berettyóújfaluba, azaz a '70-es évek dinamikus ipartelepítésének időszakában volt a legnagyobb arányú a beköltözés.⁵⁹⁴ A gyár dolgozóinak 60%-a 30 év alatti fiatal volt. A környező 34 községből és településről közel 1200 fő volt a hat gyári autóbusz járatral ingázó munkások száma. Túlnyomó többségük betanított munkásként dolgozott, de folyamatosan növekedett a szakmunkások, technikusok, mérnökök száma is.⁵⁹⁵ A '70-es évek végén már három műszakban dolgoztak a gyárban, de a gépek teljes kihasználása szakemberhiány miatt még mindig váratott magára. Mivel 1976-ban a betanított munkások harmadának nem volt meg a 8 általános iskolai végzettsége, ezért a vállalat támogatta dolgozói felnőttoktatásban való részvételét. A szakmunkások aránya is alacsony volt, mivel 1976-ban a gyár mintegy 1600 alkalmazottjából, mindössze 284 rendelkezett szakirányú végzettséggel.⁵⁹⁶ A gyári eredményektől függően egyre nagyobb összeget fordítottak a dolgozók szociális és kulturális ellátásának javítására.

Az ELZETT azonban bármennyire is a térség iparának zászlóshajója volt, nem volt problémák nélküli gyár. Az üzem 1982-ig veszteségesen működött, és a munkásai megtartásával is akadtak gondok. Évente körülbelül 200 új dolgozó érkezett a vállalathoz, és nagyjából ugyanennyi el is hagyta azt, azaz meglehetősen nagy volt a fluktuáció. A gyáregység alig 10 évvel a beindulása után eljutott oda, hogy termékszerkezetet kellett volna váltania, mert „*vas-szerszámosládák gyártásából ma nem lehet megélni*”, de a vállalat központja nem tudott új profilt adni a gyáregységnek, ráadásul azon is vita volt, hogy érdemes-e a veszteséges üzemet fenntartani.⁵⁹⁷

---

⁵⁹⁴ Csatári – Héthy 1985. 260–261.

⁵⁹⁵ BM VIII. 627-1989.

⁵⁹⁶ Nagy 1981. 542.

⁵⁹⁷ Gerencsér 1984. 57.

19. kép Az ELZETT gyár egyik üzemcsarnoka

1980-ban járási viszonylatban már a foglalkoztatottak 38%-a dolgozott az iparban. A járási átlagtól eltérő fejlődést figyelhetünk meg Berettyóújfalú városában, ahol a munkásság aránya átlépte az 50,6%-ot. Mindeközben a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az 1949-es 60%-ról 1960-ra 46%-ra, 1980-ra pedig 15%-ra esett vissza a járásszékhelyen, ami az ipar arányának jelentős növekedését mutatja. Ezen fejlődés vezetett oda, hogy az Elnöki Tanács 1978. szeptemberi határozatában Berettyóújfalut várossá nyilvánította.⁵⁹⁸

Az ipari termelés növekedése 1975-től 1979-ig az országos és a megyei átlagot egyaránt meghaladta, évenként 15% körüli volt. 1980-ra a járás területén 42 ipari jellegű üzem, gyár működött, ebből 19 Berettyóújfaluban. Az itteni ipar jellegét azonban meghatározta, hogy az üzemek döntő többsége országos vagy megyei vállalatok gyáregysége, telephelyeként működött, ráadásul általában alacsony hozzáadott értékű termelést végeztek, így viszonylag hamar túllépett

⁵⁹⁸ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1979. jan. 4. Beszámoló. p. 3.; 19/1978. NET határozat. 1.

rajtuk az idő, a termékek hamar elavultak, mint ahogy az ELZETT esetében ezt láthattuk.⁵⁹⁹ Ez nagyrészt a vidéki ipartelepítési koncepció kudarcát is jelentette, hiszen már a hatvanas évek elején feltűnt a szakmai ellenérvek között, hogy ezzel a megoldással korszerűtlen termelő kapacitásokat adnak vidékre, az áttelepítés komoly termelőkiesést okoz és megnehezedik az ágazati kooperációs kapcsolatok fenntartása.⁶⁰⁰

Ennek ellenére a ELZETT vidéki kitelepüléseit tekintve mind Berettyóújfalu, mind pedig Szécsény esetében bizonyos sikereket felmutathatott, mivel a beruházások során egyúttal felszámolta a szétszórt, elavult, korszerűtlen budapesti gyárait, ugyanakkor egyenletesen növelte termelését. Az ELZETT termékeinek egyharmadát exportálta 40–60%-os arányban a rubel-, illetve dollárelszámolású piacokra. A hagyományosnak számító zár-lakat-vasalás termékek mellett a legfontosabb exportcikkek az üzemanyagkanna, játék-, körző-, szerszámláda, gyorscsavarszorító, tüskéshuzal, illetve a húzózár és tartozékai voltak.⁶⁰¹

20. kép Kállai Gyula látogatása az ELZETT-ben

⁵⁹⁹ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1980. febr. 16. Beszámoló. p. 5–6.

⁶⁰⁰ Germuska 2010. 43.

⁶⁰¹ Iparpolitika... 1977. 10.

Az 1970-es évek végére az amúgy is megkésve induló térségi ipartelepítés nagyjából le is zárult, nyilvánvalóvá vált, hogy új üzemek létrehozására a közeljövőben nincs lehetőség. Ennek legfőbb oka a mobilizálható munkaerő és a beruházási források hiánya volt. A munkaerőhiányt jól mutatja a berettyóújfalui ELZETT gyár esetében, hogy már a kezdetektől 2500 fő körüli átlagos jövőbeni munkáslétszámot reméltek elérni, azonban 2000 főnél alig volt a magasabb adat a vizsgált időszakban.⁶⁰² Így az ipari termelés növekedését ezt követően a '60-as évek végétől már szorgalmazott módon, a termelékenység növelésével, a termelés intenzívebbé tételével, költségsökkentéssel, takarékos gazdálkodással kellett elérni. Így a '70-es évek végén Berettyóújfalu ipari üzemének termelésnövekedése már a hatékonyság növekedéséből adódott, létszámbeli bővülés gyakorlatilag nem volt.

Városiasodás, várossá fejlődés

Berettyóújfalu az 1920-as trianoni békeszerződés kihirdetését követően vált Csonka-Bihar vármegye székhelyévé, azonban – minden fejlesztés és beruházás ellenére – végig, a tanácsrendszer 1950. évi bevezetéséig nagyközség maradt. Ezt követően nyílt lehetősége arra, hogy mint középfokú központ, elinduljon a várossá válás útján, amelynek egyik előfeltétele az előzőekben ismertetett – közel 30 évig tartó – iparosodás volt, amely a Rákosi-korszak nehézségei után a Kádár-rendszer idején gyorsult fel, különösen az ELZETT gyár idetelepítésével a '70-es években.

A Magyar Népköztársaság 1949. évi alkotmányának megfelelően a Minisztertanács 1949. december 14-én kiadta a 4.343/1949. (259) M.T. számú rendeletét, amellyel meghatározták az újonnan kialakított tizenkilenc megye nevét, székhelyét és területét. A rendelet végrehajtásával a belügyminisztert bízták meg, aki 1950. január 29-én és március 12-én két rendeletet adott ki ez ügyben. Az utóbbival (5.201/11/II-1/1950. (III. 12.) B.M. számú rendelet) 1950. március 16-án nyolc másik megyével egyetemben megalakította a Debrecen központú

---

⁶⁰² D. Kiss János: Tájékp – tettekkel. Új város: Berettyóújfalu. Magyar Hírlap, 11. (1978) 268. 1978. nov. 14. 5.; Malonyai Péter: Berettyóújfalu és Berettyó. A város kapujában. Magyar Nemzet, 34. (1978) 193. 1978. aug. 17. 5.

Hajdú-Bihar megyét. Ezzel Berettyóújfalu megyeszékhelyi státusza megszűnt, és már csak mint a Berettyóújfalusi járás székhelye látta el feladatait, amelyhez a következő települések tartoztak még: Bakonszeg, Berettyószentmárton, Bihartorda, Csökmő, (Bihar)Dancsháza, Darvas, Furta, Gáborján, Hencida, Nagyrábé, Sáp, Szentpéterszeg, Újiráz, Váncsod, Vekerd, Zsáka önálló tanácsú községek.⁶⁰³

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet (VÁTI) 1951-ben Berettyóújfalu beépítését, városképét a következőképpen írta le: „*A legjellegzetesebb beépítési mód a jésüs beépítés. A község tengelyén a Kossuth u. kívül – általában ervel a beépítési móddal épült. A Kossuth-utcán általában hézagos városias /félíg zártsorú/ beépítés alakult ki. Zártsorú beépítést nem találunk. Szabadonálló beépítés két helyen, az ú.n. tisztviselő telepen és a vasútállomás környékén, tehát az időben legkésőbb betelepült részen alakult ki. Műemlékszerű épület a községben a r. kat. templomon kívül, mely a XVIII. században épült, nincs. Az épületek általában jó karban lévő épületek. [...] Ternberuházás során létesített lakótömb a községben nincs.*” Az első világháborút követően az akkor még megyeszékhelyi státusszal bíró település „*fokozatosan a vasútvonal felé terjeszkedett /Ady E-út és környéke/ valamint keleti irányban a tisztviselő-telep és kórház környékén, nyugati irányban pedig a Bem-utcáig.*” A vizsgálat alapján a község belterülete nyugat felé nem volt bővíthető, így a várható fejlődési/fejlesztési irányokat keletben és délkeletben határozták meg, a 4.a. közlekedési út (a mai 42-es főút) és a Berettyó folyó által határolt területen.⁶⁰⁴

Míg a településen átmenő forgalmi úthálózat helyzetét a következőképpen foglalták össze: „*A közlekedési utak általában megfelelő szélességűek, ami annak tulajdonítható be, hogy a település egyes fejlődési szakaszának határán épültek ki és így közlekedési úttá való kiépülésük idején nem voltak mindkét oldalról beépítve, tehát kellő szélességgel lehetett kiépíteni. Forgalmi szempontból azonban mégis kifogás alá esik a 43. sz. közlekedési út [a mai 47-es főút – a szerzők megjegyzése], mely a községet két részre vágja. Áthelyezése azonban nem lehetséges, csak teljes, V.K.Sz.T. [a település belterülete – a szerzők megjegyzése] belüli nyomvonalváltoztatással.*”⁶⁰⁵

A fentiekben idézett 1951-es vizsgálat szerint az alábbi közintézmények voltak megtalálhatóak a járásszékhelyen:

⁶⁰³ Dominkovits – Horváth 2011. 46.; Szikla 2014.; Szikla 2018. 9–10.

⁶⁰⁴ MNL OL XXVI.D.8.f 41. d. Berettyóújfalu nagyközség IV., V. és VIII. számú vizsgálata.

⁶⁰⁵ MNL OL XXVI.D.8.f 41. d. Berettyóújfalu nagyközség IV., V. és VIII. számú vizsgálata.

- egészségügyi és szociális intézmények: egészségház, közkórház (200 ágy), fürdő, járványkórház (20 ágy), szociális otthon (50 fő, 2 épület);
- oktatási intézmények: 5 általános iskola (1–4 tanterem), gimnázium (4 tanterem), mezőgazdasági gimnázium (3 épület), gazdasági iskola (romos), kollégium, óvoda (50 gyerek);
- igazgatási, szövetkezeti és közbiztonsági intézmények: tanácsház, járásbíró-ság, posta, adóhivatal, 2 földművesszövetkezeti székház és raktárak, párt-ház, rendőrség, tűzoltóság, 2 laktanya;
- művelődési és kultúrintézmények: kultúrház és könyvtár, római katolikus templom, református templom, kápolna.⁶⁰⁶

Már egészen korán felismerték, hogy Berettyóújfalu igazgatási központi szerepe mellett az iskolaváros-jelleg lehet a fejlődés egyik útja, így a gimnázium létrehozása a korszak kezdete óta célkitűzés volt. A II. világháborút megelőzően Berettyóújfalu nem rendelkezett gimnáziummal, azonban 1945-ben egy magánlakásban – amelyben 4 tanterem kialakítására nyílt lehetőség – megkezdte működését.⁶⁰⁷ A cél az volt, hogy „*Berettyóújfalu, Biharkeresztes és Derecske járások tanulni vágyó fiataljainak igényét kell biztosítani, de egyúttal Debrecen város középiskoláit is tehermentesíteni [...] Autóbusz összeköttetés a járások községeivel jó, ezért a bejáró tanulók száma magas.*” A tanulók létszámának emelkedésével a tantermek számát állandóan bővíteni kellett, amelyekre „*ismétlen nem oktatási célt szolgáló épületek kerültek igénybevétele*” (magánlakás, kocsmák, fészerek stb.). Ezek kisméretűek, egészségtelenek, rossz természetűek megvilágításúak, vagyis oktatási célra alkalmatlanok voltak, valamint „*állandó jelleggel és nagy költséggel javításra*” szorultak. Gondot okozott az is, hogy a gimnázium több, nem összefüggő épületben működött, nélkülözve a „*legszerűsebb előadó termeket*” és a tornatermet, nem volt legalább 50 fő befogadására alkalmas terme, ahol az iskolai ünnepeket megtarthatták volna. Így 1956-ra már halaszthatatlan volt egy 10 tantermes gimnázium felépítése, a szükséges közösségi terekkel, kiszolgáló és egészségügyi helyiségekkel, irodákkal, szertárakkal és raktárakkal, szolgálati lakásokkal (1 igazgatói, 1 hivatalsegédi) stb. együtt.⁶⁰⁸

⁶⁰⁶ MNL OL XXVI.D.8.f 41. d. Berettyóújfalu nagyközség IV., V. és VIII. számú vizsgálata.

⁶⁰⁷ Bővebben lásd a 3. számú forrásmellékletben.

⁶⁰⁸ MNL HBVL XXIII.23. 59. d. Berettyóújfalu. 234-7/1956.

**A Berettyóújfalui Állami Gimnázium tanulói létszáma
1952–1957 között⁶⁰⁹**

Tanév	Tanulói létszám
1952/53	340 fő
1953/54	367 fő
1954/55	306 fő
1955/56	338 fő
1956/57	346 fő (tervezet)

A Berettyószentmártonnal történő egyesülésnek és a várossá válásnak az ötlete/lehetősége már az '50-es évek első felében felmerült. Ezt hivatott alátámasztani, hogy az 1954. augusztus 15-ei tanácsülésre Berettyószentmártonból tíztagú küldöttség érkezett, hogy megtárgyalják az egyesülés és a várossá válás kérdését. A berettyóújfaluiak azzal érveltek, hogy könnyebb lesz a gyermekek iskoláztatása, a dolgozó parasztok a helyi üzemekben szerezhetnek ipari oktatást, munkaalkalmat. Kiemelték, hogy piacnapokon szembetűnő, hogy mennyire kihat a község kereskedelmi és ipari tevékenysége a környező településekre, ugyanakkor a kórház, a kultúrház, a gimnázium és a gépállomás működése is jelentős, és nem csak a Berettyóújfalui, hanem a szomszéd járások községeire is kihat. Berettyószentmártoni oldaláról a hozzászólók hangsúlyozták, hogy megérett az idő ahhoz, hogy a két község egyesüljön és város legyen, mert ez nagyban orvosolná a falu közművek terén meglévő hiányosságait, és a község kulturális, szórakozási lehetőségei is Berettyóújfaluban vannak. A felszólalók között volt, aki a „városnak” a már a háború előtt megjelenő „Berettyóújváros” nevet javasolta.⁶¹⁰

A tanácsstagok a 12/1954. számú tanácsi határozatban kimondták Berettyóújfalu községnek Berettyószentmárton községgel való egyesítését, továbbá, hogy „[...] az egyesítés során a jelenlegi-községi tanácsi közigazgatási egységet városi és pedig járási tanács alá rendelt városi tanácsi közigazgatási egységre szervezi át”, és mint ilyen, a „Berettyóújváros nevet viselje”, valamint a javaslatot „[...] jónéhagyás végett a Járási és Megyei tanácsokon keresztül a Minisztertanácshoz fel kell terjeszteni.” Mindezt azzal az indoklással, hogy „Berettyóújfalu község magában is, de különösen Berettyószentmárton

⁶⁰⁹ MNL HBVL XXIII.23. 59. d. Berettyóújfalu. 234-7/1956.

⁶¹⁰ MNL HBVL XXIII.576.a 2. k. Tanácsülés, 1954. aug. 15. p. 1–4.

községgel való egyesítés után, gazdasági és társadalmi adottságainál fogva városi feladatokat lát el, fejlődő ipara, kereskedelme, kulturális, szociális, egészségügyi intézményei [...] és politikai, gazdasági és igazgatási szerveinek irányító, szervező tevékenysége kihat a környékre. Különös tekintettel pedig arra, hogy gazdasági, ipari és kereskedelmi tevékenysége a berettyóújfalui járás határán túl, annak községgel együtt mintegy 40 községre közvetlenül kihat, szükséges Berettyóújfalu községnek jelenlegi közigazgatási egységét várossá szervezni.” Javasolták, hogy a „VB terjessze fel a várossá nyilvánításra, azzal, hogy az község 1954. évi 9. számú tvr.-ben előírt követelményeknek a várossá szervezésre megfelel.”⁶¹¹

Közben a településen folyamatosak voltak a fejlesztések, az I. ötéves terv (1950–1954) idején a következő nagymértékű beruházások valósultak meg: a Berettyóújfalut Berettyószentmártonnal összekötő új vasbeton híd megépítése, a Berettyóújfalu–Derecske bitumenes út kivitelezése, a kórház 80 ágygal való bővítése és egy SZTK rendelőintézet létrehozása, két új artézi kút fúrása, a gépállomás fejlesztése, a gimnázium és az azzal összefüggő diákotthon létrehozása, a földművesszövetkezet nagyáruházának és vendéglátó üzemének létesítése, illetve a tejporgyár építésének megkezdése.⁶¹²

21. kép A Berettyóújfalut Berettyószentmártonnal összekötő, ma is használatban lévő új vasbeton híd

⁶¹¹ MNL HBVL XXIII.576.a 2. k. Tanácsülés, 1954. aug. 15. p. 1–4.

⁶¹² MNL HBVL XXIII.576.a 3. k. Tanácsülés, 1955. aug. 14. p. 3.

A szolgáltatások erősödése, illetve a szolgáltató szektor irányába megnövekedett igények is a városiasodás élénkülését jelezték. A Berettyóújfalui Vegyes Ktsz munkáját eleinte sok bírálat is érte amiatt, hogy nem tudott lépést tartani a lakossági elvárásokkal. A '60-as évek elején 70–80%-osra teljesítette tervét a vállalat, miközben igen sok minőségi kifogás volt a munkájukra. Bár a termelő szektorok fontossága mindig is elsődleges volt, igyekeztek egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítani a szolgáltató szektornak is. A helyi vezetők is felismerték, hogy az emberek egyre inkább be tudják szerezni a modern, ízléses iparcikkeket, jobban akartak öltözködni, többet adtak magukra, amit helyesnek is tartottak. De például míg a járásban is rohamosan növekedett a televízió tulajdonosok száma, a meghibásodott készülékek javítási lehetőségei erősen korlátozottak voltak. Televíziót például akkoriban csak Debrecenben lehetett javíttatni, és az ilyen apró bosszúságok nyomot hagyhattak a lakosság hangulatán. Ezért a szolgáltatások ez irányú fejlesztését irányozták elő Berettyóújfaluban, azokban a községekben pedig, ahol indokoltnak tartották, kisipari engedélyek kiadását határozták el, a helyi szolgáltatások szélesítése céljából.⁶¹³ Az iparosodással jelentkező megnövekedő vásárlóerő igényeinek kielégítésére a kereskedelem áru kínálatának fejlesztésével és a szolgáltatási igényeknek való megfeleléssel lehetett felkészülni.

Az 1969. április 23-ai tanácsülésen merült fel a szolgáltatásfejlesztéssel kapcsolatosan, hogy „*a lakosság igényli, hogy lehessen kapni péksüteményt ne csak reggel, hanem a nap bármelyik szakában*”. A Kiskereskedelmi Vállalat malom mellett építendő ABC áruháza és az ÁFÉSZ-nek az akkori körzeti orvosi rendelő helyén épülő ABC áruháza esetében a tanács célja az volt, hogy megfelelő konkurencia alakuljon ki közöttük. A nagy kapacitású közművesítés pedig azért is volt kiemelten fontos, mert kijelentették: „*Több vizet fog a megépülő Elzett gyár fogyasztani, mint ma az egész község.*”⁶¹⁴

Berettyóújfalu kereskedelmi forgalma a lakosság életszínvonalának lassú emelkedésével párhuzamosan növekedett. A Földművesszövetkezet kereskedelmi forgalma 1969-ben 16,1%-kal, a vendéglátó forgalma 9,8%-kal, a felvásárlási forgalom 22,8%-kal, az összforgalom 15%-kal nőtt az előző évhez képest.

⁶¹³ MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártértekezlet, 1962. szept. 28. Beszámoló. p. 13–14.

⁶¹⁴ MNL HBVL XXIII.576.a 17. k. Tanácsülés, 1969. ápr. 23. Feljegyzés. p. 8.

Lassan javult az áruellátás színvonala és a választék, de továbbra is voltak hiánycikkek, ekkoriban nehezen lehetett többek közt televízióhoz, olajkályhához vagy bizonyos típusú bútorokhoz jutni. A Földművelésügyi Minisztérium mindenestire nyereséges volt, 1968-hoz képest a következő évben 30,9%-kal nőtt a profitja.⁶¹⁵ A kereskedelem növekedését más számadatokkal kifejezve: a Földművelésügyi Minisztérium (illetve utóda, az ÁFÉSZ) áruforgalma 1966-ban 163 millió Ft-ról 1969-re 50%-os emelkedéssel 240 millió Ft-ra nőtt. A lakosság azonban nem csupán elköltötte a bevételeit. Ezalatt a pár év alatt a lakossági betétállomány nyolcszorosára nőtt, valamint az is beszédes adat, hogy 1969-ben 165 családi ház építéséhez adtak hitelt Berettyóújfaluban.⁶¹⁶

Az ÁFÉSZ kereskedelmi forgalmát a '70-es évek elején is évi 10–13%-kal tervezték növelni, a lakosság minél jobb kiszolgálása céljából. A beszerzési lehetőségek bővítésével, a kiszolgálás kulturáltságával és a hiánycikkek csökkentésével próbáltak még jobb szolgáltatást nyújtani a község lakóinak, különösen a zöldség, a gyümölcs és sertéshúsellátás volumenének emelése volt a cél.⁶¹⁷ Az ÁFÉSZ folyamatos fejlesztéseket tervezett, így Vendéglátó Kombinát, cukrásztésztaüzem és szikvízüzem létesítéséről készültek tervek, amelyek megvalósítása érdekében támogatásokra vártak. A Fűszért Vállalat fiókjánál a '70-es évek végén az R-20-as számítógépek beállításával megjelent az informatika is.⁶¹⁸

Berettyóújfalun közületi beruházásaiban az 1956-os forradalmat követően, de leginkább a '60-as évek végére egyre jobban a városiasodás jegyében megfogalmazódott fejlesztési célkitűzések jelentek meg.

A kórház az '50-es évek elején már kicsinek mutatkozott. Ekkor jelent meg az igény a rendelőintézzettel való bővítésre. A kórházban ekkor belgyógyászat, sebészet, nőgyógyászat működött, a megszűnt tüdőosztály helyébe gyermekosztályt akartak létesíteni. A tüdőosztály munkáját ambuláns rendeléssel a tüdőgondozóban folytatták, a tüdőgondozó átlagos évi betegforgalma 15 000 páciens volt. Nemibeteg-gondozó is működött, évi 4000 fős betegforgalommal. A tüdő- és a nemibeteg-gondozó az egészségházban volt elhelyezve.⁶¹⁹

⁶¹⁵ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1970. jan. 30. Gazdaságpolitikai program. p. 4.

⁶¹⁶ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1970. szept. 11. Beszámoló. p. 4.

⁶¹⁷ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1972. febr. 18. Jelentés. p. 8.

⁶¹⁸ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1976. jún. 28. Beszámoló. p. 9–10.

⁶¹⁹ MNL OL XXVI.D.8.f 2. d. Hajdú-Bihar megye 1951.

Berettyóújfalu község 1957-es községfejlesztési irányelveinek meghatározása idején a község 11 606 fős lakossággal rendelkezett. Azt prognosztizálták, hogy a lakosság öt évente legalább ezer fővel fog emelkedni, mivel a község adottságai (üzemek, vállalatok, intézmények, vasút, iskola) a bevándorlást segítették elő. Az elvándorlást jóval kevesebbre jósolták, évenként körülbelül 200 főre, így 10 év távlatában 14 720 fős lakosságot reméltek, nagyobb ütemű üzemfejlesztésekkel pedig 15 953 főt. A háztartások száma 4026, a lakásoké 3765 volt 1957-ben (a különbség alapján 261 házhelyre lett volna szükség, ám beépítetlen házhelyek száma 220 db volt ekkor).⁶²⁰

A rendezési tervek szerint a 8 katasztrális hold méretű Sáson erdősíteni terveztek, és az ott meglévő strandfürdő egy medencével (50×12 m) való bővítését és egy tisztasági fürdő megépítését 10 káddal, mert még addig ilyen nem volt a község területén. Ehhez mélyfúrású kút kellett volna létesíteni, amely legalább 50 fokos vizet ad. Ezt a jódos vizet tervezték a kórház 7,5 millió Ft-os, három év alatt történő bővítése keretében esetlegesen egy reumatológiai osztály létrehozásánál is felhasználni.⁶²¹ A tanács vezetése is kiemelt jelentőségűnek tartotta, hogy amennyiben a településen gyógyvíz kinyerése érdekében mélyfúrású kút létesül, annak a község lakossága igen nagy hasznát tudná venni, mivel úgy vélték, hogy a község rövidesen várossá fejlődik, és ehhez nagyban hozzájárulna fürdő megépítése – elsősorban tisztasági felhasználásra, másodsorban pedig a kórházi hasznosításra.⁶²²

1957-ben a községben megyei vagy országos intézmény volt az Arany János Gyermekváros (350 állami gondozottal), a Berettyóújfalui Állami Gimnázium és a Berettyóújfalui Járási Tanács Kórháza. A település középületeinek legfőbb gondja ekkoriban a szétaprózottság volt, ezért a 27 helyiségből álló tanácsházát javasolták összevonni a párt- és társadalmi szervek (14 helyiség) helyiségeivel, a rendőrséggel, esetleg a tűzoltósággal egy központi középületbe. A rendőrség (17 helyiség), a posta (5 helyiség), a kultúrház (500 férőhelyes nagyterem, könyvtár-helyiség, olvasószoba, színpad, szakköri helyiségek) és a tűzoltóság önálló, megfelelő állapotú épületben helyezkedett el.⁶²³

⁶²⁰ MNL OL XXVI.D.8.f 7. d. 3120/1957.

⁶²¹ MNL OL XXVI.D.8.f 7. d. 3120/1957.

⁶²² MNL HBVL XXIII.576.a 5. k. Tanácsülés, 1957. dec. 27. p. 6.

⁶²³ MNL OL XXVI.D.8.f 7. d. 3120/1957.

Érdeemes megnézni, hogy 1957-ben milyen területeken tervezték a település fejlesztését. A népesedésből fakadóan feltétlen szükségessé vált egy új iskolaépület felépítése legalább 8 tanteremmel, valamint egy központi tornaterem létesítése, mivel egyik iskola sem rendelkezett ezzel. Fontosnak tartották iskolafürdő létesítését, és az iskolák vízzel való ellátását törpe vízmű létesítésével. A tanteremigényt 25 teremben határozták meg (612 fős iskolaköteles létszámnövekedéssel számolva).⁶²⁴

22. kép A berettyóújfalui ÁRUFÉSZ áruháza az egykori orvosi rendelő helyén

⁶²⁴ MNL OL XXVI.D.8.f 7. d. 3120/1957.

23. kép A Berettyóújfalui Állami Gimnázium épülete (később Tanácsháza)

1957-ben egy bölcsőde működött 40 fős befogadóképességgel, de már ekkor 100 gyermek elhelyezésére lett volna igény, amely két új bölcsőde megépítését igényelte. Egy óvoda 2000–2500 lakos kiszolgálására volt elegendő, ezért úgy számoltak, hogy még öt új óvoda építése lehet szükséges. Tíz év alatt kettő megépítésével számoltak az állomás környékén és a völgyközi részen. Másik három óvodát pedig a III. ötéves terv keretében terveztek megépíteni. A már meglévő óvodák állapota gyenge volt, felszerelésük korszerűtlen.⁶²⁵

Berettyóújfalú kereskedelmi egységeit ekkor a Szövetkezet (38 darab) és a Népbolt üzletei alkották (7 darab), amelyek jellemzően más célra épült helyiségekben, főleg lakásokban helyezkedtek el. Az üzletek állapota általában gyenge volt, úgy ítélték meg, hogy legalább 7 új üzletre van szüksége a településnek.⁶²⁶

⁶²⁵ MNL OL XXVI.D.8.f 7. d. 3120/1957.

⁶²⁶ MNL OL XXVI.D.8.f 7. d. 3120/1957.

24. kép Az Arany János Gyermekváros az egykori Esze Tamás laktanyában

A villamosított épületek száma 1957-ben 1908 volt, míg a villamosítatlanoké 1100. A villanyvilágítással ellátandó lakóházak számát 1957-ben 2000-ben határozták meg. A vízvezetékbe bekapcsolt épületek száma 27, a szennyvízcsatornába bekapcsoltaké 30 volt. A község közkutakból nyerte a vizet, amely azonban nem volt elegendő a stabil ellátáshoz. A közutak száma 14 volt, ebből külterületen 2 működött, amelyekben az ivóvíz minősége nem volt megfelelő. A községben szükségesnek tartottak még 2 artézi kutat fúrni a Hétvezér utcában és a Völgyközön. A község vízellátásához szükséges volt egy vízmű megépítése, amely képes volt ellátni a község valamennyi intézményét, üzemét, vállalatát vagy hivatalát, valamint a magánlakásokat is. Ekkor két olyan kút üzemelt, amelyek

vízhozama alkalmas lehetett a vízművet táplálni, amelyeken keresztül a község központi vízellátása megoldható lett volna. Vagyis a megépítéssel egy időben legalább 300 épületbe lehetett volna a vizet azonnal bevinni és később a vízhálózatot is bővíteni. Ugyancsak szükségesnek tartották egy központi derítő megépítését is, amely megfelelő derítés és ülepítés után adta ki a szennyvizet a nyílt csatornába. Erre azért is volt szükség, mert a Tejporgyár napi 150–200 liter derítetlen szennyvizének minősíthetetlen bűze terjengett, amiért a Szillér-csatorna leburkolása feltétlen indokolt volt. A csapadékvízvezető árokkal el nem látott utcák száma 91 volt. A lakossági szemetet csak a fő utcáról gyűjtötték össze, és a községtől 2 km-re levő kimerült vályogvető gödörben tárolták, így sürgető igény nyílt egy központi szemétyűjtő telep kialakítása a lakóterülettől teljesen izoláltan.⁶²⁷

1956-tól megindult a járások összevonásának, átszervezésének – az 1983-as megszüntetésükig tartó – folyamata. 1970-ben Hajdú-Bihar megye közigazgatását több helyen is átszervezték. Ekkor szűnt meg a Polgári és a Biharkeresztesi járás, a hozzájuk tartozó településeket a Debreceni, illetve a Berettyóújfalui járások kapták meg. Nagyrábét, Bihardancsházát és Bihartordát a Berettyóújfalui járástól a Püspökladányhoz csatolták; Nagyléta és Vértes községeket Létavértes néven egyesítették; valamint Berettyószentmárton nagyközség ekkor olvadt be Berettyóújfaluba. A Berettyóújfalui járáshoz a következő települések tartoztak még: Biharkeresztesi nagyközségi közös tanács (Ártánd, Bedő, Biharkeresztes, Told), Komádi nagyközségi közös tanács (Komádi, Magyarhomorog), Zsákai nagyközségi közös tanács (Darvas, Furta, Vekerd, Zsáka), Váncsodi községi közös tanács (Mezőpeterd, Váncsod) és Bakonszeg, Berekböszörmény, Bojt, Csökmő, Gáborján, Hencida, Körösszakál, Körösszegapáti, Mezősas, Nagykereki, Szentpéterszeg, Újiráz önálló tanácsú községek.⁶²⁸

Ahogy már az előzőekben is említettük, a fejlődés a '60-as évektől gyorsult fel: a csatornázás megkezdése, az új gimnázium határidőre történő átadása, a családi többszintes társasházak építésének megkezdése, és a kórház bővítésének tervezése a mindennapi élet különböző területein jelezte az új, modern, városias település megszületését.⁶²⁹

⁶²⁷ MNL OL XXVI.D.8.f 7. d. 3120/1957.

⁶²⁸ Szikla 2014.; Szikla 2018. 13.

⁶²⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1967. jan. 31. Gazdaságpolitikai program. p. 5–6.

Az MSZMP legfelső vezetése 1970 márciusában újrafogalmazta a területfejlesztési irányelveket, amelyeket egy évvel később kormányhatározatként hirdettek ki Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció (OTK) címen. Az OTK két legfőbb célkitűzése az ország évtizedek óta meglévő és továbbra is megoldatlan területi problémaira próbált megoldást találni: Budapest túlsúlyának megszüntetésére az öt regionális centrum (Győr, Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc) fejlesztésével, valamint az ipari tengely (Észak-Dunántúl és Észak-Magyarország) helyett az Alföldet és a Dél-Dunántúlt szerették volna fejleszteni. Az OTK nem is ebben hozott újat, hanem abban, hogy ismét mereven rangsorolta a fejlesztési célokat és a településcsoportokat. A koncepció kis települések százait taszította a „nem fejlesztendő” kategóriába, amikor kimondta: városhiányos térségekben nagyközségeket kell várossá fejleszteni, a településeket tíz egymásra épülő kategóriába kell besorolni, és szerepkörükhöz (alapfokú, középfokú, felsőfokú) mérten kell őket fejleszteni, illetve az „egyéb” szerepkörű községeket egyáltalán nem szándékoztak erősíteni. A fenti osztályozás alapján az öt kiemelt felsőfokú központon kívül 134 várost és 140 nagyközséget középfokú központként, körülbelül ezer községet pedig alsófokú központként kívántak működtetni.⁶³⁰

Az ekkor hatályos megyei településfejlesztési stratégia négy fő célt tűzött ki maga elé. A népesség elvándorlásának megállítása mellett a megyén belüli térségek gazdasági, életszínvonalbeli és ellátási egyenlenségeit próbálta megoldani. Javítani akarták a megyei városhálózat hiányosságait is, emelve a meglévő városok urbanizációs színvonalát, végül pedig a tanyás körzetek gondjaira is megoldást kellett találni. Ennek keretében a negyedik és ötödik ötéves tervek időszakában fejlesztették Debrecen iparát, erősítették a hajdúvárosok városias jellegét, és előkészítették Berettyóújfalu, Püspökladány és Balmazújváros várossá fejlesztését.⁶³¹

A VÁTI az 1951-es vizsgálatot követően, majd 20 évvel később, 1970-ben – az OTK szerinti Hajdú-Bihar megyei településhálózat-fejlesztési terv keretében – ismét megvizsgálta Berettyóújfalu helyzetét, lehetőségeit, és ekkor már középfokú központi funkciót szántak neki (Hajdúnánás és Püspökladány mellett). Továbbá a Püspökladányból Nagyváradra tartó vasútvonalnak nemzetközi

⁶³⁰ Germuska 2010. 58.

⁶³¹ Csák 1977. 102.

jelentőségű idegenforgalmi folyosó, a mai 47-es főútnak országos jelentőségű idegenforgalmi folyosó szerepét kellett volna betöltenie, míg a település kisforgalmú, regionális jelentőségű idegenforgalmi objektummal és gyógyászati jellegű létesítménnyel rendelkezett. A már meglévő városok (Debrecen, Hajdúbozsörmény, Hajdúnánás, Hajdúszoboszló) mellett Balmazújvárost, Püspökladányt és Berettyóújfalut tervezték várossá fejleszteni. Az utóbbinak a népessége 1970-ben 13,8 ezer fő volt, míg 1985-re el kellett volna érnie a 16–18 ezer, 2000-re a 18–20 ezer főt.⁶³² Ami végül nem valósult meg, mivel a település állandó lakosság száma a következőképp változott: 1980: 16 052 fő; 1990: 16 399 fő; 2001: 15 886 fő.⁶³³

A tervet a következőképpen írta le Berettyóújfalu, mint középfokú központ regionális szerepkörének meglévő és fejlesztésre javasolt tényezőit: *„A megye déli, bihari részének településhálózata az eltérő földrajzi adottságok miatt másképpen fejlődött, mint a Hajdúságban. Itt kisfalvas településhálózat van. A legnagyobb település, amely már a felszabadulás előtt is középfokú államigazgatási és részleges középfokú ellátó centruma volt ennek a körzetnek, Berettyóújfalu. A körzetnek nincsenek olyan földrajzi adottságai, amelyeknek alapján városi centrummá fejlődhetett volna. A mezőgazdasági adottságok kedvezőtlenek, ipar nem fejlődött, így gazdaságilag elmaradott és népességi szempontból depressziós körzetnek számított. Csak a megindult, Berettyóújfalura koncentrált iparfejlesztés biztosíthatja a feltételeket a település várossá válásához és a környezet gazdasági és ellátásbeli fejletlenségének csökkentéséhez. Variábilis ipar fejlesztéséhez a feltételek megvannak, ezért ipartelepítési preferenciát kapott, és az ipar fejlesztése megkezdődött. Ez meggyorsítja a városias fejlesztést. Ebben a perspektívában a középfokú intézmények teljes spektrumának kiépítésével néhány éven belül megerősödik középfokú központi szerepköre.”*⁶³⁴

Berettyóújfalunak a tervetben regionális jelentőségű ipari csomóponti szerepet szántak, mivel *„adottságainál fogva alkalmas a szakmai kultúra iránt nem nagy igényvel fellépő, munkaerőigényes nagyipar létesítésére. A fém-tömegcikk-ipar e kritériumoknak megfelel.”* Az ipari fejlesztéseknél az elingázó munkaerő feleslegre és a mezőgazdaságból felszabaduló munkaerőre szándékoztak építeni. Az iparban foglalkoztatottak számát 1985-re 3,7–4 ezer, 2000-re 4,6–5 ezer főre tervezték növelni a településen. *„Az ipari fejlesztések iparifoglalkoztatási csomópontokat és vonzásközpontokat*

⁶³² MNL OL XXVI.D.8.f 126. d. Hajdú-Bihar megye településhálózat-fejlesztési terve.

⁶³³ A népesség... 2003. 3.

⁶³⁴ MNL OL XXVI.D.8.f 126. d. Hajdú-Bihar megye településhálózat-fejlesztési terve.

*boznak létre ezekben, kialakulnak az ingavándorforgalmi körzeteik. A közvetlen környezet településeiben a társadalmi átrétegződés nem idéz elő elvándorlást, a települések jellege változik meg. Ezek lesznek a város alvótelepülései. A kisfalvas környezetben valószínű az ilyenfajta fejlődés, Püspökladány és Berettyóújfalu környékén.”*⁶³⁵

Az előzőekben megállapítottakkal párhuzamosan – és a már korábban leírtak szerint – az ELZETT a ’70-es évek közepén 1300 fős telepet létesített, amelyet 1985-ig 2700 fősre szándékoztak növelni, amitől a térség nehéziparának megalapozását remélték. Ez magával vonzotta volna a helyi igények kielégítésére épülő, kisebb létszámú gépipari profilok (gépkocsijavítás) működését is. Továbbá még a könnyűipar, azon belül is a ruházati ipar, valamint a helyi jelentőségű feldolgozáson alapuló élelmiszeripar (húsipar, sütőipar) növekedését is valószínűsítették.⁶³⁶

A változások szükségességét az is előirányozta, hogy a település népessége az 1960-as népszámlálásban mért 11 388 főről (amihez hozzáadandó Berettyószentmárton 1814 fős lakossága is)⁶³⁷ 1970-re 13 999 főre nőtt.⁶³⁸ A növekedés mellett földrajzilag is bővült Berettyóújfalu: 1970. július 1-jén egyesült Berettyószentmártonnal.⁶³⁹ A változó település új arculatot, új, városias megjelenést és szolgáltatásokat kívánt.

A két településrész 1970. június 20-i összevonásáról, annak tapasztalatairól nem sok beszámolót ismerünk. A Hajnal Tsz egy, inkább kritikus, mint elismerő hangvételű jelentése szerint a lépés egyik fél számára sem lett kedvező, mert mindkét község külön-külön elavult középületállománnyal, gyermekelhelyezési és -étkeztetési problémákkal, gyenge ellátottságú iskolákkal és egészségüggyel rendelkezett. A nagyközséggé vált Berettyóújfaluban az ipar megerősödése és az urbanizáció létrehozta a munkásság megjelenésével lezajló társadalmi átrétegződést, így ott az volt a cél, hogy meg kellett teremteni a feltételét annak, hogy az ipartelepítés letelepedni kívánó dolgozói, műszaki vezetői korszerű lakhatáshoz jussanak, vagyis korszerű lakótelepek építésére volt szükség a fiatal munkáscsaládok helyhez kötésére. A már 15 500 főre nőtt településnek létre kellett hoznia

⁶³⁵ MNL OL XXVI.D.8.f 126. d. Hajdú-Bihar megye településhálózat-fejlesztési terve.

⁶³⁶ MNL OL XXVI.D.8.f 126. d. Hajdú-Bihar megye településhálózat-fejlesztési terve.

⁶³⁷ Népszámlálás 1960. 3. s. 64.

⁶³⁸ Népszámlálás 1970. 10. I. 364–365.

⁶³⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1970. szept. 11. Beszámoló. p. 13.

egy korszerű orvosi rendelőintézetet,⁶⁴⁰ kitelepíteni a város képét rontó elavult épülettel bíró kereskedelmi és szolgáltató egységeket, az iskolavárosnak megfelelő kollégiumi elhelyezési lehetőségeket, tanműhelyeket, valamint egy korszerű autóbusszpályaudvart kellett kiépítenie.⁶⁴¹

Ezekhez képest elenyészőnek tűnőnek minősítették Berettyószentmárton beruházásait. Olyan fejlesztések valósultak meg, mint a Béke és Sallai utcák pormentesített úttá történő kiépítése, az orvosi rendelő hozzáépítéssel történő fejlesztése, három autóbussz kitérő és az autóbusszforduló kiépítése, a Landler és Liszt Ferenc utcák kiépítetlen részének villamosítása, a Landler–Liszt–Kosztolányi–Rozgonyi utcák vezetékes vízellátásának pótlása (8 darab közkút kifolyóval), a Tóháti átkelőszakasz rekonstrukciója útszélesítéssel, a Szima-féle iskola lakóépületté alakítása és rekonstrukciója, a moziudvaron levő iskola födémcsérés külső felújítása, a Gönczy-féle iskola belső rekonstrukciója és vezetékes vízellátása, az óvoda bővítése 40 férőhellyel és konyhabővítéssel, a Morotva lakótelep kijelölése, tereprendezése és közművesítése, a régi tanácsházából kiscsoportos iskola és napközi kiépítése, a volt tűzoltó szertárból Népfront klub és MHSZ lőtér építése, korszerű buszváró kialakítása a tanácsháza előtt, illetve a Puskin, Lenin, Béke és Sallai utcák nagy fényerejű villanyvilágításának rekonstrukciója. Korszerűsödtek az ÁFÉSZ-boltok, önkiszolgáló üzletet hoztak létre, kisvendéglő kiépítésével egybekötve, valamint létrejött egy 30 férőhelyes öregek napközi otthona, azonban ezeknél nagyobb fejlesztés nem valósult meg a Berettyóújfaluhoz csatolt településrészen.⁶⁴²

A két település egyesülését követően egyre többször került szóba a várossá válás lehetősége, többek közt a tanácsi választások jelölőgyűlésein is felmerült a „városiasítás”, amelyeken kijelentették „*Berettyóújfalú Bihar központja, vonzás-körzete [...] nagyobb, mint a megnagyobbodott járás területe*”. Érvként hozták fel az országosan elismert kórház, a három középiskola⁶⁴³ szerepkörét, és hogy a nagyközség kereskedelmi és közlekedési csomópont, illetve az ipar fejlődését demonstrálandó

⁶⁴⁰ Berettyóújfalú házi orvosi szolgálatáról lásd bővebben: Bagdi 2019. 53–61.

⁶⁴¹ MNL HBVL XXXV.5.c 13. d. A Hajnal Tsz 1980. június 4-ei beszámolója.

⁶⁴² MNL HBVL XXXV.5.c 13. d. A Hajnal Tsz 1980. június 4-ei beszámolója.

⁶⁴³ Az Arany János Gimnázium, a Zalka Máté Szakközépiskola és a 126. Sz. Ipari Szakmunkás-képző Intézet.

céllal utaltak a Tejporgyárra, a Ruhagyárra, a ktsz-ekre, és a már ekkor üzemelő, de a IV. ötéves tervben felépülő ELZETT gyárra. Kiemelték: „Ezek a tények és a lakosság részéről jelentkező igények jelzik, hogy funkciójában már városi szinten kell a tanácsnak és bizottságainak dolgozni, hogy valójában kinőjön Berettyóújfalu helyén a város.”⁶⁴⁴

Az 1971. augusztus 6-ai tanácsülésen meghozott 4/1971. számú rendeletben (A tanács és szervei szervezeti és működési szabályzatáról) az összeolvadást a települések vezetősége a következőképpen értékelte: „A két települést, a volt Berettyószentmárton és Berettyóújfalu községet földrajzi, gazdasági és politikai helyzete az évszázadok során egybekapcsolta, egymásra utalta és már több alkalommal felmerült az egyesítésüknek a lehetősége, amely a múlt évben közmegegyezésre meg is történt.” Kiemelték, hogy az 1970-es év a község, illetve községek szempontjából két jelentős esemény történt: Berettyóújfalu 1970. január 1-től nagyközségi státuszt nyert, illetve ami talán még fontosabb volt, hogy „1970. július 1. napjától Berettyószentmárton községet és Berettyóújfalu nagyközséget a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 20/1970. /VI. 3./ <Berettyóújfalu> néven egyesítette.” Ugyanakkor a nagyközségi vezetés prioritása egyértelműen a városi rang elérése volt, melyet az egyesülés alkalmával sem mulasztottak el kihangsúlyozni: „Berettyóújfalu Hajdú-Bihar megyében a városiasodó nagyközségek között első helyre lépett elő, amelyet a mindenkori vezetésnek intenzív községpolitikával tovább kell fejleszteni és erősíteni.”⁶⁴⁵

1969-re kirajzolódott a járasszékhely központjának rendezési elképzelése. A hatósági hússzékttől az Építő Tüzép telep útvonalig a főút mindkét oldalán emeletes beépítést tettek lehetővé. Az elképzelések szerint itt döntően improduktív szervezetek, hivatalok beruházásai, valamint állami és társasházak 3–4 emeletes beépítései valósulhattak meg. Ez a településrész képezte a leendő városközpontot. A foglalkoztatás biztosítása céljából végzett iparosítás számára a község délkeleti részén, a Malomsziken alakítottak ki megfelelő területet, ugyanis ide tervezték az ELZETT gyáregységét, és a továbbiakban a tervek szerint itt kapott volna helyet minden további ipari létesítmény. A rendezési tervek szerint a község lakott területein gyáregységeket a továbbiakban nem terveztek engedélyezni.⁶⁴⁶

⁶⁴⁴ MNL HBVL XXIII.576.a 19. k. Tanácsülés, 1971. febr. 23. Háttéranyag. p. 2–3.

⁶⁴⁵ MNL HBVL XXIII.576.a 19. k. Tanácsülés, 1971. aug. 6. 4/1971. sz. rendelet. p. 3–5.

⁶⁴⁶ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. júl. 9. Jelentés. p. 1.

Berettyóújfalu Községi Tanács Végrehajtó Bizottsága az ELZETT gyár megépülésével egyidejűleg elengedhetetlenül szükségesnek tartotta az óvodai, bölcsődei, iskolai napközi férőhelyek bővítését. Ahhoz, hogy az ipartelepülés megvalósuljon, ki kellett építeni a szennyvízcsatorna fővezetékét a biológiai derítővel együtt, amelyre a társasházépítések megkezdése miatt is égető szükség volt. Mindemellett további villamosítást és járdaépítéseket irányoztak elő, amelynek hangsúlyos eleme volt a főútvonal és kórház környékének városias világitással történő ellátása. A lakosság jobb áruellátása érdekében a Földművesszövetkezetnek⁶⁴⁷ a Táncsics téren, a Völgyközön és a Kádár utcában vegyesbolt, a kórházi részen presszó létesítését irányozta elő. Meghirdették a „24 órát Berettyóújfaluért” társadalmi munka mozgalmat, amelynek keretében lakosságot a lakóhelyük előtt levő közterület rendbetartására kérték fel. Megállapították, hogy „*ez a városiasodó tendencia már megindult, ezt akarjuk egyre erősebben segíteni kibontakozni*”.⁶⁴⁸

A járásbíróóság mellett központi forrásból 11,894 millió Ft-ért a Hajdú-Bihar Megyei Állami Építőipari Vállalat által felépített 12 tantermes gimnázium 1969 szeptemberében nyitotta meg kapuit a diákság előtt. A mellette álló magánházaikat kisajátították, a HÁÉV itt kezdte meg a 126 férőhelyes kollégium építését, amelyet a tervek szerint 1970. év végéig kellett átadni. A lezárt temető melletti szántón a Hajdú-Bihar Megyei Tanácsi Építőipari Vállalat kivitelezésében épült a kórház új, 144 ágyas elmeosztálya, amelyet 1971 második negyedévére terveztek átadni.⁶⁴⁹

Kisajátításra volt kijelölve a mai Bajcsy-Zsilinszky utca, a Kálvin tér, a József Attila és az Oláh Zsigmond utcák közötti terület.⁶⁵⁰ Ide egy 40 lakásból és üzlethelyiségekből álló tömb volt tervezve, mely több szerv közös beruházásaként épült, 12,7 millió Ft-os tervezett költséggel. A Berettyóújfalui Járási Tanács Végrehajtó Bizottsága 16, a TITÁSZ 16, a TIVIZIG 4, a Belügyminisztérium szintén 4 lakás költségét állta. A Tanácsi Építőipari Vállalat által kivitelezett tömbben

---

⁶⁴⁷ A Földművesszövetkezetet ekkoriban már ÁFÉSZ-nek hívták, a köznyelvi szóhasználat ezt a változást lassabban vette át.

⁶⁴⁸ MNL HBVL XXIII.576.a 16. k. Tanácsülés, 1968. nov. 1. Jelentés. p. 9.

⁶⁴⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. júl. 9. Jelentés. p. 2.

⁶⁵⁰ Akkoriban ezen a területen a Szőke órás háza, a Ráduly-féle ingatlanok és a Varga fényképész háza voltak a legismertebb épületek.

Gelka (Gépipari Elektromos Karbantartó Vállalat) üzlet, OTP fiók és az Állami Biztosító kirendeltsége kapott helyet. A Bajcsy-Zsilinszky utcán az Ináncsy fényképész háza és a Kossuth utcán a Gyors és Gépíró Iskola és a cukrászda közti szakaszon az OTP Megyei Igazgatósága 104 lakásos beruházásának tervezése zajlott, az építkezést 1969 végén tervezték elkezdni. Szintén OTP beruházásként, a Berettyóújfalui Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz kivitelezésében volt tervben ekkor a Kossuth utcán már megépült társasház és a KISZ Bizottság közti ingatlanok, a Dózsa György utcán a rendőrség és a Vasbolt közti, illetve a Vasbolt és az ÁFÉSZ zöldségbolt közti szanálendő ingatlanokon háromemeletes társasházak építésének elkezdése.⁶⁵¹

25. kép A mai Bajcsy-Zsilinszky utca, a Kálvin tér és az Oláh Zsigmond utcák közötti 40 lakásból és üzlethelyiségekből álló tömb

⁶⁵¹ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. júl. 9. Jelentés. p. 2–4.

Ötmillió forintos tervezett költséggel, a Gyógyszertár Vállalat hozzájárulásával épült az új központi rendelő és gyógyszertár, amely a Berettyóújfalui Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz kivitelezésében, a tervek szerint 1970. december 31-ig kellett, hogy elkészüljön. A dr. Holdházy, egykori körzeti orvos szolgálati lakása helyén megvalósuló rendelő három munkahelyesre volt tervezve. A rendelő építése miatt némi csúszást szenvedett a 3,8 millió Ft-ért tervezett kórházi tüdőosztály megvalósítása, ezt 1971-ben tervezték megépíteni,⁶⁵² azonban csak 1973-ra készült el.⁶⁵³ Az új egészségügyi kombinátot 1974. február 5-én ünnepélyes keretek között adta át dr. Schnitzler József, a járás országgyűlési képviselője. Az épületben négy munkahelyes orvosi rendelő, kiszolgálóhelyiségek, egy gyógyszertár és négy szolgálati lakás létesült.⁶⁵⁴

A közlekedésfejlesztés legfontosabb beruházásaként tervezett új autóbuszpályaudvar a Tűzrendészeti Alosztályparancsnokság és a Sajtüzem mögötti KIOSZ székház helyén volt kijelölve. A 3,6 millió Ft-os beruházást a 6-os AKÖV fejlesztési alapjából tervezték megvalósítani 1971 folyamán.⁶⁵⁵

Az egyik legköltségesebb beruházás a szennyvízelvezetés megindítása volt. A csatornarendszer és a központi derítő Közmű és Mélyépítő Vállalat által kivitelezett első üteme 20,5 millió Ft-ba került, mely 1970 év végéig készült el. A csatornázás az emeletes házak és az ipartelepítés, vagyis a meginduló városiasodás miatt volt elengedhetetlenül szükséges beruházás. A tanácsi intézmények részéről a járási tanács vállalta a költségeket, a helyi nagyvállalatok zöme pedig tagja volt a szennyvíztársulásnak. A nem önálló üzemszerveket (mint a Söripari Vállalat vagy a Tejporgyár) is hozzájárulás megfizetésére kötelezték. A szennyvízcsatorna a Kossuth utcai MÉH teleptől a Magtisztító Telepig épült, innen a Vágóhid utcán át folytatódott a Malomsziki ipartelepig. Itt egy biológiai derítő rendszert alakítottak ki, ahonnan a tisztítás utáni maradékot a Berettyóba engedték. A kórház felé is vezettek egy ágat, ugyanis az intézmény is rácsatlakozott a hálózatra.⁶⁵⁶

⁶⁵² MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. júl. 9. Jelentés. p. 4.

⁶⁵³ Nagy 2003. 26.

⁶⁵⁴ Bagdi 2019. 58.

⁶⁵⁵ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. júl. 9. Jelentés. p. 4.

⁶⁵⁶ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. júl. 9. Jelentés. p. 5.

26. kép Az új központi háziorvosi rendelő

Ekkoriban Berettyóújfalu üzemei is sorra indították el fejlesztéseiket. A Szabó Ktsz telepén 3,5 millió Ft-os beruházással új vegytisztító, mosó és kelmefestő üzemegységet épített. A Megyei Tejipari Vállalat tervei szerint a központban lévő Sajtüzemet az 1970/71. év folyamán nyolcmillió forinttal a Tejporgyár mellé tervezték áthelyezni. A Berettyóújfalu Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz 1200 négyzetméteres új üzemcsarnokot épített, 4,5 millió forinttal. Építőipari tevékenységüknek volt köszönhető a Fűszért Vállalat 4,7 millió forinttal, az irodák és raktárépületek a Gépjavító Állomás melletti területen épültek meg. Itt épült a Berettyó Vizgazdálkodási Vállalat telephelye is, ahol irodák, javítóműhely

27. kép Az új autóbuszpályaudvar

és szociális létesítmények létesültek, valamint folyamatban volt az Élelmiszeripari Szállítási és Készletező Vállalat új telephelyének kijelölése is.⁶⁵⁷ Az ÁFÉSZ pedig 1970-ben megkezdte a 20 millió Ft-os bekerülési költségű áruháza megépítését.⁶⁵⁸

A Hajdú-Bihar Megyei Tanács 1/1971. számú határozatában rögzítette Berettyóújfalu Nagyközségi Tanácsa célcsoportos beruházásait. 1971-ben kivették a nagyközség fejlesztési tervéből, és saját lebonyolításba vették a 144 ágyas elmeosztály beruházását, amire 5 millió Ft célcsoportos támogatás és 5 millió Ft-os fejlesztési alap volt. Ugyanígy járt a 126 fős középiskolai kollégium befejezése is, amelyre 2 millió Ft volt biztosítva. A Zalka Máté Szakközépiskola részére 6 millió Ft-ért tervezett három darab műhelyterem építésének lebonyolítását is átvette a megyei tanács. A Berettyóújfalut érintő feladatok átvállalása miatt az eredeti 1971/72. évi 30 milliós előirányzat több mint fele helyett csak 12 millió Ft maradt a tanácsnál.⁶⁵⁹

⁶⁵⁷ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1969. júl. 9. Jelentés. p. 6–7.

⁶⁵⁸ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártbizottsági ülés, 1970. szept. 11. Jelentés. p. 3–4.

⁶⁵⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1973. máj. 18. Jelentés. p. 1–5.

Az 1970-es évek elején megépült a Ságvári u. 1. szám alatt 40 lakás, és az azokhoz tartozó üzeletházak, 15,2 millió Ft költséggel. A fenntartást a Költségvetési Üzem látta el. Megépült a Honvéd u. 8. alatt két pedagógusi, és az Erkel Ferenc u. 1. szám alatti TTTÁSZ szolgálati lakás. 1971-ben fejeződött be a ravatalozó építése, valamint ugyanebben az évben adták át a Kossuth u. 48. alatt épített ikerlakást, a Csokonai u. 11. alatti állatorvosi, a Toldi Miklós utcai 6×1,5 szobás, valamint a Vörös Hadsereg utcán épített 8×1 szobás lakásokat.⁶⁶⁰

A település magánlakásainak lecserélődése a korszak közepére ért el látványos változásokat. 1978-ban 255 darab OTP-lakás előkészítése volt folyamatban, melyeket a Hajdú-Bihari Állami Építőipari Vállalat épített házigyári elemekből, vagyis Berettyóújfaluban is terjedt a Kádár-kor városias lakóház típusa, a panelház. A Ruhagyártól keletre eső területen 105 panellakás épült fel, másik 150 lakás építése a Kossuth és a Madách utcák környékén volt előkészületben. Ugyanitt terveztek 60 darab szövetkezeti lakást a MESZÖV beruházásaként. Az V. ötéves tervben, 1976 és 1980 között 1300 lakás felépítése volt tervezve Berettyóújfaluban, ebből 1100 készült el határidőre, nagyjából 186 lakás kivitelezése áthúzódott a következő tervperiódusra. A VI. ötéves tervben közel ugyanennyi, 1100–1200 lakás felépítését tervezték a városban.⁶⁶¹ Berettyóújfalú lakásállományának megújulásában helyi vállalatok is tevékenyen részt vettek. Az 1976–1980 közötti időszakban csak a helyi Berettyóújfalui Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz 270 lakás megépítésére vállalkozott.⁶⁶² Az 1970-ben megindult OTP társasházi lakásokat hagyományos módszerrel és francia licensszel átvett alagútzsalus eljárással építették fel. Az előbbi inkább a hatvanas évek építkezési módszere volt, míg az utóbbi egyértelműen a hetvenes éveké. Berettyóújfaluban viszont a csatornázások megkezdésének csúszása miatt mindkét típus társasházai zömében a hetvenes években készültek el.⁶⁶³

Megépült az ELZETT felé vezető Széchenyi út, valamint a gyár előtti autóbuszforduló és parkoló, 5,7 millió Ft összegben. Belvízrendezés történt a Vörösmarty és a Felszabadulás utcákban, valamint az 1971/72. év folyamán 22 km

⁶⁶⁰ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1973. máj. 18. Jelentés. p. 3.

⁶⁶¹ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1978. okt. 4. Jelentés. p. 2.

⁶⁶² MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1976. dec. 15. Jelentés. p. 1.

⁶⁶³ MNL HBVL XXIII.576.a 18. k. Tanácsülés, 1970. máj. 30. Tájékoztató. p. 4.

járda épült vagy újult meg Berettyóújfaluban. A TITÁSZ két év alatt 3000 méter villamoshálózat bővítést végzett el, és 80 új közterületi lámpát helyezett ki. A helyi járatú autóbuszközlekedés feltételeinek biztosítása céljából megindult Berettyóújfalu–Mezősas irányába vezető út mellett egy autóbuszforduló kiépítése, valamint megállókat is építettek. Ezek elkészítése egyébként Berettyóújfalu és Berettyószentmárton egyesítésekor feltétel volt.⁶⁶⁴

28. kép Az újonnan épült József Attila lakótelep

A strandfürdő mellett 3,4 millió Ft-ért megépült a 840 l/perc hozamú termálkút, amelyből 63 fokos víz tört fel a felszínre. Megkezdődött a Kádár utca kiépítése, amelyre 1973-ban 2,2 millió Ft lett fordítva. 1972. augusztus 15-ig a József Attila, Ságvári és a Kossuth utcák által határolt részen kisajátították a területet a 150 OTP-s és 90 állami lakás építéséhez, ahol hamarosan a kivitelezés is megkezdődött. Ugyancsak 1972. augusztus 31-ig a Vas- és Műszaki Bolt mellett a

⁶⁶⁴ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1973. máj. 18. Jelentés. p. 4.

Debreceni Ruházati Kiskereskedelmi Áruház és a 20 állami lakás helyét szanálás útján biztosították. A 9 milliós építkezés a Berettyóújfalui Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz kivitelezésében indult meg. A IV. ötéves tervben a községben 134 állami lakás építése volt tervezve, amit ezek a beruházások le is fedtek. A Hajdú-Bihar Megyei Tanács lakásonként 270 ezer Ft támogatást biztosított, míg egy lakás építése átlagosan 308 ezer Ft-ba került. A különbséget központilag fedezték.⁶⁶⁵

A '70-es évek elején új elem jelent meg Berettyóújfalú városfejlesztési beruházásainál. Ekkorra elkészült a 100 személyes óvoda kivitelezési terve, a bekerülési költség 5 millió Ft volt, aminek Berettyóújfalú nagyjából a harmadát tudta önerőből fedezni. A hiányzó összeg előteremtésére társadalmi összefogást is szorgalmaztak, azaz a helyi üzemek és vállalatok felajánlásai is kellettek, hogy ezzel is segítsék a gyermekintézmény létrejöttét. A beruházást viszont kiemelten fontosnak tartotta a település vezetése, mert az óvodás korú gyerekeknek csak a 36%-át tudták óvodákban elhelyezni. Az országos átlag 52%, a megyei pedig 48% volt, így Berettyóújfalúnak mindenképpen kapacitásbővítésre volt szüksége.⁶⁶⁶

A József Attila utcán készítettek elő építési területet 1974-re az MHSZ bázis számára is, ahol lőteret és oktatási épületet is építettek. Azonban itt is, csakúgy, mint az említett óvodánál, már nem volt elég a megállapított pénzügyi keret, és a beruházás elején már tudható volt, hogy csak társadalmi összefogással lesz befejezhető.⁶⁶⁷ Az a megoldás, hogy egyre több esetben kellett helyi erőket megmozgatni egy-egy kisebb beruházás megvalósításához, egyrészt a helyi gazdaság erősödését, másrészt az állami források szűkülését jelzik.

Az infrastruktúra fejlesztését szolgálta a község úthálózatának folyamatos karbantartása. 1973 során 6,8 millió Ft-ot költöttek utakra Berettyóújfaluban, a munkákat rendszerint a Hajdú-Bihar Megyei Tanács Útépítő Vállalata végezte. A közúti közlekedés új bázisaként szolgáló autóbuszpályaudvar tervezése, a terep előkészítése, a világítás, a szennyvíz- és ivóvízhálózat kiépítése 2 millió Ft-ba került, a MÁVAUT,⁶⁶⁸ a 6. sz. Volán és az Utasellátó Vállalat voltak a beruházás finanszírozói.⁶⁶⁹

⁶⁶⁵ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1973. máj. 18. Jelentés. p. 4–5.

⁶⁶⁶ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1973. máj. 18. Jelentés. p. 5.

⁶⁶⁷ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1973. máj. 18. Jelentés. p. 6.

⁶⁶⁸ Magyar Államvasutak Közúti Gépkocsi Üzeme.

⁶⁶⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1973. máj. 18. Jelentés. p. 7.

Sajnos a forráshiány miatt több tervezett beruházásról le kellett mondania Berettyóújfalunak. Halasztásra kerültek olyan vízügyi építészeti elemek, mint a Szillér-csatorna és a Kálló-csatorna torkolatánál tervezett szivattyútelep, amely 3 millió Ft-ba került volna. Ezt a feladatot a Költségvetési Üzem szivattyújával oldották meg. A Szillér-csatornán egy 280 m-es szakaszon gavallér-elem kiépítése volt tervezve, azonban a költségek megemelkedése miatt a fejlesztést elhalasztották. Tervben volt a Szillér V. és VI. csatorna kivitelezése is, ezek beruházása is elmaradt. A 47-es úton megvalósult szennyvízhálózat beüzemelése 1973. április 30-án történt meg, a középtávú terv a főutcán megépítendő zárt rendszer volt, még a KPM⁶⁷⁰ útfelújítása előtt, de mivel ez késett, a község is halasztotta a beruházást.⁶⁷¹

A nem tanácsi beruházások közül a legjelentősebbek egyike volt az 1973. április 2-án (április 4-e tiszteletére) átadott, 32 millió Ft-ba került és részben szintén társadalmi összefogással épített ÁFÉSZ Áruház, amely 3552 m² alapterületen, 25 millió Ft értékű induló árukészlettel várta a vásárlókat. A méreteiben reprezentatív, a környék kisebb községeit is kiszolgáló épület illeszkedett a tervezett leendő szögletes betonszürke városképbe, amely teljesen átformálta Berettyóújfalú arculatát, sok esetben előnytelen módon. Mindenesetre a beruházás már a település későbbi térségi szerepköre szerinti fejlesztés volt. Szintén nem állami vagy tanácsi, hanem a gazdasági szervek által eszközölt beruházás volt a Gabonafelvásárló és Feldolgozó Vállalat 1000 vagonos siló tárolójának építése, amely 1973 folyamán került beüzemelésre, de ebben az évben készült el a 42-es út mellett az ÁFOR új üzemanagyttöltő állomása és a Fűszért Vállalat új telephelye a Földesi út mellett. A 47-es és 42-es utak találkozásánál épült fel a KPM Közúti Igazgatóságának az új telephelye, amelynek régi telepét lakásberuházások miatt szanálták.⁶⁷² Az átadásra 1974-ben került sor. Továbbá új sütőüzem épült a Tánacsics téren a Biharkeresztesi Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz kivitelezésében, valamint egy régi terv megvalósulásaképpen a Munkaügyi Minisztérium beruházásában, 1973-ban megindult az Eötvös és Madách utcák közti területen

⁶⁷⁰ Közlekedési és Postaügyi Minisztérium.

⁶⁷¹ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1973. máj. 18. Jelentés. p. 8. (A beruházás később valósult meg.)

⁶⁷² A József Attila utcán épült lakótelep helyén volt.

a 6 tantermes ipari szakmunkásképző iskola építése, amelynek építője a Derecskei Költségvetési Üzem volt. A fejlesztés 1974. augusztus 31-ig befejeződött, mivel a tanévet már ott kezdték meg a szakmunkástanulók.⁶⁷³

---

⁶⁷³ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1973. máj. 18. Jelentés. p. 9.

**Berettyóújfalu tanácsi beruházásainak és
fejlesztési feladatainak költségei 1973–1976 (ezer Ft)⁶⁷⁴**

Beruházás megnevezése		1973	1974	1975	1976	Összesen
1.	Kádár utca kiépítése	760	1500	2740	-	5000
2.	MÁVAUT pályaudvar	3864	1864	-	-	5728
3.	Lakásberuházás	8390	4000	23 700	-	36 090
4.	Ruházati Kiskereskedelmi Áruház	2838	-	-	-	2838
5.	Lakótelep közművesítés	2467	3133	-	-	5600
6.	Fásítás	61	27	30	50	168
7.	Emlékmű	324	-	-	-	324
8.	„Morotva” házhely rendezési terve	186	-	-	-	186
9.	Telekkitűzés	70	-	-	-	70
10.	Telekár visszafizetés (Egyetértés Lakásszövetkezet)	76	-	-	-	76
11.	Szennyvízcsatorna építési hozzájárulás	798	456	456	456	2166
12.	Közmű hitel visszafizetés	130	130	130	130	520
13.	Egészségügyi Kombinátnál	1200	-	-	-	1200
14.	100 személyes óvoda	1800	3200	-	-	5000
15.	Sportköri támogatás	130	100	100	100	430
16.	Sportpálya korszerűsítés	150	250	250	-	650
17.	MHSZ bázis	360	-	1580	-	1940
18.	Úttörő váltótábor	280	80	80	80	520
19.	Igazgatási fejlesztések	140	-	-	-	140
20.	Egyéb feladatok (Hajdúszoboszlói Szolgáltató Ktsz)	350	75	75	-	500
21.	Járdaépítés	-	-	-	400	400
22.	Villanyhálózat bővítés	-	-	-	200	200
23.	Vízhálózat bővítés	-	-	-	300	300
	<i>Összesen</i>	<i>24 374</i>	<i>14 815</i>	<i>29 141</i>	<i>1716</i>	<i>70 046</i>

⁶⁷⁴ MNL HBVL XXXV.5.c.2. d. Pártbizottsági ülés, 1973. máj. 18. 1. sz. melléklet.

**Fontosabb befejezett és folyamatban lévő nem tanácsi beruházások
a IV. ötéves terv időszakában⁶⁷⁵**

Beruházás megnevezése		Bekerülési költség
Megépült létesítmények		
1.	ÁFÉSZ Áruház	32 millió Ft
2.	ÁFOR Vállalat üzemanyagtöltő állomása	4 millió Ft
3.	Fűszért Vállalat telephelye	7 millió Ft
4.	Ivóvízmű hálózat	18 millió Ft
5.	Szennyecsatorna hálózat és derítő	25 millió Ft
	<i>Összesen</i>	<i>86 millió Ft</i>
Megépítésre kerülő létesítmények		
1.	ELZETT gyár	350 millió Ft
2.	Gabonasiló (malomtároló)	40 millió Ft
3.	Sütőüzem	12 millió Ft
4.	Ruházati Kiskereskedelmi Vállalat Áruháza	4 millió Ft
5.	TTTÁSZ Üzemigazgatóság telephelye	30 millió Ft
6.	Víz és Csatornamű Vállalat Üzemvezetősége	5 millió Ft
7.	Szabó Ktsz ruhatisztító	6 millió Ft
8.	Szabó Ktsz textilkonfekcióipari tevékenység bővítése	15 millió Ft
9.	Tejporgyár rekonstrukciója	97 millió Ft
10.	MÉH Vállalat telephely kiépítése	2 millió Ft
	<i>Összesen</i>	<i>561 millió Ft</i>

A városias életvitel alapját képező vezetékes vízellátás kiépítése jól haladt. 1978-ban a Budai Nagy Antal utcában megépült a IV. sz. kút, amelyet a település vízellátását biztosító vízműrendszer egyik alapvető elemének terveztek. A fejlesztések után még az 1978-as év folyamán Berettyóújfalu minden utcájában elérhetővé vált a vezetékes ivóvíz, a '70-es évek végén évente 200–250 lakásba kötötték be, ekkor a lakások több mint 60%-a már csatlakoztatva volt a hálózathoz.⁶⁷⁶

Berettyóújfalu közműveinek fejlesztése és középületeinek építése, a városias arculat elnyerése a '70-es évek végén is töretlenül haladt. Ekkor indult el a

⁶⁷⁵ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1973. máj. 18. 2. sz. melléklet.

⁶⁷⁶ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1978. okt. 4. Jelentés. p. 2.

szennyvíztisztító hálózatfejlesztése, amely részeként a Bakonszeg felé vezető út mellett terveztek egy új derítőrendszert megépíteni. Ez a beruházás már a várossá válás egyik alapvető előfeltétele volt. Elkészült a fürdőfejlesztés terve is, amelyet két ütemben szándékoztak megvalósítani. 1979-re, az évtized végére a lakott terület útjainak 51%-a lett szilárd burkolattal ellátva. Elkészült az új mentőállomás, befejeződött a bölcsődefelújítás, amelynek köszönhetően 20 gyermekkel több számára lett férőhely. Felépült a 60 ágyas orvos- és nővérrotthon, mellyel lehetőség nyílt arra, hogy megkezdjék két régebbi nővérrotthon átalakítását: a bölcsőde mellettiből zeneiskolát terveztek létrehozni, a Herpály utcait pedig óvodává gondolták átalakítani. Átépült a 4. Sz. Óvoda is, 25 fővel megnövelték a befogadóképességét. A Dózsa és a Búzakalász Tsz pedig megépítette a Bocskai utcán a 7. Sz. Óvodát, ahol 50 gyerek fért el. Továbbá megindult a régóta tervezett 100 férőhelyes óvoda felépítése a József Attila utcán a kis ruhagyár melletti területen, 1979–1980 folyamán, a Költségvetési Üzem kivitelezésében. Ennek elkészülte után Berettyóújfalu óvodás korú gyermekei 70–75%-ának biztosítottá vált az óvodai ellátás. A várossá vált település pedig új közigazgatási központot kapott, hiszen az új tanácsháza 1983 végére épült meg.⁶⁷⁷

**Berettyóújfalu nagyobb beruházásainak költségei és
1978-as állapota (ezer Ft)⁶⁷⁸**

Beruházás megnevezése	Tervezett	Mutató- szám	Megvalósult/ kifizetve	Folyamat- ban	Elmar- adt
Kommunális ellátás					
Állami célcsoportos lakásépítés	74 748	150 db	35 000	39 748	-
OTP és MESZÖV lakásépítés	17 050	315 db	12 725	4325	-
Vízkapacitás növelés	8600	1300 m ³	7500	1100	-
Hálózatbővítés (társulati alapon)	-	10 000 fm	-	-	-

⁶⁷⁷ S. F.: Idén épült – Új létesítmények a megyében. Hajdú-Bihari Napló, 40. (1983) 267. 1983. nov. 12. 11.

⁶⁷⁸ MNL, HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1978. okt. 4. 1. sz. melléklet.

Berettyószentmárton ivóvízhálózatának bővítése (bankhitel)	106	-	106	-	-
Szennyvíztisztító kapacitásbővítés	3297	1500 m ³	3297	-	-
Hálózatbővítés (társulati alapon)	-	2000 fm	-	-	-
Termásvíz hasznosítása	600	-	-	600	-
1981. évi beruházások előkészítése	1000	-	-	1000	-
Útépités	1515	917 m	900	615	-
Járdaépítés	452	1500 m	352	100	-
Autóbusz-pályaudvar befejezése	3705	-	3705	-	-
Közvilágítás-fejlesztés (lámpahely bővítés)	150	50 db	150	-	-
Közvilágítás-fejlesztés (hálózatépítés)	-	1200 fm	-	-	-
Parképítés, fásítás	400	3600 m ²	300	100	-
„Morotva” lakótelep befejezése	1902	-	1902	-	-
TÜZÉP telep területrendezése	17	-	17	-	-
Köztéri WC építése	615	-	-	-	615
<i>Összesen</i>	<i>114 157</i>	<i>-</i>	<i>65 954</i>	<i>47 588</i>	<i>615</i>
Egészségügy					
Mentőállomás építése	6010	-	6200	-	-
Bölcsődebővítés, korszerűsítés	terven felül	20 fő	2000	-	-
2 orvosi lakásba telefon bekötése	65	-	65	-	-
<i>Összesen</i>	<i>6075</i>	<i>-</i>	<i>8265</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
Oktatás, népművelés					
2. Sz. Óvoda korszerűsítése	1500	-	1500	-	-
4. Sz. Óvoda korszerűsítése	712	25 fő	712	-	-

Beruházás megnevezése	Tervezett	Mutatószám	Megvalósult/kifizetve	Folyamatban	Elmaradt
7. Sz. Óvoda építése	terven felül	50 fő	2600	-	-
100 férőhelyes óvoda építése	3300	100 fő	-	6000	-
1. Sz. Általános Iskola WC építése	terven felül	-	700	-	-
2. Sz. Általános Iskola WC építése	terven felül	-	700	-	-
4. Sz. Általános Iskola WC építése	terven felül	-	230	-	-
Sportpálya korszerűsítés	1582	-	1582	társulati módon folytatódik	-
MHSZ székház felújítás, lőtérépítés	3636	-	3636	-	-
Berettyóújfalu monográfiájának nyomtatási költsége	455	-	-	455	-
Múzeum korszerűsítése	90	-	90	-	-
<i>Összesen</i>	<i>11 275</i>	-	<i>11 750</i>	<i>6455</i>	-
Egyéb feladatok					
Tanácsháza építése	14 000	-	-	14 000	-
Központi részletes rendezési terv költsége	285	-	285	-	-
Költségvetési Üzem támogatása	730	-	730	-	-
OTP-hitel törlesztése	1600	-	-	-	1600
<i>Összesen</i>	<i>16 615</i>	-	<i>1015</i>	<i>14 000</i>	<i>1600</i>

Az V. ötéves terv időszakában (1976–1980) megépült Berettyóújfaluban a Ruhaiipari Szövetkezet sportkombinátja, a Szakmunkásképző Iskola 3 tanteremmel, tornateremmel és kollégiummal, valamint a Zalka Máté Szakközépiskola 3 tanműhellyel bővült. Az Arany János Gimnáziumnak felújították a kollégiumát, amely új konyhát és ebédlőt kapott. Korszerűsödött a TITÁSZ helyi kirendeltségének épülete, felépült a Volán szerelőcsarnoka és üzemviteli épülete, a MÉH Vállalat új helyi székhelye, illetve új Tüzép-telep létesült, új helyszínen bővítette

tevékenységét a Tejipari Szállítási Vállalat, 624 férőhelyes marhaistállót építtetett az Állami Gazdaság, és sertéstelep rekonstrukciót hajtott végre a Dózsa Tsz.⁶⁷⁹

A Kádár-kori Berettyóújfalu történetének bemutatásakor elkerülhetetlen, hogy ne ejtsünk szót az állampárt helyi szervezetéről és a korszakban működő pártirányítási rendszerről se. Az 1956-os forradalom után az MSZMP szervezése mindenütt, így Berettyóújfaluban is szinte a nulláról indult. A forradalom utáni hónapokban kb. 160 fő volt a helyi pártszervezet tagsága, ez 1959-re már 13 alapszervezetben 417 tagra emelkedett.⁶⁸⁰ Ez a szám 1971 legvégén 921 fő volt, egy év múlva pedig már 1030 párttagot számlált a település pártszervezete.⁶⁸¹

A községi pártbizottság irányításának legfőbb hatalmi eszköze a hatásköri lista volt. Minden ebbe tartozó személyt érintő főbb kérdésekben a pártbizottság (vagy a végrehajtó bizottság) határozott. Minden káder ügyében igyekeztek azon a szinten dönteni, ahol a legjobban ismerték a tevékenységüket, a felsőbb szervek pedig hivatalosan igyekeztek figyelembe venni az alsóbb pártszervek javaslatait, állásfoglalásait. A káderek ügyében a hatáskörileg illetékes alsóbb választott párt-, tömegszervezeti, illetve állami és gazdasági szervek elé előterjesztést tenni csak előzetes egyetértéssel lehetett, vitás esetekben pedig az illetékes felsőbb párt-, tömegszervezeti, állami vagy gazdasági szervekkel egyeztetve az illetékes felsőbb pártszerv döntött.

A Berettyóújfalui Községi Pártbizottság választotta meg a pártbizottság titkárát és helyettesét, a végrehajtó bizottság tagjait, a fegyelmi bizottság elnökét és tagjait, valamint a különböző munkabizottságok vezetőit és tagjait. Megválasztásuk, kinevezésük, illetve felmentésük előtt állást foglalt a csúcavezetőségek titkárai, a termelőszövetkezetek függetlenített titkárai, a nagyközségi tanács elnöke, valamint a KISZ Községi Bizottsága titkárát érintő személyi kérdésekben. Ezen személyek pártfegyelmi ügyeiben is a községi pártbizottság döntött.

A Községi Végrehajtó Bizottság hatáskörének megfelelően döntött a tagfelvételek, a pártból való kilépések vagy kizárások, a pártfegyelmi felelősségre

⁶⁷⁹ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1978. okt. 4. 2. sz. melléklet.

⁶⁸⁰ MNL HBVL XXXV.5.c 1. d. Pártértekezlet, 1959. okt. 11. Beszámoló. p. 19. (Az MDP helyi iratanyagának hiányosságai miatt a Magyar Dolgozók Pártja berettyóújfalui taglétszámáról adatokkal nem rendelkezünk.)

⁶⁸¹ MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1972. febr. 18.

vonások, valamint a községi munkásörök felvétele és leszerelése kérdésében. Megválasztásuk, kinevezésük, illetve felmentésük előtt állást foglalt az alábbi pozíciók betöltőinek ügyében: a községi alapszervezeti titkárok, a községi tanács elnökhelyettese és titkára, az MHSZ községi titkára, a Hazafias Népfront községi elnöke és titkára, a helyi középiskolák igazgatói, az OTP fiókvezetője, a ktsz-ek elnökei, a Ruhagyár és a Tejporgyár igazgatója, a helyi ÁFÉSZ vezetője, a Posta vezetője, a Fűszért fiókjának vezetője, a Volán helyi vezetője, a Sörgyár kirendeltségének vezetője, a Művelődési Központ igazgatója, a helyi munkásőregység törzsének tagjai, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek elnökei, az ELZETT főmérnöke és főkönyvelője, valamint a MÁV állomásfőnöke. Lista alapján állást foglaltak a községhez tartozó pártvezetőségek, a Községi Tanács Végrehajtó Bizottsága, a KISZ Községi Végrehajtó Bizottsága, a Hazafias Népfront Községi Elnöksége, az MHSZ tanácsadó testülete, a Pedagógus Szakszervezeti Csúcsbizottság, valamint a Vöröskereszt Községi Csúcsvezetőség vezető testületeiről.⁶⁸²

Berettyóújfalu fejlettsége az 1970-es évek végére vitathatatlanul elérte a várossá váláshoz szükséges szintet. A Hajdú-Bihar Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága 1977. július 12-ei kihelyezett ülésének 1. napirendi pontja a „Berettyóújfalu várossá nyilvánítása lehetőségének jelenlegi helyzetéről és feladatairól” szóló előterjesztés volt. Megállapításuk alapján a település a lakosságszám, a foglalkoztatottság belső szerkezete, a közműellátottság helyzete, az egészségügyi, oktatási és közművelődés területein túl is teljesítette a feltételeket, így megérett a helyzet a várossá nyilvánításra.⁶⁸³

Hajdú-Bihar megye közigazgatásának átszervezésével 1979-től megszüntették a Derecskei járást, amelynek településein a Berettyóújfalu és a Debreceni járás, valamint Hajdúszoboszló városkörnyék osztozott. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 19/1978. NET számú határozata 1979. január 1-től várossá nyilvánította Berettyóújfalu nagyközséget, és létrehozták a Berettyóújfalu városkörnyéket⁶⁸⁴ – Bakonszeggel és Szentpéterszeggel. Ekkora a megyében már csak három járás volt: a Berettyóújfalu, Debreceni, Püspökladányi; két

⁶⁸² MNL HBVL XXXV.5.c 2. d. Pártbizottsági ülés, 1974. júl. 22. Hatásköri lista. p. 1–3.

⁶⁸³ Boros 1978. 22.

⁶⁸⁴ Berettyóújfalu egyszerre volt járásszékhely és városkörnyék központja.

városkörnyék: Berettyóújfalu, Hajdúszoboszló; egy megyei város: Debrecen; négy város: Berettyóújfalu, Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hajdúszoboszló.⁶⁸⁵

Lázár György, a Minisztertanács elnöke 1978. szeptember 21-án a 00395/TÜK/1978. számú iratban rendelte el, hogy többek közt alkossák meg „*egyes nagyközségek várossá szervezéséről*” szóló határozatot. A *Magyar Közlöny* október 6-ai számában közzétett 19/1978. NET számú határozat Berettyóújfalu mellett Barcs (Somogy megye), Celldömölk, Körmend (Vas megye), Érd (Pest megye), Fehérgyarmat, Vásárosnamény (Szabolcs-Szatmár megye), Lenti (Zala megye), Paks (Tolna megye) nagyközségeket nyilvánította várossá, valamint elrendelte, hogy „*a szervezeti változás végrehajtásának időpontja: 1978. december 31.*” A döntést a következőkkel indokolták: „*Hajdú-Bihar megye délkeleti – bihari – kiterjedt részének hagyományos központja. Az utóbbi tíz évben több mint 3 ezren települtek be a nagyközségbe. Népessége meghaladja a 15 ezret. Ennek arányában bővült a lakásállománya, a közművek és a közintézmények rendszere. Újonnan telepített üzemeiben, valamint egyéb munkahelyein, mintegy 10 ezer főt foglalkoztatnak, akik között sok az ingázó. Kórházának és a szakorvosi rendelőintézetének vonzása 120 ezer emberre terjed ki. Kereskedelmi központ jellege sokat javult. Debrecen és Békéscsaba közötti területsáv települései közül Berettyóújfalu a legjelentősebb és a legfejlettebb központ.*”⁶⁸⁶

Az ünnepi tanácsulást 1979. január 3-án tartották, amelyre a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa Kállai Gyulát, a város szülöttét, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnökét küldte ki, hogy adja át a várossá nyilvánítási oklevelet⁶⁸⁷. Ünnepi beszédét⁶⁸⁸ követően a városfejlődési kiállítást dr. Schnitzler József országgyűlési képviselő nyitotta meg. A tanácsuláson megválasztották a város vezetőit is: tanácselnöknek Kovács Lajost, helyetteseinek Szilágyi Imrét és Lőrincz Lajost, a végrehajtó bizottság titkárának dr. Pető Barnabást.⁶⁸⁹

⁶⁸⁵ Szikla 2014.; Szikla 2018. 14–15.

⁶⁸⁶ MNL OL XVIII.2.a 131. d. 08/137–141/1978.; 19/1978. NET határozat. 1.; Petrikné Vámos 1996. 114.; Kovács – Pető 1981. 650.

⁶⁸⁷ Az oklevél a város kulcsával egyetemben jelenleg a Bihari Múzeum állandó kiállításában tekinthető meg.

⁶⁸⁸ Bővebben lásd a 12. számú forrásmellékletben.

⁶⁸⁹ MNL OL XVIII.2.a 131. d. 08/137–141/1978.; Héthy 1981b. 665. (Kovács Lajos és dr. Pető Barnabás a községi tanácsban betöltött funkcióját folytatta.)

29. kép Ünnepség a várossá válás alkalmából, 1979. január 3.

Berettyóújfalu várossá válásának érdekes adaléka a település neve körüli vita. A várossá válási folyamatban komolyan felvetődött, hogy a változással a település nevének is meg kellene változnia, elhagyva belőle a „újfalu” tagot, mivel ellentmondásos lenne a nagyközség városi jogállásra emelésével. A vita nemcsak helyben folyt, mint arról már ejtettünk szót, hanem a legmagasabb állami szinten is, az Elnöki Tanács ülésén. Kállai Gyula javaslatára a „Berettyó” nevet tervezték adni a városnak, míg Németh Károly a „Berettyóújváros” elnevezést javasolta. Barcs Sándor nyelvészetiileg helytelenítette az ötletet, mondván egyáltalán nem ellentétes nyelvi tradícióinkkal, ha megmarad a község régi neve, sőt nemzetközi példát is hozott fel: Düsseldorf nevével cáfolva a kényszeres névváltoztatókat. Ráadásul azt is hozzátette, hogy Balmazújváros neve sem a település jelenlegi besorolását közvetíti. Berettyóújfalu történelmi tradíciói is a régi név megtartása mellett szóltak érvelése szerint. A nevet azért is ellenezték, mert például bizonyos szervek megnevezése esetében a szó megduplázódásához vezetett volna, úgymint Berettyóújvárosi Városi Tanács. Felmerült még a „Berettyólaké” vagy „Berettyószéke” elnevezések ötlete is – Nánási László javaslataiként. A vitát Kádár János hozzászólása zárta le, aki helytelenítette, hogy Berettyóújfalu a jövőben mindenfajta bővítmény

nélkül egy folyó nevét viselje, mert a mindennapokban véleménye szerint ez kifejezetten zavaró lehetett, ezért azt javasolta, az illetékesek, fontolják meg újra a névváltoztatást, vagy hagyják meg a jelenlegi nevet.⁶⁹⁰

30. kép A várossá válás alkalmából készített emléklakett

Összegzés

Berettyóújfalu térségi vezető szerepe a nagyobb városoktól való viszonylagosan nagy távolság mellett azon alapult, hogy a környéken csupán jóval kisebb lélekszámú falvak sokasága helyezkedik el, így ez a helyzet Berettyóújfalu irányító, központi jellegét eleve kijelölte, tehát ez a szerepkör nem a szocialista korszak eredménye. A trianoni békeszerződés következtében egy harmadik tényező, Nagyvárad Romániához kerülése, ezáltal a térség számára jelentett központi funkciójának elvesztése után a város évtizedekre megszékhellyé vált, amely helyzetet a település arculatán, építészeti emlékein is nyomot hagyott. A megyeháza, a laktanya és a tisztviselőtelep mellett a legjelentősebb új intézmény a kórház létrejötte volt, ami nem csak a város, hanem a környék lakosságának ellátását is szolgálta, ezáltal a térségben betöltött szerepének egyik alapvető, máig meghatározó elemévé vált.⁶⁹¹

⁶⁹⁰ MNL OL XVIII.2.b 22. d. ET jegyzőkönyv – ülésanyag, 1978. szept. 29.

⁶⁹¹ Sándor – Török 2011. 53–70.

A község lakosai már a két világháború közt azon fáradoztak, hogy Berettyóújfalu várossá válhasson, ekkor azonban ennek még nem volt realitása, mert bár Csonka-Bihar vármegye székhelyeként jelentős közigazgatási funkciókkal gazdagodott, azonban a település csak a megfelelő társadalmi és gazdasági alapok megteremtése után vált képessé arra, hogy város legyen.⁶⁹² A másik fontos vizsgatérő elem a Berettyószentmártonnal történő lehetséges egyesülés gondolata, a „Berettyóújváros” projektnek tekinthető távlatos elképzelés rendszerektől függetlenül folyamatosan benne volt a helyi köztudatban. Az 1970-ben történő összeolvadás mindamellett, hogy a két, egymás tőszomszédságában fekvő település hatékonyabb közigazgatási ügyvitelét is szolgálta, a népességnövekedés szintén a városiasodás, a városi funkciók erősödésének irányába hatott.

Az 1960–1970-es években a jól prosperáló mezőgazdaság szerényen, de hozzájárult többek közt a „téesszvárosok” (például Kisújszállás, Mezőtúr, Karcag) fejlődéséhez. A szocialista államban az iparosítás mellett a másik fő városképző és -fejlesztő erő az államigazgatás és a pártbürokrácia centrumigénye volt. Ezért különleges jelentőséggel bírt a járás- és megyeszékhelyi státusz, amelyhez számtalan hivatal és köztisztviselő megtelepülése és felállítása, valamint infrastruktúrális fejlesztés járult. Berettyóújfalu inkább ez utóbbi csoportba volt sorolható.⁶⁹³ Berettyóújfalu közigazgatási szerepének változásaival szemben a város gazdasági súlya a szocialista korszakban azonban végig emelkedett. Bár csak a '70-es évek végétől lett város, ilyen jellegű funkciói már a 60-as évek végére meghaladták több, közigazgatásilag elismert Hajdú-Bihar megyei város (például Hajdúböszörmény) és a sok járási székhely átlagos színvonalát. Bár az ipari fejlődés folyamatosan erősödött, mégis, mindvégig a közigazgatási szerepkör volt Berettyóújfalu fő funkciója.⁶⁹⁴

A településnek gazdasági téren szüksége volt olyan prosperáló vállalatokra, amelyek be tudták indítani a városiasodás folyamatát. Bár a foglalkoztatottak és a termelőköltség számait tekintve a Ruhagyár, a Ruhaiipari Szövetkezet és a Tejporgyár fontos munkáltatóknak számítottak, az igazi minőségi ugrást az ELZETT

---

⁶⁹² Bagdi 2021. 15–16.

⁶⁹³ Germuska 2004. 179.

⁶⁹⁴ Beluszky 1981. 155.

gyáregysége hozta meg a település számára. A gyár létrejöttéhez szükséges infrastruktúra-fejlesztések: a szilárd burkolatú utak, ivóvízhálózat bővítése, a csatornázás megindulása, óvodák és bölcsődék építése, az iskolák fejlesztése, nagyáruház, buszpályaudvar létesítése, a kórház és a szakrendelés integrációja, illetve a lakótelepek építése, mind arculatában, mind pedig szolgáltatási funkcióiban egyre inkább egy urbanizált közeg képét alakították ki. Ennél fogva az ipartelepítés és az infrastruktúra-fejlesztés egymást erősítő folyamata vezetett el végül 1979-ben a várossá nyilvánításhoz.

KOVÁCS GERGELY – SZIKLA GERGŐ

ADATTÁR

Az adattárban közölt névsorokat, névjegyzékeket és összeírásokat (a továbbiakban: függelékek) két nagyobb kategóriába sorolhatjuk: egyrészt ismertetjük a tárgyalt időszak különböző periódusaiból Berettyóújfalu eljáróit, vezetőit és irányítóit; másrészt bemutatunk a korszak üldözöttjei közül három nagyobb csoportot. Vannak olyan függelékek, amelyek egyetlen levéltári forráson alapulnak, azonban a többségük összeállításához többet is felhasználtunk. A neveket betűrendben vagy időrendben közöljük, kivételt képez ez alól az első függelék, ahol a betöltött tisztség és a delegáló szervezet adja meg a sorrendet. A kereszt- és helyneveknél a jelenlegi helyesírási szabályokat vettük alapul, míg vezetéknevek esetében meghagytuk az eredeti névalakot. [ ] zárójel közé helyeztük az általunk tett kiegészítéseket, míg ( ) zárójellel a különböző forrásokban előforduló névalakokat jelöltük ugyanazon személy esetében.

1. sz. függelék

**Berettyóújfalú község II. világháború utáni első képviselő-testületének és
a vele egyidőben működő nemzeti bizottságának tagjai**⁶⁹⁵

1945. január–február

Ssz.	Név	Képviselő-testület			Nemzeti bizottság	
		Tisztség	Tagság státusza	Delegáló szervezet	Tagja (I/N)	Delegáló szervezet
1.	Gulyás Imre	községi bíró	hivatalból	–	N	–
2.	Matolcsi István	törvénybíró	hivatalból	–	I	MKP
3.	Jakab Ferenc	községi pénztárnok	hivatalból	–	N	–
4.	Gulyás András	közgyám	hivatalból	–	N	–
5.	Daróc[zi] Lajos	községi esküdt	hivatalból	–	N	–
6.	Szóke Dániel	községi esküdt	hivatalból	–	N	–
7.	Ökrös Sándor	községi esküdt	hivatalból	–	N	–
8.	Kis(s) Béla	községi esküdt	hivatalból	–	I	NPP
9.	Szabó Ferenc	községi esküdt	hivatalból	–	N	–
10.	Hajdu Sándor	községi főjegyző	hivatalból	–	N	–
11.	Pozsár Gyula	községi közel-látás vezető	hivatalból	–	N	–
12.	Balogh János	községi jegyző	hivatalból	–	N	–
13.	Sápy László	községi adóhivatal vezető jegyző	hivatalból	–	N	–
14.	Kiss Mihály	rendes tag	választott	FKGP	N	–
15.	Török István	rendes tag	választott	FKGP	I	FKGP
16.	vitéz Fábíán Sándor	rendes tag	választott	FKGP	N	–
17.	Moldvány József	rendes tag	választott	FKGP	N	–

⁶⁹⁵ A képviselő-testületi tagok listája 1945. február 8-án készült (MNL HBVL V.612.c 1. d. 281/1945.), míg a nemzeti bizottsági tagoké 1945. január 19-én (MNL HBVL V.612.c 1. d. 82/1945.).

Ssz.	Név	Képviselő-testület			Nemzeti bizottság	
		Tisztség	Tagság státusza	Delegáló szervezet	Tagja (I/N)	Delegáló szervezet
18.	Bondár Mihály	rendes tag	választott	FKGP	N	–
19.	Hermann József	póttag	választott	FKGP	N	–
20.	Ritók Károly	póttag	választott	FKGP	N	–
	Bihari Nagy Lajos	–	–	–	I	FKGP
	dr. Tikász Gyula	–	–	–	I	FKGP
	Mészáros Lajos	–	–	–	I	FKGP
21.	Szőke Dániel	rendes tag	választott	FMSZ	I	FMSZ
22.	Rácز Sándor	rendes tag	választott	FMSZ	N	–
23.	Kiss Lajos	rendes tag	választott	FMSZ	I	FMSZ
24.	T. Balogh János	rendes tag	választott	FMSZ	N	–
25.	Balogh András	rendes tag	választott	FMSZ	N	–
26.	Király Gergely	póttag	választott	FMSZ	N	–
27.	Veress Sándor	póttag	választott	FMSZ	N	–
	Magyar Imre	–	–	–	I	FMSZ
	Orosz Gyula	–	–	–	I	FMSZ
28.	id. Zángó Gábor	rendes tag	választott	IMSZ	N	–
29.	Medán Sándor	rendes tag	választott	IMSZ	N	–
30.	Magyari János	rendes tag	választott	IMSZ	I	IMSZ
31.	Matolcsi János	rendes tag	választott	IMSZ	I	IMSZ
32.	Fodor István	rendes tag	választott	IMSZ	I	IMSZ
33.	Tóth Mihály	póttag	választott	IMSZ	N	–
34.	Zángó Gyula	póttag	választott	IMSZ	N	–
	Kohn Imre	–	–	–	I	IMSZ
35.	Kovács József	rendes tag	választott	MKP	N	–
36.	Bárdos János	rendes tag	választott	MKP	N	–
37.	Cseke Imre	rendes tag	választott	MKP	I	MKP
38.	Erdei József	rendes tag	választott	MKP	I	MKP
39.	Tusz József	rendes tag	választott	MKP	N	–
40.	Seres Gábor	póttag	választott	MKP	N	–
41.	Kovács Mihály	póttag	választott	MKP	N	–
42.	Nagy István	rendes tag	választott	NPP	N	–
43.	Daróczi Pál	rendes tag	választott	NPP	I	NPP

Ssz.	Név	Képviselő-testület			Nemzeti bizottság	
		Tisztség	Tagság státusza	Delegáló szervezet	Tagja (I/N)	Delegáló szervezet
44.	N. Pozsár Gyula ⁶⁹⁶	rendes tag	választott	NPP	I	NPP
45.	Jakab János	rendes tag	választott	NPP	N	–
46.	Aranyi János	rendes tag	választott	NPP	N	–
47.	Jámbor Imre	póttag	választott	NPP	N	–
48.	Kállai Sándor	póttag	választott	NPP	I	MKP
	Gujás (sic) Mihály	–	–	–	I	NPP
49.	Adler József	rendes tag	választott	SZDP	I	SZDP
50.	G. Balogh János	rendes tag	választott	SZDP	N	–
51.	Szabó András	rendes tag	választott	SZDP	N	–
52.	Meskó Gyula	rendes tag	választott	SZDP	I	SZDP
53.	Nagy György	rendes tag	választott	SZDP	I	SZDP
54.	Erneszt József	póttag	választott	SZDP	I	SZDP
55.	Rácz Imre	póttag	választott	SZDP	N	–

Delegáló szervezetek rövidítéseinek jegyzéke:

FKGP	Független Kisgazdapárt
FMSZ	Földmunkások Szakszervezete
IMSZ	Ipari Munkások Szakszervezete
MKP	Magyar Kommunista Párt
NPP	Nemzeti Parasztpárt
SZDP	Szociáldemokrata Párt

⁶⁹⁶ Nem azonos a 11. sorszám alatt található Pozsár Gyulával.

2. sz. függelék

**Berettyóújfalu községi bírói, fő- vagy vezetőjegyzői,
törvénybírói és nemzeti bizottsági elnökei⁶⁹⁷**
1944–1950

Községi bírók

1944. december 4. ⁶⁹⁸ – 1945. július 14. ⁶⁹⁹	Gulyás Imre
1945. július 14. ⁷⁰⁰ – 1950. október 2. ⁷⁰¹	(I.) Balogh János

Fő- vagy vezetőjegyzők

1944. november 19. ⁷⁰² – 1949. augusztus 25. ⁷⁰³	Hajdu (vagy Hajdú) Sándor ⁷⁰⁴
1949. szeptember 1. ⁷⁰⁵ – 1949. október 21. ⁷⁰⁶	Kovács János
(Ideiglenesen dr. Somfai Andor közigazgatási jegyző látta el a vezetőjegyzői feladatokat.) ⁷⁰⁷	
1950. január 20. ⁷⁰⁸ – 1950. augusztus 5. ⁷⁰⁹	Kesztyűs Lajos

⁶⁹⁷ A függelék összeállításához a következő levéltári iratanyagok kerültek átnézésre: MNL HBVL V.612.b 1–2. k.; MNL HBVL V.612.c 1–2. d. és 13–15. d.; MNL HBVL XVII.15. 1–2. d.; MNL HBVL XXIII.576.e 1. d. Dőlt betűkkel jelöltük, ha valamelyik tisztségviselő hivatali idejének pontos kezdete és/vagy vége nem ismert. Ezekben az esetekben a feltárt forrásokban megtalált első és/vagy utolsó említés időpontját írtuk be a névjegyzékbe.

⁶⁹⁸ MNL HBVL X.1. 1. k. p. 4..

⁶⁹⁹ MNL HBVL V.612.c 2. d. 910/1945.

⁷⁰⁰ MNL HBVL V.612.c 2. d. 910/1945.

⁷⁰¹ MNL HBVL XXIII.576.e 1. d. 0013-1/1950.

⁷⁰² Gazdag 1981. 516.

⁷⁰³ MNL HBVL V.612.c 13. d. 3868/1949.

⁷⁰⁴ 1949. április 2. és augusztus 22. között heti két kiszállással a berettyószentmártoni vezetőjegyzői feladatokat is ellátta. MNL HBVL V.611.b 8. k. p. 85.

⁷⁰⁵ MNL HBVL V.612.c 13. d. 3899/1949.; MNL HBVL V.612.c 15. d. Szám nélküli iratok. Jegyzőkönyv, 1949. szept. 1.

⁷⁰⁶ MNL HBVL V.612.c 14. d. 4894/1949.

⁷⁰⁷ Erre vonatkozóan több iratot is találtunk az MNL HBVL V.612.c 13–15. d. iratanyagában.

⁷⁰⁸ MNL HBVL XXIII.576.e 1. d. 006-3/1950.

⁷⁰⁹ MNL HBVL V.612.b 2. k. Képviselő-testületi közgyűlés, 1950. aug. 5.

Törvénybírók*1944. december 4.*⁷¹⁰ – *1944. december 4.*⁷¹¹

Pozsár Gyula

*1945. január 16.*⁷¹² – *1950. augusztus 5.*⁷¹³

Matolcsi István

Nemzeti bizottság elnökei*1944. december 27.*⁷¹⁴ – *1944. december 27.*⁷¹⁵

Pötzner Gyula

*1945. február 16.*⁷¹⁶ – *1945. augusztus 31.*⁷¹⁷

N. Pozsár Gyula

*1945. augusztus 31.*⁷¹⁸ – *1946. május 24.*⁷¹⁹

dr. Ormay Géza

*1946. május 24.*⁷²⁰ – *1946. december 27.*⁷²¹

Mészáros Lajos

*1946. december 27.*⁷²² – *1948. július 31.*⁷²³

Zengő József

⁷¹⁰ MNL HBVL X.1. 1. k. p. 4.

⁷¹¹ MNL HBVL X.1. 1. k. p. 4.

⁷¹² MNL HBVL V.612.c 1. d. 73/1945.

⁷¹³ MNL HBVL V.612.b 2. k. Képviselő-testületi közgyűlés, 1950. aug. 5.

⁷¹⁴ MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1944. dec. 27.

⁷¹⁵ MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1944. dec. 27.

⁷¹⁶ MNL HBVL XVII.15. 1. d. 1945. évi iratok. Felhívás, 1945. febr. 16.

⁷¹⁷ MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1945. aug. 31.

⁷¹⁸ MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1945. aug. 31.

⁷¹⁹ MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1946. máj. 24.

⁷²⁰ MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1946. máj. 24.

⁷²¹ MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1946. dec. 27.

⁷²² MNL HBVL XVII.15. 1. d. Jegyzőkönyvek. Nemzeti bizottsági gyűlés, 1946. dec. 27.

⁷²³ MNL HBVL XVII.15. 2. d. 1948. évi iratok. Zengő József levele dr. Miskolczi Barnabásnak, 1948. júl. 31.

3. sz. függelék

Berettyószentmártoni és berettyóújfalui születésű és/vagy illetőségű internáltak⁷²⁴

1945–1949

Internált neve	Születési helye	Születési ideje	Foglakozása	Lakhelye	Anyja neve	Internálásának ideje	
Andó István	Nagykároly	1901.02.21.	vármegyei származékosági főnök	Berettyóújfalú	Fűrök Róza	1945.07.24.	1945.11.05.
Arany Imre	Berettyóújfalú	1913.02.02.	csendőőr	Berettyóújfalú	Erdei Zsuzsa	1945.10.22.	1946.09.28.
Arany Imre	Berettyóújfalú	1902.01.15.	csendőőr	Berettyóújfalú	Bondár Erzsébet	1946.02.13.	1946.09.28.
Bagdi István	Zsáka	1917.10.16.	csendőőr	Berettyóújfalú	Mészáros Klára	1946.02.05.	n. a.
Bazsó Antal	Szentes	1896	kormánybiztos	Berettyóújfalú	Nagy Júlia	1947.03.28.	1947.11.07.
Bere Imre	Gyulafehérvár	1899	cípőfelsőrész-készítő	Berettyóújfalú	n. a.	1945.06.09.	1945.10.31.
Birizdó Dezső	Berettyóújfalú	1899.02.28.	bérmunkás	Berettyóújfalú	Szántó Mária	1945.05.29.	1945.10.27.

⁷²⁴ MNL. HBVL. IV.406.a I. d. 10/1949.

A szovjet megszállást követő időszakban kibontakozó terror egyik eszköze az internálás volt. Internálni kellett a szélsőjobboldali szervezetek tagjait, a volt „horhysta” katonatisztek, csendőőreket, B-listásokat, feljelentőket, besúgókat és mindazokat, akik a „*közönséggel közvetlen kapcsolatukban során elsődleges terjesztői voltak a fasiszta propagandának*” – vagyis mindenkit, akire okkal vagy ok nélkül ráfogták, hogy a „nép ellensége”. Ennek értelmében a társadalomnak több mint a fele vált érintetté, a párttagoktól a párttagoktól a párttagokig. A II. világháború után majdnem minden megyeszékhelyen felállítottak egy vagy két internáló- vagy gyűjtőtábor. Csonka-Bihar vármegye székhelye Berettyóújfalú volt, ahol az internálótábor a Szentpéterszegi út mellett található téglagyárban jelölték ki, ahol korábban a környék zsidó lakosságát is összegyűjtötték a deportálásuk előtt. A Bihar vármegye alispáni irati közt megtalált kimutatást – valószínűleg 1949-ben – a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságának Debreceni Osztálya készítette.

Internált neve	Születési helye	Születési ideje	Foglalkozása	Lakhelye	Anyja neve	Internálásának ideje	
Birizó Dezsőné Zombori Ágnes	Nagykeréki	1897.07.31.	háztartásbeli	Berettyőújfalú	Révész Piroska	1945.07.09.	1945.10.27.
Bíró Takács József	Magyarkanisza	1911.02.04.	szobafestő	Berettyőújfalú	Takács Piroska	1947.10.10.	n. a.
Czece László	Gerde	1902.06.06.	gazdasági tanár	Berettyőújfalú	Oláh Margit	1945.05.30.	n. a.
Csontos István	Berettyőújfalú	1910	altiszt	Berettyőújfalú	n. a.	1945.03.31.	1946.02.27.
Dancsházi János	Berettyőszent- márton	1924	földműves	Berettyőszent- márton	Jakó Róza	1946.12.12.	1947.09.18.
Delí Tihamér	Berettyőújfalú	1898.05.14.	h. törvényhatósági bizottság	Komádi	Sztachó Stefánia	1945.06.09.	1945.09.26.
Dobi István	Berettyőújfalú	1897	kórházi alkalmazott	Berettyőújfalú	n. a.	1945.03.31.	1945.09.19.
Domokos Mihály	Bakonszeg	1926.05.01.	földműves	Berettyőújfalú	Török Zsuzsa	1946.03.29.	1947.02.05.
Eölyüs Lajos	Mátészalka	1884.02.04.	nyugalmozott rendőrbiztos	Berettyőújfalú	n. a.	1945.10.21.	1945.10.27.
Fazekas Béla	Kötegyán	1914.12.16.	pénzügyi felügyelő	Berettyőújfalú	Gellek Mária	1945.05.09.	1946.04.12.
Fekete Bálintné Vincze Róza	Vámospércs	1909	háztartásbeli	Berettyőújfalú	n. a.	1945.06.09.	1945.11.10.
dr. Fráter Gyula	Nagyvárad	1914.02.22.	volt szolgabíró	Berettyőszent- márton	Leszkay Gizella	1946.03.19.	1946.04.08.
Gombos Lajos	Váncsod	1883	csendőr, földműves	Berettyőújfalú	n. a.	1945.03.20.	1945.08.15.
Hatvan Lajos	Torda	n. a.	tisztviselő	Berettyőújfalú	n. a.	1945.01.08.	1945.10.27.
Hegedűs Mózes	Zsáka	1901	földműves	Berettyőújfalú	n. a.	1945.05.	1945.09.06.
Holczinger Olga	Győr	1892	röntgen kezelő	Berettyőújfalú	n. a.	1945.03.20.	n. a.

Internált neve	Születési helye	Születési ideje	Foglalkozása	Lakhelye	Anyja neve	Internálásának ideje	
Kecskés Balázs	Nagykőrös	1914	vármegyei főlevéltáros	Berettyóújfalu	Balla Júlia	1946.05.31.	1946.06.28.
Kemeri Lajos	Berettyóújfalu	1896	címtáblafestő	Berettyóújfalu	Hajdu Júlia	1945.03.15.	n. a.
Király Lajos	Hajdúszoboszló	1913.02.09.	volt őrmester	Berettyóújfalu	Bokor Júlia	1945.10.11.	1945.10.27.
Kiss Gyula	Nagyvárad	1919.12.01.	kereskedő	Berettyóújfalu	Szép Erzsébet	1946.01.15.	1946.09.09.
Kiss Károly	Zsadány	1921	férfiszabó	Berettyóújfalu	Adréki Júlia	1945.09.01.	n. a.
Kocsis Sándor	Berettyószentmárton	1925	földműves	Berettyószentmárton	Szilágyi Eszter	1946.10.15.	1946.10.25.
Lovas Szabó István	Hajdúböszörmény	n. a.	kereskedőségéd	Berettyóújfalu	n. a.	1945.05.22.	n. a.
Lucza Béla	Szilágykraszna	1922.12.21.	n. a.	Berettyóújfalu	Papp Erzsébet	1947.02.10.	n. a.
ifj. Marschalkó József	Berettyóújfalu	1920.01.30.	textilkereskedő	Berettyóújfalu	Németh Mária	1946.08.05.	1946.09.13.
dr. Molnár Vince	Darvas	1909	főszolgabíró	Berettyóújfalu	n. a.	1945.08.14.	1945.10.27.
Nagy Lajos	Berettyószentmárton	n. a.	földműves	Furta	n. a.	1945.06.09.	n. a.
Nagy Lajos	Berettyóújfalu	1900.06.09.	csendőr	Berettyóújfalu	Karácsony Rebeka	1946.01.12.	n. a.
Nagy László	Szászrégen	1915	közisztviselő	Berettyóújfalu	Horváth Ilona	1946.09.22.	n. a.
Németh Emil	Szombathely	1920.05.18.	újságíró	Berettyószentmárton	Rövid Emence	1948.02.07.	n. a.
Oláh Károly	n. a.	n. a.	n. a.	Berettyóújfalu	n. a.	internált volt	n. a.
Papp István	Berettyószentmárton	1905	hentes-mészáros	Berettyóújfalu	n. a.	1947.01.17.	1948.01.29.
Pásztor József	Zsáka	1910.03.14.	csendőr	Berettyóújfalu	Treba Mária	1945.10.22.	1946.09.28.

Internált neve	Születési helye	Születési ideje	Foglalkozása	Lakhelye	Anyja neve	Internálásának ideje
Pengő József	Berettyóújfalu	1905.03.15.	tímármegéd	Berettyóújfalu	Bene Rebeka	1945.01.07. 1945.10.27.
Pozsgai Antal	Berettyószentmárton	1907.07.16.	kereskedő	Csökmő	Nagy Margit	1946.08.08. 1946.10.07.
Rejtő Emil	Ártánd	1903.04.12.	tisztviselő	Berettyóújfalu	Farkas Jozefa	1946.08.02. n. a.
Szalaknai Ferenc	Biharpüspöki	1912.11.15.	csendőr	Berettyóújfalu	Bugyi Zsuzsa	1945.01.29. n. a.
Szatmári Balázs	Berettyóújfalu	1890	földműves	Berettyóújfalu	n. a.	1945.05.09. 1945.10.27.
Szilágyi László	Berettyóújfalu	1896	csendőr	Berettyóújfalu	n. a.	1945.12.07. 1946.03.05.
Tóth Andrásné	Derecske	1893	háztartásbeli	Berettyóújfalu	n. a.	1945.08.15. n. a.
Tóth István	Berettyóújfalu	1880	földműves	Berettyóújfalu	Nagy Zsuzsa	1945.01.08. n. a.
Török Gyula	Biharkeresztes	1925.06.12.	fékező	Berettyóújfalu	Bakk Eszter	1945.09.13. n. a.
Varga István	Berettyóújfalu	n. a.	gazdálkodó	Berettyóújfalu	n. a.	1945-ben n. a.
Vass Aladár	Maroszentimre	1906	cipész	Berettyóújfalu	Herceg Márta	1945-ben n. a.
Vinczi Ferenc	Kolozsvár	1920	MÁV előjáró	Berettyóújfalu	n. a.	1945.09.01. 1945.09.18.
Vitalis Károly ⁷⁵	Berettyószentmárton	1903.01.07.	földműves	Berettyószentmárton	Kós Katalin	1946.05.02. 1946.07.13.

⁷⁵ 1944 vége és 1949 márciusa között Berettyószentmárton községi bírója volt. MNL. HBVL. V.611.b 7–8. k.

4. sz. függelék

Államosított házingatlanok Berettyóújfaluban⁷²⁶
1952. március 5.

A tulajdonos(ok) neve	Az ingatlan				A községi VB megállapítása elleni felszólalás esetén a megyei VB határozata	Feldolgozó megfigyzés
	telekkönyvi betét- és/vagy helyrajzi száma	címe (utcanév, házszám)	rendeltetése	helyiségeinek száma		
Angol-Magyar Bank	n. a.	Kálvin tér 6.	lakás	6 szoba		
Bauer Manó örökösei	1461., 1462., 1656.	Dózsa [György] u. 32.	lakás és üzlet	6 szoba, 2 üzlethelyiség		
Bezeredy Dénesné	1741., 1742.	Vöröshadsereg u. 4.	lakás	5 szoba	Megosztással mentes, 809-240/1953/744.	
Bogácsi Béla	n. a.	Bocskai u. 22.	lakás	3 szoba		Pirossal át-húzva és fölé írva: Kórműves István
özw. Bukues Imréné	1685/1.	Dózsa György u. 10.	üzem	6 szoba, 8 üzlethelyiség		
Dancsházi Ferenc	2886/27., 2886/28.	Széchenyi u. 11.	lakás	3 szoba		

⁷²⁶ MNL HBVL XXIII.6.c.9. d. Berettyóújfalú.; MNL OL XIX.B.1.a Berettyóújfalú.

A tulajdonos(ok) neve	Az ingatlan				A községi VB megállapítása elleni felszólalás esetén a megyei VB határozata	Feldolgozó megjegyzés
	telekkönyvi betét- és/vagy helyrajzi száma	címe (utcanév, házszám)	rendeltetése	helyiségeinek száma		
Dávid János és felesége, Pintye Ilona	7292, 72/2., 78/2.	n. a.	eredetileg lakóház, jelenleg iskolaépület	eredetileg 3 szoba és előszoba	Kiegészítve 1953. augusztus 31-én.	
Debreceni Józsefné [és] társa	1134., 1135., 1138.	Marx tér 1.	lakás és üzlet	15 szoba		
Dóczy Sándor	1716/1., 1718/1.	Bajcsy-Zsilinszky u. 17.	lakás	3 szoba		
Durkó Tamásné	n. a.	Honvéd u. 3.	lakás	10 szoba		
Faragó Zoltán	2886/83., 2886/84.	Dózsa [György] u. 62.	lakás	5 szoba	Mentestíve.	
Farkas Mór örökösei	1681., 1682.	Dózsa György u. 14.	lakóház	6 szoba, 4 üzlethelyiség	Államosítva.	
dr. Fekete Ferenc	1687., 1680.	Dózsa György u. 16.	lakóház	5 szoba, 1 üzlethelyiség	Államosítva.	
dr. Fekete Kálmán	382/1., 383/1.	Kossuth u. 42.	lakás	6 szoba	Államosítva (telek nem).	
Feldmann Antal örökösei	1128/1.	Kálvin tér	lakóház	8 szoba	Államosítva.	
Feldmann Magda	2886/3., 2886/117.	Dózsa [György] u. 52.	lakás és üzlet	5 szoba	Mentestíve.	
Fodor László	3550., 2934/5.	n. a.	lakóház	8 szoba	Kiegészítve 1952. április 7-én.	
Frank Farkasné és társa	1449.	Mártírok u. 14.	lakás és üzlet	4 szoba, 1 üzlethelyiség		

A tulajdonos(ok) neve	Az ingatlan				A községi VB megállapítása elleni felszólalás esetén a megyei VB határozata	Feldolgozó megfigyzés
	telekkönyvi betét- és/vagy helyrajzi száma	címe (utcanév, házszám)	rendeltetése	helyiségeinek száma		
Gaál János	n. a.	Széchenyi u. 3.	lakás	3 szoba		
Gaál Lajos	2817.	Dózsa [György] u. 46.	lakás és üzlet	4 szoba, 1 üzlethelyiség		
Gaál Sándor	1484., 1485.	Kádár u. 1.	lakás	6 szoba		
Galgóczi Béláné és Bácskai Lászlóné	1440/2.	Dózsa [György] u. 43.	lakóház	7 szoba	Államosítva.	
Gáspár Endre	2886/15., 2886/16.	Dózsa György u. 68.	lakóház	5 szoba		
Gombos Lajos	1426/1.	Bocskai u. 18.	lakóház	4 szoba		
Guth Gábor	494.	Rákóczi u. 7.	lakóház	5 szoba, 1 üzlethelyiség		
özv. Gyenes Lajosné	2943/29., 2943/30.	Ady u. 12.	lakás	8 szoba	Mentesítve.	
dr. Győrey István	1748/1., 1729/1.	Vöröshadsereg u. 8.	lakás	5 szoba		
id. Háló Mihály	424.	Kossuth u. 8.	lakóház	4 szoba, 3 üzlethelyiség	Államosítva.	
Hámori József	37., 56., 1451/5., 3649/1., 2886/81., 2886/82., 2886/7.	Dózsa [György] u. 53.	lakás	4 szoba		Pirossal utána írva: és B társai
Hegedűs Mózes és társa	1474.	Dózsa György u. 28.	lakás és üzlet	9 helyiség		
Herc Béla és Róza	39.	Kossuth u. 1.	lakás és üzlet	4 szoba és üzlethelyiség		

A tulajdonos(ok) neve	Az ingatlan				A községi VB megállapítása elleni felszólalás esetén a megyei VB határozata	Feldolgozó megjegyzés
	telekönyvi betét- és/vagy helyrajzi száma	címe (utcanév, házszám)	rendeltetése	helyiségeinek száma		
Hortobágyi Elemérné Nyisztor Edit	393., 394.	Kossuth u. 40.	lakóház	6 szoba		
Jámbor Mihály	119., 120.	Kossuth u. 33.	lakás	6 szoba		
Járasi Ipartestület	48., 49., 50.	Kossuth u. 11.	lakás és iroda	6 szoba		
Juhász Imréné Szigeti Irén	n. a.	Kossuth u. 48.	lakóház	5 szoba		
Kain Miksa örökösei	340.	Kossuth u. 58.	lakás	3 szoba, 1 üzlethelyiség		
Karácsony József	2940/38.	Dózsa [György] u. 32.	lakás	6 szoba, 1 üzlethelyiség		Pirossal lehúzza és fölé írva: Braun József és B társai
Karácsony Lajosné	1705., 1706.	Bajcsy-Zsilinszky u. 7.	lakás	6 szoba	Mentesítve.	
Katona Sándorné Boray Éva	58.	Kossuth u. 25.	lakóház	4 szoba		
Kállai Jánosné és társa	1105.	Kossuth u. 4.	lakóház	4 szoba, 3 üzlethelyiség		
Kelen Lászlóné	n. a.	Dózsa [György] u. 43.	lakás	6 szoba		Pirossal lehúzza és fölé írva: Bajor László és társai
Kenyeres Mihály	1667/2.	Kádár u. 4.	lakás	8 szoba	Mentesítve.	Ceruzával áthúzza.
Kenyeres Sándor	1443., 1433/1.	Dózsa [György] u. 29.	lakóház	4 szoba, 7 üzlethelyiség		

A tulajdonos(ok) neve	Az ingatlan				A községi VB megállapítása elleni felszólalás esetén a megyei VB határozata	Feldolgozó megfigyzés
	telekkönyvi betét- és/vagy helyrajzi száma	címe (utcanév, házszám)	rendeltetése	helyiségeinek száma		
Kepes Albert örökösei	1489.	Dózsa [György] u. 34.	lakás és üzlet	5 szoba és raktár		
Kepes Lajos	2823.	Dózsa [György] u. 38.	lakás és üzlet	6 szoba és üzlethelyiség		
id. Kinter Mihály	92.	József Artilla u. 31.	lakás	5 szoba		
Klein Gyula örökösei	1483/4.	Bocskai u. 4.	lakóház	5 szoba		Pirossal fölé írva: Kiss Károly és B társai; 1438.
Kohn Albertné	1136.	Marx tér 3.	lakás	5 szoba és üzlethelyiség		
Kolcséff Márton	2820., 2821.	Dózsa [György] u. 40.	lakás	6 szoba	Mentestíve.	
Konrád József	1145.	Dózsa György u. 11.	lakóház	7 szoba, 1 üzlethelyiség	Államosítva.	
Lisztes Péter	2640.	Toldi u. 15.	lakás	2 szoba		
Mészáros Lajos	1693., 1694.	Dózsa György u. 4.	lakóház	5 szoba, 1 üzlethelyiség	Már előzőleg állami tulajdonban volt.	
Nagy, Kiss és Tóth Árpád vagy Nagy és Kiss Tóth Árpád	1140/2.	Dózsa György u. 9.	lakás	6 szoba	Törölve a kiigazítási jegyzék szerint.	Pirossal a teljes sor áthúzva.
Nemes Istvánné és társai	373., 374., 375.	Kossuth u. 46.	lakás	6 szoba	809-240/6/953.2. B.M. sz. alatt mentesítve.	Ceruzával áthúzva.
Oláh Béla és neje	1876., 1878., 11738.	Herpály u.	lakás	4 szoba	Már előzőleg állami tulajdonban volt.	Pirossal a teljes sor áthúzva.

A tulajdonos(ok) neve	Az ingatlan				A községi VB megállapítása elleni felszólalás esetén a megyei VB határozata	Feldolgozó megjegyzés
	telekönnyvi betét- és/vagy helyrajzi száma	címe (utcanév, házszám)	rendeltetése	helyiségeinek száma		
Papp Károly	1481/1., 1483/3.	Dózsa [György] u. 22.	lakás és üzlet	3 szoba, 1 üzlethelyiség		
Papp Tibor	2824., 2825/1., 2825/2.	Toldi u. 3.	lakás	7 szoba		
özv. Pozsár Gyuláné Szilágyi Margit	326., 327.	Kossuth u. 74.	lakóház	5 szoba		
Pozsár Istvánné	6., 7.	Rákóczi u. 1.	lakás	3 szoba		
Pozsár László	2892.	Nagyvárad u. 9.	lakás	4 szoba	Mentestíve.	Ceruzával áthúzva.
Réti Kálmán	114., 1481/2., 1482., 1483/1.	n. a.	lakóház és raktárépület	3 szoba	Tulajdonos 1945-től ismeretlen helyen tartózkodik.	Kiegészítve 1954. január 7-én.
Rózinger Vilmos örökösei	1139.	Dózsa [György] u. 5.	lakás	5 szoba		
Salamon Irén örökösei	1447/1., 1434/1.	Dózsa [György] u. 33.	lakóház	5 szoba		
Schëffer Sándor és Dávid	1446.	Dózsa [György] u. 35.	lakás és üzlet	6 szoba, 2 üzlethelyiség		
Schönberger Albert örökösei	n. a.	Dózsa [György] u. 19.	lakóház	6 szoba		
Székely Imre	2990. 1129/1.	n. a.	lakóház	10 szoba		Kiegészítve 1952. április 7-én.
Szigeti István	93., 94/a., 94/b.	József Attila u.18.	lakás	5 szoba		

A tulajdonos(ok) neve	Az ingatlan				A közégi VB megállapítása elleni felszólalás esetén a megyei VB határozata	Feldolgozó megfigyzés
	telekkönyvi betét- és/vagy helyrajzi száma	címe (utcanév, házszám)	rendeltetése	helyiségeinek száma		
Sztárai Béláné és társa	75., 76., 77., 78.	József Arttila u.	lakás	6 szoba		
Szuryogh Szabolcs	1725., 1726., 1731/7., 1731/8.	Vöröshadsereg u. 1.	lakás	10 szoba		
Szűcs Gyula	51.	Kossuth u. 13.	lakás	4 szoba, 2 üzlethelyiség	Mentesítve.	Ceruzával áthúzva.
Timár János	121.	Kossuth u. 35.	lakás és üzlet	5 szoba, 1 üzlethelyiség		
özw. Tiszai Gyuláné	2946/17.	Mátyás u. 6.	lakás	3 szoba		
kk. Tóth Árpád	1687., 1688.	Dózsa György u. 8.	lakóház	5 szoba, 1 üzlethelyiség	Elutasítás, 809-25/1954.	
id. Tóth Ferenc	1703., 1704.	Bajcsy-Zsilinszky u. 5.	lakóház	8 szoba	Elutasítás, 809-24/1954.	
Tóth István	2886/99, 2940/62.	Kazinczy u. 5.	lakás	2 szoba		
Vadász Gyuláné	1442.	Dózsa [György] u. 47.	lakás	2 szoba	Már előzőleg állami tulajdonban volt.	A teljes sor pirossal áthúzva.
Vajda József	3001., 3002.	Juhász György u. 2.	lakás	6 szoba		
ifj. Vajda Mihályné	2900/40, 2900/43, 2940/67.	Ady u. 22.	lakás és üzlet	8 szoba és üzlethelyiség	Államosítva.	
Veress József	5.	Ságvári u. 1.	lakás	8 szoba		
Vinternicz Béláné	1453., 1454.	Kossuth u. 45.	lakás és üzlet	3 szoba és üzlethelyiség	Elutasítás, B.M.809-28/12-1952.	
Weisz Ernő	23/3.	József Arttila u. 6.	lakás	4 szoba	Államosítva.	

5. sz. függelék

A berettyóújfalui és a berettyószentmártoni kulákkista⁷²⁷
1953. július 2.

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dőlít betűvel a bértlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyeszőgőiben (dőlít betűvel a bértlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
Bagdi Gyuláné	Kossuth u. 69.	földműves	30	1	12	0		
Bakos József	Madách u. 42.	földműves	142	3	0	0		
Balogh Ilona	n. a. (Budapest)	földbirtokos (n. a.)	100	8	0	0	1 cseplő (nincs még)	
Balogh István	Rákóczi u. 71.	földműves	29	1	19	0		

BERETTYÓÚJFALU

⁷²⁷ MNL. OL. XIX. A.2.j Hajdú-Bihar megye. Berettyóújfalusi járás. Berettyószentmárton és Berettyóújfalu.

Nevé	Lakhelye (zárójelben, ha elkötözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. június 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dőlít betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyezőgőiben (dőlít betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
Balogh János	Petőfi u. 15.	jegyző (vasutas)	26	0	6 és 130	0		
Balogh József	Bocskai u. 1.	kovácsmester	8	2	8	0	1 kovácsműhely (nincs meg)	2 alkalmazottja volt.
Balogh Tihamér	n. a. (Budapest)	földbirtokos (n. a.)	600	36	0	0	1 cséplőgép (nincs meg)	
Bardóczy Ignác	Árpád u. 17.	női szabó	26	6	0	0		
Biró Bálint	Damjanich u. 34.	földműves (segédmunkás)	21	0	0	0		Apjának 60 kh földje volt.
Bojti Gyula	Dózsa György u. 21.	korcsmáros, földműves (Diósgyőrben vasesztergályos)	12	0	0	0	vendéglő (nincs meg)	Vendéglője volt.
Bojti János	Bocskai u. 88.	földműves	32	1	16 és 883	0		
Bondár Mihály	Battány u. 38	földműves	24	0	24	0		
Boros Pál	n. a. (Debrecen)	tanító	42	3	0	0		
Csordás Gyula	Dózsa [György] u. 50.	korcsmáros (segédmunkás)	4	2	4	0	1 kocsmá (nincs meg)	
Csörsz Ferenc	Kossuth u. 34.	vaskereskedő (földműves)	11	0	11	0	vaskereskedés (nincs meg)	
Dancsházi András	Dózsa György u.	földműves (vasúti munkás)	32	2	0	0	2 bérautó (nincs meg)	

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dőlő betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyesögökben (dőlő betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
Dancsházi Ferenc	Széchenyi u. 42.	földműves	65	1	0	0		
Daróczi Imre	József Artília u. 33.	földműves	32	1	2 és 160	0		
Daróczi János	Petőfi u. 14.	földműves	36	1	5 és 800	0		
Daróczi Mihály	Kossuth u. 73.	földműves (segédmunkás)	32	1	0	0	szatócstüzet (nincs meg)	
Daróczi Sándor	Vass Jenő u. 8.	földműves	31	1	0	0		
Diószegi Józsefné	Kossuth u. 51.	földműves	5	1	0	0	2 eséplőgép (nincs meg)	
Eölyös Lajos	Ady Endre u. 13.	rendőrbiztos (földműves)	12	1	12	0		Apósának 120 kh földje volt.
Erdei Imre	Bem u. 99.	napszámos (földműves)	0	0	7	0		Újjonnan földhöz juttatott, fégy- verrejtegetésért büntetve.
Erdei Mihály	Dózsa György u. 2.	korcsmáros (gyári munkás)	3	0	0	0	1 korcsma (nincs meg)	
É. Tóth Mihály	Petőfi u. 18.	földműves	58	2	3 és 800	0		

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dólt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyeszőgűlben (dólt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
Ékes Márton	Árpád u. 9.	földműves (segédmunkás)	12	0	12 és 102	0	Apának 200 kh földje volt.	
id. Jámbor Mihály	Ady [Endre] u. 22.	földműves	52	4	0	0		
Farkas László	n. a. (Budapest)	n. a.	30	2	0	0		
id. Fábrián András	Bocskai u. 24.	földműves	42	1	0	0		
Fábrián Ferenc	Madách u. 6.	gépező, kovács (segédmunkás)	0	0	0	0	1 cseplő (nincs meg)	
Fábrián István	Bocskai u. 26.	földműves (segédmunkás)	40	2	0	0		
Fekete István	Dózsa György u.	malmi könyvelő	11	0	0	0		Állandóan mással művel- tette földjét. Bankigazgató.
dr. Fekete Kálmán	Kossuth u. 42.	ügyvéd	154	5	0	0		
dr. Gazdig József	Kossuth u. 27.	vármegyei tisztifőorvos (orvos)	19	2	0	0		Meghalt.
Gál Lajos	Dózsa György u. 72.	líkőrgyáros (n. a.)	0	3	0	0	1 líkőrgyár (nincs meg)	Földje nem volt.

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dőlt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyesgömbben (dőlt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
Gál Sándor	n. a. (Budapest)	földbirtokos (segédmunkás)	350	12	0	0	1 cseplő, 1 téglagyár (nincs meg)	
Gáspár Endre	n. a. (ismeretlen helyen)	kereskedő (n. a.)	200	5	0	0	1 terménykereskedés (nincs meg)	
Gombos Lajos	n. a. (Debrecen)	földműves (n. a.)	60	1	0	0		
Griszsháber István	Dózsa [György] u. 45.	állatorvos (állami állatorvos)	20	3	0	0		Földjét mással művellette.
Gulyás Imre	Kádár u. 12.	földműves	31	1	0	0		
Gulyás Sándor	Batthyány u. 23.	földműves	27	1	10	0		
Gutt Gábor	n. a. (Bakonszegi tanya)	földműves	42, 100	4	3 és 800	0		
dr. Hajdu Gyula	n. a. (Debrecen)	református lelkész (n. a.)	37	2	0	0		Meghalt.
Hajzer János	Kossuth u. 66.	földműves	10	0	0	0		Mentesítve a Megyei Tanács 187-17/10. számú határozatával. (A teljes sor áthúzva ceruzával.)

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dólt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tának száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyesögökben (dólt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tának száma		
Harasztosi János	Dóza [György] u. 48.	földműves	100	1	6	0		
id. Háló Mihály	Kossuth u. 8.	kőműves	40	2	0	0	1 korcsma (nincs meg)	
Hegedűs Mózes	Hunyadi u. 7.	vendéglős (segédmunkás)	67	5	0	0	1 vendéglő (nincs meg)	
Hegedűs Sán- dorné	Petőfi u. 40.	földműves	28	1	28 és 215	0		
Hermann Ferenc	Bessenyei u. 5.	cipész	14	4	5 és 800	0	kárpitos (nincs meg)	Földjét nem maga művelte meg.
Hriszto Velev	Vöröshadsereg u. 35.	bolgárkertész	12	3	12	3		Bolgárkertész, állandóan alkal- mazott tart.
Jámbor Imre	Népliget u. 2.	földműves	39	1	3	0		
Juhász Imre	Bocskai u. 21.	földműves	46	2	30	0		
K. Topa Lajos	Andaháza	földműves	57	2	0	0		Bakonszegré költözött.
Karácsony Béla	Szentkozma puszta	földműves	29	2	0	0		

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dőlt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyezőgőiben (dőlt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
Karácsony János	Széchenyi u. 22.	hentes és mészáros (segédmunkás)	23	3	0	0	1 hentesüzlet (nincs meg)	
Karácsony József	Dózsa [György] u. 32.	földbérő (földműves)	300	23	5 és 1200	0	3 cséplő, 3 traktor (nincs meg)	Bérlő.
özv. Karácsony Lajosné	Bajcsy-Zsilinszky u.	földműves	57	4	5	0	1 hentesüzlet (nincs meg)	
Karmazsin László	Andaháza	földműves	31	1	0	0		
özv. Katona Andrásné	Kossuth u. (Debrecen)	kereskedő (eltartott)	15	2	0	0	1 fűszerüzlet (nincs meg)	
Katona István	József Attila u. 17.	földműves	27	2	0 és 800	0		
Katona Sándor	Széchenyi u. 7.	földműves	33	2	0	0		
özv. Katona Sándorné	Széchenyi u. 34.	földműves	37	7	0	0		
Kecskeméti István	Rákóczi u. 68.	földműves	19	0	0 és 850	0		Földjét mással művellette, és még használt apjától 7 kh földet.

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dőlő betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyezőgűlben (dőlő betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
id. Kinter Imre	Kossuth u. 71.	földműves	27	1	4 és 800	0		
Kinter Margit	Népliget u. 1.	háziartásbeli	32	3	0	0		
id. Kinter Mihály	Népliget u. 1.	földműves	300	4	0 és 800	0		
ifj. Kinter Mihály	Vass Jenő u. 4.	tiszviselő (elítelt)	40	1	0	0		
Kiss István	Kádár u. 20.	földműves	21	1	7	0		Állandóan alkalmazottat tartott.
Kiss Mihály	Kádár u. 5.	földműves	38	1	9 és 364	0		
Kiss Sándor	Kossuth u. 53.	földműves	28	2	0	0		
özv. Kovács Andrásné	Rákóczi u. 45.	földműves	26	1	15 és 1243	0		
Kovács Gábor	Kádár u. 7.	földműves	24	3	0	0	1 hentesüzlet (nincs meg)	
özv. Kovács Imréné	C.surgó-tanya	földműves	11	0	0	0		
Körtvélyesi Márton	Sziller u. 3.	földműves	35	1	0	0		

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dőlít betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyezögökben (dőlít betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
Makk Kálman ⁷²⁸	József Artila u. 12.	mozis (eltartott)	43	5	0	0	1 mozi (nincs meg)	
Mészáros Lajos	n. a. (Budapest, Ilka u. 15.)	terménykereske- dő (temetkezési vállalat biz.)	39	8	0	0	temetkezési vállá- lat, terménykeres- kedés (nincs meg)	
özv. Miskolczy Pálné	Petőfi u.	földbirtokos (háztartásbeli)	414	15	0	0		
Nagy Géza	Szillért u. (Haj- dúszoboszló)	földbirtó (földműves)	20	1	0	0		Földjét mással művellette.
Nagy Gyula	Kossuth u. 56.	korcsmáros (segédmunkás)	8	0	10 és 538	0	1 korcsma (nincs meg)	Földjét maga művelte.
Nagy István	Bem u. 13.	földműves	30	1	10 és 91	0		[10. tétel]
Nagy Sándor	Árpád u. 50.	fűszerkereskedő (segédmunkás)	8	0	0	0	1 fűszerüzlet (nincs meg)	
Nagy Sándor	Bem u. 15.	földműves	40	1	0	0		
id. Nagy Sándor	Bem u. 13.	földműves	50	1	1	0		[9. tétel]
özv. Nagy Sándorné	Gábor Áron u. 9.	földműves	23	1	20 és 604	0		Lásd a 9. és 10. tételt is.

⁷²⁸ Makk Károly (született: Berettyóújfalun, 1925. december 22.) filmrendező és forgatókönyvíró édesapja.

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dólt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyeszőgűlben (dólt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
Németi Istvánné	Széchenyi u.	földműves (segédmunkás)	30	3	0	0		
Nyíri Sándor	Petőfi u. 40.	malom- tulajdonos (nem dolgozik)	18	40	0	0	1 malom, 1 cseplő (nincs meg)	
Ökrös István	Kossuth u. 72.	földműves	30	2	0	0	1 korcsma (nincs meg)	
Papp Károly	Kossuth u. 46.	hentes (segédmunkás)	25	2	0	0	1 hentesüzlet (nincs meg)	
özv. Pozsár Gyuláné	Kossuth u. 72. (Nagykeréki)	földműves (háztartásbeli)	52	5	0	0		
Pozsár István	Herpály u. 32.	földműves	28, 150	4	0	0	1 cseplő (nincs meg)	
Pozsár László	Nagyvárad u. 9.	ácsmunkás (földműves)	19	2	4	0		Építési vállalkozó; állandóan több alkalmazottat tartott.
Ráduly Imre	Bocskai u. 21.	bérlő (földműves)	400	12	0	0	1 cseplő (nincs meg)	
Rácz József	Hétfézer u. 4.	földműves	7	0	7	0		

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dőlít betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyezőgőiben (dőlít betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
Somodi Márton	Kossuth u. 45.	mezőgazdasági tanár (szakiskola vezető)	28	4	0	0		
Szabó István	Kádár u. 18.	csendőr (földműves)	21	0	9 és 800	0		Apjának 100 kh földje volt.
ö.zv. Szabó Jánosné	Bem u. 32.	földműves	53	0	0 és 1400	0		
dr. Szabó László	Vöröshadsereg u.	orvos	23	1	0	1		Földjét állan- doan mással művelte.
Szabó Sándor	Andaháza	földműves	51	2	0	0		
Szakáll nővérek	József Attila u. 14.	háziartásbeli	40	10	0	0		
Szamikó Lukács	Kazinczy u. 7.	földbértő (gyári munkás)	200	4	0	0	2 eséplőgép (nincs meg)	
Szántai Gyula	Szentkozma puszta	földbértő (segédmunkás)	100	3	0	0		
ö.zv. Szepesi Károlyné	Ságvári u. 10.	gyógyszerész	39	8	0	0	1 gyógyszerítár (nincs meg)	
id. Szigeti István	József Attila u. 21.	földbirtokos (földműves)	600	20	0	0	1 eséplő (nincs meg)	

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dólt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyesögökben (dólt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
ifj. Szigeti István	József Attila u. 21.	földműves	49	0	0	0		Apja földbirto- kos volt.
Tímár János	Szillér u.	kocsmáros (n. a.)	27	1	0	0	1 korcsma (nincs meg)	Meghalt.
Tóth Andrásné	Kádár u. 39.	háztartásbeli	50	1	0	0	1 téglágerető telep (nincs meg)	
Tóth Antal	Marx tér 6.	ht. őrmester (szikvíz üzem vezető)	4	1	1	0	szikvíz üzem (nincs meg)	Szikvíz üzem tulajdonos volt, alkalmazottat tartott.
Ujhelyi István	József Attila u. 11.	pénzügyőr (földműves)	25	2	13	0		Földje bérbé volt adva.
Ujhelyi Sándorné	Gyulai Pál u. 12.	háztartásbeli	46	1	3	-		
Vadász Sándor	Kádár u. (Debrecen)	n. a.	30	2	0	0	1 korcsma (nincs meg)	
id. Vajna Imre	n. a. (Budapest)	földbirtokos (n. a.)	250	10	0	-	1 cseplő (nincs meg)	
Varga András	Toldi u. 33.	földműves	34	1	0 és 250	0		

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dőlt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyesögökben (dőlt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
Varga István	Honvéd u. 5.	korcsmáros (földműves)	5	0	0	0	1 korcsma (nincs meg)	1948-tól 1950-ig 1 korcsmája volt, alkalma- zottat nem tartott.
Varga Mihályné	Bem u. 49.	földműves	22	0	5 és 254	0		Csak részes munkást alkal- mazott.
Verebi Pál	Kossuth u. 55.	földműves	30	2	1	0		
özv. Zsugovits Istvánné	Lehel u. 2.	földbirtokos (háztartásbeli)	80	4	0	0		
BERETTYŐSZENTMÁRTON								
Bagdi Elek	n. a. (Mezősas)	gazdálkodó	50	1	22	0		
Csókási János	Szomolyom-ta- nya	gazdálkodó	42	1	6	0		
Dancsházi András	n. a. (Berety- tyóújfalu, Dózsa [György] u. 72.)	bérlátós (gazdálkodó)	77	0	77	0		Földje állandóan használatban volt adva.

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dőlt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyezőgűlben (dőlt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
Dancsházi Lajos	Fő u. 6.	gazdálkodó	32	0	32	0		
Ékes Márton	n. a. (Berettyóúj- falu, Kossuth u.)	gazdálkodó	139	2	20	0		
dr. Fráter László	Fő u. 16.	alispán (n. a.)	100	4	0	0		
Füredi Mihály	Fő u. 48.	gazdálkodó	50	0	1	0		Küpeckedett állandóan.
Á. Gál Imre	Szomolyom-ta- nya	gazdálkodó	25	1	25	0		
Gál Lajos	Szomolyom-ta- nya	gazdálkodó	28	0	28 és 300	0		Egy család.
Gál Sándor	Szomolyom-ta- nya	gazdálkodó	53	1	53 és 900	0		
Gál Mihály	Vérem u. 21.	gazdálkodó	34	1	34 és 656	0		
Harsányi Sándor	n. a. (Berettyóúj- falu, Toldi u. 8.)	gazdálkodó	73	2	20	0		
Jakó Lajos	Fő u. 3.	gazdálkodó	32	2	9 és 1000	0		
Jakó László	Fő u. 135.	gazdálkodó	50	1	20	0		
Jakó Sándor	Halom-tanya	gazdálkodó	31	2	31	0		
Karalys Béla	Bócs-tanya	gazdálkodó	63	2	63	0		

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dőlít betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyeszőgőben (dőlít betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
özv. Lessi Jánosné	n. a. (Berettyóújfalú)	gazdálkodó	38	1	38 és 1180	0		
Leszkay István	n. a. (Kárcag)	földbirtokos	600	20	0	0		
özv. Rácz Istvánné	Fő u. 2.	gazdálkodó	73	1	73 és 1235	0		
Szabó Dezső	Szomolyom- tanya	gazdálkodó	39	1	39	0		
Szabó Gyula	Szomolyom- tanya (Berettyóújfalú)	gazdálkodó	68	2	0	0		
Szabó Sándor	Kút u. 35.	gazdálkodó	79	0	7, 12	0		
Szilágyi Gyula	Tölyvös-tanya	gazdálkodó	37	0	37	0		
Társoly Balázs	Fő u. 16.	gazdálkodó	26	0	26	0		
Tikász Péter	Fő u. 14.	gazdálkodó	50	1	14 és 800	0		
Tóth József	Fő u. 125.	földműves, korcsmáros (földműves)	6	0	6	0	korcsma (megvan)	
Török József	Fő u. 127.	korcsmáros (földműves)	28	0	0	0		Korcsmája volt, kupeckedett.

Neve	Lakhelye (zárójelben, ha elköltözött)	Foglalkozása (zárójelben, ha megváltozott)	1948. január 1. előtt		1953. július 2-án		Üzeme, gépi meghajtásos üzeme, kereskedése volt-e? (zárójel- ben a korabeli tulajdoni helyzet)	Megjegyzés
			Összes földterület kataszteri holdban (dőlt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma	Összes földterület kataszteri holdban és négyesögökben (dőlt betűvel a bérlemény)	Alkal- mazot- tainak száma		
dr. Tunyogi Szűcs Kálmán	n. a. (Budapest)	földbirtokos, kúriai bíró (n. a.)	216	1	0	0		
dr. Tunyogi Szűcs Lajos	n. a. (Budapest)	miniszteri oszt. tanácsos (n. a.)	216	2	0	0		
Vajna Imre	n. a. (Dunaföldvár)	földbirtokos	75	3	20	0		
Veress József	n. a. (Kaba)	gazdálkodó	38	1	0	0		
Vitalis Lajos	Tölyvös-tanya	gazdálkodó	50	0	10	0		Felcségnék is 30 kh földje volt.
Vitalis László	Tölyvös-tanya	gazdálkodó	34	0	8	0		

6. sz. függelék

Tanácsi vezetők Berettyóújfaluban és Berettyószentmártonban

1950–1978

**BERETTYÓÚJFALU
KÖZSÉGI TANÁCS****BERETTYÓSZENTMÁRTON
KÖZSÉGI TANÁCS****Tanácselnökök**

Kesztyűs Lajos	1950–1952	Szilágyi János	1950–1952
Szilágyi Lajos	1952–1954	Sólyom Balázsné	1952–1954
Kiss Sándor	1954–1967	L. Kiss Géza	1954–1957
Kovács Lajos	1967–1978	Benei István	1958
		Csávás Ferenc	1958–1970

Tanácselnök-helyettesek

Kovács Vince	1950–1953	Pozsgai József	1950–1952
Bartha Ferenc	1953–1954	Rácz András	1952–1954
Szilágyi Lajos	1954–1955	Balogh Gábor	1955–1963
Mocsári Imre	1956	Nagy Vince	1964–1965
Vámos Balázs	1957	Balogh Gábor	1966–1968
Szilágyi Lajos	1958–1967		
Gáll Imre	1967–1969		
Csontos István	1969–1971		
Balogh Imre	1971–1973		
Benedek László	1973–1978		

VB titkárok

Rácz Sándor	1950–1952	Hajdu Sándor	1950–1954
Kiss Béla	1952–1953	Balogh Károly	1955–1956
Baráth Pál	1954	Nagy Rózsa	1956–1957
Somfai Andor	1954	Csóka Imre	1957–1958
Veress Imre	1954–1956	Brumár János	1958–1961
Pócsi Imre	1956–1957	Katona László	1961–1970
Forintos Béla	1958–1964		
Kovács Lajos	1965–1967		
Takács Gyula	1967–1971		
Tikász László	1971–1973		
dr. Pető Barnabás	1973–1978		

SZIKLA GERGŐ

FORRÁSOK

A közölt források kiválasztása szubjektív módon, azonban három szempont figyelembe vételével történt: 1., egyes részleteikben alátámasztják a tanulmányokban leírtakat; 2., egyes részleteikben kiegészítik a tanulmányokban leírtakat, olyan történésekre is kitérnek, amelyek azokban nem kerültek bele; 3., érdekes adalékokkal szolgálnak a korszakhoz. A források kiválasztásánál fontos volt az is, hogy időben és témában minél szélesebb intervallumot foglaljanak át.

A források közlésénél a szöveghív, és nem a betűhív módot választottuk, vagyis a jelenlegi helyesírási, központoszási (írásjelezési, zárójelezési) és mondattagolási szabályokat vettük alapul. Kivételt képeznek ez alól a vezeték- és helynevek, valamint egyes esetekben az intézmények és hivatalok nevei. (Mivel a korabeli írógépeken nem volt „ú” betű, ezért minden esetben „u” betűt használtak, így azokat helyesbítettük az előbb felsorolt tulajdonnevekben is.) A szövegek egészében javítottuk többek közt a helytelenül írt rövid vagy hosszú magán- és mássalhangzókat, kis vagy nagy kezdőbetűket, valamint a nem megfelelően külön- vagy egybeírt szavakat. A [ ] zárójel közé helyeztük az általunk kiegészített betűket, szövegrészeket, illetve a szerzői megjegyzéseket; míg a [...] a kihagyott szövegrészeket jelöli. A hiányzó határozott névelőket viszont jelölés nélkül pótoltuk. Az eredeti szövegben előforduló dettó jelek helyére pedig – jelölés nélkül – beírtuk a hiányzó szavakat. A közölt szövegek, szövegrészeket tördelését úgy alakítottuk át, hogy könnyebben olvashatóak és áttekinthetőbbek legyenek.

1.

Berettyóújfalu község előjárói és alkalmazottai⁷²⁹

1945. február 8.

9/1945. kgy. sz. Határozat

A községi képviselő-testület az érdekelt felek kivonulása után, valamint Kovács József, Cseke Imre, Tusz József, Adler József, G. Balogh János, Balogh János, Kiss Mihály felszólalása után a következő véghatározatot hozta:

Gulyás Imre bíró alapfizetése	150 P	felesége 75 P	gyermek 1 – 30 P
Jakab Ferenc pénztárnok alapfizetése	150 P	felesége 75 P	gyermek -
Matolcsi István törv[ény] bíró alapfizetése	150 P	felesége 75 P	gyermek 2 – 60 P
Gulyás András közgyám alapfizetése	110 P	felesége 75 P	gyermek -
Daróczi Lajos esküdt alapfizetése	110 P	felesége 75 P	gyermek 1 – 30 P
Kiss Béla esküdt alapfizetése	110 P	felesége 75 P	gyermek 2 – 60 P
Ökrös Sándor esküdt alapfizetése	110 P	felesége 75 P	gyermek -
Szabó Ferenc esküdt [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek -
Szőke Dániel esküdt [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek 5 – 150 P
Vass János rendőr [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek -
Ökrös Imre rendőr [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek 1 – 30 P
Aranyi Sándor rendőr [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek -
Kiss Lajos rendőr [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek 2 – 60 P
Veres Sándor rendőr [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek 2 – 60 P
Kóti Lajos rendőr [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek -
Háló János rendőr [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek -
Horváth József rendőr [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek 4 – 120 P
Kinter Sándor utcaseprő [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek -
Daróczi István utcaseprő [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek 1 – 30 P
Kovács Lajos utcaseprő [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek 2 – 60 P
Aranyi Sándor utcaseprő [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek -
Szabó György rendőr [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek 1 – 30 P
Kállai Sándor t[űz]oltó [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermek 2 – 60 P

⁷²⁹ Az irat lelőhelye: MNL HBVL V.612.b 1. k. p. 5–7.

Veres Gyula t[űz]oltó [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermeke 2 – 60 P
Papp Lajos t[űz]oltó [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermeke 5 – 150 P
Török István t[űz]oltó [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermeke 1 – 30 P
Papp László t[űz]oltó [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermeke 4 – 120 P
Szabó Imre t[űz]oltó [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermeke 1 – 30 P
Dobi János t[űz]oltó [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermeke -
Garabuczi József kocsis [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermeke -
Hegedűs János kocsis [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermeke -
Hegedűs György kocsis [alapfizetése]	110 P	felesége 75 P	gyermeke 1 –30
Vásári Mihály közell[átási] beszerző [alapfizetése]	110 P	[felesége] 75 P	gyermeke 6 – 180 P
Méhes Piroska szülésznő [fizetése]	100 P		
Balogh Béla dögt[elep] kez[elő] [fizetése]	60 P		
özv. Balogh Jánosné szülésznő [fizetése]	100 P		
Papp Margit óvodai dajka [fizetése]	100 P		
Horváth Imréné óvodai dajka [fizetése]	100 P		
Veres Imre tanyai kézbesítő [fizetése]	150 P		
Szatmári István vág[óhíd] gond[nok] [fizetése]	120 P		
Hudacsek Rezső fertőtlen[ítő] [fizetése]	160 P		

A községi előjárók, rendőrök, tűzoltók és kocsisok és közellátási beszerzők havonta és személyenként még 20 P laktóért állapít meg.

Indoklás:

Így kellett határozni, mivel a Berettyóújfalu község mint vármegye székhely (sic!), ezért az előjáróságra és a szegődményesekre fokozott munkateljesítmény vár, és minden nap állandó szolgálatot teljesítenek ugyanúgy, mint a községi tisztviselők, ezért részükre a képviselő-testület a tiszteletdíj helyett az érvényben lévő egységes, illetve felsorolt fizetést megállapítja. Az előjáróság kérelmét teljes egészében nem teljesíthette, mivel a község jelenleg nincs olyan anyagi helyzetben, hogy az általuk javasolt fizetést megállapíthassa. Azonban kilátásba helyezi, hogy[ha] a helyzet javul, a most megállapított fizetést a mindenkori helyzethez viszonyítva emeli.

Ezen határozat jóváhagyására Alispán Úrhoz felterjesztendő.

2.

Jelentés Berettyóújfaluról⁷³⁰

1945. február 9.

Berettyóújfalu község elöljáróságától
183/1945.

Tárgy: Adatszolgáltatás
Hiv. sz.: 356/1945.

Főszolgabíró Úr!

Berettyóújfalu

Fenti számú rendeletre jelentésünket az alábbiakban terjesszük elő:

- ad 1. A községben egy malom van, 49 fő munkást foglalkoztat. A tulajdonos[ok] neve: Nyiry Sándor és István. Nyiry Sándor itthon tartózkodik, Nyiry István pedig Budapesten. Az üzemanyag biztosítva nincs. Hiányzik: szén, kenőolaj, hengerolaj, kötő- [és] varrószíj, szitaselymek és drótszövetek. A malom teljesítése naponta 300 q búza. Napi szükséglete üzemanyag[ból]: 40 q szén vagy 65 q száraz fa, hengerolaj 2 kg, kenőolaj 3 kg. Hajtósíj évi szükséglete 100 kg. A malomsajtó napi teljesítménye 50 q mag[ból] 1050 liter olaj. A malom üzemeltetéséhez szükséges anyagokat (fa) a közellátás biztosítja, ugyancsak a közellátás biztosítja cseréaruval a henger- és kenőolajat is. A munkásság fizetése: szakmunkások 1.30 P órabér[t], az egyéb munkások 90 fillér órabért kapnak, valamint havonta természetben 100 kg búzát vagy ennek ellenértékét. A munkásság a fizetéssel nincs megelégedve, mivel a magas iparcikkek árát tekintve ezen fizetést nem tartják megfelelőnek. Ugyancsak nagyon magasnak tartják a kereskedelmi áruk árát is.
- ad 2. Bőrgyár a községben nincs, csak egy tímártelep, melynek havi teljesítő képessége 300 kg kész bőr készítése.
- ad 3. A községben egy állatorvos van: Griszháber István.
- ad 4. Gazdatisztek neve: Moldvány József, Horváth Zoltán.
- ad 5. A községben ecetgyár van. Ennek teljesítő képessége 8 nap alatt 50 hektoliter ecet, ehhez szükséges havi 6 hl kedvezményes szesz üzemanyag. Jelenleg az ecetgyár csak kézi hajtással működik, mivel villanyáram és szesz nem áll rendelkezésre. Napi teljesítménye: 32 liter 8%-os ecet kézi hajtással. Tulajdonosa itthon van, id. Fábián Sándor.

⁷³⁰ Az irat lelőhelye: MNL. HBVL V.612.c 1. d. 183/1945.

- ad 6. Valuta a községben nincs.
- ad 7. Méh a községben nincs.
- ad 8. Német állampolgár a községben nincs.
- ad 9. Semleges vagy szövetséges állampolgár a községben nincs.
- ad 10. A községben az üzletek száma: 26, a bazárok száma: 2.
- ad 11. A községben 4 pék van.
- ad 12. A községben 1 mozi van, azonban nem működik, mivel villanyáram és film nincs.
- ad 13. A községben egy kórház van, és működik. A gyógyszer hiányokról a kimutatást csatolom.
- ad 14. A községben két óvoda van, és működik.
- ad 15. A községben segélyegylet nincs.
- ad 16. A községben 3 pénzüintézet volt, jelenleg egy sincs.

Berettyóújfalu, 1945. évi február hó 9.

főjegyző

3.

Jegyzőkönyvi részlet a berettyóújfalui gimnázium létesítéséről⁷³¹

1946. március 21.

Jegyzőkönyv

Készült Berettyóújfaluban a községházánál 1946. évi március hó 21-én tartott községi képviselő-testületi [köz]gyűlés alkalmából.

[...]

Községi főjegyző felolvassa a Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr 23.367/1946. V. ü. o. számú leiratát: „A berettyóújfalui gimnázium tanfolyamvezetője azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy a tanfolyam V. osztálya számára az 1945/46. iskolai évre az államérvényes bizonyítvány kiállításának jogát adjam meg. A tanfolyam vezetőjével és a helybeli pártokkal való közlés végett értesítsem, amíg a gimnázium létesítéséhez és fenntartásához szükséges, az 1934. XI. 7. c. 2. § (2) bekezdésében előírt követelményekről gondoskodás nem történik. Berettyóújfalu község elöljáróságához 1945. augusztus 26-án intézett 35.724/1945. IV. V. K. M. számú leiratban kifejtetteknek megfelelően hajlandó vagyok Berettyóújfaluban gimnázium létesítését engedélyezni, az alábbi feltételek alapján: A képviselő-testület írásbeli határozatban biztosítja, hogy 1.) gondoskodik a létesítendő gimnázium és a vele kapcsolatos tanulóotthon megfelelő elhelyezéséről; felterjeszti az iskola elhelyezésére szolgáló, a tanítás céljának és követelményeinek megfelelő épület részletes tervrajzát. 2.) Nyilatkozatot tesz arról, hogy az iskolaépület bebútorozásáról, felszereléséről, tanszereiről, könyvtáiról, általában az iskolának a törvény előírta működéséhez szükséges elégséges eszközökről és ezeknek a haladó pedagógia kívánalmainak megfelelő továbbfejlesztéséről és pótlásáról, valamint a tanulóotthon bebútorozásáról gondoskodik. 3.) Nyilatkozatot tesz arról, hogy biztosítja az iskola és a tanulóotthon létesítéséhez, működéséhez és a dologi kiadások fedezéséhez (beleértve a karbantartást, fűtést, világítást is) szükséges anyagi eszközöket, megjelölve az arra szolgáló jövedelmi forrásokat. Az iskola fenntartással kapcsolatos személyi kiadásokat hajlandó vagyok tárcám terhére vállalni.”

Főjegyző jelenti, hogy az elöljárósági tanáccsal történt megbeszélés alapján az iskola részére a község tulajdonát képező főjegyzői lakást felajánlja. A dologi hozzájárulásokat, ha község jelenlegi anyagi helyzete nem is engedi meg, vállalni kell, és mindent el kell

⁷³¹ Az irat lelőhelye: MNL. HBVL V.612.b 1. k. p. 191., 193–197.

követni, hogy a községben gimnázium létesüljön – ezzel a szegényebb szülőkön segítünk, mert képesek lesznek gyermekeiket tovább taníttatni. A szükséges felszereléseket stb. államsegély, vármegyei gyűjtés stb. biztosítani lehetne.

Meskó Gyula teszi meg javaslatát: Múlt évben felkerestek a szülők, és tanácsot kértek, hogy lehetne megcsinálni gyermekeik továbbtanítását. Kérvényt adtak be, 62 szülő írta alá, melynek következménye, hogy megengedték az V. gimnáziumot, azonban a vizsgát Debrecenben kell letenni. Legelőbb tanulóotthont kellene létesíteni, Berettyóújfalu iskolavárossá lehetne kiépíteni. Javasolja, hogy egy bizottságot kell alakítani (főispán, alispán, községi bíró), akik Budapestre utaznak, és az iskola ügyét elintézik.

Szabó András a Szociáldemokrata Párt nevében indítványozza, hogy nekünk először is a mezőgazdasági középfokú iskolát kell megtartani és támogatni, mivel mi földművelők vagyunk, és elsősorban ezt kell támogatni. Másodsorban pedig gimnáziumot kell minden körülmények között létesíteni. A Honvédelmi Miniszter Urat meg kell keresni, hogy a kisebbik laktanyát engedje át a középfokú iskolának.

Mészáros Lajos javasolja, hogy a képviselő-testületnek még egyszer ilyen alkalma [nem lesz], ezért ezt meg kell ragadni, és mindent el kell követni, hogy a gimnáziumot itt meg lehessen szervezni. Az ifjúságunk megérdemli, és később nehogy mi legyünk az oka annak, hogy ezt a kedvező alkalmat elszalasztottuk, mert az ifjúság most reánk úgy néz mint jóttevőjükre.

Matolcsi János: Biharvármegyében koránt sincs annyi iskola, mint más vármegyében, ezért a gimnázium minden körülmények között szükséges és kívánatos.

Meskó Gyula javasolja az internátus, illetve a tanulóotthon azonnali felállítását, mert csak így valószínűleg meg tölhetően a két iskola (mezőgazdasági középiskola és gimnázium) beiskolázása. A maga részéről a tanulóotthon elindítása érdekében egy fél alapítványt létesít azzal, hogy ezen alapítványon [keresztül] a paraszt vagy munkás hadiárva[k] iskoláztatása legyen elősegítve, és ezzel példával szolgáljon Biharvármegyében. Hiszi, hogy őt mások is fogják követni.

Kiss Béla javasolja a gimnázium felállítását, mivel ő és hasonló anyagi helyzetben lévő társai idegen helyen gyermekét tanít[at]ni nem képes.

Dr. Ormai Géza: Aki ezt a leíratot készítette, az csak a rideg paragrafust nézte. Kérni kell a minisztériumot, hogy a gimnázium létesítését engedélyezze, és a szükséges államsegélyt is folyósítsa.

Daróczi Pál alispán javasolja a gimnázium létesítésére a hozzájárulás megadását. A vármegye részéről minden támogatást megígér, és a bizottsággal is felutazik Budapestre.

Szatmári Ferenc, Szabó András felszólalás után Kiss Béla jelenti, hogy a szülők képviseletében hajlandó felutazni. Matolcsi János javasolja, hogy Meskó Gyula igazgató is utazzon a bizottsággal Budapestre.

Több felszólalás után:

46/1946. kgy. sz. Határozat:

A községi képviselő-testület egyhangúlag hozott határozatával megállapítja és kimondja, hogy Berettyóújfaluban a gimnázium létesítése feltétlen szükséges és kívánatos. A gimnázium létesítése céljából a község tulajdonát képező főjegyzői lakást felajánlja, így a gimnázium elhelyezése ideiglenesen és szükségszerűen biztosítva van. Egyhangú határozattal kimondja, hogy az iskola bebútorozása, felszerelése, illetve a törvény által előírt működéséhez szükséges eszközök beszerzése – államsegély, vármegyei gyűjtés és alapítványok létesítése, [valamint] községi hozzájárulásokból – biztosítható, ezekből lesz biztosítva az iskola dologi kiadásainak fedezése is. A képviselő-testület köszönettel tudomásul veszi Meskó Gyula ajánlatát, és mint alapkövetelést tekint ezen humánus cselekedetét. Mészáros Lajos utólagos indítványa, hogy engedje meg a községi képviselő-testület, hogy a gyűlésen megjelent ifjúság küldöttsége felszólalhasson. Az engedély megadása után Erdős Zoltán szólal fel, és megköszöni a községi képviselő-testületnek a gimnázium létesítése érdekében hozott határozatát, hogy a mai nehéz időben is hozzájárult ahhoz, [és] hogy a községben az iskola létesítéséhez a kedvezményező lépést megtette. Kéri a bizottságot, hogy a szegényebb társai nevében is hassanak oda, hogy a minisztérium engedélyezze azt, hogy a tanfolyam hallgatói a vizsgát B.újfaluban tehessek le.

Indoklás:

Így határozott a községi képviselő-testület akkor, mikor B.újfalu községben, a vármegye jelenlegi székhelyén a gimnázium létesítéséhez a kezdeményező lépést megtette. Biharvármegyében gimnázium nincs. A szomszédos vármegyékben pedig több van. A múltban a szegényebb szülők anyagi javak hiánya miatt gyermekeiket tanít[tat]ni képtelenek voltak, ezért feltétlenül szükséges és kívánatos – még abban az esetben is, ha a törvényes követelményeknek jelenleg nem is felelne meg 100%-osan – a gimnázium létesítése. A község háztartási helyzete jelenleg súlyos helyzetben van, mivel a háború okozta károkat a községi szolgáltatásokból fedezni nem tudja, de ez csak átmeneti állapot. Ennek ellenére a község újabb terhet vállal, és ezért a minisztérium – a rideg paragrafust tekintve – nem zárkozott el az államsegély folyósításától sem a gimnázium létesítése érdekében. A gimnáziumi tanfolyam hallgató[ina]k száma az 54 főt már meghaladja, és milyen súlyos kiadást jelentene a szülőknek már az a körülmény is, hogy a gyermekeiknek vizsgázni más vármegyébe kellene menni, ezért kéri a képviselő-testület a vizsga letétét Berettyóújfaluban engedélyezni.

4.

Jelentés Berettyóújfalu község 1946/47. költségvetési évének gazdálkodásáról⁷³²

1947. szeptember 11.

Jegyzőkönyv

Készült a községi képviselő-testületnek 1947. évi szeptember hó 11. napján megtartott közgyűléséről.

[...]

Főjegyző jelenti, hogy az évi zárszámadáshoz, illetve annak teljes megvilágításához szemléltetesképpen a községek életében eddig nem szokásos és rendeletben sem előírt módon – csupán a demokrácia azon tétele, mely mindent a népért és mindent a népnek elvén alapul – évi jelentést kíván előterjeszteni, mely a bonyolult zárszámadás mellett, a községi pénztári ellenőr jelentésében mintegy tükörképet próbál nyújtani arról, hogy a község vezetősége az elmúlt költségvetési év folyamán és annak keretén belül miként gazdálkodott, a képviselő-testület által megszavazott összegeket hogyan és mire használta fel, és milyen közmunkákat végeztetett. Ezen évi beszámolót a képviselő-testület tagjai, akik egyben a politikai pártok kiküldöttei is, pártjuk taggyűlésébe beviszik, hogy úgy az teljes nyilvánosságot kapjon, hogy a község vezetőségének évi munkáját mindenki ellenőrizhesse, bírálhassa s jóindulatú tanácsokkal tovább segíthesse, hogy községünk a demokrácia szellemében úgy tovább fejlődhessen, és a hároméves tervben kitűzött célok megvalósíthatók legyenek.

Az évi jelentés céljának ismertetése után bemutatja a pénztári ellenőr beszámolóját, mely felsorolja mindazokat a kiadásokat, melyeket az 1946/47. költségvetési év folyamán a költségvetés keretein belül és fejezeteinek sorrendjében a pénztár teljesített:

Mindezek előre bocsájtása után ismerteti a főjegyző, hogy a község vezetősége kijavította, s részben pótolta a háború alatt részben elpusztult irodai bútorzatot, vásárolt 3 db írógépet és 2 régit karbahelyezettet. Részben pótolta, illetve kiegészítette a hivatalos községi szakkönyvtárat. Kijavította a község villamoshálózatát úgyannyira, hogy az a ránk következő télen már csaknem békebeli módon láthatja el a közvilágítást. A használhatatlanná tett tűzoltósági szereken különféle javításokat végeztetett, s több hiányzó alkatrészt pótolta, hogy tűzoltóságunkat akcióképessé tegye, hogy tűzvédelmünk ma már a körülményekhez képest megfelelően működhessen. Kicséréltük a kiöregedett tűzoltólovakat, négy

⁷³² Az irat lelőhelye: MNL HBVL V.612.b 2. k. p. 8., 11–13.

lóra teljesen új børszerszámokat vásároltunk. Vettünk egy teljesen új szekeret, a régieket a tűzoltósági lajtokkal és utcaöntöző lajtokkal együtt kijavítottuk, karbahelyeztük. A tűzoltósági laktanyai őrhelyet pihenőkkel, pokrócokkal láttuk el.

A község vízellátásán is igyekeztünk az adott körülményekhez képest segíteni. Rendbe hoztuk a ló- és marhavásártéren, a Palocsa legelőn, az aggmenháznál, a két községi óvodánál, a vágóhídon, a két jegyzői laknál lévő kutakat, azokat kitisztítottuk, kávékkal, védővel stb. felszereléssel láttuk el. Helyreállítottuk a községháza vízvezetékét és vízajtó motorját, derítotelepét. Az Ady Endre utcai vízáteresztő aknát is kijavítottuk, a szennyvízhordó lajtót átalakítottuk és felszereltük. A dögteri és gypmesteri telepet rendbe hozattuk, elpusztult felszerelését újakkal pótoltuk. Mentőszekrényekkel láttuk el a községi vágóhidat, a tűzoltóságot, a községházat, üzemképes állapotba tettük a fertőtlenítógépet. A közkutak bővebb vízüvé tételére nagyobb összeget állítottunk be a költségvetésünkbe, de az Országos Közegészségügyi Intézet hozzájárulása[val] és segítségével csak a legközelebbi napokban kerülhet kivitelezésre.

Nagyobb összeggel járult hozzá községünk az állami népiskola, a Szentkozma pusztai népiskola, az állami általános és polgári iskola, az iparostanonc iskola, a községi gimnázium, a községi óvodák, a napköziotthon fenntartásához, hogy ezek zavartalan működése biztosítható legyen. Segéllyel támogatott ezenfelül községünk több társadalmi és sportegyesületet, valamint az Arany János Népi Kollégiumot. Hat személynek fizettünk állandó kegydíjat. Húsz községi szegényt részesítettünk állandóan havi pénzsegélyben. 10–12 volt az olyan elesett, elagott községi szegények száma is, akiket egész évi ellátásra az aggmenházban helyeztünk el, és eltartását fizettük. Eltemettünk 9 községi szegényt.

A községünkön átvonuló állami és vármegyei útszakaszok fenntartásához is nagyobb összeggel járultunk hozzá. A háború következtében sok helyen erősen megrongálódott utcai aszfalt, salak és a többi gyalogjárókon is javításokat végeztünk. A régi piacteret, valamint a Kálvinteret szegélykövel láttuk el. Nagyobb hídjavítási munkálatokat végeztünk a Fő útvonalon, az úgynevezett Kepes-féle hidakon és a község különböző helyein, az utcákon lévő fahidakon.

Nagyobb költséggel rendeztük a háború alatt tönkrement köztereket, parkokat, azok vaskerítéseit, növényzetét, pótoltuk fát – az utcai hiányzó fákkal együtt. Újra fásítottu[n]k a Sport tér[en] és környékén, az Egységtéren, sajnos kevés eredménnyel, mert azok – nemcsak a szárazság, de rosszindulatú emberek és gyerekek gondatlansága miatt [is] – kipusztultak. A község több helyén végeztünk kőburkolat-javításokat, sok helyen javítottuk ki az utcai átjárókat is. A vasúti feljáró és kőkerítésének helyreállítási munkálatai is tetemes összegbe kerültek. Gondoskodás történt arra is, hogy a világítás a lehetőséghez képest zavartalan legyen.

A költségvetés rendes kezelésében és keretén belül gondoskodtunk a községi épületeken esett kisebb hibák helyreállításáról, azok[on] különféle kőműves, asztalos, lakatos, üvegezési stb. munkákat végeztettünk el. A község összes ingó [és] ingatlan vagyonát tűz ellen biztosítottuk, a lakosság szavatossági biztosítását is megkötöttük, ezek díjait rendeztük. De kifizettük a község 28 471 Ft-ot kitevő közadó tartozását is. Gondoskodtunk a vásárterek rendbehozásáról is, amelyet részben a költségvetési hitel elégtelensége, de főképp fahiány miatt korláttal körülkeríteni nem lehetett. Ezért azt mély árokkal vetjük körül, amíg az másképp megoldható nem lesz. Az állatbetegségek megelőzésére és ellenőrzésére úgy a vásártéren, mint a községben a fogságban lévő állatorvos helyett a helyzethez képest helyetteseket alkalmaztunk, külön díjazással.

A költségvetés rendkívüli kezelésében biztosított összegből hoztuk helyre a hősi és katonai emlékműveket, azon három új, aranybetűs feliratú, márvány emléktáblán örökítettük meg hősi halottaink neveit. De ezzel párhuzamosan gondoskodtunk arról is, hogy a községháza előtti sírkertben elhelyezett orosz hősök síremléke és sírjai is rendben legyenek.

Zárszámadásunk rendkívüli kezelésében soroljuk fel mindazokat a kiadásokat, melyeket a háború középületeinken okozott károk helyreállítása miatt teljesítettünk, amelyeket minden rendelkezésre álló módon és eszközzel igyekeztünk kijavíttatni, rendbe hozatni. Ezen nagyszabású munkák keretében végeztettük el a községháza külső és belső tatarozását, festését, vízvezetékeinek és motorjának helyreállítását, a közvágóhíd kijavítását és berendezésének némi pótlását. Tataroztattuk az aggmenházat, a Széchenyi utcai régi szertetházat, melyet két különálló jegyzői lakássá alakítottunk át. Javításokat végeztettünk a szentkozmapusztai tanyai iskolán, a községi orvosi lakáson, a községi járványkórházon, az egészségházon és tüdőbeteggondozó otthonon, a mázsaházon, az első és második számú községi óvodákon, a dögtéri épületen. Az állatvásártéren teljesen új járlatátíró házat⁷³³ építettünk. Az újonnan létesített piactéren a piactér bővítésére átengedett telken kubikos munkát, elválasztó kőkerítést, építési, vízlevezetési [és] szigetelő munkát végeztettünk. Az új piactéren kétrétegű salakozáshoz szénsalakot termeltünk ki, azt szétterítés után többször hengereltettük, és a teret piactartásra augusztus hó első csütörtökén alkalmassá tettük. A községi gimnázium létesítésével kapcsolatosan a község 5000 Ft-tal járult hozzá

---

⁷³³ A járlat a vásárokon, piacokon árult állatok részére kiállított cédulákat jelentette. A vásárokon álló cédulaházakban (járlatátíró házakban) kezelték a járlatokat (vétel esetén ártírták a vevő nevére), amelyek a vásárok igazgatási központjai is voltak: itt tartózkodott a vásárbíró; innen indultak ki a helypénzszedők, és itt számoltak el a beszedett összegekkel; itt tartózkodtak a csendőrök és a vásári rendőrök.

az első évi beruházásokhoz. Gondoskodás történt arról is, hogy a református templom tornyában helyreállítandó tűzoltósági figyelő őrszoba ablakaira megállapított 1000 Ft hozzájárulás utaltassék át.

A költségvetés keretén kívüli összegből – államsegélyből – elvégeztette a község a Dombrádi állatkijáró út, valamint az újonnan létesített piac kubikos munkálatait.

Ezen felsorolt különféle községi munkákkal kapcsolatosan több-kevesebb időre alkalmazott, illetve foglalkoztatott a község 13 kőműves iparost, 5 asztalosmestert, 5 festőmestert, 5 ácsmestert, 4 lakatosmestert, 2 üvegezőmestert, 2 bádogosmestert, 2 szerelőmestert, 3 kovácsmestert, 2 kerégyártómestert, 2 szíjgyártómestert, 1 kövezőt, 1 kútmestert, 2 kertészt, 1 kádármestert és ezek által a munkák elvégzéséhez szükséges ismeretlen számú segéd- és egyéb munkást. Foglalkoztattunk 203 kubikost, több fuvarozót, [valamint] 97 azon községi alkalmazottak, tisztviselők, altiszt[ek], tűzoltó[k] stb. száma, akiket a község állandó havi fizetésben részesített.

E jelentés messze áll attól, hogy felsorolja mindazokat a sok-sok különféle kisebb-nagyobb teendőket, munkákat, melyet a község vezetősége a költségvetési év folyamán még ezenfelül végeztetett. Csupán a lényegesebb tételekre szorítkozik, hogy ezzel is szemléltesse, mit tett a község vezetősége a lakosság összegyűjtött filléréivel, azt hogyan használta fel a nép és a község fejlesztése érdekében. Ezen felsorolt munkák világosan mutatják, hogy a község vezetősége [számára] a költségvetés a lehetőség, [hogy] a község javát és fejlesztését elősegítse, hogy állni és fejlődni akarásáról bizonyosságot tegyen, hogy az ország-építésbe és a hároméves terv megvalósításába is bekapcsolódhassék.

Főjegyző kéri ezen évi jelentés tudomásul vételét és elfogadását.

[...]

5.

Utcanév változtatások Berettyóújfaluban⁷³⁴

1948. április 26.

53/1948. kgy. sz. Határozat

A községi képviselő-testület egyhangúlag hozott határozattal kimondja, hogy az utcaneveket az alábbiakban változtatja meg: Barcsai utca megszűnik, felveszi folytatólag az Eötvös nevet; Nádasdi utca megszűnik, folytatólag Bercsényi utca lesz; Németh Károly [utca] megszűnik, felveszi folytatólag az Eötvös nevet; Hunyadi utca kiegészül a baptista templomig; Lehel [utca] itt megszűnik, felveszi folytatólag a Madách nevet; Beöthy utca új neve Lehel utca; Józsika utca megszűnik, új neve Hadik utca; Bethlen tér megszűnik, új neve Marx Károly tér; Percel utca csatlakozik a Csokonay utcába; Bánffy utca új neve Somogyi Béla utca; Horthy M. út új neve Dózsa György nevet veszi fel (sic!), mely már használva is van; Rudolf tér megszűnik, Bem apó tér lesz; Bem utcához folytatólag csatlakozik az Uj utca; József utca Gábor Áron nevét veszi fel; Máyer János utca Mikszáth utca lesz; Nagyatádi utca új neve Budai Nagy Antal utca; Verbőczy utca Táncsics utca lesz; Nyíri tér megszűnik Tancsics tér lesz; Líget utca megszűnik Szabolcska M. [utca] lesz; Mátyás utca beolvad a Rákoczi utcába; Iskola utca megszűnik, Mátyás utca lesz; Hitler utca már felvette az Ady Endre nevet; Szilágyi Dezső utca megszűnik, felveszi folytatólag a Nagyvárad utca nevet; Botond utca megszűnik, és közhasználatban lévő Vágóhíd utca lesz; Széchenyi utcába nyíló névtelen utca Botond utca lesz; Levente, újabban Munkás út Toldi M. utca lesz; Levente tér Sport tér lesz; Kádár utca visszakapja ősi nevét Kádár utca lesz [?]; Sáskert [utca] új neve Népliget utca; Mórítz Pál utca új neve Móricz Zsigmond utca; Erzsébet utca megszűnik, új neve Bajcsi Zsilinszky utca lesz; Tisztviselőtelep új neve Lenin körút; Tardi Gy. utca új neve Vöröshadsereg útja; gr. Tisza I. utca új neve József Atilla utca; Teleky utca új neve Ságvári utca; Gacsakert első utca bejárat Bartók Béla utca, második bejáró Vécsey utca; Berzsényi utca új neve Nádasdy utca; újonnan nyitott utca Szabadság utca lesz; Hérnekkert utcája Török B. utca [lesz]; Kinizsi utcába nyíló névtelen utca neve Kiss János utca; ÉK-nek haladó Oncsa telepi sor neve Péterszegi utca; ÉNY-nak haladó Oncsa telep neve Földesi utca; Vadaskertbe bevezető út Körösi Csoma utca; ebből ágazó első utca neve Tarcsai utca, második utca Móra Ferencz utca, harmadik utca Juhász Gy. út.

⁷³⁴ Az irat lelőhelye: MNL HBVL V.612.b 2. k. p. 204–205.

Kimondja a képviselő-testület továbbá, hogy az egész község újonnan ház[szám] és utca[név] táblával látandó el a háztulajdonosok terhére, és az utca[név] táblák pedig a község terhére. Utasítja az előjáróságot, hogy hirdessen versenytárgyalást, és a megváltoztatott és névtelen utcákat lássa el elsősorban utca[név] és házszám táblával.

Indoklás:

Belügyminiszter Úr 201.070/1948. B.M. III.3. sz. rendelete alapján is így kellett határozni, mert a szabadságharc 100 éves évfordulója és a nagy szabadság eszméink köteleznek arra, hogy a korszerűtlen és elavult utcaneveket megváltoztassuk. A meg nem változtatott utcák ház[szám] és utca[név] jelző táblái is a háborús események következtében jó részben megsemmisültek, valamint a beépítetlen beltelkek beépültek, és újtelepülések is létesültek, ezek folytán az egész község új számozása és utca[név] táblákkal való ellátása feltétlenül szükséges és időszerű a község rendezése szempontjából is, ezért a rendelkező rész szerint kellett határozni.

6.

Jelentés a berettyóújfalui felekezeti iskolák államosításáról⁷³⁵

1948. június 14.

Berettyóújfalu község előljáróságától

1/1948. biz.

Tárgy: Felekezeti iskolák államosítása

Hiv. sz.: 6/1948. biz. alispán

Járási Főjegyző Úr!

Berettyóújfalu

Fenti számú rendeletre, valamint június 9-én tartott járási értekezleten szóbelileg adott utasítására is – jelentésünket az alábbiakban terjesztjük be:

Jelentem, hogy június 5-én felkerestem a helyi nemzeti bizottság elnökét, hogy soron kívül hívjon össze gyűlést, és foglalkozzanak a felekezeti iskolák államosításával. A községi nemzeti bizottság június 7-én tartott rendkívüli gyűlésén egyhangúlag állást foglalt a felekezeti iskolák államosításával [kapcsolatban], az állásfoglalásról táviratilag Miniszterelnök Urat, Belügyminiszter Urat és Vallás[-és]Közoktatásügyi Miniszter Urat értesítette, valamint az eredeti határozatot írásban is megküldte, illetve felterjesztette fentieknek, továbbá az Országos Nemzeti Bizottságnak és a Pedagógus Szakszervezet Országos Központjának.

Június 10-ére rendkívüli községi képviselő-testületi [köz]gyűlést hívtunk össze a felekezeti iskolák államosítása ügy[é]ben, kiterjesztve azzal, hogy a képviselő-testület kérje a községi iskolák államosítását is (községi tanyai iskola, valamint államilag segélyezett községi gimnázium). A képviselő-testület [köz]gyűlésén Ujhelyi István (F[K]GP) tett el- lenvetést, azonban a tanfelügyelő és többek felvilágosító felszólalása után a képviselő-tes- tület egyhangúlag állást foglalt a felekezeti iskolák államosítása, valamint a községi iskolák államosítása mellett. A [köz]gyűlés határozathozatali képes volt. A határozatot Miniszter- elnök, Belügyminiszter és Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Urakhoz felterjesztettük, és megküldtük Biharvármegye Törvényhatóságának is.

---

⁷³⁵ Az irat lelőhelye: MNL HBVL V.612.c 6. d. 1/1948. biz.

Június 10-én intézkedtünk, és írásban felszólítottuk a községünkben lévő két rádióüzlet tulajdonosát, hogy az elrendelt időpontokban hangszórókkal közvetítsenek, továbbá a rádióval rendelkező összes vendéglősöket, pártokat és szakszervezeteket is. Állandóan ellenőrizzük a rendelkezés betartását, ezideig mulasztást nem tapasztaltunk.

Június 10-én felkerestem Gyenes György róm[ai] kat[olikus] plébánost, és kb. 30 perces megbeszélést tartottunk. Közöltem vele, hogy az egyházi iskolák államosításának ürügye alatt folytatott rémhírterjesztésekért, lázításért és reakciós megmozdulásokért, tüntetésekért stb. – akár templomból induljon ki, akár egyéb helyről – ők személyileg felelősek. Kértem, hogy erre a tanítót is figyelmeztesse. Közöltem vele, hogy az egész előjáróság éber figyelemmel kíséri községünk lakosságának nyugalma, valamint a demokrácia ellen irányuló törekvéseket, és szükség esetén megtesszük a megtorlásra a szükséges lépéseket. Közölte velem, hogy a felettes egyházi hatóságuktól utasítást kaptak, így ők az államosítás ellen foglaltak állást, és erről táviratot küldtek. Ezen ügyben már a rendőrséggel, illetve annak vezetőjével is tárgyaltak. Közölte, hogy az egyház bármily ügyben gyűlést, körmenetet stb. tart, akkor erről a rendőrséget is értesítik. Biztosította az előjáróságot, hogy a községben rendzavarás nem fog lenni.

A református iskolában felkerestem az igazgatót, jelen volt 5 tanító is, és velük szintén közöltem a fenti egyházzal is közölt rendelkezéseket, különösen hangsúlyozva a személyi felelősséget. Közölték velem, hogy a református tanítókár egyhangúlag állást foglalt a felekezeti iskolák államosítása ügy[é]ben. Megbeszélést folytattam Eszenyi Lajos ref[ormátus] lelkésszel is, ő egyénileg az államosítás mellett van. Kértem, hogy dr. Hajdu Gyula ref[ormátus] lelkésszel is közölje a tiltó rendelkezéseket és a személyi felelősség kérdését is. Községünkben a felekezeti iskolák államosítása ügy[é]ben is rend és nyugalom van – reakciós megmozdulásokra, lázításokra stb. kilátás nincs. Községünkben vármegyei államrendőrség, járaskapitányság, államvédelmi osztály, katonaság van, a pártok és szakszervezetek között egyetértés, együtt dolgozás stb. megvan – a lakosság felvilágosultabb, így minden reakciós megmozdulást csírájában el lehet folytatni.

Berettyóújfalu, 1948. június 14.

Hajdu Sándor
főjegyző

7.

Kuláklista felülvizsgálati jegyzőkönyv Berettyószentmártonból⁷³⁶

1953. június 18.

Jegyzőkönyv

Készült Berettyószentmártonban: 1953. június hó 18. napján. a község[ü] tanács végrehajtó bizottsága hivatalos helyiségében.

Tárgy: Kulákok felülvizsgálata

Jelen vannak: alulírottak

A járási tanács vb. és megyei tanács vb. június 17-én tartott vizsgálat szóbeli utasítása alapján Lencsés László MDP titkár, aki vizsgálatkor nem volt jelen, az alábbiakat adja elő.

Lencsés László: A járási tanács 00217/1953. sz. rendeletével az új kuláknylvántartás elkészítését rendelte el, ezekre a következő megjegyzést teszi:

4. sorszám alatti Tarsoly Balázs és nejének birtokában 26 hold föld van 285 K⁷³⁷ jövedelemmel, ebből 24 hold szántó, 2 gyermekük van. Tarsoly Balázs 1928. évben került Berekböszörményből községünkbe, földje nem volt. Házasságot kötött Tikász Erzsébettel, akinek első férje Horváth János elhalt – az ingatlan felesége tulajdonát képezi. Felesége kulák származású, 6-an voltak testvérek. Nevezettek idegen munkást nem alkalmaztak, a földet saját maguk művelték. Tarsoly Balázs a községben cselédkedett, és így került össze feleségével. Javasolja nevezettnek mentesítését.

9. Szilágyi Gyula, akinek 37 hold szikes földje van 280 K jövedelemmel, melyből 21 hold szántó. Nevezettnek 5 fia és 2 leánya van, így földjét mindig saját maguk, nagy családjával művelte, idegen munkaerőt nem alkalmazott. Földje két tagban volt, az 1940. évi általános tagosításkor kb. 6 hold földdel többet kapott, mert jó földje tagosításra került. Nevezett mindig védett birtokos volt, mert a múlt sem tudta tartozását rendezni, a gyenge minőségű föld nem termett. Beadás elmulasztásáért már volt börtönben 6 hónapig az 1952. évben. Javasolja mentesítését, illetve ügyének kivizsgálását.

⁷³⁶ Az irat lelőhelye: MNL HBVL XXIII.9.a 2. d. Kuláklisták. Berettyószentmárton.

⁷³⁷ Aranykorona.

19. Vitális László, eddig kuláklajstromban nem volt, most került a lajstromba. Szüleinek mintegy 80 hold földjük volt, melyet haszonbérletben hasznosítottak. Anyjuk az 1949. évben halt el, a földek nagy része kisbérletben volt és van hasznosítva. Vitális Lajos 10 holdat, nevezett pedig 8 holdat használ saját kezelésben. Nevezett[nek] állatállománya nincs, idegen munkaerőt nem alkalmazott. Javasolja mentesítését.

14. Gál Lajos[nak] 28 hold szikes földje van 183 K jövedelemmel, melyből mindössze 12 hold 300 négyszögöl szántó van. 4 gyermeke van, idegen munkaerőt nem alkalmazott. 12 hold szántóföldjét maga használta, többi rokonságainál napszámos munkát végzett. Származása révén apja nem volt kulák, hanem 1 testvére Gál Sándor kulák. Testvérei Furta községben laknak, nem kulákok, egyéni és Tszcs. tagok. Javasolja mentesítését.

31. Tóth József cseléd volt, mint juhász uraságoknál. 1938. évben cselédsége folytán 7 hold földet vásárolt egy tanyával a községben, és ezt elcserélte Török József korcsmájával. A korcsma mellett a feleségének egy kis szatócsüzlete volt. Üzletében testvéreinek fiát mint kiségitőnek használta, és mikor az 1939. évben katonának hívták be, főleg ekkor volt alkalmazásban. 6 hold földjén dolgozik. Javasolva mentesítése.

32. t. a. Szabó Sándor, akinek 7 hold földje van, és használja testvérei 12 hold földjét, tehát 19 holdat. Nagyanyjuk kulák, aki 97 éves. 1950. évben 53 holdat az államnak az örökösök leadtak. 6 unoka van, akik közül [van] állami gazd[asági] munkás, szövetkezet[í] munkás, 1 testvére 12 holdon egyéni gazdálkodó, többi testvérei más községben laknak. 4 gyermeke van, 6 hónapig volt 1951-ben és 1952-ben 6 hónapig volt elzárva, beadás elmulasztásáért. A 19 hold föld, mely még a nagyanyjuk nevében van, a folyó évben is kényszerbérletként kellett hasznosítani. Tehát özv. Vitális Jánosné nagyanyjukat kell kuláknak nyilvánítani, mert szerinte nem méltányos, hogy egyetlen unoka érezze mindig a terhet, a többi pedig nem, és a testvérek között is a legnehezebb helyzetben volt és van jelenleg is. Jegyzőkönyv felolvasás után aláíratott.

Kmft.

Sólyom Balázsné
vb. elnök

Lencsés László
MDP titkár

8.

A Kőbányai Sör- és Malátagyár berettyóújfalui ingatlana⁷³⁸

1954

Berettyóújfalui Járási Tanács VB II. Igazgatási Osztálya
8091-31/1954. sz.

Tárgy: Kőbányai Sör- és Malátagyár
berettyóújfalui ingatlanának kezelése
Hiv. sz.: 8092-24/1954. sz.

Megyei Tanács VB Kommunális Osztálya
Debrecen

A fenti számra és tárgyra való hivatkozással a következőket jelentem:

A Kőbányai Sör- és Malátagyár berettyóújfalui ingatlanának használatba vételét megkapták 1952. június 1-jén. A szóban lévő ingatlan 1952. január 3-án került állami kezelésbe. Az ingatlanközvetítő vállalat kezelésében van.

A kérelmező vállalat az egész épületet használja a fenti időponttól kezdődően. A telep a következő helyiségekből áll:

- 1 irodahelyiség,
- 1 vendégszoba,
- 1 palackfejtő helyiség,
- 1 üres palackraktár,
- 1 tele palackraktár,
- 3 tele hordóraktár,
- 1 öltöző–ebédlőhelyiség,
- 1 kézi raktárhelyiség,
- 1 fürdőszoba WC-vel.

---

⁷³⁸ Az irat lelőhelye: MNL HBVL XXIII.6.c 9. d. Berettyóújfalu. 8092-24/1954.

9.

Jegyzőkönyv a Debreceni Ruhagyár berettyóújfalui telephelyének létesítéséről⁷³⁹

1959. november 14.

Magyar Szocialista Munkáspárt
Járási Végrehajtó Bizottsága
Berettyóújfalu

Jegyzőkönyv

Készült 1959. november 14-én a Járási Pártbizottság hivatalos helyiségében.

Jelen vannak: A Megyei Pártbizottság részéről Stozicsky Ferenc, a Megyei Pártbizottság Ipari Osztályának vezetője, a megyei VB tagja. Lenner Zsigmond, a Debreceni Ruhagyár igazgatója, Nagy Károly elvtárs a Járási Pártbizottság titkára, L. Kiss Géza elvtárs, a Járási Tanács VB elnökhelyettese, Kártik László elvtárs, a Községi Pártbizottság titkára.

Tárgy: Berettyóújfaluban ruhagyári telephely létesítése

A Járási Pártbizottság és a Járási Tanács javaslatot tesz Berettyóújfaluban ruhagyári telephely létesítésére a Debreceni Ruhagyár központi irányításával és a központi irányítása alatt létesítendő telephely megvalósítására.

A jelen levők megnézték a különböző lehetőségeket, és megállapították, hogy kb. 1000 termelő fizikai, termelő darabbéres dolgozónak helyiség rendelkezésre áll. Azonkívül megállapították, hogy Berettyóújfaluban és környékén olyan munkaerő lehetőségek vannak, különösen a mezőgazdaság szocialista átszervezésével kapcsolatban, amelyek ezt az üzem létesítését nemcsak lehetővé, hanem szükségessé is teszik.

Az üzem létrehozása politikai szempontból is szükséges, de ugyanakkor a mezőgazdaság szocialista átszervezése következtében felszabadult munkaerők foglalkoztatottsága is szükségessé teszik a könnyűipari üzem létrehozását. Elsősorban a női munkaerők [és] a fiatalok foglalkoztatottsága szempontjából, mivel járásunk területén és a környező községekben rendkívül nagy számban vannak olyanok, akiknek foglalkoztatottsága a jelenlegi körülmények között, mivel járásunkban semmiféle ipari létesítmény nincs, foglalkoztatottsága nincs biztosítva.

⁷³⁹ Az irat lelőhelye: MNL HBVL XXXV.5.a 1. d. Pártbizottsági ülés, 1959. nov. 14.

Jelenleg a Berettyóújfalui Járás területén 17 községből 10 község szocialista község. Ez évben várható továbbfejlődés[t] figyelembe véve, lényegében befejezettek kell tekinteni a járásban, de a környező területen is a mezőgazdaság szocialista átszervezését is, így a foglalkoztatottság probléma még nagyobb mértékben fog jelentkezni. Figyelembe kell venni azt is, hogy az ipari létesítmény megvalósítása a foglalkoztatottságon túl politikai szempontból is óriási segítséget jelentene a termelészövetkezetek megszilárdítása, megerősítése és általában a Párt előtt álló feladatok végrehajtása szempontjából.

Ebben a kérdésben a járás vezető szerveinek, a Járási Pártbizottságnak és a Járási Tanács Végrehajtó Bizottságának véleménye megegyezik, sőt figyelembe kell venni a környező járások vezető területeinek véleményét is, akik az előzetes tájékozódás alapján a véleményüket osztják, és egyetértenek abban, hogy a megye bihari részének fejlesztése a mi véleményünk szerint politikai szempontból, de náluk is a foglalkoztatottság megoldása szempontjából szükséges.

A fent említett problémák megoldására kérjük a Könnyűipari Miniszter Elvtársnőt, Nagy Elvtársnőt,⁷⁴⁰ vegye figyelembe az elmondottak alapján járásunk sajátos problémáját, a mi általunk felajánlott elhelyezési lehetőségek[et] műszakilag felülvizsgáltatni szíveskedjen, és tegye meg a szükséges intézkedést annak érdekében, hogy a Debreceni Ruhagyár irányításával egy telephely minél előbb létrejöhön.

Lenner Elvtárs: A ruhagyár igazgatója elmondja, hogy a szükséges szakemberek rendelkezésre állnak, és ezzel a feladat szervezésének semmi akadályát nem látja, maga részéről azt javasolja és támogatja.

KMFT.

Nagy Károly

JB. titkár

Kártik László

Községi PB. titk[ár]

Stozicski Ferenc

Megyei PB. ip[ari] o[sztály] vez[ezetője]

L. Kiss Géza

Járási Tanács VB. elnök h[elyettes]

Lenner Zsigmond

Debrecen-i Ruhagyár igazgatója

⁷⁴⁰ Nagy Józsefné sz. Szarka Jolán kommunista politikus, könnyűipari miniszter; hivatali ideje: 1955. szeptember 8. – 1956. november, 1957. május 9. – 1971. május 12.

10.

A berettyóújfalui tejfeldolgozás 25 éves fejlődése⁷⁴¹

1970. február 9.

**EMLÉKEZÉS A BERETTYÓÚJFALUI TEJÜZEM FEJLŐDÉSÉRE
1946–1970. ÉV KÖZÖTT**

1946. október 1.

Ez a nap, amelynek nyomán elindulhatunk felmérni egy tejüzem fejlődését, csaknem két és fél évtized leforgása alatt.

Az 1946. évben a Berettyóújfalui és környezetének parasztsága által fejlődésnek indult tejtermelést a helyi dolgozók nem tudták felvásárolni. Így láttuk szükségesnek a kapcsolat felvételét a Debrecenben székelő Hajdúsági Tejszövetkezettel, melynek révén öt éves bérleti szerződéssel bérbe vettük a még jelenleg is működő Sajtüzem épületét.

Kezdetleges formában indulhatott meg az épület átalakítása tejfelvásárlás[ra] és feldolgozásra alkalmas üzemet jelképező helyiség. Házilag, szinte beruházás nélkül folytak a munkálatok azért, hogy a lakóházból elfogadható üzemforma legyen. Azért kell üzembről beszélni, mert már az indulásnál tervbe lett véve legalább 6–8 közeli község tejének felvásárlása, és annak feldolgozása az ország által igényelt tejtermékké.

Furcsa tejszállító edényzet kialakulására voltunk kényszerülve. 200 literes benzineshordóból állt akkor a tejszállító edényzet, melynek beömlő nyílását 30 cm átmérőjű csavarral leszorítható, tömítéssel ellátott fedő zárta be. A nagyobb mennyiségű tej beszállítására már akkor is súlyt kellett fordítani. Éppen ezért 4–5 db ilyen tejszállító benzineshordó lett stáffszekérre⁷⁴² téve, mely lehetőséget adott egyszerre több község tejének beszállítására. Az üzem még akkor nem rendelkezett üzemben belüli folyadékcszállító berendezéssel, hanem vedrezéssel oldotta meg a folyadék mozgását. Kemény munkát és elég sok munkaerőt igényelt ez a munkafolyamat.

Egyetlenegy ónozástól kopott 500 l-es üstben kellett a tej beoltási hőfokra való melegítését biztosítani folyamatosan. Az akkor aránylag nagymennyiségű, kb. 3000 l tejet

⁷⁴¹ Az irat lelőhelye: BM VIII. 51-1979.

⁷⁴² Stráffszekér: lapos rakterű szekér teherszállításhoz. Az elnevezés a szekér egybeépített, merev alvázára utal.

nyers jelleggel trappista sajtnek dolgozta fel az üzem. A feldolgozást, illetve az alvadék utómelegítését egy úgynevezett Spöthle-féle 500 l-es szögletes fakádban kellett elvégezni. Az utómelegítéshez szükséges forróvizet egy 200 l-es vízmelegítő üstből vederral merve kellett az alvadékra juttatni. A préselés is ebben a kádban történt.

Ebben az időben divat volt a piacról felvásárolt vajnak az átgyúrása, egyenlősítése egy kézzel hajtható, körbe forgó vajgyűrű segítségével.

A későbbi években, 1948–1949-ben már csemege romadur sajtot, tehén és juhgomolyát gyártott az üzem a trappista sajtgyártás mellett, ugyancsak még primitív körülmények között. Az érlelő pincében szükséges hőmérsékletet is csak megközelítőleg, majdnem spontán lehetett biztosítani.

Az 1950–1951-es években már fejlettebb és korszerűbb volt az üzemi munka. Ekkor már komolyabb fölözőgép[pe], vitorlás pasztór[rel], hőcserélővel és hűtővel rendelkezett az üzem. Nem volt gond az üzemen belüli folyadékszállítás sem, hisz szivattyú és bortömlő állott már akkor az üzem rendelkezésére, mely nagyban megkönnyítette az ezzel kapcsolatos munkát. Az üzembe való tejbeszállítások már 25 l-es tejskannával történnek. A vajgyártás ezen időszakban, helyszűke miatt az üzemben nem volt lehetséges, hisz a vajgyártáshoz tejszínérlelő és megfelelő méretű vajköpülő is szükséges. A gyártott nyers jellegű tejszínt az üzem Debrecenbe, a Központi Üzembe szállította feldolgozás végett. Ebben az időben már annyira megemelkedett a felvásárlandó tejmennyiség, hogy az üzem a napi 10–15 ezer liter tejfeldolgozási kapacitás mellett budapesti tejszállításra volt kényszerülve. A budapesti tejszállítás kétféleképpen történhetett. Kannában kiszállítva a vasútra, és két–három ember segítségével a vasúti tartályba beöntözve, vagy az arra a célra rendszeresített úgynevezett konténerrel történt, mely 1000 literes tartály volt, és négykeréken volt mozgatható. A konténer betolható volt a vagonba, mely vagonnak hűtését jéggel oldotta meg az üzem.

1953-ban az üzem általános fejlődését a fentiekén kívül az alapanyag, félkész és késztermékek állandó minőségi vizsgálata is alátámasztja. Ekkor már a minőségi ellenőrzés is szükségszerű volt, mely állandó jelleggel működött üzemünkben.

Az 1957–1958. év körül az üzem épülete át lett alakítva. A felvásárolt tejmennyiség már napi 30–40 ezer liter volt. A tejmennyiség egy részét különböző sajtok gyártására fordította az üzem. Igen jó minőségben és nagy mennyiségben hagyta el üzemünket a Rokfort, Eidami, Trappista és Óvári sajt, valamint az étkezési túró.

A juhtej komolyabb mennyiségben való felvásárlása itt kezdődött. Belépett az úgynevezett juhtejből készült kaskaval és bulgár fehérsajt gyártása exportra Libanon részére. A fenti sajtgyártás mindinkább nagyobb követelményt igényelt szakember és üzemfejlesztés

szempontjából. A felvásárolt juhtej mennyiség 3–4 ezer liter volt naponta. A felvásárolt nagymennyiségű tehéntej egyrészét az üzem az üzemegységben dolgozta fel, blokksajt (ömlesztési alapanyag) [és] sajt formájában. Nagyrészét pedig a Sajtüzemhez nem messze épült új tejkombinát fogadta. A tejkombinát létrehozása nagyon indokolt volt – a mindinkább emelkedő tendenciát mutató tej és juhtej mennyiség és a már kicsinek bizonyult korszerűtlen üzem szűk keresztmetszete miatt. Az üzem így is túlterhelve volt, és kényyszerülve volt újabb korszerű gépek és mélyen hűtő gépezetek beállítására.

1960-ban már napi 6–8 ezer liter juhtejből gyártott az üzem kaskaval és bulgár fehérsajtot.

Az 1963. évben az üzem beindította az igen kedvelt parenyica füstölt-sajt gyártását, melyből az igény napjainkig mind több és több.

Az 1964–1965. évben a juhtej feldolgozása elérte a napi 15–20 ezer litert – csúcsidejében, mely mennyiség most már komoly probléma elé állította az üzemet. Ezen nagymennyiségű juhtej nagyrészét kaskavalnak, másik részét – szűrés után – fehérsajtnak dolgozta fel az üzem. Felhagyott az üzem a hagyományos, kaskában való kaskaval sajtgyártással és helyébe ezt a sajtot folyamatosan működő kaskavalgyúró géppel végzi a mai napig is. Ez nagyban előbbre vitte a kaskaval sajtgyártás fejlődését, és részben megoldotta a fenti problémákat.

Az 1967. évben a saját szakemberünk által újított és előállított tehéntejből készült füstölt sonka és kolbászos sonka sajt gyártását kezdte meg üzemünk. Parenyica és sonka sajttal ellátja üzemünk az ország sajtkedvelő területeit, sajnos még korlátozott mennyiségben. Sokkal nagyobb mennyiségre volna szükség, mint amennyit naponta készít belőle üzemünk. Reméljük, a most szóban forgó új Sajtüzem ha elkészül, az ilyen irányú problémákat megoldja.

Korábban kis üstökben dolgozta fel az üzem az aránylag elég nagymennyiségű tejet. 1962 óta szeletelő és keverővel ellátott 2 db 3000 literes és 1 db 4000 literes bolygókeverő kád megoldotta a sajtgyártás ezen problémáját is. Ma már az üzemen belüli folyadékszállítás is zárt formában, rozsdamentes anyagból készült csővezetéken végzi az üzem.

Említettem, hogy az 1957–58-as években milyen nagymennyiségű [tehen]tejt és juhtejt várt feldolgozásra naponta. Szükség volt a régi elavult üzem mellett egy korszerűnek mondható tejkombinátot építeni. Az üzemünk fejlődésével kapcsolatosan egy új út nyílt számunkra.

A tejkombinát létrehozásán nagyon szükség-szerű volt abban az időben, hisz a tejtermelés megyeszerte felfelé ívelt. Mind több és több tejtermelő községek bekapcsolása volt időszerű a tej felvásárlása tekintetében. 35 község által termelt tejet kellett fogadni a

tejkombinátban, mely mennyiségileg napi 35–40 ezer liter volt. A tejkombinát profilja a tejporgyártás volt, napi 25–30 ezer liter maximális kapacitással. Mellette vajgyártás napi 15–20 q volt. A felesleges tejmennyiséget nyers jelleggel, mélyen hűtve, naponta Budapestre, tejjellátás céljára szállította az üzem.

Ez a Tejporgyár már műszakilag, technikailag is jóval fejlettebb volt a korábbi üzemtől. Új épület, tágasabb üzemszerek, higiénia szempontjából is az e[gészség]ü[gyi] követelményeknek teljesen megfelelő.

A felvásárolt tejmennyiség a kannába való beszállításnál korszerűbb, 2 600 literes alumínium], szigetelt falu, kétreszes, autóra szerelt tartályban van beszállítva. A tej mérlegen keresztül szűrve, szivattyú segítségével, állandó zárt vezetéken jut rendeltetési helyére, az előtárolóba, ahol azonnali mélyhűtésnek van alávetve régimódi kétreszes csörgedező tejhűtő segítségével. Ekkor már ismeretes volt a hevítő és hűtőkompresszum (lemezpasztőr), mely pillanat hevítéssel folyamatosan biztosította a nagymennyiségű tej csíráztatását.

A vajgyártásnál itt már korszerű tejszínérlelő barkedő és kultúrafőző edényekről beszélhetünk. A régi faközpület rozsdamentes acélból készült fémközpület váltotta fel.

A budapesti tejszállító tartályok megtöltése, valamint mindenféle áru ki- és berakása közvetlenül az üzem épülete mellett lévő iparvágányon történik.

A hűtőkamra, valamint a tej hűtéséhez használt hűtőfolyadék hűtésére 3 db 40 000 kcal/ó teljesítményű ammóniákos hűtőgép üzemel. 1965–1966-ban a még tovább fokozódó tejmennyiség és minőségi követelmény kényszerítette az üzemet (bár korlátozott[an]) a műszaki fejlesztésre, ésszerűsítésre.

Új 5 db 2000 literes tejszínérlelő barkedő és 3 db 200 l-es kultúrafőzőt kapott üzemünk. A meglévő 5 000 literes előtároló tartályok mellé még 4 db 10 000 literest és 3 db 10 000 literes utótároló tartályt kapott üzemünk.

A meglévő hűtőgépezetet 4 db EBZ 100 ezer kcal/óra teljesítményű ammóniákos kompresszor váltotta fel.

Az 1968–1969. évben a tej, üzembe való szállításánál is nagy változás történt. A napi átlag 60–70 ezer liter tej beérkezése indokoltta tette – a kisebb méretű tejszállító tartályok helyett – [egy] 4000 literes rozsdamentes acélból készült, önfelszívó berendezéssel ellátott, szigetelt falú tartály beállítását. Ezen tartályok gépi mosásának bevezetése is megtörtént, mely sokkal nagyobb higiéniai és megtakarított munkaidőt tükröz.

A sűrítő berendezés kapacitását állandó ésszerűsítéssel az üzem megfelelő gőzellátás mellett felemelte napi 25–30 ezer literrel átlag 40 000 literre. Kialakított az üzem egy átlag napi 10–15 ezer literes étkezési túró feldolgozására alkalmas helyiséget, korszerű 2 db

bolygókeverő káddal és hozzávaló felszereléssel. Napi 10–15 ezer literes kapacitású, ipari túrógyártó vonalat hozott szükségszerűen létre az üzem, présekkel és kazeinszáritóval egybekötve.

Meglévő hűtőterét még két helyiséggel kb. 60 m² alapterülettel bővítette.

Bevezette üzemünk a rendeltetésnek megfelelő mennyiségben való cukrozott tejeskávapor gyártását, a mindenkori tejporgyártás mellett.

Egyik, már nem használt üzemrészben 1970-ben új, korszerű besűrítő készülékkel, mely bár be van építve, üzemünk megkezdí juhtejből készült bulgár fehérsajt gyártását, mely tehermentesíteni kívánja a még meglévő korszerűtlen Sajtüzemet.

1969-ben az üzem egész területén a tej- és tejszínszállító csöveket rozsdamentes zárt-rendszerűre építette át, melynek belső tisztogatására a kör cirkulációs vegyszerrel mosást vezetett be.

Az 1969. évben már a tejszűjtő hálózat is elég komoly és megfelelő állapotba lett hozva. Tejtermék kiszállítására 2 db korszerű termoszkocsival rendelkezik üzemünk, mely időben, nyáron is jó minőségben látja el a környező környéket tejtermékkel. Ennek eredményeképpen majdnem a semmiből kiindulva a mai nap már a termoszkocsi által kiszállított áru bruttó értéke megközelíti a havi 925 000 Ft-ot.

A leírtakból kidomborodik, hogy a mezőgazdaság által termelt fokozódó tejmennyiség fogadása, az állandóan emelkedő tej és tejtermékek fogyasztása évről évre készíti az üzemet a még további bővítésre, fejlesztésre, korszerűsítésre. Ezzel párhuzamosan természetesen folyamatban van a tejipari szakemberek állandó szakmai képzése is. És hogy a fejlődés teljes legyen, azt nagyban elősegítik üzemünkben a már szocialista brigádba tömörült brigádtagok munkához való hozzáállása.

Berettyóújfalu, 1970. február 9.

Balogh János
művezető
Tejporgyár
Berettyóújfalu

11.

A berettyóújfalui ELZETT Művek 10 éve⁷⁴³

Kb. 1979

ELZETT MŰVEK BERETTYÓÚJFALUI GYÁRA⁷⁴⁴

A Gazdaságpolitikai Bizottság ipartelepítési politikájának végrehajtásaként az ELZETT Művek a Hajdu-Bihar Megyei és a Berettyóújfalui Járási és a [Berettyóújfalui] Nagyközségi Tanács erőinek összefogásával gyárat telepített a hajdani Malomsziken. A környező falvak lakóinak, a mezőgazdaság iparszerű fejlesztése során felszabaduló munkaerőnek nyílt ezáltal elhelyezkedési lehetőség az iparban.

1969-ben a Toldi M. u. 3. sz. alatti telepen megkezdődött a betanítás, az evőeszközugyártás munkafolyamataiba. 1971. augusztus 20-án volt az új gyár ünnepélyes alapköltétele, 1975. augusztus 20-án a gyáratavátás. Az építés egyes ütemei között, azzal párhuzamosan megkezdődött a budapesti telepek, gyáregységek telepítése is.

1972-ben az evőeszköz, 1974-ben az üzemanyagkanna, 1975-ben a tűzoltókészülék és sodronyszövet gyártás indult meg B.újfaluban. Egyre növekvő létszámmal, évenként 200–300%-os termelésnövekedéssel ma már több mint 500 millió forint termelési értéket állít elő a gyár.

Az értékesítés terén a belföldi igények kielégítésén túl figyelemmel kísérik a tőkés és szocialista export lehetőségeket is. A belföldi igények jelentőségét jól példázza, hogy tűzoltókészülékekből például közel 200 millió forintos igény nyer kielégítést. A szocialista országok – elsősorban a Szovjetunióba – irányuló export a különféle fém műszaki szövetek terén jelentős.

Tőkés exportra és a fejlődő országokba a 10 és 20 l-es üzemanyagkannát és tüskéshuzalt gyártunk 150 millió forint értékben.

A fiatal gyár dolgozóinak 60%-a 30 éven aluli fiatal. A környező 34 községből és településről közel 1200 fő a 6 gyári autóbusz-járáttal ingázó munkások száma. Túlnyomó többségük betanított munkás, de egyre növekszik a szakmunkások, technikusok, mérnökök száma is. A termelési eredményektől ugyan kissé lemaradva, de fejlődik a dolgozók

⁷⁴³ Az irat lelőhelye: BM VIII. 627-1989.

⁷⁴⁴ Az eredeti, gépelt szövegbe több helyen is tollal belejavítottak, és itt ez a végleges, javított verzió került közzésre.

kollektivitása. Így pl. 1977-ben 40, 1978-ban 70 szocialista brigád küzd a különböző fokozatok eléréséért, igen jelentős a brigádoknak az „Egy üzem, egy iskola” akció keretében kifejtett tevékenysége. A gyári eredményektől függően egyre nagyobb összeget fordítunk a dolgozók szociális és kulturális ellátásának javítására.

12.

Kállai Gyula beszéde Berettyóújfalu várossá avatási ünnepségén⁷⁴⁵

1979. január 3.

Berettyóújfalu várossá avatása

(1979. január 3.)

Berettyóújfalunak mindig voltak haladó, lelkes polgárai, akik a település érdekében önzetlenül, odaadóan fáradoztak. Egy kis lelkes csoport már a két világháború között kiadta a jelszót: Újfalu törekedjék várossá lenni.

Tisztelet és megbecsülés illeti a nemes szándékot, amely azonban minden ízében nélkülözte a realitásokat. Ahhoz, hogy egy település városi rangra emelkedjék, feltétlenül szükség van lakóinak buzgalmára, a városi életforma igénylésére, az urbanisztikai alkotások megbecsülésére. Az emberek gondolatában fogalmazott tervek és vágyakozások azonban az alkotásnak csupán szubjektív mozzanatát képezik. Egy település csak a társadalmi, gazdasági alapok megteremtése révén képes várossá lenni.

A bihari táj életében most jött el az a pillanat, amikor legjelentősebb településének mennyiségi fejlődése ugróponthoz érkezett: új minőség teremődött. A párt és kormány településpolitikájának, a megyei, a helyi párt-, állami és társadalmi szervek, testületek fáradozásának íme az eredménye, a szocialista építőmunka újabb bizonyítéka: város született a Berettyó mentén!

A mai nap lezár egy hosszú folyamatot a település történetében, s új fejezetet nyit meg.

I.

Nem haszontalan azonban röviden visszapillantani a múltra, mert a tapasztalatokból a jelen megbecsülésére kapunk serkentő példákat, gondolatokat. E vidék már az ókorban lakott terület volt, s a honfoglalásig számos népnek adott otthont. A történelmi források Berettyóújfalut 1285-ben említik először Nova Villa, vagyis Újfalu néven.

Báthori Gábor a településnek hajdúvárosi rangot adott. Később Berettyóújfalu lakói a földesúri és a császári kettős járomban tengődtek. Ezért is köszöntötték lelkesen 1848-ban a haladó társadalmi törekvéseket és a szabadságmozgalmat: népfelkelést hirdettek.

---

⁷⁴⁵ Az irat lelőhelye: MNL OL XVIII.2.a 131. d. 08/137–141/1978.

A múlt század első felében Berettyóújfalut úgy emlegették, mint a „világ végét”. A folyó szabályozását követően a község fejlődésnek indult. Lélekszáma egyre gyarapodott, s a századfordulón már csaknem tizezer lelket számlált. A kapitalista ipar és bankélet kezdeti próbálkozásai következtében a Sárrét legjelentősebb települése lett. Lakóinak többsége azonban földnélküli cseléd és napszámos, mert a határ kétharmada nagybirtokosok kezén volt.

A hírhedt bihari nyomor a század elején állandósult. A kisszámú munkásréteg és a földnélküli parasztság 1906-ban megkezdte ugyan a szervezkedést, de a feudálkapalista kormányzat országvesztő döntését nem akadályozhatja meg, az újfalu parasztság is hatalmas véráldozatot hoz az első világháborúban az „úri bitangok” vélt érdekeiért. A város történelmének kiemelkedő fejezetét írták viszont 1919-ben a Pozsár Bálintok, akik élére álltak a helyi proletárhatalomnak, vagy más módon támogatták a magyar munkásosztály történelmi harcát.

A proletárdiktatúra leverése után Berettyóújfalu életében jelentős volt az a változás, hogy a község megyeszékhely lett. Falai között 11 ezren éltek, zömmel parasztok.

A századforduló tájékán megkezdődött kapitalista fejlődést a háború rendkívüli módon lefékezte. A megyeszékhely falusias jellege szembeűnő: nincs vízvezeték, villanyhálózat, kórház, s nélkülöz alapvető kulturális intézményeket. A bihari dzsentri magához ragadta a közigazgatás minden posztját, vonzotta a tájék tőkéjét is. A bihari bankok azonban a parasztság kiszípolozására rendezkedtek be, nem a hasznos beruházásokra fordították tőkéjüket.

Ami a húszas évektől kezdve épült a községben, az mind állami beruházásból jött létre. Berettyóújfalu megyeszékhely pozíciója folytán lassú fejlődésnek indult. Villamosították a községet, kikövezték fontosabb útjait és tereit, több középületet emeltek. A legfontosabb nyereség a kórház volt. Középiskolára viszont nem futotta. Csak a harmincas évek végén erősödik meg az igény egy gimnázium iránt, a terv a felszabadulás után válik valóra.

A gazdasági világválság ezen a tájon is éreztette bénító hatását. Tönkrementek a kisparasztok, az árverések egymást követték, folyton szólt a dob.

A „faluváros” – ahogy Berettyóújfalut a két világháború között elnevezték – azért fejlődött vontatottan a városiasodás irányába, mert nem volt erős ipari bázisa. Az ipart lényegében két gőzmalom képviselte. A statisztikák szerint 1930-ban Berettyóújfaluban 675-en dolgoztak az iparban, ebből 320-an kisiparosok voltak. A cipőtermelő szövetkezet például 70 munkást foglalkoztatott, a „börgyárnak” nevezték a Bauer üzemet, amelynek 25 alkalmazottja volt.

II.

A felszabadulás után, még 1944 novemberében dr. Zöld Sándor főispán kapott megbízást a megye újjászervezésére. Berettyóújfalu 1950-ig megyeszékhely maradt. Amikor a megyét Hajdú-Bihar megyébe, illetve Békésbe olvasztották, volt központja, Berettyóújfalu átmenetileg elveszítette jelentőségét.

Kezetben a község gazdasági életét szinte kizárólag a mezőgazdaság határozta meg. Az ipari fejlesztés a hatvanas évekig lassú ütemű volt. A város mai gazdasági szerkezetében fontos szerepet töltenek be az első ipari szövetkezetek, így a Ruhaiipari Szövetkezet. A Tejporgyár és a Debreceni Ruhagyár helyi üzemei – különösen a korszerűsítések óta – meghatározóak.

A Tiszántúli Áramszolgáltató Üzemigazgatósága, a Termelőszövetkezetek Közös Vállalkozása, a 6. sz. VOLÁN telepe igen lényegesek a gazdasági életben. Történelmi jelentőségei volt a bihari táj életében, Berettyóújfalu várossá fejlődésében az ELZETT Művek gyárának letelepítése, a nagyipar honosítása. Az ipartelepítés lényegesen átalakította a foglalkozási struktúrát, meggyorsítva a társadalmi átrétegződést. Erősítette a munkásosztályt, növelte a lakosság számát, azokét, akiknek életmódjából következik a városi jellegű szolgáltatások igénye!

Az ipar fejlesztése, az urbanisztikai létesítmények és szolgáltatások gyarapítása egy tudatos gazdaság- és településpolitikai koncepció eredménye. Berettyóújfalut 1971-ben középfokú központtá nyilvánították. Nincs az országnak egyetlen városa, nagyközsége sem, amelynek saját lakosságához viszonyítva további csaknem 400 százaléknyi népességet kell ellátnia különböző szolgáltatásokkal. Berettyóújfalura – mint a tájegység természetes központjára – hosszú évek óta ez a feladat hárul.

Környezetébe 30, többnyire kisközség települt, mely a megye egyharmadát jelenti. Berettyóújfalutól északra Debrecenig, délre Békéscsabáig, nyugatra Karcagig nincs város, keleten pedig az országhatár zárja le körzetét. Vonzáskörzetébe három kiemelt alsófokú település /Biharkeresztes, Komádi, Zsáka/ és négy alsófokú központ tartozik. A vonzáskörzetbe tartozó községek és Berettyóújfalu lakóinak száma együttesen 73 ezer. Ez a történelmi–földrajzi helyzet különösen indokolta, hogy a kormány – elfogadva és támogatva a megyei, valamint a helyi törekvéseket – a települést kiemelt támogatásban részesítette, s felzárkóztatta a városok sorába.

Igen fontos politikai célkitűzésünk a város és a falu közötti különbségek megszüntetése. Ennek a politikának mindig újabb állomása, újabb sikere, ha várost avatunk. Ez azért is jelentős, mert a városi szolgáltatások a környező települések lakossága számára is jobb, változatosabb lehetőségeket biztosítanak. A város munkamegosztásban él azzal a tájjal, amelynek központja.

Az új városi közigazgatás ellátja a Berettyóújfalui járás egészségügyi, művelődési és sportéletének irányítását. A kölcsönhatás folytán a központ és a bihari táj új életközösséget hoz létre. Bakonszeg és Szentpéterszeg városkörnyéki község lesz.

III.

Berettyóújfalu az évek óta tartó tervszerű fejlesztés következtében lényegében eleget tett a várossá nyilvánítás követelményeinek. Lakossága a megelőző években állandóan gyarapodott. Nőtt a foglalkoztatottak száma, a helyben dolgozók több mint ötven százaléka az iparban és az építőiparban keresi kenyerét. A közlekedés, az igazgatás, az ellátás és szolgáltatás területén a foglalkoztatottak 34%-a, a mezőgazdaságban a keresők 14%-a dolgozik. Ezek az arányok hatalmas változásokról tanúskodnak. 1960-ban még a lakosságnak csaknem felét a mezőgazdaságban foglalkoztatták. Az értelmiség létszáma is számottevő, megközelíti a félezetet, s ez komoly szellemi erőt jelent!

A település forgalmas közlekedési központ, nemzetközi vasútvonal érinti, de az autóbuszközlekedés a vasútnál is jelentősebb. Napi 147 autóbuszjárat mintegy ötezer utast szállít, és 1500 ingázót hoznak-visznek naponta a munkásbuszok.

A Zöld Sándorról elnevezett kórház 653 ágyas, a körzetébe 120 ezer ember tartozik. Az országban itt valósult meg elsőnek a kórház és a rendelőintézet integrációja. A körzeti orvosi rendelők és a szociális létesítmények megnyugtatóan szolgálják a lakosság gyógyítását, a betegségek megelőzését.

Igen jelentős változást igazol, hogy a város intézményeiben háromezer fiatal tanul. Az általános iskolai képzés mellett két középiskolában folyik az oktatás, az ipari, illetve a mezőgazdasági szakmunkásképzőben közel 700 gyerek tanul. A kollégiumi ellátás fejlesztésére már a tervek elkészültek. A zeneiskola már eddig is sokat hallatott magáról.

A könyvtár és a művelődési központ fejlesztése elodázhatatlan feladat, mert jelen körülmények között egyik intézmény sem tudja – a legjobban végzett munka ellenére sem – az igényeket maradéktalanul kielégíteni. Ezekkel a gondokkal már a városnak kell megküzdenie.

Viszonylag új közművelődési intézmény a Bihari Múzeum. Kiadványai máris bekerültek a tudományos élet vérkeringésébe. A legnagyobb méretű tudományos vállalkozása: Berettyóújfalu monográfiája marxista szemléletű történetének összeállítása készülöben van.

A volt nagyközség kisugárzó hatását, vonzerejét a kereskedelmi forgalommal is lehet bizonyítani. Az áruforgalom a vevők számarányát tekintve a megyeszékhely vonzásához mérhető. A kiskereskedelmi forgalom jóval meghaladja a hasonló nagyságú vagy

még nagyobb középfojú települések forgalmát. Az utóbbi években a tanácsi koordináció eredményeként sokat fejlődött az ellátás, a választék, a kereskedelem kulturáltsága. Az öt éve épült „Berettyó” áruház impozáns méreteivel, árubőségével évek óta megfelel a városi igényeknek.

Nagy erőfeszítések történtek a közmű- és [a] kommunális ellátottság korszerűsítése, fejlesztése érdekében is. A belterületi utak tervezett felújításával és korszerűsítésével a szilárd burkolatú utak aránya meg fogja közelíteni az ötven százalékot. A lakosság szívesen vállal társadalmi munkában útépitést, készséggel vállalkozott a helység értékeinek gyarapítására, a környezet szépítésér. Az utak, járdák, parkok rendezettségénél nem kevésbé fontos az ivóvízhálózat és az alapközmű bővítése. Berettyóújfaluban valamennyi utcában van víz, a lakások több mint fele vezetékből kapja a vizet.

Az ipartelepítéssel szinte egyidőben kezdődött el a többszintes, korszerű, távfűtéses lakások építése, melyek kedvezően formálják a városképet. Eddig 540 db ilyen lakás épült a központban. Az V. ötéves tervben még 45 munkáslakásra és 225 házigyári lakás építésére van a tanácsnak szerződése. További közművesített házhelyek parcellázásával segíti a tanács a lakosság építő kedvét. Örvedetes, hogy nem egészen tíz esztendő alatt a lakosság 30%-a – mintegy 5000 ember – költözött új lakásba.

Üdülőtelep kialakítása is folyamatban. Bakonszeg határában a Remete-tó Intéző Bizottsága már elkészítette a terveket, amelyek széles körű társadalmi összefogással valósulnak meg.

Berettyóújfaluban alapvetően megérték a gazdasági, társadalmi, kulturális, egészségügyi, kommunális feltételek ahhoz, hogy a faluból város legyen. Örvedetes, hogy sok követelmény jelentősen meghaladja a normákat. A település általános és központi részletes rendezési terve a következő évek fejlesztésének tervszerűségét biztosítja.

A szociális várospolitikai egyik alapelve, hogy a lakosságot a városfejlesztés minden fázisába be kell kapcsolni. A társadalmi összefogásnak, az egységes akaratnak, a közösségi aktivitásnak az elmúlt években is igen szép megnyilvánulásai voltak. Öt éven át mindenki egynapi keresetét adta városfejlesztési célokra, a strandfürdő bővítésére.

A városban lakók egészséges lokálpatriotizmusát igazolja, hogy a társadalmi munka egy főre jutó értéke évről évre emelkedett, [az] 1977. évben csaknem 900 Ft volt. A megyei tanács által kiírt 4 éves munkaversenyben Berettyóújfalua a városok és a városiasodó községek kategóriájában két alkalommal első, két ízben második helyezést ért el. Az egyéni, közösségi, üzemi vállalások eredményeként új óvodák létesültek, a kórházban teniszcsarnok épült. A szellemi erők összefogása eredményeként működik a Bihari Rajztanári Stúdió. Megalakult a Bihar Együttes, számottevő helytörténeti, régészeti kutatások

folynak. A közösségi egyetakarás szép példája a „Tiszta és virágos Berettyóújfaluért” társadalmi mozgalom, amely eddig is nagyszerű eredményeket ért el.

IV.

Berettyóújfalú közép fokú központ szerepe a várossá válással megerősödött, tovább nő. Az eddigi községpolitikát váltsa fel a magasabb színvonalú, új igényeket támasztó várospolitika. A megnövekedett feladatokat a jövőben is közös egyetakarással, a lakosság aktív közreműködésével lehet megvalósítani.

A régi álmok valóra válása az eddigieknél is nagyobb kötelezettséget ró a város lakosságára és vezetőire. Felelősségtudattal fejlesszék, építsék a jövőben is hazánk új szocialista városát!

Berettyóújfalú vonzáskörzete eddig is nagy volt, a város hatása ezt még tovább erősíti. Nagyon lényeges a jövőben a feladatok alapos elemzése, pontos meghatározása. E munkát a népgazdasági lehetőségek függvényében, a központi és helyi célkitűzések összhangjának biztosításával kell végezni úgy, hogy együtt fejlődjön a város és vonzáskörzete.

Feladat az V. ötéves terv időarányos teljesítésére. Igen fontos, hogy a VI. ötéves terv előkészületi munkálatait ezek figyelembevételével végezzék:

- tovább kell folytatni a jó ütemben megkezdett lakásépítést,
- nagy gondot kell fordítani a kulturális ágazat fejlesztésére, a város szellemi élete hatásának növelésére, kiterjesztésére,
- biztosítani szükséges a városi jelleget erősítő infrastruktúra fejlesztését.
- Elvárjuk, hogy a város legyen méltó a bihari táj központi szerepköréhez,
- a városi tanács és szervei egyre magasabb szinten gondoskodjon a lakosság kommunális, egészségügyi, közművelődési, szolgáltatási szükségletei kielégítéséről.

E sokirányú megnövekedett feladat ismeretében kell szervezni a lakosság részvételét, a gazdasági szervek, intézmények közreműködését a városépítő munkában. Biztosak vagyunk abban, hogy a jövőben kedvezőbb környezetet, feltételeket teremtenek a szocializmust építő emberek számára.

V.

A város neve továbbra is Berettyóújfalú marad. Az elnevezés őrizni fogja azt a történelmi tény, hogy a település nem máról holnapra érte el a városi rangot, hanem hosszú, kitartó fejlődés eredményeként. A városok névadási gyakorlatában szerte a világon találkozunk azzal a példával, hogy akár milliós települések is megtartották nevükben a falu kifejezést.

A település tanácsa a szokásokhoz híven haladó hagyományait és fejlődésének eddigi eredményeit kifejező jelképként új címert alkotott, amely kifejezi, hogy a település honnan indult, hová jutott, s a jövőben milyen utat választ. Az új városban kibontakozó új élet minősége elsősorban az embereken, Berettyóújfalu lakosságán múlik. Ez a város olyan lesz, amilyenné lakói formálják.

Kívánjuk, hogy gyarapodjék tovább és virágozzék az ország új városa, Berettyóújfalu. Tetteikkel és ragaszkodással öregbítsék jó hírnevét. Ezt kéri és ezt várja mindnyájuktól szeretett hazánk, a szocialista Magyar Népköztársaság.

Hisszük, hogy Berettyóújfalu sokat hallat majd magáról a szocialista építőmunkában elért sikerei alapján!

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

KÉZIRATOS FORRÁSOK

Bihari Múzeum, Berettyóújfalu (BM)

V.e Audiovizuális archívum. Oral history gyűjtemény.

VIII. A Bihari Múzeum Adattára

Budapest Főváros Levéltára, Budapest (BFL)

XXV. A jogszolgáltatás területi szervei

4.f Fővárosi Bíróság iratai. Titkos ügykezelés alól kivont perek iratai.

97.b Budapesti Katonai Ügyészség iratai. Titkos ügykezelésű büntető iratok.

Hajdú-Bihar Vármegyei Kormányhivatal Földhivatali Főosztály Földhivatali Osztály 1., Berettyóújfalu (HBVKH FF FO 1.)

Telekkönyvi betétek, 1886–1960.

Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára, Debrecen (MNL HBVL)

IV. Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok

403. Bihar Vármegye Törvényhatósági Bizottsága Központi Választmányának iratai.

406.a Bihar vármegye alispánjának iratai. Bizalmas iratok.

406.b Bihar Vármegye alispánjának iratai. Közigazgatási iratok.

420.o Bihar vármegye járási szervei iratainak levéltári gyűjteménye. Berettyóújfalu járási iratok.

V. Mezővárosok, rendezett tanácsú városok, községek

611.b Berettyószentmárton nagyközség iratai. Önkormányzati iratok.

612.b Berettyóújfalu nagyközség iratai. Önkormányzati iratok.

612.c Berettyóújfalu nagyközség iratai. Közigazgatási iratok.

612.d Berettyóújfalu nagyközség iratai. Adóügyi iratok.

VI. Az államigazgatás területi szervei

31. Magyar Királyi Debreceni VI. Csendőrkerület 6. Nyomozó Alosztály-parancsnokságának iratai.

X. Egyesületek, (tömeg)szervezetek, pártok

1. Magyar Népi Demokratikus Párt, Berettyóújfalu iratai.

XVII. Néphatalmi és különleges feladatok megoldására létrejött bizottságok

15. Berettyóújfalui Nemzeti Bizottság iratai.
1401. Hajdú-Bihar megye területén működött forradalmi bizottságok iratai.
2001. Hajdú-Bihar megyei gépállomások munkástanácsainak iratgyűjteménye 1956–1957.

XXIII. Tanácsok

- 4.f Hajdú-Bihar Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága Pénzügyi Osztályának iratai. Vállalati pénzgazdálkodási csoport iratai.
- 6.b Hajdú-Bihar Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága Igazgatási Osztályának iratai. Ügyviteli iratok.
- 6.c Hajdú-Bihar Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága Igazgatási Osztályának iratai. Házállamosítási iratok.
- 9.a Hajdú-Bihar Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága Mezőgazdasági Osztályának iratai. Bizalmas iratok.
23. Hajdú-Bihar Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága Beruházási Igazgatóságának iratai.
24. Hajdú-Bihar Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága Egyházügyi előadójának iratai.
- 576.a Berettyóújfalu Községi (1970-től Nagyközségi) Tanács iratai. Tanácsi iratok.
- 576.d Berettyóújfalu Községi (1970-től Nagyközségi) Tanács iratai. Minősített iratok.
- 576.e Berettyóújfalu Községi (1970-től Nagyközségi) Tanács iratai. Közigazgatási iratok.

XXXIII. Külön intézkedéssel levéltárba utalt iratok

- 1.a Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban őrzött állami anyakönyvi másodpéldányok gyűjteménye. Állami anyakönyvek másodpéldányai.

XXXV. Magyar Dolgozók Pártja, Magyar Szocialista Munkáspárt

- 1.b MSZMP Hajdú-Bihar Megyei Bizottsága iratai. Pártbizottság iratai.

- 1.c MSZMP Hajdú-Bihar Megyei Bizottsága iratai. Végrehajtó Bizottság iratai.
  - 1.f MSZMP Hajdú-Bihar Megyei Bizottsága iratai. Párt- és Tömegszervezetek Osztálya iratai.
  - 5.a MSZMP Berettyóújfalui Járási Bizottsága iratai. Vezetőségi iratok.
  - 5.c MSZMP Berettyóújfalui Járási Bizottsága iratai. Alapszervezeti iratok.
  - 6.a MSZMP Derecskei Járási Bizottsága iratai. Vezetőségi iratok.
  - 6.b MSZMP Derecskei Járási Bizottsága iratai. Apparátus iratai.
- Adattár. Magyar Nemzeti Leváltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltárának adattára

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest (MNL OL)

- M-KS Az 1945 utáni munkáspártok és szakszervezetek iratai. MSZMP központi szervei.
- 288.4. Központi Bizottság (Ideiglenes Központi Bizottság) iratai.
- XVII. Néphatalmi és különleges feladatokra alakult bizottságok
- 2.a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság. Általános iratok.
- XVIII. Az államhatalom felsőbb szervei
- 2.a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának iratai. Általános iratok.
  - 2.b Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának iratai. NET jegyzőkönyvek.
- XIX.A. Az államigazgatás felsőbb szervei. Központi (nem miniszteriális) kormányzati szervek.
- 2.j Minisztertanács Titkárságának iratai. Tanácsszervek Osztálya: kulláklisták.
  - 28.c Minisztertanács Tanácsi Hivatalának iratai. Általános iratok.
- XIX.B. Az államigazgatás felsőbb szervei. Belügy.
- 1.a Belügyminisztérium iratai. Igazgatási főosztály.
- XIX.C. Az államigazgatás felsőbb szervei. Népjólét, egészségügy.
- 11. Debreceni Hadifogoly Átvevő Bizottság iratai.
- XXVI.D. Intézetek, intézmények. Építésügy.
- 8.f Városépítési Tudományos és Tervező Intézet. Tervtár.

NYOMTATOTT FORRÁSOK

19/1978. NET határozat.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 19/1978. számú határozata. Magyar Közlöny, (1978) 68. 1978. okt. 6. 1.

Helységnévtár [1892].

A Magyar Korona országainak helységnévtára [1892]. Szerk. Dr. Jekelfalussy József. Bp., 1892.

A népesség... 2003.

A népesség számának alakulása, terület, népsűrűség, 1870–2001. In: 2001. évi népszámlálás. 6. Területi adatok – Hajdú-Bihar megye. Táblázatok. Budapest, 2003. https://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/06/09/data/tabhun/4/load01_1_0.html (Utolsó letöltés: 2024. jan. 2.)

Népszámlálás 1881. II.

A Magyar Korona országában az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint rendezve. II. kötet. Szerk. az Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal. Bp., 1882.

Népszámlálás 1900. I. rész.

A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községenként. Szerk. a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1902. (Magyar Statisztikai Közlemények, új sorozat 1.)

Népszámlálás 1910. I. rész.

A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Szerk. a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1912. (Magyar Statisztikai Közlemények, új sorozat 42.)

Népszámlálás 1910. Második rész.

A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Második rész. A népesség foglalkozása és a nagyipari vállalatok községenként. Szerk. a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1913. (Magyar Statisztikai Közlemények, új sorozat 48.)

Népszámlálás 1920. I. rész.

Az 1920. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb demográfiai adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Szerk. a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1923. (Magyar Statisztikai Közlemények, új sorozat 69.)

Népszámlálás 1930. I. rész.

Az 1930. évi népszámlálása. I. rész. Demográfiai adatok községek és külterületi lakóhelyek szerint. Szerk. a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1932. (Magyar Statisztikai Közlemények, új sorozat 83.)

Népszámlálás 1941. 1.

Az 1941. évi népszámlálás. 1. Foglalkozási adatok községek szerint. Szerk. Dányi Dezső. Bp., 1975. (Történeti Statisztikai Kötetek)

Népszámlálás 1941. 2.

Az 1941. évi népszámlálás. 2. Demográfiai adatok községek szerint. Szerk. Dányi Dezső. Bp., 1976. (Történeti Statisztikai Kötetek)

Népszámlálás 1949. 8.

1949. évi népszámlálás. 8. A foglalkozási statisztika részletes eredményei. Szerk. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1950.

Népszámlálás 1949. 9.

1949. évi népszámlálás. 9. Demográfiai eredmények. Szerk. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1950.

Népszámlálás 1960. 3. s.

1960. évi népszámlálás. 3. s. Hajdú-Bihar megye és Debrecen személyi és családi adatai. Szerk. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1962.

Népszámlálás 1960. 4.

1960. évi népszámlálás. 4. Lakásadatok I. Szerk. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1961.

Népszámlálás 1970. 10.

1970. évi népszámlálás. 10. Hajdú-Bihar megye adatai I. Szerk. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1972.

Népszámlálás 1980. 9.

1980. évi népszámlálás. 9. Hajdú-Bihar megye adatai. Szerk. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1981.

Pálházy 1997. I. kötet.

Magyarország településeinek vallási adatai (1880–1949). I. köt. Összeáll. dr. Pálházy László, szerk. dr. Kepecs József. Bp., 1997.

FORRÁSKIADVÁNYOK

Gazdag 1977.

Dokumentumok a termelőszövetkezeti mozgalom Hajdú-Bihar megyei történetéhez. Szerk. Gazdag István. Debrecen, 1977. (Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei 10.)

Gazdag 1993.

1956 dokumentumai Hajdú-Biharban: az 1956-os forradalom Hajdú-Bihar megyei történetének válogatott dokumentumai. Főszerk. Gazdag István. Debrecen, 1993.

Vértes 1997.

Magyarországi zsidótörvények és rendeletek 1938–1945. Összeáll. Vértes Róbert. Szerk. Székely Gábor. Bp., 1997.

SZAKIRODALOM

Bagdi 2019.

Bagdi László: A háziorvosi szolgálat kialakulása Berettyóújfaluban. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXIV. Szerk. Sándor Mária. Berettyóújfalu, 2019. 37–64.

Bagdi 2021.

Bagdi László: „A világ közepe” – Berettyóújfalu vármegyeszékhelyé alakulása 1920–1928. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXVI. Szerk. Sándor Mária. Berettyóújfalu, 2021. 7–52.

Bakó 1975.

Bakó Endre: Nagyüzem Biharban. *Alföld*, 26. (1975) április. 25–36.

Balogh 1997.

Balogh Margit: Egyház és egyházpolitika a Kádár-rendszerben. *Eszmélet*, 9. (1997) 34. 30–35.

Balogh – Gergely 1993.

Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992*. Bp., 1993.

Balogh – Gergely 2005.

Balogh Margit – Gergely Jenő: *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon 1790–2005*. Bp., 2005.

Bank – Germuska 2017.

Lépések a gazdasági teljhatalom felé 1945–1948. Szerk. Bank Barbara – Germuska Pál. Bp., 2017. (NEB Könyvtár)

Baráth 2021.

Baráth Magdolna: A magyar gazdasági reform és a szovjet vezetés. In: *Egy élet emléke – egy emlék élete. Tanulmányok Simon István emlékére*. Szerk. Haász Réka, Katona Klára, Sz. Nagy Gábor, Ring Orsolya. Bp., 2021. 219–255.

Barcsay – Nyíri 2004.

Barcsay László – Nyíri Sándor: Frontátvonulás Biharban – 1944. október. 60 éve élte túl a második világháborút Bihar megye. In: *Bihari Diéta V*. Szerk. Matolcsi Lajos. Berettyóújfalú, 2004. 7–23.

Barta 1994.

Barta Györgyi: Gondolatok a szocialista telephelyelmélet megfogalmazásához. *Tér és Társadalom*, 8. (1994) 3–4. 79–90.

Bartha 2011.

Bartha Ákos: Élet Berettyóújfaluban a dualizmustól a rendszerváltásig. In: *Berettyóújfalú az újkőkortól napjainkig*. Szerk. Kállai Irén. Berettyóújfalú, 2011. 50–77.

Beluszky 1981.

Beluszky Pál: Két hátrányos helyzetű terület az Alföldön: a Közép-Tiszavidék és a Berettyó-Körösvidék. In: Alföldi tanulmányok V. Szerk. dr. Tóth József. Békéscsaba, 1981. 131–160.

Benedek 1981.

Benedek László: Közoktatás, közművelődés. In: Berettyóújfalu története. Szerk. Varga Gyula. Berettyóújfalu, 1981. 627–642.

Boros 1978.

Boros Imre: Város lesz Berettyóújfalu. Városépítés, 15. (1978) 2. 22–24.

Csarkó 2017.

Csarkó Imre: Faluváros a forradalomban. In: 1956. Nagyszüleink harca értünk. Szerk. Kolozsvári István. Berettyóújfalu, 2017. 60–82.

Csatári 1978.

Csatári Bálint: Adatok a Sárrét településföldrajzához. In: Alföldi tanulmányok II. Szerk. dr. Tóth József. Békéscsaba, 1978. 201–218.

Csatári – Héthy 1985.

Csatári Bálint – Héthy Zoltán: A migráció néhány jellegzetessége Berettyóújfalu példáján. In: Alföldi tanulmányok IX. Szerk. dr. Tóth József. Békéscsaba, 1985. 255–272.

Csák 1977.

Csák Gyula: Püspökladányi sorsfordulók. Szociológia, [6.] (1977) 1. 97–107.

Filep 1990.

Filep Tibor: A történelem sakktabláján. Debrecen, 1990.

Filep 2017.

Filep Tibor: A falvak forradalma (Hajdú-Bihar) In: Forradalom közelnézetből. Az 1956-os forradalom és szabadságharc vidéki eseményei. Szerk. Miklósi Péter. Hódmezővásárhely, 2017. 47–54.

Gazdag 1981.

Gazdag István: Berettyóújfalu a népi demokratikus forradalom időszakában. In: Berettyóújfalu története. Szerk. Varga Gyula. Berettyóújfalu, 1981. 515–527.

Gellért – Gellért 2015.

Gellért Ádám – Gellért János: Egy tömeggyilkosság anatómiája. *Betekintő*, 20. (2015) 4. 1–25.

Gerencsér 1984.

Gerencsér Ferenc: Változó feladatok és módszerek a gazdaság pártirányításában. *Társadalmi Szemle*, 39. (1984) 5. 55–66.

Germuska 2004.

Germuska Pál: *Indusztria bővületében. Fejlesztéspolitika és a szocialista városok.* Bp., 2004.

Germuska 2010.

Germuska Pál: Egy harmonikusan fejlett város. Szombathely szerepe az állami terület- és településfejlesztési politikában és az iparosítási programokban 1949–1985. In: *Fejezetek Szombathely legújabb kori történetéből.* Szerk. Valuch Tibor. Szombathely, 2010. 20–84.

Germuska 2014.

Germuska Pál: *A magyar középgépipar. Hadiipar és haditechnikai termelés Magyarországon 1945 és 1980 között.* Bp., 2014.

Gonda 1966.

Gonda Mózes Elijahu: *A debreceni zsidók száz éve. A mártírhalált halt debreceni és környékbeli zsidók emlékére.* Tel Aviv, 1966.

Gyarmati 2011.

Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956.* Bp., 2011.

Gyarmati 2021.

Gyarmati György: *A Rákosi -korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956.* Bp., 2021.

György 2018.

György István: *Fegyvertelenül a tűzvonalban.* Bp., 2018.

Hábel 2014.

Hábel János: „Elköltözött” szomszédaink – A pécsi zsidóság 1944-ben. Pécs, 2014.

Halmos 2003.

Halmos Sándor: „Emlékezz meg!” Hajdú-Bihar megye zsidóságának története napjainkig. Debrecen, 2003.

Halmos 2011.

Halmos Sándor: Bihar vármegye zsidósága a letelepedéstől napjainkig. Nagyvárad, 2011.

Halmos 2017.

Halmos Sándor: Táj és népe. A régi Bihar vármegye története. Debrecen, 2017.

Héthy 1981a.

Héthy Zoltán: A változó társadalom. In: Berettyóújfalu története. Szerk. Varga Gyula. Berettyóújfalu, 1981. 587–609.

Héthy 1981b.

Héthy Zoltán: Eseménynaptár. Berettyóújfaluban történt 1949. január 1. – 1979. január 1. In: Berettyóújfalu története. Szerk. Varga Gyula. Berettyóújfalu, 1981. 653–665.

Héthy 1985.

Héthy Zoltán: Kulturális hagyományok, szocialista értékek védelme és gyarapítása Berettyóújfaluban. In: Hajdú-Bihar megye negyven éve. Szerk. Baranyi Béla. Debrecen, 1985. 103–106.

Horváth 2004.

Horváth Sándor: A kapu és a határ: mindennapi Sztálinváros. Bp., 2004. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 34.)

Iparpolitika... 1977.

Iparpolitika az ELZETT Művekben. Iparpolitikai Tájékoztató, 14. (1977) 6. 10.

Karsai 2001.

Karsai László: Holokauszt. Bp., 2001.

Karsai 2005.

Karsai László: A magyarországi zsidótörvények és rendeletek, 1920–1944. In: A holokauszt Magyarországon európai perspektívában. Szerk. Molnár Judit. Bp., 2005. 140–163.

Komoróczy 1965.

Komoróczy György: Az állami élet megindulása a felszabadult Bihar megyében. *Levéltári Közlemények*, 36. (1965) 1. 11–55.

Konrád 2023.

Konrád György: *Elutazás és hazatérés*. Bp., 2023.

Kovács 2016.

Kovács Gergely: Levéltári gyűjtemények Hajdú-Bihar megye szocializmus kori agrártörténetírásához. *Új Nézőpont*, 3. (2016) 1. 23–39

Kovács 2020.

Kovács Gergely: A berettyóújfalui zsidóság pusztulása. *Új Nézőpont*, 7. (2020) 4. 5–58.

Kovács – Pető 1981.

Kovács Lajos – Pető Barnabás: A jövő távlatai. In: *Berettyóújfalú története*. Szerk. Varga Gyula. Berettyóújfalú, 1981. 643–651.

Kozák 2000.

Kozák Gyula: Szervezetek az 1956-os forradalomban. In: *Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Évkönyve VIII. Magyarország a jelenkorban*. Szerk. Kőrösi Zsuzsanna – Rainer M. János – Standsisky Éva. Bp., 2000. 219–237.

Köbel 2022.

Köbel Szilvia: Semleges állam, keresztény állam – Gondolatok aktuális alkotmányjogi kérdésekről az Alaptörvény 7. és 9. módosítása kapcsán. *Jog – Állam – Politika*, 14. (2022) 2. 15–32.

Köpeczi Bócz 2004.

Köpeczi Bócz Edit: *Az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége*. Bp., 2004.

Kőrösi – Molnár 2010.

Kőrösi Zsuzsanna – Molnár Adrienne: *Titokkal a lelkemben éltem – Az ötvenhatos elítéltek gyermekeinek sorsa*. Bp., 2000.

Kulcsár 1982.

Kulcsár Kálmán: *A mai magyar társadalom*. Bp., 1982.

Ladányi 1932.

Ladányi Miksa: Magyar ipar almanachja. Bp., 1932.

Lebovits 2007.

Lebovits Imre: Zsidótörvények – zsidómentők. Bp., 2007.

Nagy 2009.

Nagy József: A paraszti társadalom felbomlásának kezdetei 1945–1956. Bp., 2009.

Nagy 2003.

Dr. Nagy Gábor: A Területi Kórház története (1928–2003). Berettyóújfalu, 2003.

Nagy 1981.

Nagy Sándor: Iparfejlődés a XIX. század végétől. In: Berettyóújfalu története. Szerk. Varga Gyula. Berettyóújfalu, 1981. 529–544.

Nesher 2001.

Nesher Dávid: Berettyóújfalu és környéke zsidóságának emlékkönyve. Haifa, 2001.

Oros 1981.

Oros Károly: A mezőgazdaság új útja. In: Berettyóújfalu története. Szerk. Varga Gyula. Berettyóújfalu, 1981. 545–566.

Ö. Kovács 2009.

Ö. Kovács József: „Sűrített népnevelő”. A kollektivizálás tapasztalattörténetei (1958–1959). Korall, 10. (2009) 36. 31–54.

Petri 2016.

Petri László: A zsidóság helyzete a Rákosi-korszak első felében. Magyar Szemle, új folyam 25. (2016) 7–8. 59–70.

Petrikné Vámos 1996.

Petrik Vámos Ida: A magyar településhálózat területszervezési változásai 1945 és 1990 között. Adattár. Bp., 1996. (Levéltári módszertani és oktatási füzetek 1.)

Rainer 2010.

Rainer M. János: A Kádár-korszak 1956–1989. Bp., 2010. (Magyarország története 22.)

Rajki 2002.

Rajki Zoltán: Az állam és az egyház kapcsolatának jellemző vonásai a Kádár-korszakban. *Egyháztörténeti Szemle*, 3. (2002) 2. 74–86.

Rigó 2014.

Rigó Róbert: *Elitváltások évtizede Kecskeméten (1938–1948)*. Bp.–Pécs, 2014.

Romsics 2005.

Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Bp., 2005.

Sándor – Török 2011.

Sándor Mária – Török Péter: Adatok Berettyóújfalu két világháború közötti infrastruktúrális fejlődéséhez. In: *Bihar vármegye a múlt időkben*. Szerk. Varjasi Imre. Debrecen, 2011. 53–70.

Standeisky 2000.

Standeisky Éva: Kádár és az értelmiség. *Rubicon*, 11. (2000) 6. 26–31.

Standeisky 2010.

Standeisky Éva: *Népuralom ötvenhatban*. Pozsony–Bp., 2010.

Stark 1995.

Stark Tamás: *Zsidóság a vészkorszakban és a felszabadulás után (1939–1955)*. Bp., 1995.

Szécsényi 2016.

Szécsényi András: Új irányok a munkaszolgálat kutatásban In: *Holokauszt alulnézetből. A személyes emlékezet múzeumi forrásai*. Szerk. Huhák Heléna – Szécsényi András. Bp., 2016. 13–35.

Szikla 2014.

Szikla Gergő: Bihar és Hajdú vármegyék és Hajdú-Bihar megye közigazgatási beosztásának története 1850–2013. In: Szálkai Tamás – Szikla Gergő – Szilágyi Ferenc: *Bihar és Hajdú megye közigazgatási beosztásának története (1552–2013) (Régiókutatás [4.])*. Debrecen, 2014.

Szikla 2018.

Szikla Gergő: A tanácski korszak közigazgatási változásai és azok Hajdú-Bihar megyei vetületei. In: *Az Észak-alföldi régió városainak szocialista kori története*. Szerk. Koltai Gábor – Török Péter. Berettyóújfalu, 2018. 7–20.

Szívós 2007.

Szívós István: Levelek Biharból. Berettyóújfalu, 2007.

Szűcs 1999.

Szűcs Ernő: Bihar megyei malmok történetéből. In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXVI. Szerk. Radics Kálmán. Debrecen, 1999. 253–272.

Tomka 2005.

Tomka Ferenc: Halálra szántak, mégis élünk! – Egyházüldözés 1945–1990 és az ügynökkérdés. Bp., 2005.

Tomka 1991.

Tomka Miklós: Magyar katolicizmus 1991. Bp., 1991.

Tomka 1999.

Tomka Miklós - A magyar vallási helyzet öt dimenziója. Magyar Tudomány, 160 (1999) 5. 549–559.

Tóth 2009.

Tóth Gábor: „Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó” Deportálások Kárpátalján a második világháború idején. Ungvár, 2009. (KMMI-füzetek V.)

Ungváry 2002.

Ungváry Krisztián: Nagy jelentőségű szociálpolitikai akció – adalékok a zsidó vagyron begyűjtéséhez és elosztásához Magyarországon 1944-ben. In: Magyarország a jelenkorban. Évkönyv X. Szerk. Rainer M. János – Ständeisky Éva. Bp., 2002. 287–321.

Valuch 2001.

Valuch Tibor: A magyar társadalom szerkezeti változásai, 1945–1990. Rubicon, 12. (2001) 3. 19–24.

Valuch 2005.

Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Bp., 2005. (Osiris tankönyvek)

Varga 2001.

Varga Zsuzsanna: Politika, paraszti érdekérvényesítés és szövetkezetek Magyarországon 1956–1967. Bp., 2001.

Varga 2018.

Varga Zsuzsanna: A kollektivizálás „hullámvasútján”. A tévesztés három szakasza. *Rubicon*, 29. (2018) 9. 4–15.

Varjasi 2008.

Varjasi Imre: Az 1956-os munkástanácsok tevékenysége és dokumentumai Hajdú-Bihar megyében. *Forrásközlés. Hajdúöszörmény*, 2008.

Varjasi 2010.

Varjasi Imre: Az 1956-os forradalmi bizottmányok tevékenysége és dokumentumai Hajdú-Bihar megyében. *Forrásközlés. Debrecen*, 2010, (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Forráskiadványai 42.)

Varjasi 2017.

Varjasi Imre: Adatok Berettyóújfalu 1956-os forradalmának történetéhez. In: 1956. Nagyszüleink harca értünk. Szerk. Kolozsvári István. Berettyóújfalu, 2017. 42–59.

Vögyesi 2011.

Völgyesi Zoltán: A kommunista egyházpolitika szakaszai Magyarországon 1948-tól 1964-ig. *Mediárium*, 5. (2011) 4. 25–34.

Vörös 2010.

Vörös Géza: Hálózatok, hálózatépítés az egyházakon belül a Kádár-korszakban. In: *Egyházüldözés és egyházüldözők a Kádár-korszakban*. Szerk. Soós Viktor Attila – Szabó Csaba – Szigeti László. Bp., 2010. 138–159.

SAJTÓTERMÉKEK

Bihar Népe

Magyar Hírlap

Hajdú-Bihari Napló

Magyar Nemzet

Ludas Matyi

Zalai Hírlap

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

1600/1944. M.E rendelet.

1600/1944. M.E rendelet a zsidók vagyonának bejelentése és zár alá vétele tárgyában. http://magyarzsido.hu/index.php?option=com_documents&view=detail&id=55

(Utolsó letöltés: 2023. június 30.)

14/1945. ME rendelet.

14/1945. ME rendelet az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete a közigazgatás ideiglenes rendezéséről. https://jogkodex.hu/jsz/1945_14_me_rendelet_9655056

(Utolsó letöltés: 2023. július 6.)

1030/1945. ME rendelet.

1030/1945. ME rendelet a közigazgatás ideiglenes rendezéséről szóló 14/1945. ME rendelet kiegészítéséből. https://jogkodex.hu/jsz/1945_1030_me_rendelet_8814585

(Utolsó letöltés: 2023. július 29.)

1952. évi 4. tve.

1952. évi 4. törvényerejű rendelet egyes házingatlanok állami tulajdonba vételéről. <https://jogiportal.hu/index.php?id=7cy4hrjqlx8uz0sno&state=19941117&menu=view>

(Utolsó letöltés: 2023. június 28.)

A holokauszt... 2019.

A holokauszt áldozataira emlékeztünk. Berettyóújfalu, 2019. április 16. <https://www.berettyohir.hu/index.php/koezelet/aktualis/8452-a-holokauszt-aldozataira-emlekeztuenk>

(Utolsó letöltés: 2023. június 28.)

Csekő 2010.

Csekő Ernő: Golyó Rákosi Mátyás szemébe – Az iváni gépállomáson 1951-ben. Archívnet 10. (2010) 4. https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/golyo_rakosi_matyas_szemebe_az_ivani_gepallomason_1951ben.html

(Utolsó letöltés: 2024. febr. 18.)

Csőnge 2020.

Csőnge Attila: Különös választások 75 évvel ezelőtt. Novemberi hónap dokumentuma. https://mnl.gov.hu/mnl/jnszml/hirek/kulonos_valasztasok_75_evvel_ezelott

(Utolsó letöltés: 2023. július 7.)

Dancs é. n.

Dancs István: Magyar fogolytranszportok a náci táborokban. H. n., é. n. http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=297:-magyar-fogolytranszportok-a-naci-taborokban&catid=35:naci-fogolykartonok

(Utolsó letöltés: 2024. február 18.)

Dominkovits – Horváth 2011.

Dominkovits Péter – Horváth Gergely Krisztián: A szolgabíráktól a járási hivatalokig – a járások története Magyarországon a 13. századtól 1983-ig. In: „Kormányozni lehet ugyan távolról, de igazgatni csak közelről lehet jól...” – Tanulmány a területi igazgatás magyar történelmi hagyományairól, az átalakításra vonatkozó jelenkori kutatások eredményeinek áttekintése, valamint az európai tapasztalatok bemutatása. Szerk. Csibe András – Oláh Miklós. Bp., 2011. 16–74. http://hetfa.hu/wp-content/uploads/I_modul.pdf

(Utolsó letöltés: 2017. szept. 9.)

Husvéth – Kovács 2018.

Husvéth András – Kovács Gergely: Adalékok az apafai tömegmészárlás vizsgálatához. Archívnet, 18. (2018) 1–2. <https://www.archivnet.hu/adalekok-az-apafai-tomeggyilkossag-vizsgalatahoz>

(Utolsó letöltés: 2023. december 28.)

Kádár – Vági é. n.

Kádár Gábor – Vági Zoltán: Német SS és rendőri szervek Magyarországon. http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=296:nemet-ss-es-rendri-szervek-magyarorszagon&catid=35:naci-fogolykartonok

(Utolsó letöltés: 2024. február 18.)

Magyar transzportok... é. n.

Magyar transzportok Auschwitz-Birkenauban. http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=5_2_2

(Utolsó letöltés: 2023. június 30.)

Zöld Sándor... é. n.

Zöld Sándor életrajza. <https://neb.hu/asset/phpcQhLJH.pdf>

(Utolsó letöltés: 2024. január 1.)

HELY- ÉS NÉVMUTATÓ

A névmutatóban a törzsszövegben és a lábjegyzetben található személy- és helynevek szerepelnek. Mivel az egész kötet Berettyóújfaluról szól, ezért a település említéseit nem gyűjtöttük ki külön a szövegből.

A

Adler József 236, 270
 Adréki Júlia 241
 Alföld 19, 31, 205
 Almási Tibor 170
 Andaháza 255–256, 260
 Andár Sándor 71
 Andó István 239
 Aranyi Imre (a. n. Bondár Erzsébet) 239
 Aranyi Imre (a. n. Erdei Zsuzsa) 239
 Aranyi János 236
 Aranyi Margit 64
 Aranyi Sándor 270
 Aszalós Imre 57
 Asztalos Imre 57, 83
 Auschwitz (Oświęcim, Lengyelország)
 38, 40–42, 50

Á

Á. Gál Imre 263
 Ádány József 70
 Ártánd 204, 242

B

Bacskai Lászlóné 245
 Bagdi Elek 262
 Bagdi Gyuláné 250
 Bagdi István 64, 239
 Bajor László 169, 246
 Baka Ágoston 72
 Bakk Eszter 242
 Bakonszeg 194, 204, 222, 226, 240, 255,
 300–301
 Bakonszegi-tanya 254

Bakos József 250
 Bakos Tibor 65
 Balla Júlia 241
 Balmazújváros 205–206, 228
 Balogh András 235
 Balogh Béla 271
 Balogh Elemér 105
 Balogh Gábor 266
 Balogh Gyula 75
 Balogh Ilona 250
 Balogh Imre 266
 Balogh István 57, 250
 Balogh János 234, 251, 270, 294
 Balogh Jánosné, özv. 271
 Balogh József 56–57, 251
 Balogh Károly 266
 Balogh Tihamér 94, 105, 251
 Balogh-tanya 105–107
 Baráth Pál 266
 Baranya Sándor 72–75
 Barcs 227
 Barcs Sándor 228
 Bardóczi Ignác 251
 Bartha Ferenc 266
 Bauer Manó 243
 Bazsó Antal 239
 Bánszki János 64
 Bárdos János 30, 235
 Báthori Gábor 297
 Bedő 204
 Bene Rebeka 242
 Benedek László 266
 Benci István 266
 Benci Sándor 71
 Benya Zoltán 64, 78

- Bere Imre 239
 Berekböszörmény 27, 204, 285
 Berettyó folyó 74, 166, 194, 212, 297
 Berettyó város 228
 Berettyólak 228
 Berettyószentmárton 20, 23, 27, 30, 37, 41, 54, 60, 68, 94, 96–97, 99, 101, 103, 105–106, 108–110, 126, 155, 178, 194, 196–197, 204, 207–209, 216, 223, 230, 237, 239–242, 250, 262–267, 285–286
 Berettyószék 228
 Berettyóújfalui járás 21, 27, 51, 77, 88, 90, 131, 137–138, 153, 161, 194–195, 204, 226, 289
 Berettyóújváros 196, 228, 230
 Bertóti Károly 57, 83
 Bezerédy Dénesné 243
 Békés vármegye 19, 299
 Békéscsaba 69, 227, 299
 Békési János 83
 Béres László 71
 Bihar vármegye 19–20, 23, 25, 27, 31, 36, 40–41, 193, 208, 230, 239, 275–276
 (Bihar)Dancsháza 105, 194, 204
 Bihari Nagy Lajos 30, 235
 Biharkeresztes 75, 78, 105, 184, 204, 242, 299
 Biharkeresztesi járás 137, 195, 204
 Biharpüspöki 242
 Bihartorda 194, 204
 Birizdó Dezső 239
 Birizdó Dezsőné, szül. Zombori Ágnes 240
 Biró Bálint 251
 Biró Takács József 240
 Bocskai István 188
 Bogácsi Béla 243
 Bojt 105, 204
 Bojti Gyula 251
 Bojti János 251
 Bokor János 64
 Bokor Júlia 241
 Bondár Erzsébet 239
 Bondár János 64
 Bondár Mihály 235, 251
 Bordi István 85
 Boros Pál 251
 Bócs-tanya 263
 Braun József 246
 Brumár János 267,
 Budapest 42, 47, 52–53, 55, 61–63, 65, 73–75, 183, 186, 205, 250–250, 253–254, 258, 265, 272, 275–276, 293
 Bugyi Zsuzsa 242
 Bujdosó József 70
 Bukucs Imréné, özv. 243
 Burján Norbert 70
- ## C
- Cegléd 73–74
 Celldömölk 227
 Czece László 240
 Czerkivics Tivadar 31
- ## Cs
- Csahóczy Imre 57
 Csávás Ferenc 266
 Cseh Sándor 70
 Cseke Imre 235, 270
 Csepel 75–77
 Cséffa-nagyszalontai járás 19
 Csontos András, ifj. 55, 57–59, 63, 71
 Csontos István 240, 266
 Csontos Mihály 64
 Csorba László 61
 Csordás Gyula 251
 Csóka Imre 266
 Csókási János 262
 Csóra József 53, 61, 68, 71
 Csökmő 194, 204, 242
 Csörsz Ferenc 251
 Csörsz Károly 57
 Csurgó-tanya 257
- ## D
- Dancsházi András 251, 262
 Dancsházi Ferenc 243, 252

Dancsházi János 240
 Dancsházi Lajos 263
 Danó János 72
 Daróczi Imre 252
 Daróczi István 270
 Daróczi János 252
 Daróczi Lajos 234, 270
 Daróczi Mihály 252
 Daróczi Pál, alispán 275
 Daróczi Pál, képviselő-testület tagja 30, 235
 Daróczi Sándor 252
 Darvas 105, 107, 194, 204, 241
 Davis, Angela 188
 Dávid János 244
 Deák István 70
 Debrecen 19, 30, 53–54, 59, 61–62, 65, 67–69, 82–83, 93, 105, 157, 193, 195, 198, 205–206, 227, 251, 254, 256, 275, 286, 290–291, 299
 Debreceni járás 137, 204, 226
 Debreceni Józsefné 84, 244
 Derecske 86, 197, 242
 Derecskei járás 137, 195, 226
 Deli Tihamér 240
 Diószegi Józsefné 252
 Dobai Imre 64
 Dobi István 240
 Dobi János 271
 Domokos Mihály 240
 Dóczy Sándor 244
 Dózsa Kálmán 60, 64, 78
 Dózsa Lajos 78
 Dubay Miklós, dr. 56, 61, 63–64, 71
 Duna-Tisza köze 19
 Dunaföldvár 265
 Durkó Tamásné 244
 Düsseldorf (Németország) 228

E

Ebes 106
 Eger 82
 Egyed alezredes 83

Eölyűs Lajos 240, 252
 Eperjes (Presov, Szlovákia) 40
 Erdei Imre 252
 Erdei József 235
 Erdei Mihály 252
 Erdei Zsuzsa 239
 Erdős Zoltán 276
 Erneszt József 236
 Eszenyi Lajos 284
 Exterde Tibor 84

É

É. Tóth Mihály 252
 Éber Istvánné, dr., szül. Spernát Erzsébet 44
 Ékes Márton 253, 263
 Éliás László 71
 Érd 227

F

Faragó Zoltán 244
 Farkas Elemér 64, 78
 Farkas Elemérné 78
 Farkas Imre 70
 Farkas Jozsefa 242
 Farkas László 253
 Farkas Mihály 20
 Farkas Mór 244
 Fazekas Árpád, dr. 64
 Fazekas Béla 240
 Fábíán András, id. 253
 Fábíán Ferenc 253
 Fábíán István 57, 253
 Fábíán Sándor, vitéz, id. 44, 234, 272
 Fábíán vármegyei tisztviselő 83
 Fehérgyarmat 227
 Fekete Bálintné, szül. Vincze Róza 240
 Fekete Ferenc, dr. 244
 Fekete István 253
 Fekete Kálmán, dr. 244, 253
 Feldmann Antal 244
 Feldmann Magda 244
 Fényes család 84
 Filep Tibor 53

Fiók Róza 239
 Fodor András 48
 Fodor István 235
 Fodor László 48, 244
 Forintos Béla 267
 Frankel Dávidné, szül. Blum Mária 50
 Frank Farkasné 244
 Fráter Gyula, dr. 240
 Fráter László, dr. 263
 Furta 194, 204, 241, 286
 Fülöp Gábor 65
 Füredi Mihály 263

G

G. Balogh János 236, 270
 Gaál János 53, 70, 245
 Gaál Lajos 245
 Galambos Mihály 78, 83
 Galgóczi Béláné 245
 Garab Imre 61
 Garabuczi József 271
 Garai István 84–85
 Garamvölgyi György 71–72
 Gazdig József, dr. 253
 Gáborján 194, 204
 Gál Lajos, nagyrábéi lakos 70
 Gál Lajos, gazdálkodó 263, 286
 Gál Lajos, likörgyáros 253
 Gál Sándor 254, 263, 286
 Gáll Imre 266
 Gáll Jánosné 105
 Gáll Mihály 53, 61, 263
 Gáspár Endre 245, 254
 Gellek Mária 240
 Gerde 240
 Gerő Ernő 86
 Geszt 105
 Glück Ignácné, özv. 44
 Gombos Lajos 240, 245, 254
 Göndör József 60, 70
 Griszháber István 254, 272
 Grünwald Magda 39

Gujás Mihály 236
 Gulyás András 234, 270
 Gulyás Imre 22, 25, 234, 237, 254, 270
 Gulyás Sándor 57, 254
 Guth Gábor 245
 Gutt Gábor 254

GY

Gyenes György 284
 Gyenes Lajosné, özv. 245
 Gyenge Lajos 108
 György Júlia 64
 Győr 205, 240
 Győrey István, dr. 245
 Gyulafehérvár (Alba Iulia, Románia) 239
 Gyüre Béla 70

H

Hajdu Gyula, dr. 137, 254, 284
 Hajdú Júlia 241
 Hajdú Sándor 20, 23–24, 27, 31, 33, 234, 237, 266
 Hajdú vármegye 19
 Hajdú-Bihar megye 20, 35–36, 53, 79, 139, 141, 144, 162, 183, 189, 194, 204–205, 209, 226–227, 230, 250, 299
 Hajdúböszörmény 206, 227, 230, 241
 Hajdúnánás 36, 43, 205–206, 227
 Hajdúszoboszló 206, 226–227, 241, 258
 Hajdúszovát 106–107
 Hajzer István 66
 Hajzer János 254
 Halász József 57, 65
 Halmos Sándor 35, 41
 Halom-tanya 263
 Harasztosi János 255
 Harsányi Sándor 263
 Hatvan Lajos 240
 Hábel János 35
 Háló János 270
 Háló Mihály, id. 245, 255
 Hámori (Weisz) József 46, 245

Hámori (Weisz) Tibor 46
 Hegedűs György 271
 Hegedűs János 271
 Hegedűs József 70
 Hegedűs Mózes 240, 245, 255
 Hegedűs Sándorné 255
 Hencida 59, 70, 152, 194, 204
 Herc Béla 245
 Herc Róza 245
 Herceg Márta 242
 Hermann Ferenc 64, 255
 Hermann József 235
 Holczinger Olga 240
 Holdházy körzeti orvos, dr. 212
 Horthy Miklós, vitéz nagybányai 38
 Hortobágyi Elemérené, szül. Nyisztor Edit
 246
 Horváth Ilona 241
 Horváth Imréné 271
 Horváth János 285
 Horváth József 270
 Horváth Péter 64
 Horváth Sámuel, dr. 57, 63
 Horváth Zoltán 272
 Hruscov, Nyikita Szergejevics 74
 Hudacsek Rezső 271
 Hunyadi János 78

J

Jakab Ferenc 234, 270
 Jakab János, forradalmi bizottmány tagja
 57
 Jakab János, képviselő-testület tagja 236
 Jakab Vince 57, 83
 Jakó Lajos 263
 Jakó László 263
 Jakó Róza 240
 Jakó Sándor 263
 Jancsó András 70
 Janovicz határőr főhadnagy 67
 Jámbor Mihály, 246
 Jámbor Mihály, id. 253

Jámbor Imre 236, 255
 Jenei János 57
 Juhász Imre 255
 Juhász Imréné, szül. Szigeti Irén 246
 Juhász Jenő 78
 Juhász Nagy Sándor, dr. 30
 Juricskai Tibor 84

K

K. Topa Lajos 255
 Kaba 265
 Kahler Frigyes 69
 Kain Miksa 246
 Kamenyec-Podolszkij (Kamianec-Podilsz-
 kij, Ukrajna) 37
 Kapusi Sándor 60
 Kapusi Sándorné 59, 77
 Karalyos Béla 263
 Karácsony András 57
 Karácsony Béla 255
 Karácsony István 57
 Karácsony Istvánné 65
 Karácsony János 79, 256
 Karácsony Jánosné, özv. 105
 Karácsony József, 246, 256
 Karácsony Lajos 64
 Karácsony Lajosné, özv. 246, 256
 Karácsony Rebeka 241
 Karácsony Sándor 71
 Karcag 230, 264, 299
 Karmazsin László 256
 Kassa (Košice, Szlovákia) 40–41
 Katona Andrásné, özv. 256
 Katona István 256
 Katona László 267
 Katona Sándor 256
 Katona Sándorné, özv. 256
 Katona Sándorné, szül. Boray Éva 246
 Kádár János 146, 228
 Kállai Gyula 192, 227–228, 297
 Kállai Sándor, gépállomás dolgozója 78
 Kállai Sándor, képviselő-testület tagja 236

- Kállai Sándor, tűzoltó 270
Kállay Jánosné 246
Kálló-csatorna 166, 218
Károly Imre 63
Kártik László 59, 83, 85, 288–289
Kecskemét 35, 95
Kecskeméti István 256
Kecskés Balázs 241
Kelen Lászlóné 246
Kemeri Lajos 241
Kenyeres Mihály 246
Kenyeres Sándor 246
Kepes Albert 247
Kepes József 39
Kepes Lajos 247
Kesztyűs Lajos 27, 33, 237, 266
Kilián György 188
Kinter Imre, id. 257
Kinter Margit 257
Kinter Mihály, id. 247, 257
Kinter Mihály, ifj. 257
Kinter Sándor 270
Király Gergely 112–113, 235
Király Lajos 241
Kisikán Gábor 79
Kiss András 71
Kiss Béla, esküdt 234, 270, 275–276
Kiss Béla, VB titkár 266
Kiss Ferenc 70
Kiss Gyula 241
Kiss István 257
Kiss János 70
Kiss Karola 247
Kiss Károly 241
Kiss Lajos 235, 270
Kiss Mihály 234, 257, 270
Kiss Sándor, földműves 257
Kiss Sándor, tanácselnök 266
Kiss Tóth Árpád 247
Kistarcsa 70
Kisújszállás 230
Klein Béla 44
Klein Gyula 247
Klein Gyuláné, özv. 44
Klein Róza 42
Kocsis Sándor 241
Kohn Albert 247
Kohn Imre 235
Kolcseff Márton 247
Kolozsvár (Cluj-Napoca, Románia) 242
Komádi 105, 204, 240, 299
Komjáthi Sándor 64
Komócsin Zoltán 54, 80
Konrád család 42
Konrád Éva 42
Konrád György 42, 49
Konrád (Kohn) József 39, 42, 49–50, 247
Konyári János 70
Kormány Sándor 84
Kovács Andrásné, özv. 257
Kovács Gábor 257
Kovács Imréné, özv. 257
Kovács János, forradalmi bizottmány tagja 57
Kovács János, vezetőjegyző 27, 237
Kovács József 235, 270
Kovács Lajos, tanácselnök 227, 266–267
Kovács Lajos, utcaseprő 270
Kovács Mihály 235
Kovács Mihályné, szül. Feldmann Magda 47
Kovács Sándor 75–77
Kovács Vince 266
Kozma József 105
Kós Katalin 242
Kóti Lajos 270
Körmend 227
Körösszakál 204
Körösszegapáti 204
Körtvélyesi Márton 257
Kötegyán 240
Középegy Márta 65
Kőműves István 243
Krakkó (Kraków, Lengyelország) 40
Kristóf Gábor 70
Kun László 42
Kunmadaras 85
Kurucz Sándor 72, 74

L

L. Kiss Géza 266, 288–289
 Laczó Ferenc 64
 Lázár György 227
 Leel-Óssy Sándor 105
 Lencsés László 285–286
 Lenner Zsigmond 288–289
 Lenti 227
 Lessi Jánosné, özv. 264
 Leszkay Gizella 240
 Leszkay István 264
 Létavértes 204
 Libanon 291
 Lisztes Péter 247
 Lisztes Sándor 69, 72
 Lovas Szabó István 241
 Lónyai Sándor 94, 105
 Lónyai-tanya 106
 Lóska Károlyné 64
 Lőrincz Lajos 227
 Lucza Béla 241
 Lugosi János 70

M

M. Kiss Sándor 69
 Magyar Imre 235
 Magyarhomorog 70, 204
 Magyarkanizsa (Kanjiza, Szerbia) 240
 Magyari János 235
 Makk Kálmán 258
 Makk Károly 258
 Maléter Pál 78
 Malomszik 184, 209, 212, 295
 Marosszentimre (Santimbru, Románia)
 242
 Marschalkó József, ifj. 241
 Matolcsi Ferenc 77
 Matolcsi István 25, 234, 238, 270
 Matolcsi János 235, 275–276
 Mayer Barna 70
 Mátészalka 240
 Medán Sándor 235
 Merkl Tibor 64, 79

Meskó Gyula 236, 275–276
 Mezőpeterd 70, 204
 Mezősas 204, 216, 262
 Mezőtúr 230
 Méhes Piroška 271
 Mészáros József 72
 Mészáros Klára 239
 Mészáros Lajos 22, 235, 238, 247, 258,
 275–276
 Mikó Lajos 64
 Miskolc 205
 Miskolci Barnabás, dr. 238
 Miskolci Pálné, özv. 258
 Mízslai államvédelmi főhadnagy 74
 Mocsári Imre 266
 Mocsári Lajos 105, 107–109, 266
 Moldvány József 234, 272
 Molnár Vince, dr. 241
 Monostorpályi 86
 Muszyna (Lengyelország) 40

N

N. Pozsár Gyula 21–22, 31, 236, 238
 Nagy Ferenc 70
 Nagy Géza 258
 Nagy György 236
 Nagy Gyula 57, 258
 Nagy Imre, miniszterelnök 58, 78, 101
 Nagy Imre, munkástanács tagja (gépállomás)
 64
 Nagy Imre, munkástanács tagja
 (Terményforgalmi Vállalat) 66
 Nagy Imréné 65
 Nagy István, földműves 258
 Nagy István, képviselő-testület tagja 235
 Nagy István munkástanács tagja
 (Terményforgalmi Vállalat) 66, 72, 74
 Nagy János 57
 Nagy Józsefné, szül. Szarka Jolán 289
 Nagy Júlia 239
 Nagy Károly 288–289
 Nagy Lajos, alhadnagy 70
 Nagy Lajos, csendőr 241
 Nagy Lajos, földműves 241

Nagy László 241
 Nagy Margit 242
 Nagy Rózsa 266
 Nagy Sándor, nagykereki lakos 70
 Nagy Sándor, forradalmár 68
 Nagy Sándor, földműves 258
 Nagy Sándor, földművesszövetkezet dolgozója 85
 Nagy Sándor, fűszerkereskedő 258
 Nagy Sándor, munkástanács tagja (kórház) 64
 Nagy Sándor, id., földműves 258
 Nagy Sándorné, özv. 258
 Nagy Tóth Árpád 247
 Nagy Vince 266
 Nagy Zsuzsa 242
 Nagykároly (Carei, Románia) 239
 Nagykáta 85
 Nagykereki 70, 204, 240, 259
 Nagykőrös 241
 Nagyléta 204
 Nagyrabé 70, 194, 204
 Nagyvárad (Oradea, Románia) 20, 40–42, 205, 229, 240–241
 Náday N. Ferenc 170
 Nánási László 228
 Nedeczky László 72
 Nemes Istvánné 247
 Neshar Dávid 35, 41
 Németh Emil 241
 Németh Károly 228
 Németh Mária 241
 Németi Istvánné 259
 Nova Villa 297

NY

Nyíry István 272
 Nyíri Sándor 259, 272
 Nyíregyháza 62

O

Oláh Béla 247
 Oláh Károly 241

Oláh Margit 240
 Oláh Mihály 105
 Oláh Sándor 70
 Oláhváros 179
 Ormay Géza, dr. 22, 63, 71, 84, 238, 275
 Orosz Gyula 235

Ó

Ónodi József 105

Ö

Ökrös Imre 270
 Ökrös István 259
 Ökrös Sándor 54, 67, 81, 234, 270

P

Paks 227
 Palánki József 64
 Palesztina 42
 Palocsa dűlő 29, 278
 Panker István 70
 Papp Erzsébet 241
 Papp István 241
 Papp József 70
 Papp Károly 248, 259
 Papp Lajos 271
 Papp László 271
 Papp Margit 271
 Papp Tibor 248
 Pásztor József 241
 Pengő József 242
 Pest megye 227
 Pető Barnabás, dr. 227, 267
 Pécs 35, 205
 Péterfi Lajos 77–79
 Pintye Ilona 244
 Polgári járás 137, 204
 Pongrácz Ferenc 68, 72, 74
 Potzner Gyula 21, 31, 238
 Pozsár Bálint 298
 Pozsár Gyula 234, 238
 Pozsár Gyuláné, özv., szül. Szilágyi Margit 248, 259

Pozsár István 259
 Pozsár Istvánné 248
 Pozsár László 248, 259
 Pozsár Mihály 84
 Pozsár-tanya 106
 Pozsgai Antal 242
 Pozsgai József 266
 Pócsi Imre 67, 70, 85, 267
 Püspökladány 205–207
 Püspökladányi járás 137, 157, 204, 226

R

Rainer M. János 53
 Rácz András 266
 Rácz Imre 236
 Rácz Istvánné, özv. 264
 Rácz József 71, 259
 Rácz Sándor 63, 65, 266
 Rácz Sándor, községi képviselő 235
 Ráduly Imre 259
 Rákosi Mátyás 20, 86, 95
 Rejtő Emil 242
 Rékasi Imre 70
 Réthy Kálmán 94, 248
 Révész Piroska 240
 Rigó Róbert 35
 Ritók Károly 235
 Rohács József 54–56, 63, 66–67, 72, 79–81
 Románia 229
 Rosenberg Ernőné, szül. Haás Ilona 50
 Rózinger Vilmos, 248
 Rövid Emerencia 241

S

Salamon Irén 248
 Sarkad 19, 105
 Sarkadkeresztúr 105
 Sáp 105, 194
 Sápy László 234
 Sárrét 298
 Sás 200
 Schéffer Dávid 248
 Schéffer Sándor 248
 Schnitzler József, dr. 212, 227

Schönberger Albert 248
 Schramkó József 83
 Sellyey Vilmos 40
 Seres Gábor 235
 Singer Ernő 45
 Solyokovszki Mihály 70
 Somfai Andor, dr. 27, 33, 63, 84, 237, 266
 Somodi Márton 260
 Somogy megye 227
 Sóllyom Balázsné 266, 286
 Sóvágó János, dr. 64
 Standeisky Éva 53
 Steiner Éva 49
 Stozicski Ferenc 288–289
 Strasshof (Strasshof an der Nordbahn, Ausztria) 41
 Suba József 83

SZ

Sz. Nagy János 77
 Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 227
 Szabó András 236, 275–276
 Szabó Dezső 264
 Szabó Ferenc 234, 270
 Szabó György 270
 Szabó Gyula 264
 Szabó Imre 271
 Szabó István 260
 Szabó János 70
 Szabó Jánosné, özv. 260
 Szabó József 105
 Szabó László, dr. 260
 Szabó Pál 188
 Szabó Sándor 260, 264, 286
 Szakáll nővérek 260
 Szalaknai Ferenc 242
 Szamkó Lukács 260
 Szatmári Balázs 242
 Szatmári Ferenc 276
 Szatmári István 271
 Szatmári Zsigmond 72, 74
 Szántai Gyula 260
 Szántó Béla 59, 71–72, 82

Szántó Károly 69, 72
 Szántó Mária 239
 Szászrégen (Reghin, Románia) 241
 Szeged 205
 Szelepcsényi István 73–74
 Szentés 239
 Szentkozma puszta 255, 278
 Szentpéterszeg 194, 204, 226, 300
 Szepesi Károlyné, özv. 260
 Szécsény 192
 Székely Gyula, dr. 49
 Székely Imre 49, 248
 Szép Erzsébet 241
 Szigeti István 248
 Szigeti István, id. 260
 Szigeti István, ifj. 261
 Szikszai Lajos 84
 Szilágyi Béla 71, 83
 Szilágyi Eszter 241
 Szilágyi Gyula 264, 285
 Szilágyi Imre 227
 Szilágyi János 266
 Szilágyi Lajos 60, 266
 Szilágyi László 242
 Szilágykraszna (Crasna, Románia) 241
 Szillér-csatorna 204, 218
 Szillérvár 29
 Szoboszlai István 72, 75
 Szolnok 85
 Szombathely 241
 Szomolyom-tanya 262–264
 Szovjetunió 295
 Szőke Dániel, esküdt 234, 270
 Szőke Dániel, képviselő-testület tagja 235
 Szőke Lajos 64
 Szőke Mihály 78
 Sztachó Stefánia 240
 Sztárai Béláné 249
 Sztójay Döme 38
 Szunyogh Szabolcs 249
 Szűcs Gyula 249
 Szűcs János, dr. 64
 Szűcs Lajos 72

T

T. Balogh János 25, 235, 237
 Takács Gyula 267
 Takács Piroska 240
 Tan János 57
 Tarcsi István 64
 Tardos Henrik 39
 Tarsoly Balázs 264, 285
 Tarnów (Lengyelország) 40
 Terebesi Miklós 68–69, 72
 Tikász Erzsébet 285
 Tikász Gyula, dr. 45, 235
 Tikász László 267
 Tikász Péter 264
 Timár János, lakás- és üzlettulajdonos 249
 Tímár János, kocsmáros 261
 Tiszabездéd 73
 Tiszai Gyuláné, özv. 249
 Told 105, 204
 Tolna megye 227
 Tolvaj Irén, dr. 64
 Torda (Turda, Románia) 240
 Tóth Andrásné 242, 261
 Tóth Antal 261
 Tóth Árpád, forradalmi bizottmány tagja 57
 Tóth Árpád, kk., háztulajdonos 249
 Tóth Ferenc, id. 249
 Tóth István 83, 242, 249
 Tóth József 264, 286
 Tóth Mihály 235
 Tóth Pál 79
 Tóth Pál András 64
 Tököl 70
 Tölyvös-tanya 264–265
 Török Gyula 242
 Török István 234, 271
 Török József 264, 286
 Török Zsuzsa 240
 Treba Mária 241
 Trevencsák Tamás 75
 Tunyogi Szűcs Kálmán, dr. 265
 Tunyogi Szűcs Lajos, dr. 265
 Tusz József 235, 270

U

Ujhelyi István 57, 83, 261, 283
Ujhelyi Sándorné 261

Ú

Újiráz 194, 204

V

Vadász Gyuláné 249
Vadász Sándor 261
Vadon Pál 78
Vadon Pálné 83
Vajda József 249
Vajda Mihályné, ifj. 249
Vajna Imre 265
Vajna Imre, id. 261
Valuch Tibor 53
Varga András 261
Varga István 242, 262
Varga Mihályné 262
Varga Zoltán 64
Varjasi Imre 53
Vas megye 227
Vass Aladár 242
Vass János 270
Vágó Zsófia 42
Vámos Balázs 70, 266
Vámospercs 240
Váncsod 194, 204, 240
Vásári Mihály 271
Vásárosnamény 227
Vekerd 105, 194, 204
Velev, Hriszto 255
Verba László 76
Verebi Pál 262
Veres Gyula 271
Veres Imre 271
Veres Sándor 270
Veress Gyula 66
Veress Imre 267
Veress József 249, 265
Veress László 57
Veress Sándor 235

Vékony Ferenc 71
Vértes 204
Vincze János 70
Vinczi Ferenc 242
Vinternicz Béláné 249
Vitális Jánosné 286
Vitális Károly 242
Vitális Lajos 265, 286
Vitális László 265, 286
Vigh Sándor 57, 83
Völgyköz 202–203, 210

W

Weisz Ernő 249
Weisz Hermann 46
Weisz Imréné, szül. Farkas Magdolna 44
Weisz Mártonné 50

Z

Zala megye 227
Zádor Béla 39
Zádor István 42
Zádor Pál 42
Zálogh Sándor 64
Zángó Gábor, id. 235
Zángó Gyula 235
Zengő József, nemzeti bizottság elnöke 22, 238
Zengő József, pedagógus 61
Zöld Sándor, dr. 20–21, 30, 299–300

ZS

Zsadány 105, 241
Zsatkovics Endre, dr. 57
Zsák Zoltán 59, 61–63, 67–68
Zsáka 105–106, 194, 204, 239–241, 299
Zsoldos Sámuel 64
Zsugovits Istvánné, özv. 262
Zsupos Sándor 57, 83

KÉPJEGYZÉK

1. Dr. Székely Gyula és Steiner Éva házának homlokzati rajza
(MNL HBVL XXIII.6.b 39. d. 569/1958.)
2. A berettyóújfalui zsinagóga, később ÁFÉSZ raktár (BM GYN. 880.)
3. A berettyóújfalui munkásór bázis épülete
(Bihari Múzeum, Történeti gyűjtemény, Munkásór; BM III.e 373.)
4. A Dózsa Tsz központi épülete (BM VIII. 2066-2002.)
5. Modern mezőgazdasági gépek munkában Berettyóújfalú határában
(Bihari Múzeum, Audiovizuális archívum, Fotóesemény; BM V.c 1609.)
6. Kockaházak Berettyóújfaluban (BM V.c 942.)
7. A régi buszpályaudvar az egykori Marx téren (BM V.c 855.)
8. Ruhagyári pillanatkép (BM V.c 2155.)
9. Az egykori orvosi rendelő épülete (Bihari Múzeum, Történeti gyűjtemény,
Általános történeti dokumentum; III.b 98.79.)
10. A 126. sz. Szakmunkásképző Iskola épülete (BM V.c 2951.)
11. A Berettyóújfalui Földmunkás Szakszervezet részére 1945. július 27-én ki-
állított birtoklevél a Dózsa György u. 20. (korábban Horthy Miklós u. 22.)
szám alatti ingatlanról
(MNL HBVL XXIII.6.c 9. d. Berettyóújfalú. 8092-46/1954.)
12. A Berettyóújfalui Vásárcsarnok tervrajza
(MNL HBVL XXIII.23. 57. d. Berettyóújfalú. Vásárcsarnok 1950.)
13. A Berettyóújfalui Földművesszövetkezet Áruházának tervrajza
(MNL HBVL XXIII.23. 57. d. Földművesszövetkezeti Bolt 1952.)

14. A Berettyóújfalui Földművesszövetkezet vendéglátóipari egységeinek tervrajza (MNL HBVL XXIII.23. 57. d. Földművesszövetkezeti Bolt 1952.)
15. A Tejporgyár az 1960-as évek végén (BM V.c 74.)
16. A Ruhagyár az 1970-es években (BM V.c 1509.)
17. Az ELZETT gyár makettje (BM V.c 857.)
18. Az ELZETT gyár irodaépülete (BM VIII. 242-89.)
19. Az ELZETT gyár egyik üzemcsarnoka (BM V.c 1585.)
20. Kállai Gyula látogatása az ELZETT-ben (BM V.c 2116.)
21. A Berettyóújfalut Berettyószentmártonnal összekötő, ma is használatban lévő új vasbeton híd (BM VIII. 242-89.)
22. A berettyóújfalui ÁFÉSZ áruháza az egykori orvosi rendelő helyén (BM V.c 944.)
23. A Berettyóújfalui Állami Gimnázium épülete (később Tanácsháza) (BM V.c 2105.)
24. Az Arany János Gyermekváros az egykori Esze Tamás laktanyában (BM V.c 78.)
25. A mai Bajcsy-Zsilinszky utca, a Kálvin tér és az Oláh Zsigmond utcák közötti 40 lakásból és üzlethelyiségekből álló tömb (BM V.c 1516.)
26. Az új központi házi orvosi rendelő (BM V.c 1544.)
27. Az új autóbuszpályaudvar (BM V.c 2159.)
28. Az újonnan épült József Attila lakótelep (BM V.c 2167.)
29. Ünnepség a várossá válás alkalmából, 1979. január 3. (BM V.c 2280.)
30. A várossá válás alkalmából készített emléklakett (Bihari Múzeum, Történeti gyűjtemény, Numizmatika; III.d 79.105.)

SUMMARY

Numerous works dealing with the history of Hungary in the socialist era have been published recently, while historical studying of the rural settlements in the country is still incomplete despite the growing number of initiatives. Thus, the aim of the present volume is both to contribute to that work, moreover to fill the gap in studying history of Berettyóújfalu through processing previously unknown and less researched materials. This volume is the result of the first comprehensive study of the history of Berettyóújfalu in the socialist era covering a period up till the large village developed into a town. The Bihari Diéta (The Bihar Diet) and the Biharkutatás (Bihar Studies) conferences as regional academic forums, and the published papers from them as well as the online quarterly journal the Új Nézőpont have initiated a systemic exploration of the history of Berettyóújfalu. This work can be seen as a complement to these and could form the basis for further studies. The present volume is part of a series focusing on Berettyóújfalu, the first of which is the recently published book written by Zsófia Bocsi and László Szabolcs Gulyás, entitled Berettyóújfalu településtörténete a középkorban (History of the Medieval Berettyóújfalu Settlement). This series also includes - alongside this work - the volume of studies on Berettyóújfalu in the 19th century by Ákos Szendrei and Milán Mezei, which is currently in the process of being published. Due to the characteristics of the explored sources, the aim was not to produce a monographic work, but to process the aspects and events considered decisive by the authors in sperate studies, thus allowing their research fields and individual interests to play a more important role. In consequence of that, they did not attempt to present the history of Berettyóújfalu after 1944 in chronological order, but instead focused on such important but less studied topics of the settlement's past such as the years of democratic transition after World War II, the fate of the Jews during and after the war, the local events of the Hungarian Revolution of 1956 and the reprisals, the socialist transforma-

tion of society, agriculture and industry, and the long process of the settlement's transformation into a town. For this reason, topics such as education, culture, public life and the political and administrative history of the Rákosi and Kádár eras don't form subjects of separate studies, nevertheless they are of course discussed in the papers. The thematic approach chosen by the authors, however provided an opportunity to review issues not covered in the volume of studies entitled *Berettyóújfalu története* (The History of Berettyóújfalu) edited by Gyula Varga and published in 1981.

The articles are accompanied by an inventory and a compilation of source materials. The lists of names, registers and censuses published in the former can be divided into two major categories: on the one hand, they present the magistrates, officials and leaders of Berettyóújfalu from the different periods of the studied era; on the other hand, they include three major groups of the persecuted of the era (internees, owners of nationalised houses, kulaks). In the latter, the selection of the published source materials was subjective, but based on three criteria: 1 some of their details support the papers; 2 some of their parts complement the papers, including events not covered in them; 3 they provide interesting data to the period.

From the mid-19th century onwards, the regulation of the Berettyó River, the draining of the marshes and the construction of the railway line had a significant impact on the development of the economy of the Sárrét region and thus of Berettyóújfalu. The next decisive turning point in the history of the community was the annexation of a large part of Bihar County (and with it Nagyvárad) to Romania by the Treaty of Trianon, which made the settlement the seat of the "Truncated Bihar County" between 1920-1940 and 1944-1950. Although the Treaty of Trianon created a particularly tragic situation for the country and the divided county, it paradoxically enhanced the status and importance of Berettyóújfalu. It was during the Horthy era that the central role of the county seat, its function as a regional centre became really significant, and Berettyóújfalu tried to maintain this character during the socialist era. This period saw significant development with urban infrastructure investments and the replacement of administrative, health and cultural institutions in the annexed areas with new ones locally.

In consequence of the reorganisation of the county in 1950 and the introduction of the council system, the economic and administrative role of Berettyóújfalu changed, and following the creation of Hajdú-Bihar County, its status as a county seat ceased. In 1970, the integration of Berettyószentmárton into Berettyóújfalu increased the size and population of the settlement, which, together with economic development, led to the granting of town status in 1979. Meanwhile, the municipality has witnessed a dynamic growth of the council budget, infrastructure development and functional transformation. The administrative catchment area of Berettyóújfalu covered more than thirty settlements and had a population of nearly 100 000 inhabitants. Its role as a medium-level centre (mainly in terms of education, health, trade, industrial raw materials and employment) extended beyond the boundaries of the district.

In addition to the aforementioned, the development of industry has always played a decisive role in the development of Berettyóújfalu as a catchment area, with its continuous demand for raw materials (dairy and milling industries) and the employment of labour displaced from agriculture. The ELZETT factory, which was inaugurated in 1975, was also a major investment, bringing significant changes in the occupational structure and demography of the surrounding villages, as a significant proportion of commuters came from the surrounding area. The growth of industry was accompanied by the modernisation of infrastructure (water, sewage, electricity, gas), which was considered adequate at the time, but further improvements were considered necessary to ensure dynamic urban development.

However, one should not forget that in the discussed period, Hungary was a party-state dictatorship, and the possibility of democracy was nipped in the bud. A series of failed attempts to transform the system, and then the obvious failure of the regime associated with Mátyás Rákosi, led to the revolution in the autumn of 1956. The subsequent period, marked by the name of János Kádár can be divided into two parts. The first was characterised by the crackdown on revolutionaries, the stabilisation of the dictatorship and efforts to gain recognition for the regime, while the second was marked by the transformation of the total dictatorship into an authoritarian one, the relaxation of the repressive character, the autonomy of certain subsystems of society and the rationalisation

of the previously rigid planned economy. The dominant role of the party-state ideology was slowly disappearing, everyday life was slowly being depoliticised and attention was being paid to satisfying society's needs for modernisation and consumption.

From 1947 onwards, the country had an economic system based on a planned economy, which was constantly being reformed, but despite the introduction of the New Economic Mechanism in 1968, it did not change fundamentally and remained essentially the same until the late 1980s. As long as the system was able to increase its material resources in an extensive way, due to the centralised organisation of work and the policy of living standards it was not perceived that this economic strategy was doomed to failure, since production increased steadily in volume throughout the studied period. The achievements of modernisation, however, are only meaningful if we add to them the preference given to industrialisation at the expense of agriculture, and the repressive and then soft dictatorship that was imposed on entire social groups. When one reads about the 'tremendous economic development' of Berettyóújfalu in the present volume, it is always worth taking into account the relativity of progress, the rigidity of planned economic management compared to capitalist systems, and the impact of dictatorship on individual freedom, in order to contrast the facts with the conclusions drawn from them in the period.

HUSVÉTH ANDRÁS (1977, Hajdúnánás)

2002-ben a Kossuth Lajos Tudományegyetemen (2000-től Debreceni Egyetem) szerzett történelem szakos diplomát. 2003-ban lett a Hajdú-Bihar (Vár) Megyei Levéltár (2012-től a Magyar Nemzeti Levéltár megyei tagintézménye) munkatársa, 2008 óta pedig a közgyűjtemény Hajdúböszörményi Fióklevéltárának a főlevéltárosa. Elsődleges kutatási területe a Hajdúság, különösképpen Hajdúböszörmény és Hajdúnánás városok 19–20. századi története. A vármegyei levéltár MDP és MSZMP iratanyagának egyik referenseként a pártállami időszak történetét is vizsgálja, amely folyamánként a szocialista vidéki iparosítás és városiasodás kérdéseiről, valamint az 1956-os forradalomról és szabadságharcról írt publikációi, meg tartott előadásai a bihari régió trianoni Magyarország területén található településeinek a múltjára is kiterjednek. Jelenleg Hajdúnánáson él, két gyermek édesapja.

KOVÁCS GERGELY (1984, Debrecen)

A Debreceni Egyetemen megkezdett tanulmányai után a Miskolci Egyetemen 2012-ben szerzett történelem szakos MA diplomát. 2011 óta a Hajdú-Bihar (Vár) Megyei Levéltár (2012-től a Magyar Nemzeti Levéltár megyei tagintézménye) munkatársa, 2021-től főlevéltárosként. Kiemelt kutatási területe a hajdú-bihari állami gazdaságok és termelőszövetkezetek, illetve a berettyóújfalui zsidóság jog- és vagyonfosztásának története a II. világháborút követő időszakban. Az MDP és MSZMP iratok vármegyei levéltárban található anyagának másik referenseként vizsgálja a bihari térség trianoni Magyarország területén található településeire vonatkozóan a korszak gazdaság- és társadalomtörténetét, különös tekintettel a mezőgazdaság szocialista átalakítását, a térségesítést és ezen keresztül a hagyományos paraszti társadalom eltűnését. Jelenleg Hajdúszoboszlón él, egy gyermek édesapja.

SZIKLA GERGŐ (1978, Eger)

2002-ben diplomázott a Kossuth Lajos Tudományegyetem (2000-től Debreceni Egyetem) történelem szakán, tanári és modernkori hadtörténeti képzéssel kiegészítve, majd ugyanott politológia szakon szerzett diplomát 2003-ban. A Hajdú-Bihar (Vár) Megyei Levéltárban (2012-től a Magyar Nemzeti Levéltár megyei tagintézménye) 2005-től dolgozik (fő)levéltárosként, majd 2013-ban a közgyűjtemény igazgatóhelyettese lett, amely pozíciót jelenleg is betölti. Kutatási területei közé tartozik Bihar és Hajdú vármegyék és Hajdú-Bihar megye közigazgatási beosztása 1850 és 1990 között, a hajdú-bihari térség I. világháborús hősi halottai, sírjai és emlékművei, illetve a II. világháború alatt a Szovjetunióba elhurcolt hadifoglyok és internáltak. Az előbb felsoroltakkal kapcsolatosan több kutatócsoportban, projektben és pályázatban is részt vett, amelyeknek az eredménye számos előadás, publikáció és adatbázis. Jelenleg Debrecenben él, három gyermek édesapja.